UŞAK İLYASLI KASABASI FOLKLORU

(Yüksek Lisans Tezi)

Türkân ÇELİK

Kütahya-2008

T. C.

DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

UŞAK İLYASLI KASABASI FOLKLORU

Danışman

Prof. Dr. ALİ TORUN

Hazırlayan

Türkân ÇELİK

200492040109

Kütahya – 2008

Kabul ve Onay

Türkân ÇELİK'in hazırladığı "Uşak İlyaslı Kasabası Folkloru" adlı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip kabul edilmiştir.

...../...../2008

Tez Jürisi

Prof. Dr. Ali TORUN (Danışman) …….

Doç. Dr. Bilal AKTAN …….

Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜNEŞ …….

Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum "Uşak İlyaslı Kasabası Folkloru" adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Türkân ÇELİK

...../...../2008

ÖZGEÇMİŞ

29 Kasım 1979 tarihinde Uşak'ta dünyaya geldi. İlkokulu Mehmetçik İlkokulu'nda, ortaokulu Halit Ziya Uşaklıgil Ortaokulu'nda, liseyi Uşak Şehit Abdülkadir Kılavuz Anadolu Öğretmen Lisesi'nde tamamladı. 1998 yılında öğrenim görmeye başladığı Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü'nden 2003 yılında mezun oldu. Aynı yıl Kütahya Tavşanlı İbrahim Düvenli İlköğretim Okulu'nda göreve başladı; ancak görevlendirmeyle bir buçuk yıl Kütahya Tavşanlı Tunçbilek Lisesi'nde çalıştı. Halen Kütahya Fatih Anadolu Lisesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

ÖZET

Günümüz Türk toplumunda Folklor halk dansları olarak anlaşılıp değerlendirilmektedir. Oysa Folklor, bir toplumun kültürel birikiminin bütününü inceleyen bilim dalıdır.

"Uşak İlyaslı Kasabası Folkloru" adlı bu çalışmamın konusu, Uşak Merkez İlyaslı Kasabası'nın kültürü ve bu kültürün ürünleridir. Bu tez çalışmasında ispatlanmaya çalışılan üç görüş bulunmaktadır. İlki, İlyaslının Folklorik mirasının çok zengin ve renkli oluşudur. Bu görüşü kanıtlamak maksadıyla kültürün farklı dallarında İlyaslının durumu incelenmiş ve özellikle anonim ürünler üzerinde durulmuştur.

Ele alınan görüşlerden ikincisi, Orta Asya'da şekillenen eski Türk gelenek, din ve inanışlarının 21. yy.da hâlâ İlyaslı halkının folklorunu etkilemesidir. Bu düşünceyi kanıtlamak için yeri geldikçe örnekler verilmiş, çeşitli hatırlatmalar, açıklamalar yapılmıştır.

Çalışmada değerlendirilen üçüncü görüş ise zaman içinde değişen yaşam koşullarının kültüre etkisidir. Özellikle iletişim araçlarıyla birlikte hızlanan değişim, doğal olarak geleneğe ve geleneğe bağlı ürünlere yansımış ve beraberinde yeni yorumlar getirmiştir. Uşak İlyaslı Kasabası Folkloru'nda bu değişim gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

Tezin giriş bölümünde İlyaslı; tarihî, coğrafî, ekonomik vs. açılardan kısaca tanıtılmıştır. Tezin ilk bölümünde İlyaslının dil ve anlatım özelliklerine ikinci bölümünde ise tezin çıkış noktası olan anonim ürünlere yer verilmiştir; çünkü bu ürünler halkın geleneklerinden, duygularından, günlük yaşamdan ve dilden süzülüp gelir, toplumu bir ayna gibi yansıtır.

Diğer bölümlerde İlyaslı halkının dinî ve batıl inanışlarından ve bu inanışların etkisinde oluşan gelenek, tören ve ritüellerden, hayatın geçiş dönemlerinden, halk tiyatrosunun şekillendiği köy seyirlik oyunlarından, halk hekimliğinden ve halk veterinerliğinden bahsedilmiştir.

Sonuç kısmında ise Uşak İlyaslı Kasabası Folklorunun yaşatılması konusunda fikir ve öneriler yer almaktadır. Bu bölümde dile getirilen fikirler, özetle şöyledir: Kültür, bir milletin toplumsal hafızasını, hayata bakış açısını ve öz benliğini yansıtır; o milleti bir arada ve ayakta tutar. Bu eşsiz, göz alıcı hazineye sahip çıkılmalıdır.

ABSTRACT

Folklore is understood and defined as folk dances in Turkish community. Whereas Folklore, is a discipline in which the culturel accumulation is analysed as a whole.

"Usak Ilyasli Town's Folklore" titled study is about the culture and cultural products of Usak Central Ilyasli Town. There are 3 concepts which will be proved in this thesis. The first one is the colorful and rich heritage of Ilyaslı Folkloric. Different fields of culture in Ilyasli and especially anonymous products are examined in order to prove this point of view. The second concept which will argue out is about The old Turkish traditions, religion and believes performed in Central Asia which still effect Ilyasli community's folklore in the 21st century. To prove this subject; examples, various reminds and explanations are given. The third concept which is evaluated in this study is the effects to culture of living conditions which have changed during the time period.

Especially the Exchange, which has been accelerated by the means of communication, reflected naturally to traditions and tradition related products and has brought new comments.

This transformation is tried to display in Usak Central Ilyaslı Town Foklore. Various sides of Ilyasli such as, historical, geographical and economical, etc… are introduced shortly in the beginning part of the thesis. In the first part of the thesis, Language and expression; in the second part of the thesis, anonymous products which are constructing the starting Point of the thesis are mentioned, because these products reflect the community's traditions, feelings. They drain from daily life and language, and reflect the society as a mirror.

In the other parts, religious and fallacious believes, traditions and rituals which are set up under the the effect of these believes and fallacious, parts of passages in life, village motion games which are performed by the folk theatres, community doctorship, community veterinary surgeon, in the community of İlyasli town are mentioned.

Output and suggestions about keeping The foklore of Uşak Central Ilyasli town are taking part in the final part. The ideas mentioned at the final part are summarized as fallowing; Culture, reflects social memory of a nation, the Point of view to Life and self assertion which holds together and sustains a nation. This unique, glamorous treasure should be attended.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET……...……...v

ABSTRACT……...vi

İÇİNDEKİLER…….……vii

KISALTMALAR……..xv

TEZ HAKKINDA……xvi

GİRİŞ 1

İLYASLI KASABASININ TARİHÎ, COĞRAFÎ, NÜFUS, EKONOMİK, SAĞLIK, SPOR VE EĞİTİM DURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ

1. TARİHÎ DURUM:..... 1
2. İLYASLI ADININ VERİLİŞ NEDENİ:..... 6
3. YÖREDE BULUNAN TARİHÎ ESERLER: 7
4. COĞRAFÎ DURUM:..... 9
5. NÜFUS DURUMU: 10
6. EĞİTİM DURUMU: 10
7. SAĞLIK DURUMU:..... 11
8. EKONOMİK DURUM:..... 12
   - 8.1. TARIM:.....12
   - 8.2. HAYVANCILIK:.....13
   - 8.3. DOKUMACILIK:.....13
   - 8.4. AVCILIK: 14
   - 8.5. MADENCİLİK: 15
   - 8.6. ÇOBANLIK:.....15
   - 8.7.OYMACILIK, TAHTA SÜSLEMECİLİĞİ:.....15
9. ULAŞIM DURUMU: 15
10. SPOR:..... 16
11. HABERLEŞME DURUMU: 17

BİRİNCİ BÖLÜM
DİL VE ANLATIM

1.1. AD VERME:.....19
1.1.1. Kişi Adları:.....19
1.2. LAKAPLAR.....21
1.2. 1. Kişi Lakapları.....21
1.2.1.1. Anlamları Tespit Edilebilen Kişi Lakapları:.....21
1.2.1.2. Anlamları Tespit Edilemeyen Lakaplar:.....25
1.2.2. Aile Lakapları:.....25
1.2.2.1. Veriliş Nedeni Tespit Edilen Aile Lakapları:.....25
1.2.2.2. Veriliş Nedeni Tespit Edilemeyen Aile Lakapları:.....26
1.3. AKRABALIK ADLARI:.....27
1.4. GÜN ADLARI:.....28
1.5. AY ADLARI:.....28
1.6. YER ADLARI:.....29
1.6.1. Anlamları, Veriliş Nedenleri Tespit Edilebilen Yer Adları:.....29
1.6.2. Anlamları, Veriliş Nedenleri Tespit Edilemeyen Yer Adları:.....31
1.7. KIYAFETLERE VERİLEN ADLAR:.....32
1.7.1. Kadın Kıyafetlerine Verilen Adlar:.....32
1.7.2. Erkek Kıyafetlerine Verilen Adlar:.....33
1.7.3. Çocuk Kıyafetlerine Verilen Adlar:.....34
1.8. DOKUMACILIKLA İLGİLİ ADLAR:.....34
1.8.1. Dokumacılıkta Kullanılan Âletler:.....34
1.8.2. Motifler:.....35
1.9. TARIMLA İLGİLİ ADLAR:.....35
1.9.1. Tarım Âletleri:.....35
1.10. HAYVANCILIKLA İLGİLİ ADLAR:.....36
1.11. HAYVANLARA VERİLEN ADLAR:.....37
1.12. BİTKİLERE VERİLEN ADLAR:.....37
1.12.1. Otlar:.....37
1.12.2. Çiçekler:.....37
1.12.3. Ağaçlar:.....37
1. 13. KALIP SÖZLER:.....38

1.13.1. Okşamalık:.....38
1.13.2. Öğüt:.....39
1.13.3. Övgü:.....44
1.13.4. Övünme:.....45
1.13.5 Selamlaşma:.....45
1.13.6. Seslenme:.....45
1.13.7. Sitem - Hakaret – Yergi – Küçümseme:.....45
1.13.8. Tehdit:.....48
1.13.9. Uğurlama Ve Karşılama.....48
1.13.10. Yemin:.....49
1.13.11. Diğer Kalıp Sözler:.....50

İKİNCİ BÖLÜM

ANONİM ÜRÜNLER

2.1. MANZUM ÜRÜNLER.....53
2.1.1. Mâni:.....53
2.1.1.1. Aşk, Özlem Temalarını İşleyen Mâniler:.....54
2.1.1.2. Sitem ve Yergi İçeren Mâniler:.....70
2.1.1.3. Yaşanmış Bir Olayı İşleyen (Öyküsü Bilinen) Mâniler:.....73
2.1.1.4. Mesleklerle İlgili Mâniler:.....74
2.1.1.5. Hayvanlarla İlgili ya da İçerisinde Bir Hayvanın Adı Geçen Mâniler:.....75
2.1.1.6. Mâni Atışmaları:.....76
2.1.2. Deyişleme:.....77
2.1.2.1 "Hey yârenlê heeey vallah!" Dizesiyle Başlayanlar:.....78
2.1.2.2 "Hey yârenlê heeey vallah!" Dizesiyle Başlamayanlar:.....81
2.1.3. Türkü:.....87
2.1.4. Ağıt:.....207
2.1.5. Ninni:.....213
2.1.5.1. Dingili ya da Dombili Kalıp Sözlerini Kullananlar:.....214
2.1.5.2. Ninni, Nennen ya da Nenni Kelimelerini Kullanarak Oluşturulanlar:.....218
2.1.5.3. Diğer Ninniler:.....223
2.1.6. İlahî:.....223
2.1.7. Düzgü:.....282
2.1.8. Tekerleme:.....294

2.1.8.1. Adakla ilgili Tekerlemeler: 294
2.1.8. 2. Çocuk Oyunlarında Ve Sayışma Sırasında Kullanılan Tekerlemeler: 295
2.1.8.3. İsimlerle İlgili Tekerlemeler: 299
2.1.8.4. Yer Adlarıyla İlgili Tekerlemeler: 302
2.1.8.5. Diğer Tekerlemeler: 303
2.2. MENSUR ÜRÜNLER 307
2.2.1. Atasözü: 307
2.2.2 Deyim: 324
2.2.3. Bilmece: 357
2.2.4. Alkış (Hayırdua): 360
2.2.4.1. Mensur Alkışlar: 360
2.2.4.2. Manzum Alkışlar: 372
2.2.4.2.1. "Yatdım Allah" veya "Yatdım" Şeklinde Başlayan Manzum Alkışlar: 372
2.2.4.2.2. Diğer Manzum Alkışlar: 375
2.2.5.Kargış (Beddua, İlenme, İlenç): 377
2.2.6. Masal: 383
2.2.7. Fıkra: 399
2.2.8. Efsane: 401
2.2.9. Halk Hikâyeleri: 411

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAYATIN GEÇİŞ DÖNEMLERİ VE BUNLARLA İLGİLİ GELENEKLER:

3.1. DOĞUM: 415
Doğumdan Önceki Uygulamalar: 415
3. 1. 2. Doğumdan Sonraki İlk Uygulamalar: 417
3.1.3. Kırk Basması: 418
3. 1. 4. Taşını Sayma: 419
3. 1. 5. Diş Bulguru: 419
3.1.6. Köstek Kesmek: 419
3.1.7. Aydaş Aşı: 419
3.2. EVLİLİK: 420
3.2.1.Evlilik Türleri: 420
3.2.2. Evlenilecek Kız Veya Oğlan Seçimi: 421
3.2.3.Evlilik Yaşı: 421

3.2.4. Kız İsteme: 422
3.2.5. Düa / Doğa (Dua) Olması (Söz Kesilmesi): 423
3.2.6. Oku (Davetiye) Dağıtımı: 423
3.2.7. Iscak (Çerez) Getirme: 423
3.2.8. Nişan: 424
3.2.9. Mayneye Gitme (Nikâh): 424
3.2.10. Düğün Töreni: 424
3.2.10.1. Çeniz (Çeyiz) İlme: 425
3.2.10.2. Çeniz (Çeyiz) Serme: 426
3.2.10.3. Kına Gecesi: 426
3.2.10.3.1. Kına Gecesinde İcra Edilen Halk Dansları (Oyunları): 426
3.2.10.3.1.1. Bayanların Halk Dansları: 426
3.2.10.3.1.2. Erkeklerin Halk Dansları: 428
3.2.10.3.2. Geline Kına Yakma: 428
3.2.10.4. Düğün Günü: 428
3.2.10.4.1. Dan Davulu: 428
3.2.10.4.2. Düğün Yemeği: 429
3.2.10.4.3. Gelin Başı Derme: 430
3.2.10.4.4. Gelin Alma: 431
3.2.10.4.5. Gelin Dolaştırma: 432
3.2.10.4.6. Gelin Getirme: 432
3.2.10.4.7. Düğün Akşamı: 433
3.2.10.5. Yüz Açımı: 434
3.2.10.6. Günümüz Düğün Törenleri: 435
3.3. SÜNNET: 436
3.3.1. Düğün Öncesinde Yapılan Hazırlıklar: 437
3.3.2. Kına Gecesi: 437
3.3.3. Düğün 438
3.4. ÖLÜM: 439

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İNANMALAR VE ZİYARET YERLERİ

4.1. İNANMALAR (DİNÎ VE BATIL İNANIŞLAR) VE BUNLARLA İLGİLİ GELENEKLER: 444
4.1.1. Ağaç Kültüyle İlgili İnanışlar: 444
4.1.2.Ahiretle İlgili İnanışlar: 445
4.1.3.Anne-Baba İle İlgili İnanışlar: 445
4.1.4. Büyü İle İlgili İnanışlar: 445
4.1.5. Cin-Peri-Şeytan İle İlgili İnanışlar 446
4.1.6.Cinsiyetle İlgili Halk İnançları: 448
4.1.7. Çocuklarla İlgili Halk İnanmaları: 449
4.1.8.Doğum ve Kırkla İlgili Halk İnanışları: 450
4.1.9. Dua İlgili Halk İnanışları: 450
4.1.10. Ekmekle, Yiyecekle, İçecekle ve Bereketle İlgili İnanışlar: 451
4.1.11. Elbiseler ve Giyim-Kuşamla İlgili Halk İnançları: 453
4.1.12. Eşyalarla İlgili Halk İnançları: 453
4.1.13. Evle İlgili Halk İnançları: 454
4.1.14. Ezan ve Namazla İlgili Halk İnançları: 454
4.1.15. Fal İle İlgili İnançlar: 455
4.1.16. Gökcisimleri ile İlgili Halk İnançları: 455
4.1.17. Hayvanlarla İlgili Halk İnançları: 456
4.1.18.İhanetle, Hile ve Yalanla İlgili İnanışalar: 458
4.1.19. İnsan Vücuduyla İlgili Halk İnançları: 458
4.1.20. Karanlıkla, Işıkla ve Günün Bölümleri İlgili Halk İnançları: 459
4.1.21. Kına İle İlgili Halk İnançları: 460
4.1.22.Mevsimlerle, Aylarla ve Günlerle İlgili Halk İnançları: 460
4.1.23. Nazar İle İlgili Halk İnançları: 461
4.1.24.Ocak ve Ateşle İlgili Halk İnançları: 463
4.1.25.Özel Günlerle İlgili Halk İnançları: 464
4.1.26. Ruh, Ölü ve Mezar İle İlgili Halk İnançları: 465
4.1.27. Rüya Tabirleri İle İlgili Halk İnançları: 466
4.1.28. Sadaka, Bağış ve Yardımla İlgili İnançlar: 467
4.1.29. Sakızla İlgili Halk İnançları: 467

4.1.30. Su Kültüyle İlgili Halk İnançları: 467
4.1.31.Tarım ve Bitkilerle İlgili Halk İnançları: 467
4.1.32. Taşla İlgili Halk İnançları: 468
4.1.33. Tırnakla İlgili Halk İnançları: 469
4.1.34.Yağış ve Afetlerle İlgili Halk İnançları: 469
4.1.35.Yol ve Yolculukla İlgili Halk İnançları: 469
4.1.36.Yönlerle İlgili İnanışlar: 469
4.2. ZİYARET YERLERİ 470
4.2.1. Dedeler (Ulu Ağaçlar Ve Yatırlar): 470
4.2.2. Kabristan: 473

BEŞİNCİ BÖLÜM:

KUTLAMALAR VE TÖRENLER

5.1. BAYRAM: 475
5.1.1. Kurban Bayramı: 475
5.1.2. Ramazan Bayramı: 476
5.1.3. Millî Bayramlar: 477
5.1.3.1. Resmî Bayramlar: 477
5.1.3.2. Cavır Küfürü (Nevruz): 477
5.1.3.3. Hıdırellez: 478
5.2. UĞURLAMA: 479
5.2.1. Hacca Uğurlama: 479
5.2.2. Askere Uğurlama: 480

ALTINCI BÖLÜM:

OYUN ÇIKARMA (KÖY SEYİRLİK OYUNLARI)

6.1. MEYDAN YERİ OYUNLARI (ERKEKLERİN OYNADIĞI KÖY SEYİRLİK OYUNLARI): 482
6.1.1. Ayı Oyunu: 482
6.1.2. Bahçe / Tarla Sulama: 482
6.1.3. Bıçak Oyunu: 483
6.1.4. Deve Oyunu: 483
6.1.5. Kanat Oyunu: 483
6.1.6. Kız Kaçırma Oyunu: 483
6.1.7. Öküz Oyunu / Çiftçi Oyunu: 483

6.1.8. Sığırtmaç Oyunu:....484
6.1.9. Zenne Oyunu:....484
6.2. KADINLARIN OYNADIĞI KÖY SEYİRLİK OYUNLARI....484
6.2.1. Deymenci (Değirmenci) Oyunu Ve Türküsü:....484
6.2.2. Zenne Oyunu:....497

YEDİNCİ BÖLÜM

HALK HEKİMLİĞİ VE HALK VETERİNERLİĞİ:

7.1. HALK HEKİMLİĞİ....499
7.2. HALK VETERİNERLİĞİ:....506
SONUÇ 508
SÖZLÜK……516
EKLER (HARİTA, TABLO VE FOTOĞRAFLAR): 542
KAYNAKÇA:.... 581
DİZİN:.... 591

KISALTMALAR

bkz. : Bakınız

cm : Santimetre

KK. : Kaynak Kişi

km : Kilometre

m : Metre

MÖ : Milattan Önce

MS : Milattan Sonra

s. : Sayfa

vb. : Ve benzeri

vs. : Vesaire

yy. : Yüzyıl

TEZ HAKKINDA

Araştırmanın Problemi:

İlyaslı Kasabası ne zamandan beri bir yerleşim alanıdır? İlyaslı Kasabasının gelenekleri, halk edebiyatı ürünleri, kıyafetleri, alışkanlıkları, ağız özellikleri, dansları, yemekleri vb. folklorik özellikleri nelerdir? İlyaslı Kasabasında hangi tarihî olaylar yaşanmıştır? Günümüzde İlyaslı Kasabasının günlük yaşantısı, gelenekleri, inanışları ve diğer folklorik özellikleri nelerdir? Kasaba, hangi gelişim ve değişim süreçlerinden geçmiştir?

Araştırmanın Amacı:

İlyaslı Kasabasının gelenekleri, inanışları, halk edebiyatı ürünleri, yaşayış biçimi, ağız özelliği, halk hekimliği, yöresel kıyafetleri, halk mutfağı ve diğer folklorik özellikleri hakkında derinlemesine inceleme yapmak; İlyaslı kültürünün ne denli köklü ve zengin olduğunu kanıtlamak, İlyaslı Kasabasının bugünü ile geçmişteki hâli arasında karşılaştırma yapmak, İlyaslı'da folklor alanında görülen değişiklikleri ve bu değişikliklerin sonuçlarını gözler önüne sermek.

Araştırmanın Önemi:

Araştırmanın önemi, Türk toplumunun gelişen teknoloji ve yoğun batı etkisi ile hangi ölçüde değiştiğinin monografik bir çalışma çerçevesinde tespit edilmesi ve eski Türk inançlarının Anadolu'daki izlerinin İlyaslı Kasabasında takip edilmesidir . Bu sayede folklor, halk edebiyetı ürünleri, eski Türk inanışları gibi alanlarda yapılacak araştırmalara kaynaklık edebilecektir.

Araştırmanın Hipotezleri:

Halkı anlamanın yolu, halkın yaşayış tarzını, edebî ürünlerini, dili kullanış şekillerini, geleneklerini, kısacası halkın kültürünü araştırmaktan ve anlamaktan geçer. Bu çerçevede İlyaslı Kasabası folklorunun incelenmesi ve değişim sürecindeki kasabanın bugünkü hâlinin yansıtılması, Halk edebiyatı veya Sosyoloji alanlarında hazırlanacak tezlere fikir verip onlar için bir başvuru kaynağı olabilecektir. Türk halk edebiyatı ürünleri ile ilgili eserlere yeni ürünler (türkü, mâni, ağıt, masal, atasözü, deyim vb.) eklenecektir. Kültüre ve kültürel ürünleri oluşturan dile sahip çıkılması için bir esin kaynağı olabilecektir.

Araştırmanın Varsayımı:

İlyaslı eski bir Yörük köyü olduğuna göre İlyaslı folklorunu oluşturan unsurlar, eski Türkmen gelenek, yaşayış ve inanışlarından etkilenmiş olabilir.

İlyaslıda tarihî, siyasî olaylar; ekonomik ve teknolojik değişiklikler, sosyal hayatı ve buna bağlı olarak halk edebiyatı ürünlerini etkilemiş olabilir.

Günümüzde sözlü halk edebiyatı ürünlerinin oluşumunun eskiye oranla azalması durumu İlyaslıda da görülüyor olabilir.

Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları:

Araştırmanın kapsamı, dünden bugüne İlyaslı Kasabası folklorudur. Bu doğrultuda halk edebiyatı ürünleri, inanışlar, örf ve âdetler vs. İlyaslı folkloru verileri ile geçmişle bugünün karşılaştırılması araştırmanın sınırları dâhilindedir.

Araştırmanın Yöntemi:

Tez konusu belirlendikten sonra öncelikle kütüphanede araştırma yapıldı. Bu araştırma sırasında derleme metotları ile ilgili kitaplar ve Uşak'la ilgili yazılmış genel kaynaklar okundu, incelendi, notlar alındı. İlyaslıyla ve Uşak'la ilgili internet siteleri tespit edilip incelendi.

İncelenen derleme metotları ile ilgili kitaplar doğrultusunda kaynak kişilere sorulacak sorular tespit edildi ve yazıldı.

İlyaslı Kasabası halkı ile görüşmeler yaparak derleme faaliyetlerinde bulunuldu. Her görüşmeden önce kaynak kişi hakkında kısa bir dönem araştırma yapılarak hangi sorulara cevap verebileceği, uzmanlık alanının ne olduğu ve güveninin nasıl kazanılabileceği, onu üzmeden hangi soruların kendisine yöneltilebileceği tespit edilmeye çalışıldı. Derleme sırasında ses kayıt cihazı ve kâğıt kalem kullanıldı. Toplam seksen kaynak kişi ile görüşüldü. Derleme faaliyetleri sırasında annemin, babamın, kardeşimin, kuzenlerimin ve diğer akrabalarımın çok yardımı oldu.

Kaynak kişilerin ses kayıtları kaynak kişilerin adları altında dosyalandı. Ses Kayıları itinayla dinlendi, alınan notlar dikkatle okundu. Kaynak kişiler, yöresel ağız

özelliklerine göre konuştukları için bazı kelimeler anlaşılmadı ve kaynak kişilerden biri olan annem Meryem Çelik'ten yörenin ağız özellikleri hakkında yardım alındı.

Derleme çalışması sırasında fotoğraflar da çekildi. Ayrıca İlyaslıda kameraya alınmış düğünlerin görüntüleri izlendi.

Tespit edilen folklorik bilgiler, yazıya geçirilirdi, sınıflandırıldı ve sıralandı. Gerekli görülenler alfabetik sıraya dizildi. Yazma işlemi sırasında içinde uzun harfler olan kelimeler ile karşılaşıldı ve bu kelimeler transkripsiyon alfabesine uygun olarak yazıldı. Tezde kullanılacak harita, tablo ve fotoğraflar seçildi ve boyutları ayarlandı. Son olarak metinler oluşturuldu, düzeltmeler yapıldı ve teze son şekli verildi.

TEZ METNİ

GİRİŞ

İLYASLI KASABASININ TARİHÎ, COĞRAFÎ, NÜFUS, EKONOMİK, SAĞLIK, SPOR VE EĞİTİM DURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ

1. TARİHÎ DURUM:

İlyaslı Kasabası Anadolu'nun, tarihî geçmişi oldukça derin ve gerek tarihî gerek kültürel miras açısından çok zengin bir bölgesinde kurulmuştur.

İlyaslı, günümüzde, Uşak ili sınırları içerisindedir. Dolayısıyla tarihî durumu; Uşak, Manisa ve Kütahya illerinin tarihi ile bağlantılıdır.

İlyaslı'nın yaklaşık olarak MÖ 4000 yılından beri bir yerleşim yeri olduğu tahmin edilmektedir. MÖ 2000'li yıllarda eski Anadolu medeniyetlerinden Hititler hâkimiyetindeki İlyaslı, daha sonra Frigyalıların egemenliğine girmiştir, ardından da Lidyalıların yönetimine… Lidyalılar zamanında Ege Bölgesi'ni İran'a bağlayan önemli bir ticaret yolu olan ve yüzyıllarca önemini koruyan "Kral Yolu" nun geçtiği noktalardan biri de İlyaslı'dır. Zamanla bu yol önemini yitimiştir. Bunda, İzmir-Uşak demiryolunun faaliyete geçmesinin ve Ankara - İzmir karayolunun Güre'den geçmesinin etkisi göz ardı edilemez. Günümüzde "Kral Yolu" nun halk arasındaki adı "Ulu Yol" dur. Ulu Yol'un yakınındaki "Pazaralanı" denilen mevki de o dönem tüccarların, kervanların ticaret yaptığı mekândır. (http://www.ilyasliilkogretimokulu.k12.tr/?part=10&syf=478)

Lidyalılardan sonra bölgeye sırasıyla Persler, Büyük İskender'in Makedonya İmparatorluğu, Bergama Krallığı ve Bizans İmparatorluğu hâkim olmuştur. İlyaslı, MS 12. yy.'a kadar Bizans egemenliğinde kalmıştır.

(http://www.usak.gov.tr/giris.php?sayfa =tarih)

Yapılan akınlar ve kazanılan zaferler sonucunda 11. yy.'dan itibaren Anadolu yavaş yavaş Türk yurdu olmaya başlamıştır. Bu dönemde İlyaslının içinde bulunduğu bölge Anadolu Selçuklular ile Bizans arasında birkaç kez el değiştirmiştir. Anadolu zamanla tamamen Türk yönetimine geçmiştir. Bu dönemde 2. Kılıçarslan, İlyaslının da içinde bulunduğu toprakları ele geçirmiştir. Sultan, Orta Asya'dan beri sürdürülen geleneğe uyup ülkeyi oğulları arasında pay etmiş, bu paylaşımda İlyaslı ve çevresi 1.Gıyaseddin Keyhüsrev'e kalmıştır. (http://www.usak.gov.tr/giris.php?sayfa=tarih)

(http://www.ilyasliilkogretimokulu.k12.tr/?part=10&syf=478)

Anadolu tamamen Türk Yurdu hâline gelince adlarına sonradan Yörük denilenen Türkmenler, akın akın Anadolu topraklarına gelip yerleşmişlerdir. Moğol istilası ve Kösedağ Savaşında Moğollara karşı alınan malûbiyetten sonra Anadolu Selçuklu Devleti dağılmış, Anadolu topraklarında çeşitli beylikler kurulmuştur. İlyaslının içinde bulunduğu alan, Germiyanoğulları'nın yönetimi altına girmiş, bir Türk yerleşim yeri olarak şekillenmiştir.

Batı Anadolu'daki Aydın, Menteşe, Saruhan, ve Ladik (Denizli) beyleri (İnanç-oğulları) ilk zamanlarda Germiyan-oğullarına tâbi idiler. (VARLIK 1974: 24-25)

Bu dönemde İlyaslının yerleşim merkezinin, Yeşilyurt Mahallesi istikametinde bulunan ve o dönemde Eskiköy denen mevki olduğu sanılmaktadır. Zamanla Eskiköy terk edilmiştir; ancak bu durumun nedeni bilinmemektedir. İlk yerleşim yerinin Govcaktaş denilen mevki olduğu, şu anki köy merkezinin o dönemde ormanlık alan olduğu da rivayetler arasındadır.

Germiyanoğulları'nın başında bulunan Süleyman Şah'ın kızı ile Osmanlı padişahı I. Bayezid'in evliliği sonucu, Kütahya-Uşak çevresi ve İlyaslı, Osmanlı Devletine çeyiz olarak verilmiştir.

Süleyman Şah'ın kızının gelin gidişi sırasında Kütahya, Simav, Eğrigöz (Emet) ve Tavşanlı cihaz olarak Osmanlılara teslim edilmiştir. İlk Osmanlı tarihçileri bu düğünün 1381 (h. 783) tarihinde yapıldığın kaydederler. (VARLIK 1974: 60)

Uşak, Osmanlı hâkimiyetine girdikten bir süre sonra yapılan düzenlemeye göre Anadolu Eyaleti'ne bağlı Kütahya Sancağı'nın bir kazası olmuştur. İlyaslı'nın o dönem içinde bulunduğu Eşme ise Manisa'daki Saruhan Sancağı'na bağlıdır. (http://www.manisa.gov.tr/anasayfa/)

Yörede, 1917–1918 yıllarında çekirge afeti yaşanmıştır. Köye yığınla çekirge gelmiş, ekinlerin hepsini yemiş hatta ocaklıktan (bacadan) inip sandıktaki kıyafetleri, evdeki kışlık tarhanayı, bulguru, yatağı, yorganı yemiş. Dahası insanlara musallat olmaya başlamış. Halk çare olarak şu yöntemi bulmuş: Çarşafları serip süpürgeyle çekirgeleri içine süpürmüşler. Topladıkları çekirgeleri kazdıkları kuyulara gömmüşler ya da o kuyularda yakmışlar. Yine de baş edememişler. En sonunda köye sığırcık kuşları gelmiş ve halk kurtulmuş. (KK. 22, 55, 71)

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde yaşanan savaşlarda, özellikle Balkan Savaşlarında, Birinci Dünya Savaşı'nda ve Kurtuluş Savaşı'nda, İlyaslıdan pek çok kişi gazi ya da şehit olmuştur. Bununla ilgili kaynak kişilerin anlattıkları şöyledir:

"Bubam harpde golundan vurulmuş, gazi olmuş. Yunan'a esir düşmüş, gaçmış, tekrâ yakalamışlâ, Atina'ya goymuşlâ." (KK.1)

"Çenteli'nin bubası harpde galdı." (KK.38)

"Balkan Harbi'nde Mêmet emmimle Ismayıl emmim galmış. On beş gün içinde ikisinin de künyesi gelmiş. Oğlanlarının öldüğünü evdekilê ebeme söylememişlê. Ebem, yollarını gözlêmiş, oğlanlarım gelcek, oğlanlarım gelcek, deye. On beş gün sôna künyelerini goyvêmişlê ebemin önüne." (KK.21)

"Bubam irâmetlik dokuz sene eskêde galmış. Süvariyimiş. Dokuz-on grup aç galmışlâ, bir ay hiç bi şey bulup da yiyememişlê. Bi gün sabâla erkenden bi göreve gidiyolarımış, yolun gıyında ıscak ıscak somun bulmuşlâ." (KK.60)

"Ismayıl emmim, Yunan'a esir düşmüş, on bir gün aç galmış. Bi kısım et gurusu bulmuş, derelêden de su içmiş, onunla yaşamış." (KK.80)

Uşak ve çevresi Yunan işgali altındayken köyde yaşananlara gelince… Yunan askerleri hiç İlyaslıya girmeden Uşak'a gidip oraya yerleşmişler, Beylerhan'a karargâh kurmuşlardır. Bazıları da İlyaslı'nın komşu köyleri olan Saray ve Güre'ye yerleşmiş, bu köylerde toplam iki yıl kalmıştır.

İlyaslı halkı, köyde su olursa Yunanlılar köye yerleşir diye düşünmüşler, önlem almaya karar vermişler. Yunan askeri köye gelmesin diye Şirleyik'in suyunu tıkamak için suyun kaynağına yapağı basmışlar, mağaradan suyu kesmişler. Suyun geldiği kayayı horasanla (hamur gibi dondurucu bir madde) tıkamışlar. "Langar"ı eski kavimler yapmıştır. Önceden Gavşık deresine doğru oradan su gidermiş, oradaki suyu da kesmişler. Yoncalı'da Sarı Göl adlı bir göl varmış. Önceden orada balık avlanırmış. Köy halkı, suyun çıkdığı yeri kazmış, içine zehir atmış, kırk tane koyunun yapağısını basmış, toprak döküp suyun çıktığı yeri kurutmuş. Gerçekten de köy halkı, köyün işgalini önlemiş; ancak Saray ve Güre'ye yerleşen Yunan askerleri, haftada bir İlyaslıya gelip köyden koyun, keçi, meyve, ekin vs. götürmüşler. Uşak'ta da odun, kömürü halkın elinden alırlarmış.

Bu arada Yunan taraftarı olan Türkler köye gelip Emiroğlu Âmat (Ahmet) ve Deli Ismayıl (İsmail) lakaplı iki kişiyi Kuvay-ı Milliye taraftarı oldukları gerekçesiyle öldürmüşler.

İlyaslıya çıkan iki yoldan biri Saray Köyünden taraftadır, diğeri Çukurağıl Köyünden. Yunan kuvvetleri, Türk ordusu tarafından bozguna uğratılınca kaçmaya başlamış. Silahlarını kapıp Saray'dan gelen yolda bekleyen köy halkı, köyü o taburdan kurtarmış. Fakat Çukurağıl'dan gelenler, köyü yakıp yıkmış. Halk, Yunan askerleri gelirken canlarını kurtarmak amacıyla Ese Gıranı denilen yere kaçıp yüksek bir dağın başındaki bu ormalık alanda saklanmışlar. Hayvanların ağzını -kişnemesinler, melemesinler diye- bağlamışlar. Yöre halkı olayı şu şekilde anlatmaktadır:

"Ebem, geçi güdermiş. Yunanlılâ Uşak'da yaşarken, erkek elbisesinle dolaşırmış. Otuz sekiz örüğünü şapkanın içine saklar; cizme, pontur, ceket giyermiş, gız olduğu belli olmazmış. Bu sürede tavuklara, köpeklere de düşman korkusu aşılanmış, cavır geliyo, dediklerinde gaşcak, saklancak delik arâlarımış. Köyü yakdıkları gün ebem, çam içinde mal güdüyomuş. Geçilê ardıçların diplerine, pıynaların arasına saklanmaya başlamışlâ. O da bi bakmış, cavırlâ her yeri yaka yaka geliyo. Bi duman, bi ses, bi hareket olmuş. Ebem de geçilerin bir arada olduğu yere gitmiş, geçilê etrafını çevirmiş. Ordan, askerlê gidene gadâ çıkmamış." (KK.55)

"Yonan bizim köyü ataşlamış, yüzyukarı gidiyomuş. Gayınnamgil de Çarta'da duruyomuş. Gayınnam irametlik ekmek ediyomuşumuş. Bekir amcam varıdı gayınbubamın gardaşı. O "Yenge! Yenge! Yonanla geliyo!" demiş. Gayınnam ne gadâ ekmek yapdıysa hepsini amcama vêmiş, sacığacı devirivêmiş. Onlâ da gaçmışlâ Ese Gıranı'na. Tavık ölüsünden sokaklâdan geçilmemiş. Yonanlâ gidêken tavıkları öldürmüşlê. " (KK.60)

"Pelifan'ın babası Osman dayı, arkadaşlarıyla bir-iki Yonan'ı yakalamış. Bizim evimizi, damımızı yakdıŋız deyip sopayla vurup onları öldürmüşlê." (KK.53)

"Kurtuluş Savaşı'da dedem askermiş. Bi tabur asker, düşmanı sürmüşlê, Uşak'dan İzmir'e gadâ dokuz günde gitmişlê. Yicekleri, içcekleri yokmuş. Gidêken bi tane beygir kellesi bulmuşlâ. Komutanları iki daş arasında kelleyi gırmış, imiğini çıkâmış. İki gayrak bulmuş, imiği sürtmüş. Mola verdikce bütün askerlê barmaklarını ıslayıp o sürtülmüş imiği yalamışlâ." (KK.55)

Yunan ordusu, kaçarken köy halkından bir kişiye İzmir'in yolunu sormuş. Yolu gösteren kişiyi daha sonra da öldürmüşler.

Yoncalı yolunda Zabitlerden Goca Mêmed (Koca Mehmet) lakaplı bir kişiye, köydeki evleri göstertmişler. Daha sonra da onu karnından süngüleyip şehit etmişler, naaşını yola bırakıvermişler. Bir başka rivayete göre Koca Mehmet, kargı bulmuş ve bulduğu kargıyla kendini savunmak istemiş; ama başarılı olamamış. Süngülendiğinde yaralanmış, ölmemiş. Gittiler mi diye başını kaldırıp bakmış. Geri dönüp adamı şehit etmişler.

Yaşlı bir kadın, askerlere beni ellemeyin yavrum, ben yaşlıyım, demiş. Tamam, diye karşılık vermişler. Kadın eve girmiş, yatmış. Evi ateşleyip yakıvermişler. Bir kişiye de ekmek getirtmişler. Ekmeği alınca adamı öldürmüşler.

Bir başka anlatıma göre o gün süvariler birkaç köylüyü kovalamış, onlar da Çam Tarla'ya kaçıp saklanmışlar, böylece kurtulmuşlar.

1.800 haneli köyden geriye sadece üç ev kalmış. Pisenevi, Hacıbırzanlarınevi, Mollaosmanevi hariç tüm köyü yakmışlar.

Yunan ordusu geçtikten sonra Türk askerleri gelirken Türk bayrağını gören bazı köylüler, dağdan inip kuyudan onlara su vermiş. Bu arada Yunanlar götüremedikçe yiyecekleri yola atmışlar. Aç olan köy halkı da onları toplamış. Bundan sonrasını köy halkının ağzından anlatalım:

"Dedemgilin köydeki evleri yanmış, dağdaki evlerinde de bi gün bi topak duz bulmuşlâ, otları duza basa basa üç ay idare etmişlê." (KK.55)

"Türk eskêleri Bodük Çeşme'nin yanına geldi. Beni anam yicek istemeye dağdan aşşâ yolladı. Eksêlê bi duz topağı vêdilê, eteğime de guru üzüm goydulâ. Yunan gidince köve endik, her yakayı yakmışlâ, köy garanlık, her yaka duman. Herkes ya yeni ev yapdı kendine ya yanan yeri onarıp tekrâ evine girdi. Devlet bize bi öküz vêdi, dam yoğudu, öküzle 5–6 yıl aynı evde galdık." (KK.38)

Halk yavaş yavaş toparlanmaya, yaraları sarmaya, yaşanan acı olayları maziye gömmeye başlar. Fakat köyde su yoktur. En sonunda Goca Yusuf lakaplı kişi köye suyu getirir.

O yıllarda yaşanmış ilginç bir olay da şöyle cereyan etmiştir:

Ali İhsan Paşa, köye gelip Hacımarevi'nin köy odasında kalmış. Yunanların neler yaptığını araştırmaktaymış. Kim olduğunu soranlara, misafirim, odun satıyorum, dermiş. Uşak'a varınca Yunan ajanı olan Ali Ağa adlı bir Türk gelmiş, kimliğini bilmediği Ali İhsan Paşa'dan odun almak istemiş. Fiyatı öğrenince de "Ayı Türk, ben sana o kadar para vermem." demiş. Ali İhsan Paşa "Senden para almam, merak etme." deyip odunları vermiş. Bu sayede Yunanlar hakkında adamın ağzından laf almayı başarmış. Zafer kazanıldıktan sonra bir gün Ali İhsan Paşa İlyaslıya gelmiş. Köy halkına teşekkür etmiş, köy odasında kaldığını söylemiş ve odun satarken yaşadığı hâdiseyi anlatmış. Olayın nasıl sonuçlandığını merak eden halk, merakla sormuş. Ali İhsan Paşa şöyle cevap vermiş: "Ali Ağa nerede, diye sordum soruşturdum, hapishanede olduğunu öğrendim. Yanına gidip ayı Türk'üm ben, tanıdın mı dedim, bastım kırbacı..."

Osmanlı Devleti zamanında ve Türkiye Cumhuriyeti'nin 1953 yılına kadarki döneminde Kütahya'ya bağlı olan Uşak, 9 Temmuz l953 tarih ve 6129 Sayılı kanunla il hâline getirilmiş, Uşak'a Manisa ilinden Eşme ilçesi bağlanmıştır. Osmanlıların son dönemlerinde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Manisa vilayetine bağlı olan Eşme kazasının bir köyü olan İlyaslı'nın kültürel yapısı ve ağız özellikleri Eşme ve Manisa'dan çok Kütahya'ya benzemektedir.

İlyaslı, günümüzde Uşak Merkeze bağlıdır. Önceleri bir köy statüsündeyken 1990 yılında kasaba olmuş ve Uşak Belediyesi kurulmuştur; fakat İlyaslı halkı dil alışkanlığından dolayı hâlâ yaşadıkları yerden köy diye bahsetmektedir. (bkz. EK 1)

(KK.1, KK.7, KK.11, KK.21, KK.22, KK.34, KK.38, KK.40, KK.43, KK.45, KK.46, KK.53, KK.55, KK.65, KK.71, KK.74, KK.76, KK.80)

2. İLYASLI ADININ VERİLİŞ NEDENİ:

Rivayete göre iki Yörük Banaz'ın Nohutova köyünde çamurdan rahat edemeyince obalarıyla birlikte bugünkü İlyaslı Kasabasının olduğu yere gelmişler. Obanın başında İlyas Bey ya da İlyas Ağa bulunuyormuş. Bu iki kardeşden İlyas Bey, bugünkü köy merkezine, mezarın yakınında bir yere; Muslu ise Muslu Gediği'ne yerleşmiş. Bu göçün kaç yılında gerçekleştiği bilinmiyor; ancak 300–400 yıl önce gerçekleştiği tahmin ediliyor.

Muslu'nun da daha sonra köy merkezine geldiği; ancak daha sonra köyden başka bir yere göç ettiği tahmin edilmektedir. Nereye gittiği bilinmese de bugünkü Çukurağıl köyünün olduğu yere yerleştiği rivayet edilmektedir.

O dönemde köye "İlyaslu" denmiş, zamanla bu isim "İlyaslı"ya dönüşmüştür. Köy halkı, köyün adını genellikle İlyaslı değil Ellezli şeklinde söyler. İlyas Bey'in Banaz Nohutova'da daha önce konakladığı mevkiye bugün hâlâ "Ellez Yurdu" denilmektedir.

(KK.33, KK.35, KK.38, KK.44, KK.45, KK.74, KK.76)

3. YÖREDE BULUNAN TARİHÎ ESERLER:

Daha önce de belirtildiği gibi İlyaslı, çok eski medeniyetlere beşiklik etmiş topraklar üzerine kurulmuştur; ancak tarihî yapıların çoğu Kurtuluş Savaşı sırasında Yunan askerlerinin köyü yakması sonucu yok olmuştur.

Geriye kalan tarihî eserler ve özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

İlyaslıda farklı dönemlere ve medeniyetlere ait mezarlar bulunmaktadır. Örneğin Çeşmeyannı tarafındaki mezarlardan çömlekler, küpler çıkmış. Bu mezarları inşa eden medeniyet ölülerini yakıp küllerini küplerin, çömleklerin içine koymuşlar.

Kumluca Boğazı denilen yerdeki mezarlardan çıkan çömleklerin içinde ise cin darı bulunmaktadır. Belki de o dönemin medeniyeti cin darıyı ayinle toprağa gömüyordu, cin darıyı bir bereket simgesi olarak görüyordu veya Tanrı'ya kurban veriyordu. Ahiret inancı olan bir medeniyetse ölümden sonra diriliş için hazırlık yapmış da olabilirler tabii. Bu mezarların kime ait olduğu ve neden böyle bir ritüel gerçekleştirdikleri bilinmese de uygulamanın ilginç olduğu kesindir.

Garamanlı'daki (Karamanlı'daki) boyu 2 metre, eni 80 cm, üstü taşla keneşlenmiş (örtülmüş) bir mezarda 30 kişi gömülmüş. Kemiklerden anlaşıldığına göre çok uzun boylularmış. Bazı yerlerden eskiye ait değirmen taşları, mezar kiremitleri çıkmış. Eski bir taş bulunmuş. Müdürün Kadir adlı bir kişi kırık bir taş bulmuş. Üzerinde yazılar varmış. Yazı yaklaşık 700 sene önce yazılmış Arap alfabesine benzermiş; ama Arap Alfabesi değilmiş. Karışık, eski bir yazı türüymüş. Müdür Dede ile oğlu Kadir, yazıyı zar zor çözebilmişler. Taşın üzerinde "Ellez" (İlyas) yazıyormuş. Mezar taşıymış, büyük ihtimalle Ellez ismindeki kişinin mezarına ait bir taşmış. O bölgedeki mezarlardan bilezik

ve yaprak şeklinde altın bulanlar olduğu iddia edilmektedir. Karamanlı'da ve Cavırın Goru'nda eski mezar olmayan yer yoktur.

Çetme / Çatma / Çetmi Mezarı'ndan değirmen taşları, mezar taşları, mezar kiremitleri çıkmış. O bölgede yayasa da vardır. Yayasa, bir ağaç topluluğu arasına taş doldurulması şeklindeki yapıdır.

Yaykın'da bir ören (sırf taşla örülmüş eski yapı) yeri bulunmuş. Günümüzden yaklaşık kırk yıl önce yapılmış bu ören içinde muazzam bir kabir varmış. Kabrin içine muntazam bir kök boya sürülmüş, boya hâlâ silinmemiştir. Çaka'da da ören yeri vardır.

Gulaboğazı'nda (Kulaboğazı) hüyük (höyük) adı verilen mezarlar bulunmaktadır; ancak bu mezarlar da cahil insanlar tarafından hazine bulma hayaliyle tahrip edilmiştir.

Tarihî Kral Yolu'nun -bugünkü adıyla Ulu Yol'un- etrafında da çeşitli yapıların kalıntıları bulunmaktadır.

Garacali (Karacali) adı verilen yerde de orman içindeki küçük bir tarlanın ortasında bir taş yapı bulunmaktadır. Bu yapının eski Anadolu medeniyetlerinden birine ait bir saray olduğu düşünülmektedir. Sarayın etrafında çömlek kalıntıları bulunmaktadır. Girişi taşlarla çevrilmiş ve toprak altına kazılarak inşa edilmiş olan yapının beş katlı olduğu sanılmaktadır, ancak toprak kaymasından dolayı sarayın sadece üç katına inilebilmekte ve odalarına ulaşılamamaktadır.

Mağara mevkisinde hamam harabesi bulunmaktadır.

Gocagöl'de (Kocagöl) mermerlerle kaplı eski yapılar bulunmaktadır. Kalıntılardan şehir hamamı, göbek taşı, yunak çıkmıştır.

Ne zaman yapıldığı bilinmeyen, etrafı kurşundan yapılmış Gurşunlu Guyu (Kurşunlu Kuyu), İlyaslının önemli tarihî eserleri arasındadır.

Köyün en eski çeşmesi olan Mehmet Çesmesi en az 1000 yıl önce yapılmıştır. Zamanla yıkılan çeşmesin yanına yenisi yapılmıştır. Yıkılan çeşmenin üzerindeki taşlarda Yunan alfabesiyle yazılmış yazılar bulunmaktaymış, yazıların bir kısmı yok olmuş. Bugüne kalan taşların üzerindeki yazılardan anlaşıldığı üzere çeşmeyi yaptıran kişi aslen Selaniklidir ve bu çeşmenin etrafındaki araziyi satın almıştır. Çeşmenin yanında çeşmeyi yaptıran kişinin evinin kalıntıları da bulumaktadır.

Kömür madeninin batı yamacında bulunan kayalarda Güneş, horoz ve nal motifleri bulunur. Bu kayalara, üzerlerindeki motiflerden dolayı Nallı Kaya adı verilmiştir. Bu değerli yapı köylülerin gözü önünde dinamitle patlatılmış ve kazılıp parçalanmıştır; ancak yöre halkı bu olaya müdahale etmemiştir.

Yöre halkının Langar dediği Langar Mağarası, yörenin en ilginç ve ünlü yapılarındandır. Eskiden bir medeniyetin içinde yaşadığı tahmin edilmektedir. Çünkü mağarada mumluklar vardır. Ancak hangi medeniyetin inşa ettiğ ve içinde yaşadığı bilinmemektedir. Önceleri içinden su çıkan mağara, köy halkı tarafından Kurtuluş Savaşı sırasında su çıkarılamaz hâle getirilmiştir. (bkz. s. 3) Şu an Langar Mağarası'ndan çok az su çıkmaktadır. Mağaranın bir bölümü çökmüştür ve içerisi çok uzun ve karanlık bir tünel görünümündedir. O yüzden Langar Mağarası'nın içine en fazla 4–5 metre girilebilmektedir.

Bundan yıllar önce Langarda traji-komik bir olay yaşanmıştır. Köy halkından iki arkadaş Langar'ın içinde ne olduğunu merak ederler; ama içerisi çok karanlık ve dar olduğu için Langar'ın içine girmeye cesaret edemezler. Sonunda denemeye karar verirler. Biri beline ip bağlayarak içeri girecek, korkarsa ya da karşısına yarasa vb. hayvanlar çıkarsa ipi oynatacak, diğeri de ipi çekerek onu dışarı çıkaracaktır.

Önce kimin içeri gireceği yolunda biraz konuşup anlaşırlar. İçeri giren kişi epey gittikten sonra karanlık ve sessiz ortamdan korkar, ipi oynatır. Biraz bekler, arkadaşı kendisini çekmez. Tekrar ipi oynatır, çeker; dahası bağırır, çağırır; fakat hiçbir tepki gelmez. Langar'ın dar bir yerine ulaşmış olduğundan geri de dönemez. Korka korka o karanlık, uzun, sessiz ve ürkütücü dehlizde ilerler. Uzun süre sonra Langar'ın diğer çıkışını bulup dışarı çıkabilir. Işığa kavuşup rahat bir nefes aldıktan sonra hemen arkadaşını bulmaya gider. Meğer adam, mağaraya giren arkadaşını beklemekten sıkılmış, ipi bırakıp eve gitmiştir.

(KK.33, KK.34, KK.40, KK.43, KK.55, KK.68, KK.74, KK.76)

4. COĞRAFÎ DURUM:

Uşak ilinin batısında bulunan İlyaslı, bağlı olduğu Uşak Merkezden 27 km. uzaktadır. Alan bakımından Uşak'ın en geniş köylerindendir. Doğudan batıya 25 km ve kuzeyden güneye 14 km uzunluğundadır.

İlyaslının komşuları Güre, Çukurağıl, Saray, Çardak, Çırpıcılar ve Harmandalı köyleridir. (bkz. EK 2)

İlyaslı, yarı bozkır yarı dağlık araziye sahip, doğayla iç içe bir yerleşim yeridir. (bkz. EK 3)

Kasabanın batı ve kuzey taraflarında geniş ormanlar vardır. Bu ormanlarda en çok çam ağacı bulunur. Bozkır ve dağlık olan arazide sulanabilir çok az bölge bulunmaktadır. Dolayısıyla yöre halkı tarımda daha çok tahıla yönelmek durumunda kalmıştır.

Ayrıca kasabanın batı kısmındaki Yeşilyurt Mahallesi'nin toprağı verimli, sulanabilirdir ve Yeşilyurt, hayvancılığa elverişli bir alandır.

Doksanlı yıllarda Kapız Deresi üzerine bir baraj yapılmıştır. Baraj sayesinde köyün bahçeleri dönüşümlü olarak sulanmaktadır.

Kasaba, deprem fay hattında bulunmaktadır. 1970 yılında Gediz Depremi İlyaslıyı da etkiler, yöre on beş gün sallanır. Gediz Depreminde Cindarı Boğazı'nda kaya yarılıp su akmaya hatta fışkırmaya başlar, onu kazdırıp çeşme yaparlar. Yoncalıdaki kuru dere akmaya başlar. Her yeri ekerler, bir tarladan bir yılda iki mahsül kaldırılır. Üç sene o su akar ve halk "Deprem olunca berekat (bereket) olur." demeye başlar. Dördüncü sene 1974 İzmir Depreminde İlyaslı bir hafta sallanır. Deprem o gelen suyu batırır, Yoncalı Deresi kurur, Cindarı Boğazı'ndaki çeşme akmamaya başlar. Su dinince mahsül kurur.

(KK.33, KK.55, KK.68, KK.71)

5. NÜFUS DURUMU:

2000 yılında yapılan son nüfüs sayımına göre İlyaslıda 2111 kişi yaşamaktadır. Ayrıca tahminen 1000'den fazla köylünün de Uşak'ta, Türkiye'nin diğer şehilerinde ve -Almanya başta olmak üzere- yurt dışında yaşadığı sanılmaktadır. 1997'de yapılan bir önceki nüfus sayımında İlyaslı nüfüsu 1887 olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla üç yıl içerisinde nüfusun arttığı görülmüştür. İlyaslıda toplam nüfusun % 51'i kadın, %49 erkektir. (http://www.ilyasli.bel.tr)

6. EĞİTİM DURUMU:

Yörede Osmanlı Devleti döneminde de mektep (okul) olduğu bilinmektedir. Bugün kasabanın merkezine "Mektepönü" denmesinin nedeni eski okulun o mevkide, şu

an eczanenin olduğu yerde bulunmasıdır. O dönemki okulda alfabe, kıraat, Kur'an ve pozitif ilimler öğretiliyormuş.

Bugün İlyaslıda iki ilköğretim okulu vardır. İlköğretim okullarından biri binanın eski olmasından hizmet verememektedir. Diğerinde ise en iyi şekilde eğitim-öğretim verilmeye çalışılmaktadır. (bkz. EK 4)

Okulda 17 öğretmen görev yapmakta ve 350 öğrenci eğitim görmektedir. Kasabanın okur-yazar oranı % 95'tir. Bu da İlyaslıda eğitime önem verildiğini göstermektedir. Aşağıdaki ninni de eğitimin yöre halkı için değerini kanıtlar niteliktedir.

"Ninni dedim gecelêde

Uyudayım hocalâda

Ninni yavrum ninni

Uyusun da böyüsün ninni

Tıpış tıpış yörüsün ninni

Okusun da böyük adam olsun ninni" (KK.22)

Bazı öğrenciler ilkokulu bitirince Uşak'taki çeşitli liselerde eğitimlerini sürdürmektedir. Ayrıca İlyaslıda yüzün üzerinde üniversite mezunu bulunmaktadır. Bunların içinde doktor, mühendis, hâkim, öğretmen, mimar ve bilim adamı da vardır. Halen elli civarında İlyaslılı üniversite öğrencisi ülkenin çeşitli fakültelerinde ve yurt dışında öğrenim görmektedir.

İlyaslıdan bir de ressam yetişmiştir. 2006'nın Mayıs ayında bir resim sergisi açmıştır. (bkz. EK 5)

(KK.35, KK.45, KK.55, KK.68) (http://www.ilyasliilkogretimokulu)

7. SAĞLIK DURUMU:

1991'de sağlık ocağı açıldı; fakat emanet bir binada, kooperatif binasında idare ediliyordu. 2003'te Kâzım Erdoğan, köye bir sağlık ocağı yaptırdı. (bkz. EK 6)

Sağlık ocağında bir doktor, bir hemşire, bir sağlık memuru, bir ebe ve bir işçi görev yapmaktadır. (KK.45)

8. EKONOMİK DURUM:

İlyaslının ekonomisi daha çok tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Köy halkı Uşak Organize Sanayide çalışmaya başlamadan önce köyde önemli bir işsizlik sıkıntısı ve maddî yoksunluk yaşanmaktaydı. Bu nedenle Uşak'a ve yurt dışına -özellikle de Almanya'ya- göçler gerçekleşmişti. Ancak günümüzde Uşak Organize Sanayinin köye 10 km uzakta olmasından dolayı özellikle köydeki gençlere birçok iş sahası açılmıştır. Organize sanayideki fabrikalarda işçilik, benzincilik vs. yapan kadın erkek pek çok köylümüz olmakla birlikte devletin çiftçiye verdiği tarla paraları da köylünün ekonomik durumunun düzelmesini sağlamıştır.

Köyde birkaç ticarethane (bakkal, eczane vs.) ve belediye dışında iş yeri yoktur. Bu iş yerlerinden biri de internet kafedir. (bkz. EK 7) Köyde internet kafenin açılmış olması çağı yakalama yolunda İlyaslının ne kadar kararlı olduğunun kanıtıdır. Ancak şunu da söylemeden geçmek mümkün değildir, bu kafenin açılacağı dönemde bu duruma itiraz eden de çok olmuştur. İtirazların temelinde internet dünyasının köy halkı tarafından pek tanınmıyor olmasının ve ahlâkî kaygının yattığı söylenebilir.

Günümüzde ise özellikle çocukların ve gençlerin internet kafeye yoğun ilgisi olduğu görülmektedir. Bilgi ve teknoloji çağında bilgi edinmek, kendini geliştirmek, ödev hazırlamak amacıyla internetten yararlananların yanında çoğunluğun -tıpkı şehirlerde olduğu gibi- interneti ve dolayısıyla bilgisayarı oyun oynama aracı olarak kabul ettiği görülmektedir.

Yöre halkının geçim kaynaklarını kısaca inceleyelim:

8.1. TARIM:

Yörenin başlıca tarım ürünleri şöyle sıralanabilir: arpa, buğday, haşhaş, mısır, mercimek, burçak ve nohut. Sebze ve meyve sadece köy halkının ihtiyaçlarına yetecek kadar yetiştirilmektedir. Bunun nedeni İlyaslıda sulanabilir arazinin azlığıdır. En çok yetiştiren sebze ve meyveler: bostan (karpuz, kavun, kabak vs.), pancar, domates, biber, soğan, fasulye, patlıcan, elma, kayısı, erik, dut, semizotu, pırasa, havuç ve turptur.

Günümüzde yetiştirilmese de eskiden köyde kendir de ekilirmiş ve kendirden ip yapılırmış. Kısaca kendirden ip yapımını anlatalım. Kendirin tohumu tarlaya ekilir. Kendir olgunlaşınca biçilir. Toplanan kendir tarla ya da bahçede bekletilir, hafif çürütülür.

Daha sonra kendir iplik iplik ayırılmaya başlar. Kendir tellerinden üç beş öbek yapılıp örülür. O iplerden eşek, beygir kösteği; testi urganı, kuyu kovası ipi vs. yapılır.

(KK.22, KK.40, KK.55, KK.68, KK.71)

8.2. HAYVANCILIK:

İlyaslıda yetiştirilen ve etinden, sütünden, yapağısından veya yük taşıma özelliğinden yararlanılan hayvanlar: koyun, keçi, inek, dana, sığır, öküz, at ve eşektir. Yöre halkı koyun, keçi, inek gibi hayvanlara "mal", der. Hayvanlar günde üç kere akıtılır yani su içmeleri için çeşmeye götürülür. Hayvan akıtmaya kadınlar da erkekler de gidebilir.

Sürüler karışmasın diye koyun veya keçinin kulağı kesilir, bir kumaş veya tasma bağlanır ya da boyayla en yapılır (işaret konur). Her ailenin ayrı bir "en"i yani işareti vardır. (bkz. EK 8)

Bazı hayvanlara nazar değmesin diye nazar boncuğu takılır. (bkz. EK 9) Sürü kaybolmasın diye hayvanlara çan takıldığı da olmaktadır.

Hıdırellezde koyunun yapağısı, güzün de yünü kırpılır. Yapağıdan dokuma, yünden de yatak yapılır. Keçi sütünden peynir yapımı da İlyaslıda yaygındır. Sütlensin diye keçiye alason (anason) yedirilir, pekmez içirilir. Halk, hayvanı karanlık yerde besleyince daha şişman olur, der. (KK.21, KK.22, KK.55, KK.71)

8.3. DOKUMACILIK:

İlyaslıda dokumacılık, özellikle de zili ve kilim dokumacılığı eskiden beri önemli bir geçim kaynağıdır.

Önce boya otuyla ya da kök boyayla ip boyanır. İpler elde bükülür. Yumak ve melik hâline getirilir. O iple kilim, zili, namazlâ (seccade), heybe, çul, halı yastık, halı heybe, halı torba dokunur. İlyaslıda iteyi de dokunur. İteyi, sırf beyaz yünden dokunur, üstünde tarhana ovulur. Tarhana ovmadan iteyinin tüyleri, elbise fırçalar gibi bıçakla çıkarılır.

Kilimler evlerde ipâcı denen tezgâhlarda kadınlar ya da genç kızlar tarafından dokunur. Kızlar duygularını, göz nurlarını, hayallerini, umutlarını döker kilimlere; âdeta dokudukları kilimle dertleşirler.

Önceden dokunan kilimlerin çözgüsü ve atkısı yün, ipleri kök boya (ya da boya otundan), elde bükülmüş, melikleri elde sarılmış olurdu. Ancak bugün dokumacılıkta çoğunlukla sentetik hazır boya kullanılıyor. İşin daha acı tarafı günümüzde dokumacılık çok azalmış durumda, insanlar hazır almayı tercih eder olmuş.

(KK.22, KK.37, KK.55, KK.71, KK. 59, KK.74)

8.4. AVCILIK:

Canavar (kurt veya benzeri bir hayvan), keklik, tilki, domuz, tavşan, göde (bir kuş türü) avına çıkılır. Köylü toplanır, dağdaki mahsule, sürülere, çobanlara zarar veren kurt, domuz, porsuk gibi hayvanlara karşı belli bir gün belirlenir. Genelde Pazar günü tercih edilir. Kurtsa kurşun ve ona göre bir silah alınır. Avcılardan bir kısmı silahları alır, çamlıkta, boğazda ya da derede mevzilenir. Ay şeklinde sıralanıp beklerler.

Öbür grup "doh doh, ahaha" gibi değişik seslerle ormanın içinden haykırır, korkan vahşi hayvanların silahlılara doğru koşmasını sağlar. Sesten zıt tarafa doğru koşan hayvanları mevzidekiler vurur. Hangi hayvanların niçin avlandığına gelince:

Tilki avı: Derisi satılır, kürk yapılırmış. Uşak'tan Almanlar alırmış.

Kurt avı: Derisi satılırmış. Fakat pek bulup vurulamaz; çünkü yakalamak zordur.

Keklik avı: Eti çok lezzetli olurmuş. Ayrıca keklik yumurtası da yenir. Bazıları da evde besleyebilmek için keklik avlar.

Tavşan avı: Çok lezzetli olan eti için yakalanır. Yahnisi ya da arap aşı yapılır. Arap aşının yapılışı, kısaca şöyledir:

Tavşan avında vurulan tavşan ana malzemedir. Tavşan bulunamazsa tavuktan da yapılabilir; fakat diğeri kadar lezzetli olmaz. Tavşanın yahnisi yapılır. Bir yandan da duru ve bol acılı bir tarhana çorbası pişirilir. Dikkat edilmesi gereken husus şudur, tarhana çorbasında kullanılan su tavşan ya da tavuk suyu olmalıdır. Bir başka tencerede soğuk suya katılmış un karıştırılıp pelte kıvamında pişirilir, ardından da soğuması ve kaymaklanması için bir siniye dökülür. En sonunda yahni, tarhana çorbası ve pelte karıştırılır. Yapılması çok zahmetli olsa da yörenin en lezzetli yemeklerinden biridir.

Bilinçsizce yapılan avcılık faaliyetleri neticesinde bugün yöredeki tavşan, göde, keklik sayısı çok azalmıştır. Hele hele yöre halkından bazı kişilerin avcılığı sırf "zevk" için yaptığı düşünülürse bu duruma üzülmemek elde değildir.

(KK.22, KK.68, KK.71, KK.74, KK.76, KK.39)

8.5. MADENCİLİK:

İlyaslı sınırları içinde bulunan madenlerden en önemlileri; seramik madeni, Hamaz Dağı'nda ve Işılak'ta bulunan linyit, Garadede (Karadede) ağacı civarındaki mangan madeni ile Gıran'da (Kıran'da) bulunan altın madenidir.

(KK.40, KK.68, KK.55, KK.74)

8.6. ÇOBANLIK:

Çobanlar, kışın dağlarda üşümemek için çok kalın ve sık dokuma kumaştan yapılan, "kepenek" adı verilen kıyafeti giyer. Çobanlardan bazıları kaval çalar. Örneğin Curaların Mustafa adlı kişi kaval çalarmış. (KK.22, KK.55, KK.60, KK.71, KK.74)

Çoban seçiminde halk titiz davranır. Yöre halkının ağzından aktaralım.

"Gadir Bey dutcağı çobanı alır gelirimiş. Önünden bi yemek yediririmiş. Acelece, tertiplice yirsene onu çoban dutarımış. Oysal oysal, ağır ağır yirse, tabaklâda birazı galırısa onu çoban dutmazımış, bu yaramaz derimiş. Ayakgabısının altına çiğil atarımış, o çiğili almazsa onu dutmazmış, üşengeç deye. Çiğili hemen çıkarısa dutarımış." (KK.60)

8.7.OYMACILIK, TAHTA SÜSLEMECİLİĞİ:

Dolap, tavan, kaşıklık, raf, yüklük, sandık, kirkit üzerine işlemeler yapılır. (bkz. EK 10) Bu işlemelerde başlıca motifler: kuş, çiçek (lale, nevruz), hayvan başı, besmele, isim, insan resmi, tavuz kuşu ve kuzgundur. (KK. 22, KK. 55, KK.68)

Köyde ayrıca odun satma işi, demircilik, nalbantlık ve ticaret de yapılmaktadır.

9. ULAŞIM DURUMU:

Kasaba, İzmir – Ankara karayoluna (D300) bağlanan asfalt anayola sahiptir. Köyde ulaşım arabalarla ya da eşeklerle sağlanmaktadır. At ve at arabası kullananlar da olmakla birlikte eskiye oranla çok azalmıştır. Arabalara "Maşallah", "Allah korusun", "Babam sağ olsun" gibi yazılar asılmaktadır. (KK.22, KK.55, KK.68)

10. SPOR:

İlyaslıspor kulübü 1988 yılında kurulmuştur. (bkz. EK 11) İlyaslıspor bir kez (1998/1999 Sezonunda) amatör küme 2. grupta şampiyonluğu elde etmiş ve 1. gruba yükselmiştir. Fakat ertesi yıl yine 2. gruba düşmüştür. Bu sene de aynı grupta mücadeleye devam etmektedir.

Ayrıca 1999 yılında İlyaslıda bir avcılık kulübü kurulmuştur.

Cirit yörede beğenilen spor dallarındandır. Cirit gösterileri genelde düğünlerde olur. Akşamdan düğün sahibi hayvanlara birer tas arpa verir. Düğün sahibinin yükümlülüğü budur. Gelin ata binmeden önce cirit gösterisi izlenir.

Sözüne güvenilen, bu işten anlayan bir kişi hakem olur. İki ekip oluşturulur. Gruplar iki aileden, iki mahalleden veya iki köyden oluşturulabilir. Ellerinde cop (değnek) vardır. Ekipleri ayırdetmek için iki grup ayrı giyinebilir ya da ayırıcı bir işaret belirlerler. Bir tarafın siyah yelek, bir tarafın gri yelek giymesi gibi… Bu takımların sınırları çizilir. İki taraf da atlarının üstünde karşılıklı olarak çizgiye geçer. İlk takımdan biri atın üstünde öbür tarafa doğru gelir. Elinde değnek vardır. En yakındaki kişiye değneği atar. Karşıdaki tutarsa puan kazanır, tutamazsa atan puan kazanır. Bir kişi onun önünü kesmek için koşar, keserse puan kazanır, kesemez de adam çizgiyi geçerse o giden puan kazanır. Bir iki tane de koluna beyaz mendil dolanmış görevli vardır. Onlar değnekleri toplar, isteyene değnek verir. Değnekle değneğe vurup puan kazanılabilir, hayvana gelirse atan puan kazanır.

Genellikle iki saat süre verilir. Bu süre bitiminde galip ilan edilir. Köy içine gelinir. Köy içerisinde bir yol üstüne 4–5 m yukarıya ip gerdirilir. İpin üstüne para asılır. Düğün sahibinin gönlünden ne kadar geçerse… Buna "mısır odunu" denir. kazanan ekiptekiler değneklerini sırayla yere vurup ipin üstüne sıçratmaya, ipten aşırmaya çalışırlar. Aşıran o parayı hak eder. Aşana kadar devam edilir. Bu arada halk izliyor ve tezahüratta bulunuyordur.

Meydan yerinde ateş yakıldığında, düğünlerde çeyiz altında veya gelin almaya gidildiği gün, bayramlarda ve önemli günlerde güreş müsabakası yapılır. Bazen diğer köylerden de güreşçiler gelir. Düğün sahibi güreşenlere havlu, mendil gibi ödüller verir. Yörede "Çerkezoğlu Yusuf" ve "Pelfan Memet" gibi güreşçilik yönüyle tanınlar vardır.

Ne yazık ki günümüzde cirit ve güreş sporları yörede nadiren yapılmaktadır. (KK.22) (KK.68) (KK.74) (KK.76)

11. HABERLEŞME DURUMU:

Önce eski haberleşme yöntemini inceleyelim. Yöre halkı eski haberleşme yöntemini şöyle anlatmaktadır:

"Tellal bir evin damına çıkar, gomşular yarın mağaranın suyu getirilcektir, salgın (imece) vardır. Bütün köylülerin sabah mektebönünde toplanması duyrulur, şeklinde bağırırdı. Muhtarlıktan da yazı çıkardı. Her evden mutlaka biri gelirdi. Gelmeyen de olmazdı." (KK.55)

Ayrıca önceden mektupla haberleşmeye çok önem verilirmiş. Özellikle askere giden genç ile ailesi ve yavıklısı (yavuklusu, sözlüsü, sevgilisi), mektup vasıtasıyla haberleştiğinden mektup gelecek diye şehre gidenlerin yolu gözlenirmiş. Mektuplar köye postacı tarafından getirilmediğinden köyden kim şehre giderse herkesin mektuplarını o getirirmiş. Mektup ya da mendil verme de o dönemde sevenler arasında bir haberleşme, iletişim yöntemiymiş. (KK.55, KK.68)

Günümüzde ise hemen her evde telefon, radyo, televizyon gibi iletişim araçları bulunmaktadır. Köy halkı pek gazete okumamaktadır; yine de bazı ailelerin gazete, dergi okuduğu söylenebilir. Son yıllarda evinde bilgisayar ve internet bağlantısı olanların sayısı giderek artmaktadır. Özellikle gençler, iletişim aracı olarak bilgisayarı, cep telefonunu tercih etmekte, birbirleriyle MSN veya kısa mesaj yoluyla görüşmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİL VE ANLATIM

1.1. AD VERME:

Yeni doğan çocuğun bir kulağına ezan, bir kulağına kamet okunur. Bu uygulama bebeğin babası, dedesi ya da bir hoca tarafından gerçekleştirilir. Çocuğa genelde dedesinin, ninesinin ya da atalarından birinin adı verilir.

İlyaslıda Kur'an'da geçen isimler daha çok tercih edilir. Ancak Muhammet isminden çok Mehmet ismi yeğlenir; çünkü adı Muhammet olan çocuğa kızıp bağırırlarsa günah işlemiş olacaklarını düşünürler.

Çocuğun doğduğu gün veya aya uygun adlar da verilebilir. Örneğin Salı günü doğan çocuğun adı Salih olur. Bayram günü doğan çocuğun adı Bayram, Recep ayında doğan çocuğun adı Recep, Şaban ayında doğan çocuğun adı Şaban, Ramazan'da doğan çocuğun adı da Ramazan olur. Muharrem ayında kız doğarsa Meryem, oğlan doğarsa Muharrem adı verilir. Dedelere gidilirse çocuğa o dedenin adı konur. Selim dedede Selim / Selime verilir. Kemal dedeye (ulu ağaç veya yatıra) gidilirse Kemal, Murat Dağı'ndaki dedeye gidilirse de Murat verilir.

Göbek adı verme geleneği de yaygınlaşmaktadır. Uşak'ta, hastanede doğan çocuklara doktor ya da hemşirelerin verdiği isimleri beğenmeyen aileler bir ad da kendileri koyunca bu durum ortaya çıkar. Bu hususta da dedesinin, ninesinin adları, Kur'an'da geçen isimler, doğduğu ay ya da günle ilgili isimler öncelikle tercih edilenlerdir. (KK.21) (KK.55) (KK.71)

1.1.1. Kişi Adları:

Yörede ailelerin çocukları için en çok tercih ettiği kişi adları alfabetik sıraya göre şunlardır:

Alime: Halime

Âmat: Ahmet

Arzı: Arzu

Asiybe: Hasibe

Bısdi / Mıstafa: Mustafa

Cıdı / Zıddıyka: Sıdıka

Durugadın: Durukadın

Ellez: İlyas

Ercep: Recep

Erep / İrep / Irabiya: Rabia

Esme: Esma

Fârat : Ferhat

Fayık: Faik

Farettin: Fahrettin

Gadiriye: Kadriye

Gülê: Güler

Hâcâ / Hâcar: Hacer

Hanim: Hanım

Hatca: Hatice

Helime: Halime

Hülosu: Hulusi

Ibıli / Ibızi / Iramazan: Ramazan

Irafiye: Rafiye

Irza: Rıza

Ismayıl: İsmail

İbiş / İbrâm: İbrahim

Kamel: Kemal

Kemre: Kerime

Kerziban, Kerzi: Kezban

Küsün: Gülsüm

Mêrem: Meryem

Neslaan: Neslihan

Nezirfe: Nazife

Nôrü / Nôri: Nuri

Nutfi: Lütfi

Pempe: Pembe

Sadik: Sadık

Sâli: Salih

Selvê: Selver

Şemşi: Şemsi

Tacidê: Tacider

Umâ / Umar / Omâ: Ömer

Urfan: İrfan

Uykura / Urkiye: Rukiye

Ümüksün: Ümmü Gülsüm

Üseyin: Hüseyin

Yônüs / Yônüz: Yunus

Zâla / Zeliya: Zeliha

Zekeriye: Zekeriya

Zöre : Zehra, Zühre

1.2. LAKAPLAR

1.2. 1. Kişi Lakapları

1.2.1.1. Anlamları Tespit Edilebilen Kişi Lakapları:

ACAR: Kadın becerikli olduğu için Acar Eşe denmiş.

ALİKOPTÊ: Zayıfça, kısa boylu, hareketli, hızlı bir kişidir. İsmi de Ali'dir.

ARABACI: Köye ilk tatar arabasını getirendir. Bu tarihten önce köyde kağnı kullanılmaktayken tatar arabası kullanılmaya başlanmıştır.

AŞÇI YAŞÂ: Düğün yemekleri pişirdiği, aşçılık yaptığı için

BEYAZ ATLI: Beyaz giydiği, güzel olduğu için

BUĞACI: 70'li yıllarda devletin, köylere damızlık boğa verdiği sırada İlyaslıda o boğaya bakmak için görevlendirilen kişi olduğundan ve Tarım İl Müdürlüğünde de kadrolu işçi olarak çalışamaya başladığından

COMBURTLU: 50'li yıllarda İlyaslıda kullanılan oklava, tekne, kağnı gibi âletler, Uşak Banaz'a bağlı Comburt Köyü'nde yapılıp köyde satılırmış. Süleyman adlı kişi de bu tür aletleri yapabildiğinden Comburtlu bu, bu işi yapıyor, demişler.

CURA: Hırıltılı konuşurmuş.

ÇERKEZ: Köylülerden biri Doğu Karadeniz'e askere gitmiş. Askerdeyken savaş çıkmış. 8–9 sene askerde kalmış. Ben memlekete ya dönerim ya dönemem demiş, orada bir Çerkez kızıyla evlenmiş; fakat geçinememişler. Bu arada harp bitince adam memleketine dönmüş. Arkadaşları, sen madem evlendin neden döndün, demişler. O da:

"Şu derenin uzunu

Gıramadım buzunu

Sevdim Çerkez gızını

Çekemedim nazını." demiş. Lakabı da Çerkez kalmış. Oğluna da Çerkezoğlu demişler.

DAVILCI ELİME / DAVILCI EBE / TEFÇİ: Asıl adı Halime'dir. Köyde anlatıldığına göre rüyasında şerbet içtikten sonra âşık olmuş, türküler yakmaya başlamış. Herkese göre bir türkü söylermiş. Düğünlerin aranan ismiymiş, kına gecelerinde tef çalıp insanları eğlendirirmiş.

DELİ BAYRAM: Bayram adlı kişi ve üç beş arkadaşı arpa biçmeye gidiyorlarmış. Yalama Kuyu'nun yanından geçerlerken birbirine sarılmış iki yılan görürler. Bayram, turpanın ucuyla yılanın birini ortadan bölmüş. Öbür yılan, adamın koluna yapışmış. O da yılanın gırtlağına yapışmış. O sıkmış, yılan dolanmış. O sıkmış, yılan dolanmış. Sonunda yılanı öldürmüş; ama oradaki korkudan, ürpertiden dolayı dert edinmiş.

DELİ DURMUŞ: Rahat, bol kıyafetler giymesinden

DOKDUR ISMAYIL (DOKTOR İSMAİL) : Askerde sıhiye imiş. Gelince hastalara iğne vuruvermiş.

ECEVİT: Ecevit'i sevdiği için.

ERKEK FATMA: Erkek oyununu (efeleme) güzel oynadığından

FİKİRSİZ: Rahat bir insan olduğundan

GADİR BEY: Mende'den Gadir (Kadir) adında bir arkadaşı varmış. Yanına çok gelip gidermiş. O yüzden.

GAMBIR ALİ: Kambur olduğu için

GARA ÂŞA: Esmer olmasından

GAYVECİ: Eskiden kahve az bulunurmuş, o kişinin evinde de devamlı bulunduğundan bu lakap takılmış

GOCA MÊREM: Etine dolgun olduğundan.

GOCA YUSUF: İri gövdeli, sözü dinlenen, sözüne güvenilen biri olduğu için

GÖZEL HAMİDE: Çok güzel olduğu için

İNGİLİZ: Sarışın ve cüsseli biri olduğundan İngilizlere benzetmişler.

HACI ÇAKIR: Hacca gittiği ve yeşil gözlü olduğu için.

KIRÇILLI KAMİL: Kendine bakmadığı, tıraş olmadığı için.

KİBAR ÜSEYİN: Kibar konuştuğundan, modern biri olduğundan

KOKULU: Kendine iyi bakıp, kolonya döküdüğünden

KÖR MÊMET: Çocukluğunda annesi haşhaş savururken onun önünden geçmiş. Bir haşhaş tanesi gözünün içine gitmiş. Çıkaramadıkları için çocuğun gözü kör olmuş.

KÖR İMİN: Bir gözü daha küçük olduğundan

KUMPÜR SELİM: Kambur olduğundan

KÜRT MUSTAFA: Doğuda, Kürtlerin içinde askerlik yaptığından

MÎRIPÇI: Muhabbeti tatlı, şakacı ve uyanık olduğundan

NEŞELİ: Güler yüzlü olduğu için

PALAVIR MUSTAFA: Çift sürerken evleği önce alır, yendim dermiş. O yüzden palavracı anlamında Palavır ya da Palafır demeye başlamışlar.

PATIR SELİM: Kekelediği için

SEKİZ DOKUZ MUSTAFA: İlkokulda çarpım tablosunda "Sekiz, dokuz" diyemediğinden, "Şekiş, dokuş" dediğinden

ŞALLI: O dönemde şal modaymış, hem erkekler hem kadınlar şal kullanırmış. Bu kişi de köyde beline ilk şal dolayanlardan biridir.

ŞEYTAN ALİ : Şakacı, topluluk içinde konu üretebilen bir kişi olduğundan

ŞIH ALİ: 60'lı yıllarda bir tarikat mensubu, İlyaslıya gelip bazı kişileri tarikate katmış. Şıh Ali de bu taraikate ilk katılanlardandır.

ŞÖFÊ MÊMED: İlyaslı'nın ilk şoförlerinden olduğundan.

TAVIKCI YAŞÂ: Bir dönem tavukçuluk yaptığından

TEPEGÖZ: Gözleri renkli ve biraz yukarı baktığından

TOHOMLUK: İç güveysi olduğundan

TOKLU ÂMAT: Biraz kilolu olduğundan

TOPÇU: Askerde kilolu ve güçlü olduğundan topçu seçilmiş.

TURÜS (TURİST): Almanya'ya turist olarak ilk gidenlerden olduğu için. Daha sonra orada işçi olarak kalmış.

TÜCCÂ (TÜCCAR): Bir dönem balambırt (palamut) ve nohot (nohut) alıp satmış.

TÜLÜ YAŞÂ (YAŞAR): Kendine bakmadığı, düzgün tıraş olmadığı için.

ÜRGÜTLÜ: Hızlı olduğu için

YANDIM OSMAN: Çapkınmış, kadınlara çabuk tutulurmuş.

YARIM EFE: Yarenbaşı olmuş, bir gün yaren dolaşırken işi yarıda bırakıvermiş.

YİRİK ISMAYIL: Dudağı yarık olduğu için

(KK.12, 21, 22, 25, 55, 68, 74, 80)

1.2.1.2. Anlamları Tespit Edilemeyen Lakaplar:

Yörede veriliş gerekçeleri tespit edilemeyen lakaplar alfabetik sıraya göre şöyledir:

Ala Şerif, Andık Âmat, Ataş Â, Aynacı, Bey Gızı, Bıldir Gızı, Bodük, Cırtcırt, Cimbiz, Cingirt, Cin Yusuf, Cizmeli, Cüruş, Çakır ebe, Çarıkcı gızı, Çenteli, Danacı, Desdici, Fını, Fılik, Galatacı, Gamalı, Gayış Dede, Gaytan Bıyık, Gencoğlan, Gıral Gızı, Gül Oğlu Mêmet, Kel âşa, Kirli Ebe, Mın mın, Molla Hüseyin, Molla Mêmet, Müdür Dede, Sallak Kafa, Şataf, Şeker, Şıngıdık, Tat İbiş, Tirit, Topal Fatma, Topaneli, Ümmüş Ebe, Varkitçi / Barkıtçı, Yüz Direm Gızı

1.2.2. Aile Lakapları:

1.2.2.1. Veriliş Nedeni Tespit Edilen Aile Lakapları:

APTALEVİ: Bununla ilgili çeşitli görüşler vardır. Bu görüşlerden bahsedelim:

"*Bizim dedeyle Aptalların dedesi gardeşmiş. Geçimsizlik olmuş, anlaşamamışlar. Birbirimizin yüzünü görmeyelim, demişler. Evin avlusuna boydan boya duvar çekmişler. Biri bi tarafta biri bi tarafta duruyomuş. Bu arada öbür tarafa aptal (çalgıcı / çingene) gelmiş, gonmuş. Bu olaydan dolayı Aptalevi denmiş"*. (KK.35, annesinden duymuş.) (KK..38)

"Apdalevi sülalasında bi Abdullah dede varımışımış. Abdullah Abdullah derike Apdal galmış." (KK.60)

"Bi Abdullah varımış. Güççüğüke amcası ekmek isdemiş, o da vememiş. Amcası ha aptal ha, demiş. Ordan galmış." (KK.80)

"Bi Abdullah varımış. Oyunda "Abdullah! Torbadan ekmek gapdırma." Demişlê. Evin adı Apdalevi galmış." (KK.46)

ARZILÂ: Arzu ebenin (ninenin) çocukları olduklarından. (KK.68)

BEDEVİLÊ: Dedelerinin adı Bedevî olduğundan ve o ismin köyde tek olmasından. (KK.68)

ÇALIĞEVİ: Harpte eli yaralanan, elinin bir kısmı çalınan (kesilen) dedenin çocuklarına / torunlarına Çalığôlu denmiş, zamanla ailenin lakabı Çalığevi olmuştur. (KK.22)

ÇELGİNLÊ / ÇELGİNEVİ: Çelgin, çolak demektir. *"Dedem harpte gurşun yimiş. Sadece sırça barmağı vâdı, el ortası gadâ da eli vâdı. Ondan Çelginlê demişlê."* (KK.21)

ÇÜRÜĞEVİ / HACI ÇÜRÜKLÊ: *"Çürüğevinin yaptığı iş çürüktür, derlermiş."* (KK.51)

FIRINCILÂ: Fırın yaktıkları, o fırında mahalleli ekmek ettiği için (KK.71)

GURDEVİ: *"Bi gücücük gurt yavrusu bulmuşlâ, gelmişlê. Bi de oğlakları varımış güççük. Evde biz bunları yemleyelim, böyüdelim, demişlê. İkisi böyüyolarımış, oynayolarımış. Haşaş çapasına gitmişlê. Haşaşı çapalayıp gelmişlê, gurt guzuya bi şey yapmamış. Her gün gidiyolarış, bi şey olmayomuş. Bu arada oğlak da böyümüş, gurt da böyümüş. Bi gün eve gelmişlê bakmışlâ ki gurt duruyo, oğlak yok. Gurt oğlağı yimiş. Bunu duyan millet "Ya Gurdevi ya!" demişlê."*

GÜLLÜLÊ: Kızlarının adı Güllü imiş. O yüzden ailenin adı Güllüevi ya da Güllülê şeklinde kalmış. (KK.68)

IRASIKLÂ: Oğullarının adı Irasık olduğundan (KK.71)

MOTURCULÂ: İlk motorlu değirmeni yaptıkları ve hizar sadece onlarda bulunduğu için. (KK.68)

PAMIKEVİ: Ninelerinin adı Pamık (Pamuk) olduğu için (KK.71)

TOHUMEVİ: Bizim köyden biri Eşme'nin bir köyünden bir kadınla evlenmiş. Kadının da önceki evliliğinden bir çocuğu varmış. İkinci evliliğinden ise çocuğu olmamış. Dolayısıyla soy, o gelen çocuktan (tay geldi) türemiş. Bu nedenle de o aileye Tohumevi demişler. (KK.44)

ZÂBİTLÊ: Dedeleri askerde zâbit olduğu için. (KK.68)

1.2.2.2. Veriliş Nedeni Tespit Edilemeyen Aile Lakapları:

Yörede veriliş gerekçeleri tespit edilemeyen aile isimleri alfabetik sıraya göre şöyledir:

Ağaevi, Akganatlâ, Aliguzulâ, Alimemedevi, Ataşâgil, Avanlâ, Aydınevi, Ayıngıcevi, Azizoğlugil, Badakhalillê, Bayramevi, Bobalilê, Bubayitlê, Buğacılâ, Cemallê / Cemalevi, Cilvelievi, Cınıbizlê, Comburtlulâ, Curaevi, Çakırebelê, Çakırevi, Çarıkcıgillê, Çavışevi, Çerkezlê (Çerkezoğlugil), Çırpıcılâ, Çıtakevi, Çoturla, Danavelilê,

Dede evi, Delioğlanevi, Demircilê, Desdicilê, Dıbıllâ, Dikırzalâ, Dôrulâ, Dolduranlâ, Elifevi, Emirevi, Fındıklâ, Gabalaklâ, Gabalevi, Garabacaklâ, Garabıyıklâ, Garadaşlıevi, Garakıtirlê, Garavelilê, Garmanevi, Gavesevi, Gayvecile, Gıbırığevi, Gıdivelilê, Gırlalevi, Gıtdirilê, Gocadonlâ, Gocayusuflâ, Güççükosmanlâ, Gürcüevi, Gürelevi, Hacıbırzanlâ, Hacımarevi, Hadikevi, Halibevi, Hâvızevi, Haytoğlu, Hebillê, Himbillê, Hoppalılâ, Hökdeşlê, Hüllemlê, Hüseyin avnigil, İbişustagil, İzilê, Kamillê, Katipevi, Köseevi, Lafçılâ, Mığrıpçılâ, Mollaosmanevi, Musagızıgil, Müdürevi, Namtilê, Okkaevi, Pisenevi, Sakısçılâ, Saçlıevi, Sarıevi, Sedefevi, Sinanevi, Şahanevi, Şapkalılâ, Şeytanalilê, Şıngıdıklâ, Şöfêlê, Takilevi, Talibevi, Tatibişlê, Telli oğulları, Tilkilê, Topculâ, Ufaevi, Umarevi, Uzunaligil, Veysevi, Yeniallıevi, Yeşilhüseyingil, Yeşillê, Yusufçavışgil, Yüzdiremevi, Zeybeğevi

1.3. AKRABALIK ADLARI:

ABA: Abla

ABLA: Küçük görümce

AĞA: Ağabey

ANA: Anne

BALDIZ: Erkekler, eşlerinin kız kardeşlerine bu şekilde hitap eder.

BÖYÜG ANA: Sağdıcın annesine denir. O sülalede o kadından küçük olan herkes düğünden sonra o kadına böyüg ana (büyük ana) der.

BÖYÜG BUBA: Sağdıcın babasına denir. O sülalede o adamdan küçük olan herkes düğünden sonra ona böyüg buba (büyük baba), der.

BUBA / BOBA: Baba

DÊZE: Teyze

EBE: 1.Nine, büyükanne 2. Doğum yaptıran

ELTİ: Kocaları kardeş olan kadınlar birbirine elti, der.

EMMİ: Amca

EŞ: Kuma anlamında kullanılır. Bazı kişiler kuma demeyi tercih etse de çoğunlukla “eş” sözcüğü söylenir.

GAYIN: Kayın

GAYNATA / GAYINBUBA: Kayınbaba

GAYINNA: Kaynana

Not: Gelin kaynanasına ana der, kaynatasına baba der. Kaynana demesi ayıp karşılanır, abes gelir.

NENE / CİCİ ANA: Üvey anne

GELLABA (GELİN ABLA): İki taraftan akraba bayan

GÖRÜMCE: Kocanın kız kardeşi

HATUN: Erkeklerin hanımlarına seslenme şekli.

ÖVEY: Üvey

Not: İlyaslıda "kuzen" kelimesi kullanılmaz. Kuzen yerine emmôlu, hala gızı, dayı ôlu vb. denir.

1.4. GÜN ADLARI:

Pazar: Dernek / Gireyi, Pazartesi: Dernek Gardaşı / Gula Bazarı, Salı: Sali / Mal bazarı, Çarşamba: Yeni Bazâ / İnsan bazarı / Uşak bazarı, Perşembe: Eski Bazâ, Cuma: Cumayı, Cumartesi: Cumayıertesi (KK.22, 71, 75)

1.5. AY ADLARI:

Önceden şöyle bir tasnif yapılırmış: Bir buçuk ay Kasım, bir buçuk ay Zêmeri, bir buçuk ay Hamsin ve Sayılı… Sayılı, on iki gündür, Hamsin çıkarken sayılı girer. Sayılının içinde dokuz topuz vardır. Dokuz topuz, çok soğuk olur. Dokuz topuzun içinde de Ali Buyduran vardır. Ali Buyduran, dokuz topuzun en soğuk günüdür.

Zêmeri bir galbır yazıla girê, Ağusdos da bir galbır gışıla girê, denir. (KK.22, KK.55, KK.71, KK.74)

İlyaslıda bu aylarla ilgili "Zemheri ile Hamsin'in Hikâyesi" diye başlık verebileceğimiz şöyle bir hikâye anlatılır::

Zêmeri Hamsine, "Hamsin! Sen benden kemsin. Ben senin yerinde olsam devenin garnında köşşeği, gadının garnında uşağı buz dutdurudum." demiş.

Hamsin de Zêmeriye. “Ben keskinindir; emme senden iyiyindir. İti soludurun, çifti de yörüdürün.” demiş. (KK.71)

“Ali Buyduran”la ilgili hikâye de şöyledir:

Ali adlı bir kişi şafak söktü, sabah oldu, Kervankıran çıktı, gideyim, demiş. Yolda kar başlamış, kar çok fazla yağınca adam kardan nereye gideceğini bilememiş, üşümüş. Bir kayanın dibine varmış, orada donmuş kalmış. (KK.71)

Günümüzde aylara Ocak, Şubat, Mart gibi isimler verilmektedir.

1.6. YER ADLARI:

1.6.1. Anlamları, Veriliş Nedenleri Tespit Edilebilen Yer Adları:

AĞ ÂMAT ÇEŞMESİ VE AĞ ÂMAT DERESİ:

“Ağ Âmat (Ak Ahmet) deye biri 1800’lü yılların sonunda gelip bizim köye yerleşmiş. Bi gün Ağ Âmat bi atı çalmış. Atı beyaza boyamış. Atın sahibi kendi atını bilememiş.

Bu Ağ Âmat dedenin üç oğlu varımış. O üç oğlan âşam oldu mu her yeri tak tak vurularımış, hırsızlık yapâlarımış. Çeşmenin üsdüne Yörük gonmuş. Gece devesini çekmişle de gelmişle, düyenin üsdüne ıhdırmışlâ da içeri çekmişlê. Adam izlê gelirimiş, bu kapıdan sığmaz bu derimiş. Geri giderimiş. Kesmişlê, gavırma edip yimişlê.

Bi gün de bi bezirgân yüzüyukarı dereden gidiyorumuş. Adam, Ak Âmadın oğlanlarının korkusundan arkasına bakamazımış. Ak Âmadın oğlanları gatırı çekmişlê. oğlanlâdan biri soyunmuş, üsdüne çamır sürmüş, göle yatmış. Beygirin yularını çıkâmış, eline dutmuş. Gitmiş gitmiş, Pisboğaza vâmış. Oğlan ipi asılıvêmiş. Bezirgân arkasına dönmüş bakmış çamırdan cıbıl bi adam. Naha gözün kör olsun, demiş. Gaçmış.

Bu oğlanlâ iyice azmış. Yaykın’da birine, para çıkâ, demişlê. Para olmayınca basmışlâ sopayı, basmışlâ sopayı. Sôna yakalayolâ bu oğlanları, Kötaya’ya hapse atıyolâ. Millet gurtuluveriyo. “ (KK. 33, 34, 43, 60, 68, 76, 80)

APTAL GÖLÜ: Aptalevinin mahallesindedir. (bkz. EK 12) (KK.55, 68)

BALLIK: Arılar orada bal yaptığı için (KK.55)

BAZAR ALANI: Eski Anadolu medeniyetleri döneminde İlyaslıdan Kral Yolu geçerken kervanların konakladığı, pazar kurulan yer.

BODÜK ÇEŞME: *"Bodük dayı yaptırdığından. Şimdi adı Yoncalı Çeşmesi oldu."* (KK.38)

CAVIRIN GORU: Orada eski Anadolu kavimleri yaşamış. Kalıntıları, mezarları hâlâ vardır. (KK. 40, 55, 74)

ÇAMLI GAŞ: Orada önceden ulu bir çam varmış. Biri onu kesip evine taban yapmak için kullanmış, ev yıkılmış. Bu olayın anısına bölgeye Çamlı Gaş, denir. (KK.73)

GALDIRAMAN: Orada ekin kaldırıldığı için (KK.21)

GAVŞIK DERESİ: İki derenin birleştiği, kavuştuğu yer olduğu için

GELİNCİK KAYASI: Köy sınırı içinde olmayan; ama köye yakın bir mevkide bulunan kayalarla ilgili efsane İlyaslıda çok anlatılmaktadır. Efsane şöyledir: Bir kızı, sevmediği bir adamla evlendirirler. Seymen, evlendiği kişinin köyüne doğru ilerlerken kız, dua ederek "Allah'ım beni taş et de o adamla evlenmeyeyim." der. Bunun üzerine yarenbaşı, seymendeki yarenler, at, bayrak ve gelin taş olur. (KK. 36) (bkz. EK 13)

GOCA GÖL (KOCA GÖL): Geniş bir göl olduğu için

GÖKCE BEL: Yeşil olduğu için (KK.73)

GÖL ALTI: Önceden Goca Göl'ün olduğu mevkinin adıdır. (KK.21)

GURŞUNLU GUYU: Etrafına kurşun dökülerek oluşturulmuş bir kuyudur.

HASAN ÇAVIŞIN BOĞAZ: O bölgede Hasan Çavış lakaplı kişinin tarlası olduğu için. (KK.40)

HÜYÜK: *"Kuşlar orada "Hüyük Hüyük!" diye ötermiş."* (KK.55) Bölgede höyük adı verilen mezarlar bulunur.

IŞILAK: Toprağı parlaktır, nemlidir. (KK.55), (KK.22)

KEYALAN: Geyik alanı anlamında. Sonra Keyalan olmuş. Zamanında geyiklerin çok eğleştiği yerlermiş. (KK.68)

LANGAR MAĞARASI / LANGAR: Bu ismin neden verildiği bilinmese de büyüklüğünden dolayı hangar kelimesine benzeyen Langar denmiş olabileceği düşünülmektedir. Eski Anadolu medeniyetlerinden kalan mağarada kandil yerleri bulunmaktadır. İçerisinden çok soğuk, tabiri caizse buz gibi su akmaktadır ve su Langar

Mağarası'nın önünde göllenmektedir. Uşak işgal altındayken köylüler suyu kestiği için bugün Langar Mağarası'ndan eskisi kadar çok su gelmemektedir.

MEKTEBÖNÜ: Köyde ilk kurulan okul, bu mevkideymiş.

NALLI KAYA: Üzerinde nal motifi olduğu için

OLUK DERESİ: Oluk otu yetiştiğinden

SAZLI: Orada saz yetiştiğinden (KK.15)

TİLKİLİK ÇEŞMESİ: En eski çeşmedir. Ama neden tilkilik, dendiği bilinmemektedir. (bkz. EK 14)

ULU YOL: Eski ve önemli bir ticaret yolu olan Kral Yolu'na bugün verilen addır.

YAYKIN: *"Engindir, yayılır. Toprağı suyu çok sever."* (KK.22)

YONCALI: Çok eskiden orada yonca dikildiği için (KK.74) (bkz. EK 15)

1.6.2. Anlamları, Veriliş Nedenleri Tespit Edilemeyen Yer Adları:

Yörede veriliş gerekçeleri tespit edilmemeyen yer isimleri alfabetik sıraya göre şöyledir:

Ağalan, Akcasu Deresi, Akgayabaşı, Almalı Oluk, Aşılık Çeşmesi, Aşır Dere, Bedredin, Berbê Guyu (bkz. EK 16), Cemile Deresi, Cırtcırt Yeri, Cindarı Boğazı, Çaka, Çam Tâla, Çatra, Çatma Mezê / Çetme Mezarı / Çetmi Mezarı, Çeşmeyannı, Çırak Deresi, Çıtak, Çifteguyula, Çingilli Deresi, Döşeme, Dumanın Gırdık, Dut Boğazı, Ebizemzem Çeşmesi, Ece Guyusu, Ellez Gaşı, Erikli Boğaz, Gabıl Deresi, Gadı Yenge Deresi, Garacalı / Garacali, Garamanlı, Gayal Dere, Gayran, Gelincik Gayası, Gışla Dağı, Goca Boğaz, Goyran / Gayran, Göğeren Deresi, Gula Boğazı, Gumluca Boğazı, Güdük Burun, Hacat Guyusu, Hacı Bayram Boğazı, Honaz, İpek Yolu, Kabız Deresi, Kapan Harman Yeri, Kelêli, Kerim Guyusu, Kesik, Ketçeören, Kıllı Dolay, Kösük, Lelelik, Mangırdık, Mantâlık, Mêmet Çeşmesi, Melengeçli Harman Yeri, Mercan Deresi, Pamıklı, Pıynalı, Raşit'in Hüyük (Höyük), Sarı Bayır, Saya Boğazı, Sıpa Deresi, Şirlek / Şirleyik, Takmak Yolu, Yalama Deresi, Yalama Guyu (bkz. EK 17), Yel Köprü, Yellice.

1.7. KIYAFETLERE VERİLEN ADLAR:

1.7.1. Kadın Kıyafetlerine Verilen Adlar:

ÜÇ SİY / ÜÇ KUYRUK / ÜÇ ETEK: Eteği üç parçadan oluşan entari. (bkz. EK 18)

DİZLİK: Pantolon gibi bir alt kıyafetidir, dizlik yerine don da denmektedir. Önceden dizliklerin paçası basma, üstü (göyneyin içinde kalıp görünmeyen kısmı) gökdimi ya da gara dimi denen bir kumaştan olurmuş. Dimi, malikenin kalını olan, ketene benzeyen oldukça kalın, kolay eskimeyen, sağlam bir kumaştır.

GÖYNEK: Entarinin içine giyilen, yakası iliklenmeyen, diziliğin üstünden görünen bir çeşit ince ve uzun kadın gömleği

CAMADAN: Entari içine giyilen, entarinin içinden yakası görünen; gül, karanfil gibi motiflerle işlenmiş ya da renkli kumaşlardan dikilmiş yelek (bkz. EK 19)

ZIBIN: Göynekle entari ya da üç kuyruk arasına giyilen kalın üst giysisi (bkz. EK 20)

ENTERİ: Entari, bağrı açık bir bayan üst giysisi, fistan. Enteriler şu kumaşlardan dikilir: yeşil epirt (bkz. EK 21), beldari (bkz. EK 22-23), çitari, gaşık sapı, epirt, gara gadife (kara kadife) ve önleri sırmalı gara gadife (bkz. EK 24)

ÖYNÜK: Önlük (bkz. EK 25)

GERİMBEÇ / PEŞTAMAL: Eskiden zıbının üstüne bağlanan dokuma önlük

BONCUK KEMER: Öynük üstüne bugün takılan kemer (bkz. EK 26)

GÜMÜŞ KEMER: Öynük üstüne önceden takılan kemer

ŞAL: Kadınların bellerine doladığı kırmızı kuşak (bkz. EK 27)

FES: Yazma içine giyilen, kırmızı keçeden yapılmış bir nevî şapka (bkz. EK 28)

TEPESELİK / TEPELİK: Yazma içine giyilen fesin gümüş kısmı

FINDIKLI: Fesin üstüne dolanan, bilhassa yaşlı kadınların tercih ettiği siyah zemin üstünde kırmızı benekleri olan bir kumaştır. (bkz. EK 29-30-31) (Bugün bazı yaşlı bayanlar fesi ve fındıklıyı bıraksa da alışkanlığın etkisiyle yazmanın içine genellikle beyaz olan başka bir kumaş dolamayı ihmal etmez.) (bkz. EK 32)

YAZMA: İhtiyar bayanlardan çok genç kızların ve orta yaştakilerin tercih ettiği başörtü. (bkz. EK 33-34-35)Yazmaların etrafına oya geçirilir. Oyalarda daha çok gül, papatya, menekşe, lale, karanfil gibi çiçek motifleri kullanılır. (bkz. EK 36-37-38-39-40) En yaygın oya ise pul oyadır. (bkz. EK 41-42) İlyaslıda iğne oyası da kullanılmaktadır.

FİSTAN: Bayan elbisesi, entari (bkz. EK 43-44)

ZİFİR FİSTAN: Beyaz bir kumaştan dikilen bayan elbisesi (bkz. EK 45)

ÜSLÜK: Köydeki kadınların, bilhassa yaşlı kadınların, günümüzde yazma yerine tercih ettiği sarı başörtüsü (bkz. EK 46)

EMİR: Yeşil renkli ve genellikle uçları pul oyalı bir başörtü türüdür. Eskimiş üslükler boyanarak "emir" elde edilir. Emir boyasına sirke, ve tuz da katılır, böylece emirin boyası solmaz. (bkz. EK 47)

YAŞMAK / GIREP: Daha çok yeşil renkli olanı tercik edilen, örtmenin üstüne çeneden yukarıya doğru getirilip bağlanan ince kumaştan eşarp (bkz. EK 48)

LAYLOM BABIÇ: Daha çok siyah, mavi ya da yeşil renki olan naylon pabuç.

ŞİBİDİK TERLİK: Naylon ayakkabıların arkasını keserek şibidik terlik denen ve çalışırken daha rahat edilen terlikler elde etmişlerdir. (bkz. EK 49)

SETİRE: Düğünde gelinin entari üzerine giydiği yeşil kumaştan elbise, gelinlik

1.7.2. Erkek Kıyafetlerine Verilen Adlar:

KARANFİL NAKIŞLI AK ÇORAP: Eskiden erkekler zikzak şeklinde bir motifi olan ya da düz çorap giyerlermiş. En çok da karanfil nakışlı ak çorap tercih edilirmiş.

TOP DON / İNGİLİZ PONTURU: Eskiden erkekler humayun denen bir kumaştan yapılan, siyah renkli, üstü geniş (geniş ağlı), bacakları dar pantolon giyerlermiş. Top don denen bu pantolonun paçalarında da işleme olurmuş.

ÂLEM ŞALI: Eskiden erkeklerin bellerine doladığı kırmızı kuşak

KIRMIZI YAĞLIK (MENDİL): Bir kız nişanlanınca nişanlandığı oğlana, dört yanı uçlanmış (dikilmiş, işlenmiş) kırmızı yağlık hediye edermiş, oğlan mendili boynuna dolarmış. Pulunu önüne getirirmiş, mendilin pulları ışıldarmış. (bkz. EK 50)

KÖRÜKLÜ ÇİZME / ÇARIK: Eskiden erkeklerin giydiği ayakkabılar

ÇORAP İPİ: Eskiden erkeklerin çoraplarına ip dolanırmış (bkz. EK 51)

FOTER ŞAPKA / SİLİNDİR GARA ŞAPKA / İLEĞEN ŞAPKA: Fötr şapka

DEDE ŞAPKASI: İhtiyar erkeklerin tercih ettiği şapka türüdür. (bkz. EK 52)

KASKİT ŞAPKA: Kasket (bkz. EK 53)

KARAHİSAR KAMASI YA DA KARAHİSAR HANÇERİ: Önceden delikanlıların hepsinin belinde Karahisar kaması ya da Karahisar hançeri olurmuş. (Kamanın ağzı düzdür, hançer ise hilal şeklindedir.)

1.7.3. Çocuk Kıyafetlerine Verilen Adlar:

ÇOCUK FİSTANI: Eskiden oğlan çocukları da sünnet olana kadar fistan giyermiş. En erken 4-5 yaşından itibaren farklı kıyafetler giyilmeye başlarmış. Ondan önce kızlarla oğlanların giydiği fistan tamamen aynı olurmuş. Şimdi çocuklar, bazı düğünlerde fistan giymektedir (bkz. EK 54-55); ancak günlük hayatta çoğunlukla şehirde giyilen kıyafetleri giyerler. Hatta düğünlerde, nişanlarda genç kızlardan ve çocuklardan abiye kıyafet giyenler de olmaktadır.

ARTMAK: Artmak, camadana benzer. Tek kumaştan oluşur. Eteklerine de deve boncuğu, ilik (düğme), boncuk, hakık, delikli gümüş para, iğne boncuğu, kuru karanfil dikilir. Bilhassa deve boncuklarıyla bezenir. Kolları yoktur. Entarinin üstüne bayramlarda, düğünlerde giyilen, bele kadar gelen, bağrı iliklenmeyen, yeleğe benzer kıyafettir. Artmak, bugün tamamen kalkmıştır.

1.8. DOKUMACILIKLA İLGİLİ ADLAR:

1.8.1. Dokumacılıkta Kullanılan Âletler:

BURGU: İpâcının gergideki çözgüyü gerdirmeye yarayan kısmıdır.

ÇİVİ: 1. Burguyu sıkmaya yarayan alettir. 2. Dokuma işlemi başlamadan önce yere iki çivi çakılır. İp onun etrafına dolaştırılarak çözgü oluşturulur.

ÇÖZGÜ: Kilimin dokunduğu eriş ipidir. İpâcına gerilen iptir.

İPÂCI (İP AĞACI): Dokuma tezgâhıdır.

KİRKİT: Kilim, halı dokurken kullanılan âlettir. (bkz. EK 56)

KÜCÜ: Kilim dokunurken ip ağacının ortasına konan ağaçtır.

KÜCÜ İPİ: Ağaca çözgüyü bağlamaya yarayan iptir.

MELİK: Boyanan iplere, dokuma iplerinin arasından kolay geçebilecek bir şekil verilir. Buna da melik denir.

VARANGELEN: Kilim dokurken ipe ters yön veren tahta parçasıdır.

1.8.2. Motifler:

Zili, kilim ve çul motiflerine yöre halkı çeşitli isimler vermiştir; ama özellikle kilim motiflerinde Eşme'de verilen isimlerin aynısı kullanılmıştır. En önemli zili, kilim ve heybe, çul motifleri ve bu zililere / kilimlere verilen isimler şunlardır: Aklı kilim, pıtırak, çıbık, darak, -zili kenarında kullanılan- dırnak, küpeli zili, dikme, farda, garafil, goç buynuzu, göl, hacı yanışı, kelebek, patlangaç / patlayık, sarılı, sığır s.d.ği, takmak, tüfekçi, dikme yanışlı heybe, halı heybe, kıl heybe, pamıklı heybe… (KK.22, 55, 71) (bkz. EK 57'den 72'ye)

1.9. TARIMLA İLGİLİ ADLAR:

1.9.1. Tarım Âletleri:

Yörede kullanılan tarım âletlerini şöyle sıralayabiliriz: yaba (bkz. EK 73), orak (bkz. EK 74), yabaltı (bkz. EK 75), gözer, sepet (bkz. EK 76), düven, saban, tatar arabası (bkz. EK 77), öğendire, dirgen, dırmık (bkz. EK 78), turfan çalısı (bkz. EK 79) vb.

Turfan çalısı ayağa geçirilerek ekin biçilir, böylece ayak oraktan korunmuş olur. (bkz. EK 80) Sabana köyde genellikle zaban denir. Öğendire / Övendire: Öküzü çalıştırmada kullanılan ucunda çivi bulunan değnek, anlamındadır.

Önceden köyde kağnıyla, öküzle çift sürülürken zamanla at ve katır arabaları çıkmıştır, zaman ilerledikçe Almanya'ya giden işçilerin köye getirdiği paranın da katkısıyla herkes motor (traktör) almaya başlamıştır. Zamanla köyde patoz (bkz. EK 81), saman makinesi gibi tarım makineleri, döverbiçer, şeytan (biçme makinesi), ızgara, tohum makinesi, ilaçlama makineleri, kullanılmaya başlamıştır. Böylece zamandan ve insan gücünden tasarruf sağlanmıştır.

Kasabanın tarım ürünleri daha çok tahıllar olduğundan onları eleme işlemi de oldukça önemsenmektedir ve bu iş için çeşitli elekler kullanılır. Elekleri gözenekleri en sık olandan en geniş olana doğru sıralayalım: un eleği, haşhaş ve tarna eleği, sık galbır,

sêrek galbır (bkz. EK 82), buydey gözeri (bkz. EK 83), arpa gözeri, çelmik gözeri. (KK. 1, 7, 8, 11, 17, 20, 21, 22, 29, 38, 40, 41, 45, 46, 51, 55, 60, 66, 68, 69, 71, 73, 74, 75, 76)

1.10. HAYVANCILIKLA İLGİLİ ADLAR:

Hayvanlar ağıl, saya veya damda kalır. Tavuklar da kümeste kalır. Bunlar hakkında kısaca bilgi verelim.

Ağıl: Keçi, koyun gibi küçükbaş hayvanların bulunduğu yerdir. (İlginçtir önceden çocuklar da aileleri tarlaya gittiğinde onlar gelene kadar ağılda bekler, orada hayvanların yanında oynarmış.)

Dam / Ahır: İnek, katır, öküz, dana gibi büyük baş hayvanların bulunduğu yerdir. Kışın bit, pire olmasın diye dama kireç ve / veya ddt saçılır, yoksa oraya mal (hayvan) konulmaz.

Saya: Yarı yerinin üstü kapalı, yarı yerinin üstü açık ağıllardır. Sıcak günlerde hayvanlar sayanın açık tarafına, soğuk günlerde ise kapalı tarafına geçer.

Kümes: Tavuk, horoz, gulü (hindi) vb. hayvanların beslendiği yerdir. Tavuklar kümese konmadan önce kümesteki bitleri öldürürmek için kümesin içine bir-iki gazete konup yakılır, Sonra da kireç ve / veya ddt saçılır. Birkaç gün sonra tavuklar kümese konur.

Genel sınıflandırma böyle olsa da baharda ve yazın mallar daha çok dağda ya da yaz ağılında kalır. Kışın ahırda kalır. Ahırın duvarlarında bir önceki seneden kalan samanlar köferce (havasız yerde oluşmuş küf, mantar)olur. Mallar onları yerse hastalanır. O yüzden önce ahır süpürülür ve havalandırılır.

Şimdi de hayvancılıkta en çok kullanılan aletlere bir göz atalım.

BİZ: Semercilerin kullandığı, iğneye benzeyen, çuvaldızdan büyük, saplı, delici alettir. Hayvanların paldımlarını dikmek için de kullanılır.

BOYUNDURUK: Öküzleri kağnıya ya da çifte bağlayan ağaçtır.

FALAKA: At ile at arabası arasındaki bağlantıyı sağlayan düzenek (bkz. EK 84)

HAMIT: Atların ve diğer yük hayvanlarının boynuna geçen düzenektir.

PALDIM: Hamıt ile falaka arasındaki bağlantıdır. Meşinden (deriden) yapılır.

ZEVLE: Boyunduruğun bir parçasıdır, boyunduruğun yanlarına geçer.

(KK. 1, 7, 8, 11, 17, 20, 21, 22, 29, 38, 40, 41, 45, 46, 51, 55, 60, 66, 68, 69, 71, 73, 74, 75, 76)

1.11. HAYVANLARA VERİLEN ADLAR:

Yöre halkı İlyaslıdaki yabanî hayvanları şöyle sayar: Tilki, porsuk, canavar (bazılarına göre kurttur, bazılarına göre kurttan daha büyük, yabanî bir hayvandır), gurt, gartal, şahan, atmaca, akboba, bağa/tosbağa, yılan, guyruklu (akrep), ars (pars), galle / iteğin sincap)…

Yöredeki evcil hayvanlara şu adlar verilir: goyun, geçi, oğlak, teke, seyis (bir yaşındaki keçi), öveç (iki yaşındaki keçi), gart (dört yaşından büyük keçi), kuzu, inek, düve (doğum yapmamış, altı aylıktan küçük inek),dana, manda, öküz, eşek, sıpa, at, tay, katır, beygir, kedi, köpek…

Yörede böceklere de şu adlar verilir: kırkayak, arı, örümcek, sarıgız (örümceğe benzer, insanı ısırır), böğü (örümceğe benzer, insanı ısırır, çok zehirlidir), basıra (uğur böceği), kestenkele, çekirge, garınca…

1.12. BİTKİLERE VERİLEN ADLAR:

1.12.1. Otlar:

Ayrık, bağâl / ilan bırçâ (takı yapılırmış), gan yaşı, ebegümeci, kekik, kelimine, iğnelik, hardal, ılgın, geçigıçı, sığır guyruğu, süpürge otu, toklu başı, ıspanak, tere, garagavık, çakırdikeni (bkz. EK , dilfir (sarı sarı açar, çok güzel kokar), fesleğen, nana (nane), roka, öküzkötü, çay otu, dağ kekiği, ayvadana, güveyi çiçeği siyelek (susama benzeyen, yağı çıkartılan bir bitki)

1.12.2. Çiçekler:

Menevşe (menekşe), bubatca (papatya), güveyi çiçeği, navruz (nevruz), lele (lale), gadife çiçeği, goca baş, garafil / garanfil, tarna çiçeği, nîfer (nilüfer)

1.12.3. Ağaçlar:

Balambırt (palamut) azadı, mazı azadı, armıt ağacı, ağlat ağacı, gızılcık ağacı, alıç ağacı, yimiş ağacı, patlayık ağacı, sumak ağacı

NOT: Yörede ağaçlara azat da denir.

1. 13. KALIP SÖZLER:

1.13.1. Okşamalık:

Acar gızım / oğlum: Becerikli anlamındadır.

Ah benim akıllı guzum: Çocuğun zekâsını övmek için kullanılır.

Aman benim dapdatlı guzum: Çok tatlı anlamındadır.

Anasının da datlı dilli guzusu / Aman da benim datlı dillim: Tatlı dilli, hoş konuşan anlamındadır.

Anasının tosunu / Tosun bu tosun: Uslu, uysal, az konuşan ve kilosu yerinde gibi anlamlara gelir.

Bi tecik guzum: Bir tane kuzum, anlamındadır.

Börek gözlüm: Gözleri iri ve güzel anlamındadır.

Canını seven / Elini seven / Golunu seven: Canını / Elini / Kolunu seveyim, anlamındadır.

Datlı yavrım: Tatlı yavrum, anlamındadır.

Ernik gızım: Yumuşak tenli, hoş, beyaz tenli kız, anlamındadır.

Fidan boylarını seven: Uzun boylu çocuk ya da gençler için kullanılan bir okşamalıktır.

Gara gözlü yavrum / guzum: Siyah ve güzel gözlüler için kullanılan bir okşamalıktır.

Kınalı guzum: Elleri kınalı anlamında olsa da bilhassa anneler çocuklarının eli kınalı olmasa da bu okşamalığı sıkça kullanmaktadır.

Körpecik yavrum / guzum: Genç, körpe anlamındadır.

Naha dillerini seven, güçcük boylarını seven

Naha Yaradan'ını seven / seviveren

Naha senin Yaradan'ını seven, gara gözlerini seven hindi (şimdi)

Nim olasıca: Hanım olasıca, demektir. Kibar, uslu, becerikli kız çocukları için kullanılır.

Oğul balı: Torunlara söylenir.

Pamuk gibi gar topu gibi yumuşacık: Beyaz tenli, yumuşak tenli kız çocuğu, demektir.

Topacık gızım / Elleri topacık guzum: Eni boyuna denk, tombulca kız çocuğu anlamındadır.

Türlü kokulu meleğim : Güzel kokulu anlamındadır.

1.13.2. Öğüt:

Acı soğan, guru yavan deme, garnını aç goma: Yemek seçersen aç kalabilirsin.

Aç tavığın yem yidiği gibi yapma: Yemeğini usul usul, kibarca ye.

Akşam ezeninde tavık gibi düneme: Erken yatma, işlerini bitirip yat.

Al, ödenir; sat, tükenir (KK.55): Aç kalmamak için her yolu dene, gerekirse borç al, ticarete atıl; ama umudunu yitirme.

Allah'a dua et. (KK.22)

Allah'ın yanında da gulun yanında da alnın açık olsun: Hata yapma, günaha girme.

Allah de yat, Allah de kalk (KK.22) : Gece- gündüz Allah'ı zikret, Allah korkun olsun, hata yapma.

Allah'tan kork, kuldan utan (KK.71) : Hata yapma, günaha girme.

Aman gızım gaçman, gaçasanız gıymatınız bilinmez. Gaçmazsanız her isdediğiniz yapılır. (KK.61, annesinden dinlemiş.) : Kızlar sevdiğine kaçıp rezil olmasın, kıymetleri bilinsin diye verilen bir öğüttür.

Arpa, darı deme, bucakta olsun. Oğlan, kız deme, gucakta olsun: Tedbirli ol.

Anandan intizar alma. (KK.27) : Anneni üzme ki sana beddua etmesin.

Ana – buba, gonşu annacından sensin, ayı, eşek vs. denmez. Sen de deme. (KK.8): Büyüklerin karşısında, özellikle anne-baba karşısında kötü söz söylememek, onlara saygısızlıkta bulunmamak gerekir.

Ananın babanın sözündn çıkma: Ailenin onaylamadığı işlere kalkışma.

Az vê, çok yalvâ: İşini yaptırmak için her yolu dene, gerekirse yalvar; ama uyanık ol, az borç ver.

Bakıp durcâna bat dur (KK.55, ninesinden) : İş yapman gerektiğinde hemen harekete geç.

Bana bana yiŋ de garnıŋız doysun: Ekmeği katık ederek yemek ye, yoksa doymayabilirsin.

Başkasının yanında bağdaş kurma, diz çök. (KK.36)

Besmeleyle yat, besmeleyle kalk (KK.22)

Bilmediğin yere girme : Başına her türlü bela gelebilir, tekin olmayan, daha önce gitmediğin yerlere ayak basma.

Böyüklerin (büyüklerin) önünü kesme. (KK.8) : Senden büyüklere yol ver. Bu saygı göstergesidir.

Buğday ekmeğin yoksa buğday dilin de mi yok? : Bir sofra şöleni vardır, bir de sohbet şöleni… Misafire ikram edecek yiyeceğin yoksa tatlı dille onu ağırlayabilirsin. (KK.55)

Bütünü elleme, yarımı bölme, garnını aç goma: Sana ikram edilenleri ye; ama karnını da doyurmaya çalış.

Cahilin başucunda yatcâna, okumuşun ayakucunda yat. (KK.55) : Eğitimli insandan her zaman yararlan, feyz almaya çalış, ondan zarar gelmez.

Çabuk tarafından gel, vâmadı sanan: Genellikle anneler çocuklarını bir yere gönderirken -işlerinin acele olduğunu, çocuğun çabuk davranması gerektiğini anlatmak için- bu cümleyi kurar.

Çencerede bişir, kapâanda yi (KK.12) : Yemek için fazla ayrıntıya gerek yok.

Çocuğun yüzünü öpmeŋ ağzı sulanır, elini öpüŋ yüreği yağlanır. (KK.55, ninesinden)

Dağ deyip dangırdama: Dikkatli ol, bağırarak konuşma, yerin kulağı vardır.

Dağ gadâ malın olcâna el gadâ sıtaran olsun: Çok zengin olmaktansa çevrede sevilmek, sayılmak daha iyidir.

Daş dökülme, dol êsilme (KK.21) : Kayıp vermeden çoğal, yitirme.

Dikelip su içme. Çön, yüzünü gıplaya dön, öle iç. (KK.8) : Suyu ayaktayken içme, sünnet olduğu üzere oturarak iç.

Dolu gağnının önünü kesinlikle kesme. Dolu gağnı gebe garının bile üstünden geçebilir. (KK.8) : Nimete verilen önem anlatılmaktadır.

Dost gazan dost, anan da doğuruveri sana bi düşman: Kardeşin bile düşmanlık yapabilir, candan dost edinmeye bak. Çünkü dost zor bulunur.

Doğur da duvar govuklarına goy. Yaşlılıkda sana bakar.

Duvağını sürü gir, kefenini sarın çık. (KK.27) : Kocandan boşanma.

Dünürünle evlerinizin arasına bi çukur gazın, derince olsun. Sen bi dedikodu duyduğunda o lafı çukura at, üstüne bi kürek toprak at. Dünürün bi laf duyduğunda o lafı çukura atsın, üstüne de bi kürek toprak atsın. Dostluğunuz daim olsun. (KK.55): Dünürünle iyi geçin.

Ele garışma, yalan söyleme, haram yime, dosdoğru dur. (KK.11)

Ele oyuncak olma / Elin oğluna oyuncak olma. (KK.27, 55): İnsanların seni kullanmasına izin verme, gerektiğinde reddetmeyi bil.

Elin evinden bir iğne almacasın, helal yicesin. (KK.22): Hırsızlık yapma, günahtır.

Elin evine gittiğinde işlere yarsı. (KK.36): Misafirliğe gidince ev sahibine yardım et..

Elin evine gittiğinde önüne yemek koyarlarsa yağlı tuzlu deme.(KK.36): Misafirliğe gidince ikramı beğenmezlik etme.

Elin sözüne bakma: Kendinle ilgili kararları kendin ver.

Erinin hatırını gırma, o ne dêse he, de. O büyüğün, ardından garşılaşma. Cendem de onun ayânın altında, Cennet de onun ayânın altında. (KK.71): Eşine itaat et.

Eşşeğini sağlam gazığa bağla: Tedbirli davran.

Eşşek gibi gevşenme: Gece sakız çiğneme.

Ev alcesen tuğladan, gız alcesen Muğla'dan: Tuğladan yapılan ev hem modern hem sağlamdır. Muğla'nın kızlarının da güzel olduğu söylenir.

Gayınnan gayınbuban üzengilik vêmeyince attan inme (KK.19): Gelin kızlara verilen öğüttür. Gelin düğün günü damadın evine gidince tarla, koyun gibi bir hediye sözü almadan attan inmemelidir.

Gayınnanın eline sunu sunu vê, iş yapdırma, yardım et: Kaynanana saygılı ol, ona iş yaptırma.

Gayınnanın, gayın bubanın, gocanın anacından söylenme, garşılaşma.

Gençlikten dişlik ayır. (KK.55): Gençliğinde kendini çok yorma, yoksa yaşlandığında güçsüz kalır, pişman olursun.

Gız boğazı kısrak boğazıdır. Gız kısmı acık boğazının hakından gelir.(KK.55): Kızlar yemeğe düşkün olur. Yine de nefislerine hâkim olmalıdırlar.

Gızı gıza, gızı göze inanma: Kızlar birbirini korur, yalan söyleyebilirler.

Gızı uzakdan al, anasının evine varana gadâ gözünün yaşı gurusun. (KK.55): Eşinin ailesine sorunlarınızı hissettirme.

Gızım, erkek babıcı olan yere varman. Gız kısmısı altın topu gibidir, humayın gibidir, leke götürmez. Kendinize leke düşürmeŋ yavrum. (KK.61, annesinden dinlemiş.)

Güleğeni vereğen sanırlâ, gızım bi gencin garşısından gülme: Yanlış anlaşılmamak için fazla gülme, ağırbaşlı ol.

Paranın hakından gel, idareyle dut. Borç iyi güne galmaz. Ele varıp varıp duravarma. (KK.22): Tutumlu ol. Nasılsa borç alırım, deyip fazla para harcama.

Halını bil halatını eğ: Tutumlu ol.

Ham ağlat gibi boğaz alma: Patavatsız olma.

Haram yime, elin darısından bosdanından alma. / Haramdan elini sakın.

Havadaki bulutu üstüne yük etme: Dertlere kendini kaptırma, biraz rahat ol.

Horantana göre bişir aşını, gocana göre çekin başını: Tutumlu ol, gereksiz harcama yapma. Eşinin beğenisine göre davran, onun istemediği şeyi yapma.

İleri gitme, geri galma, ele teslim olma, güççüğünü bil, böyüğünü bil, aman guzum, ayağın kaymasın. (KK.22) : Erkeklere karşı dikkatli ol, yürürken ailenin yanından ayrılma.

Kimsenin hatırını gırma, eli açık ol, musafiri sev, daima gözel gözel sohbet et, elinin ardını önünü bil, ırakı içme, gumar oynama, doğru yolundan git, harama bakma, elin govunu gıybetini etme. (KK.71)

Köpek eniği beslesen de soyköpek eniği besle. (KK.27) : İnsanların da hayvanların da asil olanlarını tercih et.

Lafı dinlencek yere vâ, lafı dinlenmecek yere vâma. (KK.21)

Misafirliğe gidince her işe garışma, çok gonuşma: Birini ziyarete gittiğinde görgü kurallarına uy.

Odunu on et, gadınına bi don et, soban iyi yanâ. (KK.52)

Onların aşı yinmez, oraya gitme. (KK.21).

Say seni sayanı yerile yeksenise, sayma seni saymayanı Mısır'a sultanısa: İnsanlara maddî durumlarına, mevkilerine göre değil, sana yaklaşımlarına göre davran.

Seni sen değil, başkası övsün.

Sevip sevdiğine vâma, boşanıp da gocana vâma: Boşandığın eşine dönüp rezil olma, döneceksen de hiç boşanma.

Sıpalı eşşeğile, çocuklu garıyla yola çıkma: Hızlı gitmek istiyorsan yola yalnız çık.

Su verirken sağ elini bağrına koy.

Taş ol da baş yar: Başkalarına kendini ezdirme, güçlü ol. (KK.55)

Tedbiri elden bırakma (KK.68)

Vâ gocanın gartına, otur bağır tahtına: Yaşlı koca hem zengin olur, hem de kadir kıymet bilir. Seni üzmez.

Vêdin mi doyurusuŋ, bastın mı duyurusuŋ / Vê doyur, bas duyur: Adımlarını sağlam at, güçlü ve eliaçık ol.

Yarın ölcekmiş gibi ibadet etcen, hiç ölmecekmiş gibi çalışcan.

Yatıp yatıp da gedikden aşan ben olsaydım, deme. (KK.12): Erken kalkan hedefine ulaşır. Çok uyuma; erken kalk, çok çalış.

Yavrım, dünya üç gün. Biri geçmiş, geri getiremezsin. Biri de gelecek ne olcânı bilemezsin. Elindeki günü değerlendir. (KK.12)

Yılık yamuk gitme, dosdoğru yola git. (KK.11)

Yuvâlanan daşın ardından koşma: İşini sağlama al. Düşünerek hareket et, birden karar verme.

Yer süpürüken erkeğe arkanı dönme.

Yüz yumurtan varsa yüzünü de aynı sepete koyma: Kazancının hepsini aynı yönde harcama. Zarar edersen bir kısmı elinde kalır.

1.13.3. Övgü:

Aha sen guraklıkda bahar gibisin. (KK.70): Çok değerlisin, eşi bulunmaz birisin.

Aha şu gız çok acâ: Becerikli, işleri çabuk bitiren, kuvvetli.

Atlıyı attan indiri: Hareketli, konuşkan

Binmecê eşeğe torba dakmaz: Planlıdır, düşünmeden hareket etmez.

Bu gızda iş vâ canım: Becerikli, akıllı veya güzel anlamında

Çok gabadayıydı: Mertti

Çok hatırnaz, çok iyi, kimsenin hatırını gırmayo: Kalp kırmaz, kibardır.

Ellêde gız olup da bizim evde gelin olcak bi şeyimiş. (KK.55): Hamarat

Eni boyu birbirine dengidi (KK.3)

Ev yapar avrat: Tutumlu, yıkıcı değil yapıcı kadın.

Gızımın ettiği yinir, dikdiği giyilir: Becerikli

Hakık gibi gız: Akik taşı gibi, güzel, parla tenli, kırmızı yanaklı kız.

Hızmat dutâka cefayir gibi: Çok hızlı, becerikli ve güçlü

Maya gibi gızları vâ: Beyaz tenli, güzel

Nohot burun: Küçük burunlu

Omuzları geŋiş geŋiş

Ölüyü de güldürü: Şakacı, sevimli

Sulu dereye götürüp susuz çıkarır: Zekî, hatta sinsi

Şu gız her şeyin hakkından gelir: Başarılı

Temzi süt emmiş / Helal süt emmiş

Yaren başı gibi: Önder anlamında

Yârin yanında, yavrın goynunda / Yârin goynunda, yavrın yanında (KK.3): Ailenle yaşıyorsun, mutlusun

Yımırta gibi pek gözel. (KK.19): Beyazenli ve hoş

1.13.4. Övünme:

Ben fıstıklayon, o da yastıklayo, dek getiriyoz. (KK.22): Ben başarılıyım, arkadaşım da bana yardım ediyor.

Ben îsanı yêde alır, gövde satarın: Akıllıyımdır, benden kork, hata yapma.

Deye deye yanıltdım, sora sora söyletdim: Akıllıyımdır

Sen benim dediklerimi yazâsan daaa İngil dereye gadâ gidêsin (KK.26): Bende söz / türkü / mâni çoktur. Yaza yaza bitiremezsin.

1.13.5 Selamlaşma:

Selam aleyküm, aleyküm selam

Selam aleyküm, eyvallah

Allahümme salli ala seyidine ve nebine Muhammet denir.

1.13.6. Seslenme:

Doh doh doh: Hayvanlara seslenme biçimidir.

Hest: Hayvanlara seslenme biçimidir.

Hû / Hüüü / Û: Daha çok komşulara seslenirken kullanılır.

Yoo / Yuuuu / Yû: Daha çok komşulara seslenirken kullanılır.

1.13.7. Sitem – Hakaret – Yergi – Küçümseme:

Al gaşşâyı gir dama, yağırı olan gocunsun: Ortaya bir laf attım, hatası olan üzerine alınsın.

Alnı secdeye deymeyô: Namaz kılmıyor.

Anasından önce çömleğe girer: Büyüklerinin sözünü keser, anlamında.

Araba angâresi: Başa bela, angarya

Ardında da mı vâ bi gözün: Nasıl her şeyden haberin olabiliyor?

Aş yidiği çanağı batırır: Kendine iyilik yapana kötü davranmak

Az yi, çok çalış da bi hızmatcı dut: Bana emir verme

Biri yeme gelmeyo, biri samana gelmeyo: İşe yaramaz

Cingen eleğini, cufa göyneğini bulamacak: Çok dağınık

Çalı dibi daşlayo, davşan kakcak mı deye: Ağız yokluyor

Çaydan dolduran: İş yapmayıp hep lafla geçiştiren, boş konuşan, gereksiz şeylerle uğraşan.

Çenesi çok çıkıyo: Çok konuşuyor.

Dabansız herif: Tabansız

Dağ eriğini dadınla yeyo: Kolay kolay yemek beğenmeyen, her şey iyi olsun isteyen

Deli yalım bu: Galiba delirmiş.

Dığan ağız: Büyük ağızlı

Dirtli / Dirtli bi şey: Zayıf, çelimsiz, beceriksiz anlamında. Dalga geçme, şakalaşma amaçlı söylenir.

Dombay malaâ gibi / Dombay gibi / Dombay malaâ gibi yatıp durma / Dombay gibi âşama gadâ yatıyo: Çok uyuyan, tembel

Duz musun ericek: Zora gelemeyen

Eli yüzü yünmediklê: Kötü kalpli

Elini yüzünü mü cırmaladım: Niye bana böyle davranıyorsun, anlamında

Eşşek / Sıpa gadâ oldu, daha bi işden anlamayo : Büyüdü; ama hâlâ beceriksiz

Eşşeğin doğurduğu: Hakaret için söylenir.

Eşşoleşşek beş gulak / Eşşoleşşek yirmi beş guruş: Hakaret için söylenir.

Evlerinin önü mersin, gömeyenle gösün (NOT: Beddua olarak da kullanılır.) (KK.71)

Gara cingen: Çirkin ve kötü anlamında

Gara cavır: Çirkin ve kötü anlamında

Garga çekcek et yok: Çok zayıf

Garnı kasnak gibi gabığına yapışıpduru: Çok zayıf

Garnından öğütlü: Önyargılı, sabit fikirli

Guş kafalı / san kafalı: Aptal

Günânı bile vêmez: Cimri

Hınzır cavır: Sinsi, kötü niyetli

Kör köstebek: Aksi, kötü

Lom sözlü herif: Patavatsız

Marazlı: Hastalıklı

Mercimeğin dalından kırk yılda eniyo: Yavaş hareket eden

Meymenetsiz herif: Kötü

Ne bi daş alıp sınıra goyô ne bi târa alıp tın gadak vuruyô: Tembel

Ne dadın vâ ne duzun: Suratsız, çekilmez, sevimsiz

Ne elin evi, dedi, ne günün evi, dedi: Patavatsız, görgü urallarına uymayan

Onların yorganı kalın olur, kokusu çıkmaz. (KK.55) : Hatalarını iyi gizleyen

Onun nazını bi tülü deve çekemecek: Aşırı nazlı, eziyet eden

Oturduğu halının ipini kesê onna: İyilik edene kötü karşılık veren

Patavatsız seni

Pek şaşkın

Sapıtmış: Yanlış yapan, yoldan çıkan ya da şaşkın

Seni Allah'tan korkmaz, kuldan utanmaz seni.

Senin eşşek çamırdan çıkmaz gari: Sen bir daha toparlanamazsın

Su gatılmamış saf: Aşırı saf, bön

Sumsuratsız: Çok somurtan, çirkin

Suratı bulaşık çabıdı gibi olmuş: Çirkinleşmiş, yıpranmış kişiler için kullanılır.

Yemi benden yiyip de başkasının folluğuna yumurtlama bakam: İyiliğime karşılıksız bırakma

Yırtık heybeden acır dökê gibi döküyo mübarek çocukları: Çok doğum yaptı

Yüzünü gören cennetlik: Buraya hiç uğramıyorsun

Zavatına tüküren / Zavatına tükürdüğüm: Yüzüne tüküreyim

1.13.8. Tehdit:

Ağzını burnunu dağıtırın senin

Alamayı geçirirsem kafana…: Elime sopayı alıp seni döverim

Bak, varısam seni kör târayla keserin.

Bayramlık ağzımı açdırma benim

Burnuna girê de dıngıldarın

Kafanı gıraran senin

Varısam ağzına bübê sürerin : Ağzına biber sürerim, terbiyeli konuş

Varısam gulaklarından tavana asarın seni

1.13.9. Uğurlama Ve Karşılama

Allah'a ısmarladık

Buyur / buyrun – buyur Allah'ın

Buyurun gelin

Güle güle, gene buyrun gelin bakam

Hoş geldin sefa geldin, canlara câfe geldin.

Hoş geldiniz, sefalar getirdiniz.

Sağlıcakla kalın / Bi çok sağlıcağıla kalın

Uğurlar olsun, yine bekleriz.

1.13.10. Yemin:

Yemin edip yemini tutmazsan başına felaket geleceğine inanılır. (KK.55) Yemini tutmazsa kendinde çıkmazsa çoluğunda çocuğunda çıkar, denir. (KK.74) Yöredeki yeminler şu şekilde sıralanabilir:

Aha şuraya yazıyom...

Allah canımı alsın ki

Allah, şurdan kakıp da şuraya oturmak nasip etmesin.

Anam avradım olsun

Çocuklarımın yüzünü gömeyi nâsib etmesin.

Eğere yapdıysam iki elim yanıma gelsin: Ölmek anlamında

Ekmek çarpsın

Essahdan söyleyon : Gerçeği söylüyorum

Evime varmayan

Eyyêlerim osun: Gerçekten

İki gözüm önüme aksın

Kitaba / Kur'an'a el basan ki

Kur'an çarpsın

Ölümü gör / Ölümü öp

Şart ossun

Töb ossun / Töbeler töbesi ossun: Tövbeler olsun

Valla / Vallaha da billaha / Vallahi billahi

Yemine yemin ossun / Yemin olsun

1.13.11. Diğer Kalıp Sözler:

Ağzından yel alsın: Böyle konuşma, kötü düşünme

Allah aşkına

Allah versin, haydi başka kapıya

Allah'a şükür / Çok şükür, bin şükür ya Rabb'im

Allah'ını sevêsen

Âzım evden dışarı: Birine beddua ederken ya da kötü bir olay anlatırken kullanılır.

Başının, gözünün sadakası olsun

Göstermek gibi olmasın / Benzetmek gibi olmasın / Teşbih ediyo gibi olmasın

Bi zahmet

Bugün vâ, yarın yok: Geeçici

Ele güne garşı: Ayıp oluyor

Gözünü seveyim / seven

Gulakları çınlasın: Birini anarken söylenir

Gurban olan / Gurban olduğum

Gündüz dê de anarın: Hayra yormak ya da hayırla anmak

Hak vâ, râmet vâ.

Hayırlı işler

Hoş bulduk / hoş gördük

Hüküm Allah'tan / Hüküm Allah'ın: Ölüm karşısında söylenir

İğirdiğini daradığını ayrı go: Küsen kişiye söylenir.

Kolay gelsin

Künânı almayam: Günahını almayayım

Küsesen küsbe yi: Küsen kişiye söylenir.

Ölmez de ömürüm olusa: Ölmezsem

Sağ ol, var ol / Sağ olasın

Sanı laf / Sanı lafdır bu: Herkesçe bilinen, tecrübe sonucu söylenmiş bir sözdür bu

Senin eşeğin çok anırsın: Seninle ağız dalaşına giremem, işim - gücüm var, sen daha kavgacısın, ben seninle baş edemem, anlamında.

Sizden iyi olmasın: İyi birinden bahsederken söylenir.

Sizlere ömür: Biri öldüğünde söylenir

Sözüm ona

Üstüne öyküyo gibi olmasın: Senden bahsettiğimi zannetme

Yarına çıkâsam: Ölmezsem

İKİNCİ BÖLÜM

ANONİM ÜRÜNLER

2.1. MANZUM ÜRÜNLER

2.1.1. Mâni:

"Mâniler, yazarları bilinmeyen Türk Halk Edebiyatı ürünleridir. Çoğunlukla dört mısradan oluşan bu küçük ve müstakil şiirler, edebiyatımızın en güzel, en canlı anonim örnekleridir." (ÖZTÜRK 1999: 1)

"Türk hece vezninin genellikle 7 ve 8'lisi ile dört mısralık bir bütün içinde kendine özgü ezgisi ile söylenen manzumelere mâni adı verilmektedir." (AYDIN 2000: 2)

İlyaslı mâni yakma geleneği açısından çok zengindir. İlyaslı mânilerinden, düğünlerde genellikle yârenbaşı / seymenbaşı tarafından söylenenlerine yöre halkı "deyişleme" adını verir. Mâni yakanlar genellikle bayanlardır; ancak deyişlemeleri çoğunlukla erkekler yakar. Ayrıca sevgi, kavuşamama temlerini işleyen bazı mâniler de erkekler tarafından söylenmiştir.

İlyaslı mânileri çoğunlukla düz mâni niteliği gösterir. Bu mâniler, dört dizeden oluşmaktadır ve her dizede aynı sayıda (çoğunlukla yedi) hece bulunmaktadır. Fakat bunun aksine artık mânilerle de karşılaşılmıştır. Artık veya yedekli mâni, düz mâniye -ölçüsüne ve uyaklarına uygun- bir veya birkaç dizenin eklenmesi şeklinde oluşmuş mânilerdir. Yörede kesik mâniye ve cinaslı mâniye rastlanmamıştır.

İlyaslı mânilerinde genellikle sevda, ayrılık, hasret, evlilik temlerinin işlendiğini görmekteyiz.

Son yıllarda teknolojik gelişmelere bağlı olarak bazı mânilerde marka isimerinin, günümüz araç-gereçlerinin isimlerinin yer aldığı görülmektedir. "Bizim motur Ford yârim /Sizinkisi Fiat mı?"… şeklinde başlayan mânide ya da "Gayınnasız goca / Dumansız baca / Taksiyi getir / Beni bindir /İsdediğim yere götür" şeklindeki mânide, "Taksi gelir, cip gelir / Camı parlayıp gelir / Nasıl yârim demeyim / Mendil sallayıp gelir." mânisinde veya "Nar ağacın dibini / Kipritle mi yakayım? /Uzakdasın sevdiğim / Dürbünlen mi bakayım" mânisinde olduğu gibi…

Tespit edebildiğimiz yöre mânileri alfabetik sıraya göre şunlardır:

2.1.1.1. Aşk, Özlem Temalarını İşleyen Mâniler:

“Al atımın kustumu

Gönül sever dostunu

Eğil bi yol öpeyin

Al yanağın üsdünü” (KK. 27)

“Al keydim alsın deye

Mor keydim sevsin deye

Kimseciklê isdemedim

Askêden gelsin deye” (KK.55)

“Allar mı keyilir şalın üsdüne

Soğuk su mu içilir balın üsdüne

Dediler nazlı yârin evlenmiş

Daha iflah olmam onun üsdüne” (KK.12)

“Altın yüzüğüm var benim

Parmağıma dar benim

Şu gidenlerin içinde

Orta boylu yâr benim” (KK.5)

“Aman Fatma’m can Fatma’m

Irakıya su gatmam

Sonunda ölüm de olsa / El ne dêse desin

Ben Fatma’mdan vazgeçmam” (KK.55, KK.71)

“Asker yolu beklerin

Günü güne eklerin

Git yârim talime

Ben burayı beklerin” (KK.19)

“Aşağıdan geliyo gağnısı

Ben bilemedim benim yârim hangisi

On yedi benli

Orta boylu kendisi” (KK.12)

“Ay doğar aşar gider

Arkasından paşa gider

Pek gücücükden yâr sevenin

Ömürü boşa gider” (KK.55, Hacer Coşkun’dan duymuş.)

“Ay doğar aşmak istê

Al yanak yaşmak istê

Benim bu deli gönlüm

Yâre gavuşmak istê ” (KK.55)

“Ayağında terliklê,

Çiçek açmış eriklê.

Oğlan sana kaçacam

Hazır mı gelinliklê ” (KK. 5)

“Bâçalara düşdü gazel

Kimi okur kimi yazar

Yerine düşmeyen güzel

Ağlar ağlar, her gün gezer” (KK.12)

“Bâçalarda patetiz

Hindiki gızlâ ne titiz

Titiz olsa ne fayda

Şu köyün oğlanları terbiyesiz” (KK.28, KK.55)

“Bahçelerde badılcan

Ben askere yazılcan

Ben askerden gelince

On beş yaşında gız alcan / Tombil yanaklı gız alcan”

(KK.37) (KK.55, Hacer Coşkun’dan duymuş.)

“Bi dalda iki mazı

Sallanır bazı bazı

Sen gelcek ol a yârim

Anan dünden razı” (KK.19, KK.28)

“Bir daş attım harıma

Vardı ildi guşlara

Hay ilmez ol a daş

Benim nazlı yârime” (KK.71)

“Bizim motur Ford yârim,

Sizinkisi Fiat mı?

Sen orada, ben burada

Bizimkisi hayat mı?” (KK.5)

“Bugün hava bulutlu

Gar mı yağacak?

Gözlerim sêriyo

Yâr mi gelecek?” (KK.55, Davulcu Ebe’denduymuş)

“Canım çeşme,

İsmayil’imi gördün mü çeşme?

…” (KK.18)

“Çağır Karac’oğlan çağır

Daş düşdüğü yêde ağır

Yiğit sevdiğinden soğur

Sarılmaya sarılmaya” (KK.12)

“Çapaladım haşaşı

Yârimin çatık gaşı

Gözeller can ilâcı

Çirkinler mezar harcı” (KK.28)

“Çaya vardım eşi yok

Yüssük buldum daşı yok

Havâda bi guş uçuyo

Benim gibi eşi yok

Çaya endim ağların

Güle desdi bağların

Birisi benim amma

Birini yâre yolların” (KK.19)

“Dağca dağca gezer oldum

Her okuyup yazar oldum

Ben bu candan bezer oldum” (KK.27, Sultan Barık’tan duymuş)

“Dalda gülüm yok

Kavesde bülbülüm yok

Şu ayrılığın elinden

Hiç ağlamadık günüm yok” (KK.12)

“Dere dere giderin

Yedi deve güderin

Al deveci deveni

Yârim gelmiş, ben giderin/ Ben deveyi güderin” (KK.19, KK.32)

“Dere dolu daşıla

Gözüm dolu yaşıla

Ben nerlere gideyim

Bu zevdeli başıla” (KK.27, babaannesinden duymuş)

“Dere geliyo dere

Gumunu sere sere

Al götür dere beni

Yârimin olduğu yere” (KK.27, annesinden duymuş)

“Düzelt de guşağı guşan

Vazgeçer mi zevdana düşen

Hoş geldin demeden sarılıp sarmaşan

Ne sen beni unut ne de ben seni” (KK.12, Davulcu Ebe’den duymuş)

“Enterisi inceden

Süpürgesi turuncadan

Ben de seni sakınıyodum

Yêlerdeki garıncadan” (KK.71)

“Enterisi fildir

Babıcı yeldir

Fatma’yı bi galbır payama değiştik

Mevla’m sen güldür

Alt yanda önü yalabır

Başında al yalabır

Fatma'mın canı daralır" (KK.19)

"Er sabahdan bir yâre uğradım

Ağzına şeker doğradım

Yâr söyledi, ben ağladım

Çoğumuş derdi bencileyin" (KK.12, ninesinden duymuş)

"Evlerinin önü kuytuluk

Sular aldım tuluk tuluk

Bileziğimi bulana

Kendim yetê muştuluk" (KK.19, babasından duymuş)

"Evlerinin önü mersin

Gömeyenlê gösün

Gitgide evlerini yol ettim

Elin gızını kendime kul ettim" (KK.55)

"Evlerinin önü oluk

Sular akar ılık ılık

…" (KK.26)

“Fasulyeyi kuruttum,

Yimesini unuttum

Gel sevdiğim konuşalım

Ben annemi uyuttum” (KK.5)

“Galenin altında daş bulamadım

Altın yüssüğüme gaş bulamadım

Ellerin yârine yâr demezdim

Kendime münasip eş bulamadım” (KK.12, ninesinden duymuş)

“Gap vedim galaya

Sâbı geldi paraya

Gız ben seni alırdım ya

Eskêlik girdi araya” (KK.80)

“Gara erik çağlama

Öpeyim ben ağlama

Hanki kitap yazıyor

Ben sevip eller sarma” (KK.23)

“Gara goyun etli olur

Gavırması datlı olur

Sevdiğine saramayan

Ölmese de dertli olur” (KK.5, babasından duymuş)

“Gara tavuk cık cık der

Yüreciğim tık tık der

Anam verelim dedi

Babam güççük der” (KK.5)

“Garaların esmeri

Yoluna gurban kesmeli.

İlan gibi akarın

Çok yürekler yakarın.

Garayısam garayın

Çildirim parayın

İlan gibi akarın

Çok canlar / yiğitlê yakarın.” (KK.12, KK.22, KK.55)

“Gaya başı gedik mi?

Gız sana bi şey dedik mi?

N’oldu bi yol öpdüysek

Al yanağı yidik mi?” (KK.5)

“Gaya dibi garımış

Günden yanı erimiş

Otuz iki meyvânın içinde

En datlısı yârimiş” (K.K.55, Hacer Coşkun’dan duymuş.)

“Gayınnasız goca

Dumansız / pençiresiz baca

Taksiyi getir

Beni bindir

İsdediğim yere götür” (KK.12, KK.23)

“Gemi gidê yan yana

Bak suyun irengine

Gece gündüz yan yürek

Düşemedim dengime” (KK.71)

“Gayvenin bişdiği yere

Devrilip daşdığı yere

Gözel çirkin demez

Sevinin düşdüğü yere” (KK.22, KK.25, KK.55)

“Giden gemi durur mu?

Mekdup atsam bulur mu?

İskeleyi bulur mu?

Yâr orada, ben burda

Böyle dostluk olur mu?” (KK.23)

“Gidene bak, gidene

Gül sarılmış dikene

Mevla'm sabırlar versin

Gizli sevda çekene" (KK.5)

"Gövde ıldız sayılır mı?

Çiğ yımırta soyulur mu?

O yâre saran gollâ

Bilmem yorulur mu?" (KK.19)

"Guyu dibinde hamazlar

Aşağıdan geliyor hamazlar

Yâr yoluna geçirdiğim namazlar

İşte yârin geliyor demezler" (KK.12)

"Gün görünmez menengecin dalından

Kim ayrılmış ben ayrılan yârimden

…" (KK.55)

"Havada giden bulut durur mu?

Selam etsem bulur mu?

İkimize bir yastık

Bilmem nâsip olur mu?" (KK.5)

"İğilir iğilir de dar köşeden bakâ

Yatdığım yêlê diken olur, batâ

Karadır gaşın da aledir gözün

Anan mı öldü buban mı yoğsa kardaşın?

Ne anam öldü ne bubam ne de kardaşım

Yedi yıllık yâr aşkına dolanırım mezarı" (KK.12)

"İlibada yükümüz

Kalk gidelim ikimiz

Şu dağlara varınca

Sarılalım ikimiz" (KK.12)

"İn dereye dereye

Dereye ırak mısın?

Askerden izine gelmedin,

Askerde çırak mısın?" (KK.5)

"İsmail'im İsmail'im

Canım aman İsmail'im

Gayınnanın ellerine

Sunu sunuvê İsmail'im" (KK.12)

"Karşı dağlar uz dağlar

Eteğinde buz bağlar

El ağlasın neynesin

Ağlarsa yârsiz ağlar" (KK.12)

“Meleme goyunum meleme

Guzun bendedir

Doguzan dokuz yâr sevsem

İlle benim gönlüm sendedir” (KK.22, KK.71)

“Mendilimin yeşili

Ben kaybettim eşimi

Al, mendil sende kalsın

Sil gözünün yaşını” (KK.5)

“Mercimekte taş mı olur

Atlamayla baş mı olur

Oğlan büyük, kız küçük

Beklemeyle baş mı olur” (KK.5)

“Merdimanda kırkayak

Kırkına vurdum bir dayak

Herkes sevdiğini görünce

Gider yalınayak” (KK.12)

“Nar ağacın dibini

Kipritle mi yakayım?

Uzakdasın sevdiğim

Dürbünlen mi bakayım” (KK.5)

“Saatimin kordonu

Beyaz olsun, solmasın.

Söyle yârim annene,

Beğenmezse almasın” (KK.5)

“…

Sabah deye ötmeyeydin

Yâr goynumdan gitmeyeydin” (KK.71)

“Saç üstünde kavurma

Gız saçını savurma

Ben elinden tutunce

Anne, diye bağırma” (KK.5)

“Sarı kavun dildin mi?

Bıçağını sildin mi?

Ben gurbete gideli

Kıymetimi bildin mi?” (KK.5)

“Sen gıyıdan git de yol benim ossun

Ben ağı içen de su senin ossun

Yenileyi yâr bulmuşsun gademler ossun

Birini de ben seviyon habarın ossun” (KK.25)

“Sedefim vâ daşdan

Yatamayon gara düşden

Mekdubunu isderin

Gövde uçan guşa” (KK:22)

“Sıvadım sıvadım, sıvam dutmadı.

Yavrısız evlêde duman tütmedi.

Allah birini bana vêse

O bana çok mudu?” (KK.5)

“Şu dağlar olmasa

Lalesi solmasa

Ölüm Allah’ın emri

İlle ayrılık olmasa” (KK.5)

“Şu derenin oylumuna

Kuşlar gonmuş yaylımına

Suya giden sarı Selver

Geldik yolun ayrımına” (KK.12)

“Tabakdaki peynir mi?

Getir bakam yinir mi?

Ben seni gizli sevdim,

Ellere söylenir mi?” (KK.5)

“Taksi gelir, cip gelir

Camı parlayıp gelir.

Nasıl yârim demeyim

Mendil sallayıp gelir.” (KK.5)

“Tren gelir Eşme’den

Direkleri fişneden

Paşa değil mi?

Gözelleri kişneden” (KK.22, Yirik İsmail’den duymuş.)

“Vur desdiyi gümlesin

Âşık oğlan dinlesin

Beni sevdiğimden ayıran

İnim inim inlesin” (KK.22, Yirik İsmail’den duymuş.)

“Yazmalar içinde urfarlı yazma

Varıcan sevdiğim evkarlı gezme

Ben seninim, sen benimsin

Ah nazlı yâr evkarlanma” (KK.5)

“Yeşil ördek yeşil ördek

Ganadını deşir ördek

Her gün buradan çift geçiyodun

Hana bugün eşin ördek” (KK.55)

“Yüreğimde âhım vâ

Sırtımda günahım vâ

Ne gam edersin gönül

Affeden Allah’ım vâ” (KK.12)

“Zeytin kara, ben kara.

Zeytine vermem on para.

Gel yârim gonuşalım,

On bire çeyrek gala” (KK.5)

2.1.1.2. Sitem ve Yergi İçeren Mâniler:

“Adım adım arası

Zaban gömedik neresi

Bu gadâ uzak mı,

İki evin arası?” (KK.28)

“Ağ üzüm barmak gibi

Sevdiğim vâ gaymak gibi

Bana göz eden varısa

Devrilsin gabak gibi” (KK.5)

“Başlayınca, bitince

Felek oyun edince

Hayalden başka ne vardır

Gençlik elden gidince” (KK:22)

“Çayırlıkda çimenlikde goyun güderin

Bugün musafirin, yarın giderin

Senin söylediğin sözlere

Ben de esef ederin” (KK.32)

“Daldı gönül daldı

Zevdaya daldı

K.ppe felek gönülden

İntikam aldı” (KK.71)

“Dam üsdünde keletê

Keleteri yel atâ

Âşa gızın ardından /Şindiki gençlerin ardından

On beş oğlan k.t atâ / Gızlâ k.t atâ” (KK.28, KK.60, KK.55, KK.71)

“Dülbendimin oyası

Yüzüme vurdu boyası

Alcan dedi, almadı

Askerlerde kalası” (KK.5)

“Eveliymiş benim sana yandığım

Gece gündüz pevranına döndüğüm

Yeter olsun a görgüsüz

Gerdandan emdiğin” (KK.12)

“Evlerinin önü mersin

Evine dağlı ensin

Geri gidin goca kafalı gâla

Herkes derdini gösün” (KK.21, Telli Ebe’den duymuş)

“Gara tiren yürüdü

Dağları duman bürüdü

Ôlan seni beklêke

Ömürlerim çürüdü” (KK.22)

“Guyu dibinde gova

Başında zârif oya

Canımdan bezer oldum

Ellerin lafını duya duya” (KK.27)

Görümcen geliyo, görümcen demişlê,

Görünmez dağ ardına gitsin demiş.

Başında zinisi (baklava) vâ demişlê,

Benden başka kimisi vâ demiş. (KK.55)

“Karpuz kestim suyumuş

Yâr dizimde uyumuş

İşaretten anlamaz

Kürt içinde büyümüş.” (KK.22)

“Mâniye maraz dêlê

Gözele kiraz dêlê

Senin gibi manacıya

Küllükdeki horaz dêlê” (KK.28)

“Sıra sıra gazanlâ

Gara yazı yazanlâ

Evlat yüzü gömesin

Aramızı bozanlâ” (KK.12, KK.28)

2.1.1.3. Yaşanmış Bir Olayı İşleyen (Öyküsü Bilinen) Mâniler:

“A benim aziz dosdum

Yüz elli gram çivi kesdim

Kapıya gullap da lazım” (KK.34, KK.76)

Mâninin Hikâyesi: Kışın köye bir yolcu gelmiş. Köylülerden biri yolcuyu misafir etmek üzere köy odasına götürmüş. Odaya vardıklarında yolcuya aç olup olmadığın sormuş. Adamın aç olduğunu öğrenince eve gidip evden yiyecek getireceğini söyleyip oradan ayrılmış. Ancak adam eve varınca yemek götüreceğini unutmuş. Ertesi sabah aklına gelince aceleyle köy odasına varmış. İyice acıkan ve üşüyen yolcu, adama yukarıdaki mâniyi söylemiş.

“Gayal Dereden geçêsin

Soğuk sulâ içêsin

Bu huyundan vazgeçêsen geçêsin / Ablana itaat edêsin edêsin

Geçmezsen / etmezsen goca bıçakdan geçêsin.” (KK.27, KK.30, KK. 43, KK.74)

Mâninin Hikâyesi: *"Bobamın adı Durmuş Ali'ydi. Durmuş dayı geçimiz hastalandı, durmayo, bize bi muska yazıvê, demişlê. "Gayal Dereden geçesin / Soğuk sula içesin / Bu huyundan vazgeçesen geçesin / Geçmezsen goca bıçakdan geçesin." deye yazmış. Geçi iyi olmuş. Geçiyi kestikleri zaman muskanın içine bakmışlâ, bunların yazdığını görmüşlê." (KK.27)*

2.1.1.4. Mesleklerle İlgili Mâniler:

"Ben vâmam inekliye
Yoğurdu sinekliye
Allah nasip eylesin
Çiyni (omzu) tüfekliye" (KK.55)

"Kamyon geliyo kamyon
Arkası tenekeli
Varman kızlar şoföre
Şoförlük têlikeli" (KK.5)

"Masa üsdünde deri
Ben isdemem berberi
Olursa şoför olsun
Mazot koksun elleri" (KK.5)

"Ulu dağı yokuşdur
Manzarası pek hoşdur

Gazla şöferim gazla

Beni yâre ulaşdır

Şöfer kölen olayın

Beni yâre ulaşdır" (KK.12)

"Yumurtanın sarısı

Yere düştü yarısı

On beşine gitmeden

Olmuş subay karısı" (KK.5)

2.1.1.5. Hayvanlarla İlgili ya da İçerisinde Bir Hayvanın Adı Geçen Mâniler:

"Bülbül evin yıkıldı mı?

Yavrıların döküldü mü?

Ölüm sana dokundu mu?" (KK.27)

"Dere tepe giderin

Yedi deve güderin

Bu deymenci olmazsa

Pevlikaya giderin" (KK.55)

"Deve böyük yol mu gezer

Şahan güççük golda gezer

…"(KK.22)

“Yatsıya gadar eyiydi yârenlik

Yatsıdan sonra çökdü garanlık

Çardak dediğin eski verenlik

Atın üstünden uğrattım geldim yolu” (KK.27, annesinden duymuş)

2.1.1.6. Mâni Atışmaları:

1.

Bir kız, gelin olurken ailesi, herkesin karşısında konuşma, sessiz ol, mülayim ol, diye öğüt vermiş. Kız da hiç konuşmaması gerekiyor sanmış. Evlenmiş, hiç kimseyle konuşmamış. Gelinin sağır, dilsiz olduğunu düşünüp üstüne kuma getirmişler. Gelin süt pişirirken kuma ona laf atmış:

“Sağır gelin

Sığır gelin

Südün daşıyo

Savır gelin” demiş. Bunun üzerine diğeri de:

“Yeni gelin

Yensek gelin

Atdan en de öle gonuş

A yanşak gelin” diye cevap vermiş. Bakmışlar ki gelin aslında sağır ve dilsiz değil, kumayı attan indirmeden annesinin evine geri yollamışlar. (KK.14)

2.

Bir kişi beğendiği kıza şöyle bir mâni yakmış:

“Eğmeli gızım, eğmeli

Fisdan yere deymeli

Hankıysa yavıklını gösderivê

Yavıklı dediğine deymeli”

Kız da bunun karşılığında demiş ki:

“Eğmeli dayı eğmeli

Sen gibi adamı da ne etmeli?

Ben beğendim aldım, neyneyon sen

Bana yaradı da sana yaramadı mı?” (KK.26)

3.

“Bahçalarda nana olsa

Biçilse de gene olsa

Gızlar oğlumu sêviyo

Halden bilcek ana olsa

Bahçalarda nana olur

Biçilir de gene olur

Sen gayırma

Halden bilcek ana olur” (KK.5, KK.12, KK.23, KK.55)

2.1.2. Deyişleme:

İlyaslı’da düğün sırasında yakılan; düğünle, gelinle, damatla ve evlilikle ilgili mânilere “deyişleme” denir.

Çoğunlukla seymanbaşı tarafından söylenir ve "Hey yârenlê heeey vallah!" dizesiyle başlar. Her dizeden sonra da yarenler "Hey vallah!" der. Bazen damat veya gelinin annesi ya da bir akraba, komşu ya da dost söyler.

Konu, şekil ve yakıldığı ortam bakımından diğer mânilerden ayrılan deyişlemeleri ayrı başlık altında toplamayı uygun gördük.

2.1.2.1 "Hey yârenlê heeey vallah!" Dizesiyle Başlayanlar:

"Hey yârenlê heeey vallah!

Ak goyunun aklığı

Mor goyunun çokluğu

Biz bi gelin getirdik

Yedi dağın kekliği" (KK.19, KK.23)

"Hey yârenlê heeey vallah!

Asmadan aldım yaprak

Gıran'dan aldım toprak

Bu gadâ dünya malına bakma

Gircêmiz yê gara toprak" (KK.23)

"Hey yârenlê heeey vallah!

Aşağıdan gaz geli

Ganatları düz geli

Bu geline bi buzâlı inek

Az geli" (KK.7)

“Hey yârenlê heeey vallah!

Çıkıp yüce dağları gezmedin mi?

Ak kağıt üsdüne gara yazı yazmadın mı?

Sen de amma gevşeğimişin

Daha bi seymanı düzmedin mi?” (KK.2, bu deyişlemeyi kendi yakmış)

“Hey yârenlê heeey vallah!

Derin olur Mağara Deresi

Çetin olur İlyaslı’nın efesi

Bağıra bağıra kısıldı yarenbaşının sesi

Yakışıyor mu sana damadın eniştesi?” (KK.68, Ali Kardeş’ten duymuş)

“Hey yârenlê heeey vallah!

Deynek attım düze

Endi gitti buza

Bin yılın başı bi gelin aldık

Bir okka duza” (KK.7)

“Hey yârenlê heeey vallah!

Evlerinin önü guyu

Guyudan alırla suyu

Getir gaynana bahşışını

Çok güzeldir bu gelinin huyu” (KK.43, bu deyişlemeyi kendi yakmış)

“Hey yârenlê heeey vallah!

Evlerinin önü iğde

Gaynana sen dinle

Gayınna bi guzulu goyun vemeyince

Gelin attan inme” (KK.43, bu deyişlemeyi kendi yakmış)

“Hey yârenlê heeey vallah!

Evlerinin önü su nanası

Ak elinin sarı kınası

Annesi, babası dayanamayosa

Çıkarıvêsin emmisiyle dayısı” (KK.2, bu deyişlemeyi kendi yakmış)

“Hey yârenlê heeey vallah!

Güz dalı höbeği

Epirdindir ipeği

At ürküyo, atman tüfeği” (KK.7)

“Hey yârenlê heeey vallah!

Güzel akar Goca Göl’ün deresi

Hoş olur Lelelik’in meyvesi

Ellisinde evlendi Çalığoğlu

Garnında galmadı hevesi” (KK.76)

Deyişlemenin Hikâyesi: Çalık Dede (Mustafa Çelik), ilk eşini kaybedince yeniden evlenmiştir. Bu Deyişleme de o olay için yakılmıştır.

“Hey yârenlê heeey vallah!

Odun aldım gucâma

Endirivêdim fırın ocâna

Herkesi seveni sevenin

Endirivêsin Mevla’m gucâna” (KK.7)

“Hey yârenlê heeey vallah!

Sarı buğday savrulur

Savrulur danesi samanından ayrılır

Size deyon arkadaşlâ

Deregaşı’ndan gız sevmen

Sevê sevê de ayrılır” (KK.2, bu deyişlemeyi kendi yakmış)

2.1.2.2 “Hey yârenlê heeey vallah!” Dizesiyle Başlamayanlar:

“Bahçalarda su nanası

Bu oynayan gadın

Gözel oğlanların anası” (KK.80)

“Çaya endim cizmeyle

Yâr bulamadım gezmeyle

İşde gayınnan gelmiş

Bir çenizlik yazmayla” (KK.12)

“Çümençeşme’den aldım suyunu

Sevmedim sarı gelinin huyunu

Gece Topalındere'ye gel dedim gelmedin

Senin insafın bu muydu?" (KK.68, deyişlemeyi kendi yakmış)

"Çümenlêde yayılan gaz değil mi?

Hotak'ın çaldığı saz değil mi?

Zenginlik fakirlik önemli değil,

Bu atın beleği az değil mi?" (KK.15)

"Dabancam demirdir demir

Mangalda yanan kömürdür kömür

Gız çıkâması iyidir ya

Ôlan evêmesi ömürdür ömür" (KK.7)

"Değirmenin bendine

Döner kendi kendine

Deymencide üç gız vâ

En güzeli kendime" (KK.55, KK.71)

"Demircilê döğê demiri

Kömürcülê yakâ kömürü

Çek seymanbaşı seymanı

Bu da Allah'ın emiri

Geride halı galmaz

Yêde ölü galmaz

Vur davılcı davılı

Goca kapının demiri

Bu da Allah'ın emiri" (KK.15, KK.22, KK.32)

"Deynek attım düze

Endi gitti buza

Bi şarat (işaret) etdim

Sevdiğim gıza" (KK.7)

"Deynek atdım düze

Endi gitdi buza

Dinele dinele dinelcek yanımız galmadı

Gari çıkarıvê gızını bize" (KK.22)

"Dombay göle yanaşır mı?

Herkes ona bakışır mı?

Sana deyon a gızım

Emminin oğlu damdayiken

Sana gelin olmak yakışır mı?" (KK.2, bu deyişlemeyi kendi yakmış)

"Erenleri ekledi

Sevdiğim beni bekledi

Çıkarıverin gelini

Dinele dinele dizlerim yoruldu" (KK.26)

“Evlerinin alt yanı guyu

Guyudan alırlâ suyu

Hidayet Hidayet, deyip durma

Böyün gelini getirdik ırahat uyu” (KK.15)

“Gayağılın gayaları

Goyunlara yapalâ sayaları

Biz bi gelin getirdik

İlyaslının ağaları” (KK.19)

“Geçemedim derelerin selini

Kemer sıkmış ince belini

Akşam oluyo bekletmen bizi

Çıkarıverin gelini” (KK.2, bu deyişlemeyi kendi yakmış)

“Gelin geli güldür güldür

Gelin keremetini bildir

Ey belini gara düldül

Üstüne minen ablandır” (KK.19, KK.55)

“Gir bahçeye, nergizi topla,

Gülü topla

Sana deyon halaoğlu

Sen ödüncünü topla” (KK.2, Osman Kurt’tan duymuş)

“Goca kapının çenedi

Üstüne gumrulâ tünedi

Biz bi gelin getirdik

Âlem bizi gınadı” (KK.19)

“Goca kapının demiri

Üstüne gumrulâ tünedi

Çıkarıverin gızı

Ayağımıza gara sulâ yürüdü” (KK.12)

“Gökde durnam ellidir

Ganatları sırma tellidir

Arka – ön fark etmez gençlê

Her yiğit yerinde bellidir” (KK.2, bu deyişlemeyi kendi yakmış)

“Gökyüzünde durnam süzülsün

Ganadına yazı yazılsın

Genç, ihtiyar

Ay yıldızlı bayrak altına dizilsin” (KK.2, bu deyişlemeyi kendi yakmış)

“Karşıyakadan sevdim birini

Sana haber gönderdim söylemediler mi?

O kadar gençliğin içinden

Aldım o sarı gelini” (KK.68, bu deyişlemeyi kendi yakmış)

“Mercimeğim süzülsün

İlan daşta büzülsün

Seyman olcak deliganlılâ

Gelsin, bizim bayrağa yazılsın” (KK.55)

“Norü Norü!

Getirin çöpçatanı

Kafasını gıran gari gari (KK.37)

Deyişlemenin Hikâyesi:

Kısa boylu bir kızla uzun boylu Nuri adlı bir delikanlıyı, görücü usulüyle evlendirmişler. Yüz açımı sırasında “Gara Âşa” lakaplı tefçi, gelinle damada bakıp bu türküyü söylemiş.

“Şu karşıyakadan gördüm bir dal pınar

Vuruldu gazanım, suyum gaynar

Arkadaşlar, sevdiğime bugün kına yanmış

Duydum, aklım oynar.” (KK.2)

“Ustalar yapı yapıyo

Çıkmış herkes bize bakıyo

Apdalevinin gızları

Dengine vâmayo

Altına dapıyo” (KK.80)

“Tâlasından geçiyo

Tômunu saçıyo

Âmad Â para istêlê deye

Korkusundan dama gaçıyo.” (KK.7)

2.1.3. Türkü:

Türkü sözcüğü, "Türk” sözcüğüne Arapça "î" ilgi ekinin getirilmesiyle meydana gelmiştir. "Türk'e özgü, Türk'e has, Türk’ün" anlamına gelen bu söz zamanla halk ağzında küçük ünlü uyumuna uygun hâle gelmiş, "Türkü" şekline dönüşmüştür.

“Halkın ruh hâlini, derdini, neşesini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı olayları yansıtan; hece ölçüsüyle ve bir veya dört mısralı ana bölümlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle söylenen manzum ve ezgili anonim ürünlere türkü denir.” (KAYA 2004: 148)

Türkülerde asıl anlatımın gerçekleştiği bölümlere bent ya da hâne, her bentten sonra aynen tekrarlanan bölümlere ise bağlama, kavuştak ya da nakarat denir.

İlyaslı türkülerinin en önemli kaynağı köy halkının “Davılcı” (davulcu) ya da “Davılcı Ebe” dediği, bundan yaklaşık 28–29 yıl önce vefat etmiş, Güllüler sülalesinden Elime (Halime) adlı bayandır. Davulcu Halime, rüyasında kendisine âşık şerbeti içirdiklerini, bu olaydan sonra türküler, mâniler yakmaya başladığını, kendisine ilham edilen türkülerin bir anda aklına geldiğini anlatırmış. Davulcu Halime, düğünlerde tef çaldığından onu çok seven köy halkı ona bu lakabı yakıştırmıştır. Ona bazıları da tefçi, demiştir. İlyaslıda onun dışında türkü yakanlar da vardır elbette. Kadın-erkek pek çok köylü türkü yakmıştır; fakat bu konuda Davulcu Halime başı çekmektedir.

Bazı türküleri ise köy halkı radyo, televizyon vasıtasıyla öğrenmiştir. Hatta ilkokulda öğrendikleri türküleri söyleyen ve yayanlar da vardır. İlyaslıda türkülerin asıl çıkış yeri ve dile getirilip yaygınlaştığı yer ise düğünlerin kına geceleridir. Kına gecelerinde tefçinin türküleri eşliğinde, kaşıkla halk oyunları oynanır.

Bugün kına geceleri değişiklik göstermekle birlikte hâlâ eski usûlle kına geceleri yapılmaktadır. Bugünkü düğünlerde hâlâ Davulcu Halime’nin türküleri, deyişlemeleri, mânileri okunmaktadır.

İlyaslı türkülerinde daha çok ayrılık, aşk, hasret, sitem, bağlılık, anne sevgisi gibi temalar işlenmiştir. Dolayısıyla lirik şiirlerdir. Bazı türkülerde Fatma, Elif, Ayşe, Ali, Kâmil gibi kişi isimleri geçmektedir. Türkülerde "yâr" sözcüğünün çok kullanıldığı da gözden kaçmamaktadır.

Yöre türkülerinin çoğunda kavuştak (nakarat) bulunur. Nazım birimleri değişmekle birlikte genelde hâneler (bentler) dörder dizeden, nakaratlar ise birer veya ikişer dizeden oluşmuştur. Bazı türkülerde ise nakarat bulunmamaktadır, bu şiirler sadece dörtlüklerden oluşmuştur.

İlyaslı türküleri genelde tef eşliğinde, bazen de bağlama eşliğinde söylenir. Her türkünün kendine özgü bir ezgisi vardır. İlyaslıda türkü oluşturmaya "türkü yakmak", türkü söylemeye "türkü çığırmak" ya da "hava çığırmak" denir.

İlyaslıda tespit ettiğimiz türküler, alfabetik sırayla şöyledir:

<u>AĞ (AK) ÜZÜMÜN SALKIMI</u>

Ağ üzümün salkımı

Gösderin yârimi, aldırıyon aklımı

Gösderin eşimi, aldırıyon aklımı

Ağ üzümün sevgisi

Ananın da sevgilisi

Gara gabak kökeni

Ne çoğumuş onun da dikeni

Alan da dedin, almadın

Gelen de dedin, gelmedin

Terk ederim ben seni

Yılan akdı kamışa

Sular verin de susamışa

Soğuk sular kâr etmez

Eşinden ayrılmışa

Ay aydındır varamam

Dillere desdan olamam

Ay buluda girince de

Bağlasalar duramam

Ay buluda girince de gene sarı gelin

Bağlasalar duramam (KK.22)

AH NEYNEYEN GÖNÜL SENİN ELİNDEN

Ah neyneyen gönül senin elinden

Her ziman ağların gülemem gayri oy

Her ziman ağların gülemem gayri

Ben bıkdım usandım elin dilinden oy

Terk ettim silayı dönemem gayri

Amanın yandım, yandım, yandım yâr ateşine

Yazılanlar gelir, gelir garip başına oy

Yazılanlar gelir anam garip başına

Ağlayarak gelme, gelme mezar daşına oy

Uyanıp da sana saramam gayri

Ağlayarak gelme, gelme gabir daşına oy

Uyanıp da sana, sana saramam gayri (KK.25)

AH TREN

Ah tren gara tren

Yârimi bırak tren

Hareket et gidelim

Yolumuz ırak tren

Tren gelir derinden

Tekerleği demirden

Beni böyle delirden

Gara gözlü Hamide'm (KK.23)

AKAN SUDA TESTİM SUSUZ

Akan suda desdim susuz

Eve geldim evim ıssız

Yavrumu beledim ıssız

Nenni yavrum nenni

Kamil'ime bir can versin Allah'ım nenni

Taş beşikde yatıpduru

Feryadı ciğerimi yakıpduru

Südüm ılık akıpduru

Kamil'ime bir can versin Allah'ım nenni

Nenni yavrum nenni

Bebeğimin beşşiği çamdan

Babası gelir yabandan

Allah'ım bebeğime bi can vê

Nenni yavrum nenni

Kamil'ime bir can versin Allah'ım nenni

Çalkan Garadeniz çalkan

Gemilêde olur yelken

Bursa'daki Emir Sultan

Himmet etsin sana nenni

Kamil'ime bir can versin Allah'ım nenni

Nenni yavrum nenni (KK.23, KK.71)

Türkünün Hikâyesi:

Eski dönemlerde yaşamış bir bayanın çocuğu olmuyormuş. Bu yüzden eşiyle sürekli tartışıyorlarmış. Evde huzur kalmamış. Eşi bir başkasıyla evleneceğini, üzerine kuma getireceğini söyleyince dünya kadının başına yıkılmış; fakat çocuğu olmadığı için kendini sorumlu tutup sesini çıkaramamış. Bu duruma canı çok sıkılan kadın, bir gün kardeşinin tarlasında çalışmaya, ona yardım etmeye gitmiş.

Tarlada bebek şekline benzeyen ufacık bir taş bulmuş, taşı eve götürmüş ve boş beşiğe koymuş. Kendi kendine biraz dua etmiş, biraz ağlamış. Sonra da bu türküyü söylemeye başlamış. Bir zaman sonra Allah, o taşa bir can vermiş. Bu defa kadın mutluluk gözyaşları dökmüş ve Allah'a şükredip bebeği bağrına basmış. Kocası da yaptığından utanıp başkasıyla evlenmemeye karar vermiş.

AKŞAMLAR OLDU GELİN

Akşamlar oldu gelin

Pervanem döndü gelin

Yazma bozuk, fes bozuk

Gız sana ne oldu gelin

Evlerinin önü mersin

Goyverin de dalında ersin

O muhabbeti goyverin

Görmeyenlê görsün (KK.22)

ALİ TÜRKÜSÜ

Efil efil esiyor

Suyu nerden içiyor

Şu ikindi vakdinde, aman Ali'm vay

Ali'm buradan geçiyor (Son iki dize iki kere söylenir)

Dirit yavrum diririt

Dirириri diri rooom

Ali'm Ali'm gül Ali'm

Gül dibine gel Ali'm

Gül dibine de gelmezsen, sargın boylum vay

Gel goynuma da gir balim (Son iki dize iki kere söylenir)

Dirit yavrum diririt

Dirириri diri rooom

Ali’m gitme pazara

Uğratırlar nazara / Gül yakışır gözele

Ali’m de ölmüş diyenler, sargın boylum vay

Kendisi girsin mezere (Son iki dize iki kere söylenir)

Dirit yavrum diririt

Dirириri diri rooom

Ali’m Ali’m hoş Ali’m

İk’elleri (iki elleri) boş Ali’m

Beni sana da vermezler, gülüm aman

Dut golumdan gaçalim (Son iki dize iki kere söylenir)

Dirit yavrum diririt

Dirириri diri rooom

Ali’m gilin hayadı

Al ipleri boyadı

Ali’m olmayınca da, aman yârim vay

Ben neyneyen bu hayatı? (Son iki dize iki kere söylenir)

Dirit yavrum diririt

Dirириri diri rooom

Ali'm bana gül yolla

Yoğusana bul yolla

İnam etme ellere, aman Ali'm vay

Postalara vur yolla (Son iki dize iki kere söylenir)

Dirit yavrum diririt

Dirириri diri rooom

Enterisi gameden

Tez kirlenmiş keymeden

Almaya gönlün yoğusa, vay ülen vay

Ayrılalım sevmeden (Son iki dize iki kere söylenir)

Dirit yavrum diririt

Dirириri diri rooom

Yoğurt goydum taslara

Götürün hasdalara

Gözel beni bilmezsen, vay ülen vay

Sor da gel postalara

Gitdiğim yeri de bilmezsen, sargın boylum vay

Sor da gel usdalara

Dirit yavrum diririt

Dirириri diri rooom

Bahçanızda gül vâ mı?

Gül dibinde yol vâ mı?

Gül dibinde bulamazsan, vay ülen vay

Şöyle bir dolan bali

Gitdiğin yede de gömezsen, sargın boylum vay

Avlıyı dolan bali

Dirit yavrum diririt

Dirириri diri rooom

Trenin pençiresi

Dışında pençiresi

Sevdiğinden ayrılan, vay ülen vay

Yanmaz mı içerisi?

Sevdiğinden de ayrılan, sargın boylum vay

Yanmaz mı içerisi?

Dirit yavrum diririt

Dirириri diri rooom

Ali'm bana gül yolla

Yoğusa da bul yolla

…, sargın boylum vay

Al bazardan da yolla

Dirit yavrum diririt

Dirириri diri rooom

(KK.12, KK.25, KK.55, KK.71, hepsi Davulcu Ebe'den duymuş.)

NOT: Ali Türküsü, oyun türküsüdür. Bu türkü eşliğinde düz oyun oynanır. Ali Türküsü, İlyaslının en ünlü türkülerindendir.

ALLI DURNA (TURNA)

Allı / Telli durnam bizim ele varırsan

Şeker söyle, gaymak söyle, bal söyle

Ah gülüm gülüm, gız gülüm gülüm

Dutmuyor elim, durnalar hey

Eğer bizi sual eden olursa

Boynu bükük, benzi soluk yâr söyle

Ah gülüm gülüm, gız gülüm gülüm

Tutmuyor elim, durnalar hey

Allı / Telli durnam ne gezersin havada

Ganadım gırıldı, galdım burada

Ah gülüm gülüm, gız gülüm gülüm

Tutmuyor elim, durnalar hey

Ne onmamış gulumuşum dünyada

Akşam oldu, allı durnam dön geri

Ah gülüm gülüm, gız gülüm gülüm

Tutmuyor elim durnalar hey (KK.55, KK.68)

ALLI GELİN

Gızılırmak yidin allı gelini

Çevresi oyalı, telli gelini

Gızılırmak parça parça olaydın

Her parçan her yerde galaydın

Sen de benim gibi yârsiz galaydın

Nettin Gızılırmak allı gelini

Çevresi oyalı, telli gelini

Beş gardaşıdık, mindirdik ata

Geçirdik köprüden öte

Köprüye vâdık, köprü yıkıldı

Üç yüz seyman birden suya döküldü

Ne ettin eyledin ırmak, allı gelini

Yanakları allı, telli gelini

Anasına da söylen gara habarı

… (KK.71)

Türkünün Öyküsü: Bir kız sevdiğine gelin giderken çay gelini ve seymendekileri almış, olayın ardından da bu türkü yakılmış.

AMAN AMAN A GELİN

Aman aman a gelin

Neler diyen adına

Bal şeker uymuyo

Senin dadına

Dıv dıvdıv dıv dıv

Dıvdıv dıvdıv dıv dıv

Dıv dıvdıv dıv dıv

Dıvdıv dıvdıv dıv dıv

Gayalar gavşamasın

Dışı ışılamasın

Beni sevdiğimden ayıran oğlan

Gız ovşamasın

Dıv dıvdıv dıv dıv

Dıvdıv dıvdıv dıv dıv

Dıv dıvdıv dıv dıv

Dıvdıv dıvdıv dıv dıv (KK.22)

ANA BENİ EVERSENE

Ala geçim çift doğurdu

Bol etdik südü yoğurdu

Gönlüme hülyalâ doldu

Ana beni evêsene

Ağıl ağıl malımız vâ

Oğul oğul balımız vâ

Elden êsik neyimiz vâ?

Ana beni evêsene (KK.12)

ARPA EKDİM YOLLARA

Arpa / Ekin ekdim yollara

Yoldurmadım ellere

On yedi yıl yâr sevdim

Bildirmedim ellere

Ekinler ekilirke

Cizilere dökülürke

Gız saçından üç tel vê

Kefenin dikilirke

Ekin ekdim ot bitdi

Üsdünde bülbül ötdü

Hay ötmez ol a bülbül

Sevdiğim elden gitdi

Ekin ekdim galıyo

Bu dert beni alıyo

Bu dert böle nasılımış?

Sevilê Gıyamet'e galıyo / Sevile Maşere'ye galıyo

Arpalâ halaza

Habar edin horaza

Sabah deye ötmesin

Yâr goynumdan gitmesin

Arpalâ orak oldu

Yakınlâ ırak oldu

Yâr sen gittin, gelmedin

Gönlüme marak oldu

Arpayı ekdim, ot bitti

Yerinde bülbül öttü

Hay ötmez ol a bülbül

Selvi boylum elden gitti (KK.71)

<u>ASKER OLDUM KEYDİM (GİYDİM) YELEK</u>

Asker oldum, keydim yelek

Niye böyle ettin felek

Eylen Suna gelin, eylen

Suna gelin, Suna gelin

Sen mekdup yaz bana gelin

İzin alıp sana gelen (KK.12)

ASKER TÜRKÜSÜ

Gara gara gazannâ,

Gara yazı yazannâ

Evlat yüzü gömesin

Araları (aramızı) bozannâ

Gara gazan gaynamasın

Atım cirit oynamasın

Ben askere gidiyorum

Nazlı yârim ağlamasın

Gır atımın beli ince

Yol almayo sürmeyince

Açma gelin düğmeleri

Ben askêden gelmeyince

Gır atıma minebilsem

İstikama gidebilsem / Galgıyıp da enebilsem

Yarelerim sargı dutmaz / Yarelerim göz göz olmuş

Sevdiğime sarabilsem / Ben silama varabilsem

Gır atımı nalladırım

Nallarını parladırım

Asker oldum gidiyorum

Çok anneler ağladırım

Gır atımın beli ince

Yol almayor sürmeyince

Çözme gelin düğmeleri

Asker yârin gelmeyince

Asker demedim vardım sana

Allahısmarladık, demedin bana

Ben gidiyon nazlı yârim

Ölüsem gabirime gelme

Gara gazan gaynamasın

Atım cirit oynamasın

Ben askere gidersem

Nazlı yârim ağlamasın (KK.55, KK.71)

ASMALAR KİLİT ÜSTÜ

Asmalar kilit üsdü

O yâr bana mı küsdü? (2 kere)

Ne gadâ küs olsa da

Geliyor akşam üsdü

Dönüyor akşamüsdü

Ne gadâ küs olsa da

Barışır akşamüsdü

Geliyor akşam üsdü

Şu derenin armıdı

Anan buban vâ mıdı?

Anam bubam olaydı

Yâr beni böle gômudu?

Gız beni böle gômudu?

Ak keyesin tanırlâ

Seni yolcu sanırlâ

Gız seni gözel sanırlâ

Zaten bende gadê yok

Seni benden alırlâ

Gız seni benden alırla

Şu derenin uzunu

Gıramadım buzunu

Sevdim Çerkez gızını

Yâr çekemedim nazını

Çekemeyon nazını

Filcan filcan üsdünde

Filcan mercan üsdünde

Gızlar m.m. böyütmüş

Yâr camadanın üsdünde

Fisdanının içinde

Ateşli gor yanâ mı?

Buzlu sulâ akâ mı?

Yâr sana bakan gözlerim

Başkasına bakâ mı?

Başka yere bakâ mı?

Armıdı daşlayalım

Dibinde gışlayalım (2 kere)

Ah bu işler bitince

Başkaya başlayalım (2 kere)

Bu işlê son dediysen

Baş göze başlayalım

Başkaya başlayalım (KK.12, KK.25)

AŞAĞIDAN GELENİ ALDIRAMADIM:

Aşşâdan geleni aldıramadım

Gerdanı gerdana sardıramadım

Bir elim divit bir elim galem

Ben o gözeli gandıramadım (KK.19)

AŞAĞIDAN GELİR HOZALI GELİN:

Aşağıdan gelir hozalı gelin

Topla fisdanını, toz olur gelin

Kaldırsam peçeni, baksam yüzüne

Eller arif olur, söz olur gelin

Aşağıdan gelir eli develi

Devesinin boynu altın leleli

A gız boyun mu böyüdü gelin olalı?

Gızıkan sevdiğin ôlan ben değil miyim? (KK.12)

AŞAĞIDAN GELİYOR DEVELER:

Aşağıdan geliyo develê

Çilbirini gevelê

Goyvê dövlet sevdiğimi

Terlemesin gül m.m.lê

Aşağıdan gelen yaylı

Bizi bindirse bari

Bu bizim ilk sevilerimiz

Maşereye galdı (KK. 71)

AY BULUTTA (ŞADİYE)

Ay bulutda bulutda

Mendilim galdı dutda

Gelceseŋ gel gari

On yedi benli Şadiye'm

Daha gönlüm umutda

Ay buluta giriyo

Gözüm yâri görüyo

Gelceseŋ gel gari

On yedi benli Şadiye'm

Gençlik elden gidiyo (KK.55, KK.71)

AY DOĞAR ANASINDAN

Ay doğar anasıdan

Bulutlar arasından

İğil bi yor öpeyin al yanak arasından

Şu garşının ekini

Aldırdım elindeğini

Soran mı oldu deyo bana

Bilmez galbimdekini

Soran mı oldu deyor emme

Ne bissin galbimdekini (KK.25)

AY DOĞAR AŞAR GİDER

Ay doğar aşâ gider

Arkasından paşa gider

Güçcükden yâr sevenin

Ömürler boşa gider

Güçcükden yâr sevenin

Ömürler boşa gider

Hopdiri dindin de gene bize gel

Dön dön dön de gene bizim oluver

Gara çadır düzdedir

Çifte benler yüzdedir

Eller ne derse desin

Oğlan, güzel bizdedir

Eller ne derse desin de

Oğlan, güzel bizdedir

Dinidinidindin de gene bize gel

Dön dön dön de gene bizim oluver (KK.22)

AYAĞINDA MESİ VAR:

Ayağında mesi vâ

Bülbül gibi sesi vâ

…

Ayağında gundura

Yâr geliyo dura dura

O yâr benim olmazsa

Haram olsun bu can bana (KK.71)

AYVALIKTAN İNDİM

Ayvalık'dan endim yan yan

Yağlığım dolu payam

Emmim atlı, ben yayan

Dayan dizlerim, dayan

Şındırıdeŋ şındırıdeŋ şındırdeŋ deŋ

Üstümüzdeki aylar gurban ayları,

Düğün bayram ayları

Düğün bayram ayları değil

Ayrılık günleri

Şındırıdeŋ şındırıdeŋ şındırdeŋ deŋ (KK.71)

NOT: Efeleme oyunu türküsüdür.

BAÇALARA (BAHÇELERE) DÜŞDÜ GAZEL:

Baçalara düşdü gazel

Kimi okur kimi yazar

Yerine düşmeyen güzel

Ağlar ağlar gezer

Bağlar gazel oldu, gel

Yollar gözel oldu, gel

Yol gözleye gözleye

Canlar bezer oldu, gel (KK.12)

BADILCANI (PATLICANI) OYAMADIM

Badılcanı oyamadım

Datlarına doyamadım

Uğracâdım yâr gıyına

Ben bir fırsat bulamadım (Son iki dize iki kere söylenir)

Bahçalâda gül bitmiş

Dalında bülbül ötmüş

Kaç senelik seviyodum

O yâr beni unutmuş (Son iki dize iki kere söylenir)

Eti gövece doğra

Yâr gidêke bize uğra

Gözel bize gelmezsen

Bilinmedik derde uğra (Son iki dize iki kere söylenir)

Ak keyesin tanırlâ

Seni gözel sanırlâ

Bende zaten gader mi vâ

Seni benden alırlâ (Son iki dize iki kere söylenir)

Asmaların filizi

Kim bilir galbimizi

Sen beni seviyon, ben de seni

Kimse ayırmaz bizi (Son iki dize iki kere söylenir)

Endim nana biçmeye

Soğuk sulâ içmeye

Küçücükden başladım ben

Senle dalga geçmeye (Son iki dize iki kere söylenir)

Yol üsdünde pınar olsam

Akar akar diner olsam

İçmem gözel suyunuzu

Susuzluğumdan ölüyor olsam (Son iki dize iki kere söylenir)

(KK.25)

<u>BAHÇALARDA (BAHÇELERDE) BAL KABAK:</u>

Bahçalarda bal gabak

Açılmış tabak tabak

Beni beğenmezkene

Bulduğuna da bak

Beni beğenmeyodun

Vâdığın badaha bak

Nanelerin şekeri

Erir erir çökerin

Verin beni sevdiğime

Tecallamı çekerin

Verin beni dediğime

Tecallamı çekerin

Gayaların harımı

Süpürseler garını

Şu benim dar günlerimde

Yollayıverin yârimi

Şu benim dar günümde

Yollayıverin yârimi

Su gelir merdin merdin

Kim bilir benim derdim

Sular bir okka olsa

Yazılmaz benim derdim

Ağaçdan galem olsa

Yazılmaz benim derdim

Gırka'nın mısırı

Simavlının hasırı

Genç gızlâdan gıymatlı

Gelinlerin kısırı

Gızlâdan gıymatlı

Gelinlerin de kısırı

Şu derede bal yirler

Biz de varsak ne dêler

Otur otur yi, derler

Oğlumuza gel, dêler (KK.12, KK.25, Davulcu Halime'den duymuşlar.)

BAHÇALADA (BAHÇELERDE) GÜLÜM YOK:

Bahçalâda nana olsa

Biçilse de gene olsa

Ben o yâri seviyon

Dön elmasım dön

Hâlden bilcek ana olsa

Bahçalâda gülüm yok

Kavesde bülbülüm yok

Şu ayrılığın derdinden

Şu gurbetin elinden

Ağlamadık günüm yok

Gül ısladım tasıla

O da bi havasıla

Bu ayrılığın elinden

Dön elmasım dön

Ömürüm geçdi yasıla

Çaya endim cizmeyle

Yâr bulunmaz gezmeyle

Sanki bana mı geldin?

Dön elmasım dön

Bir oyalı yazmayla

Bahçalâda gül fâri

Var git ellerin yâri

Alcan dedin almadın

Yüzüme gülme bali

Alcan dedin almadın yâr

Yüzüme gülme bali (KK.12, KK.25)

BAHÇALARDA (BAHÇELERDE) SARMAŞIK

Bahçalarda sarmaşık

Sarmadan oldum âşık

Gız sen âşam kimile görüşdün

Zülüflerin dolaşık

Baçalarda sıyırma

Sıyırmayı ayırma

Pek küçükden sevişdik

Almaz deye gayırma

BAŞI DUMAN PARE PARE

Başı duman pâre pâre

Yol ver dağlar, yol vê bana

Göynüm gitmek isder yâre

Yol ver dağlar, yol vê bana

Yol ver Allah, yol vê bana

Karli dağlarda esmedim

O yâre ben hiç küsmedim

Deha umudu kesmedim

Yol ver dağlar, yol vê bana

Uzundur ömrünün yolu

Aşsam gitsem şuna doğru

Gözlerim yaş dolu dolu

Yol ver Allah, yol vê bana

Yol ver Allah yol vê bana (KK.25)

BEN BİR YEŞİL ÖRDEK OLAYDIM

Ben bi yeşil ördek olaydım

Göllere gonaydım / Yol üsdüne gonaydım

Gelene geçene / Gelen geçen yolculardan

Sevdiceğimi soraydım

Yeşil ördek olsam

Gövlêde uçâdım

Sevdiğimin gıyına

Göllere düşêdim (KK.55, KK.71)

BEYAZ ATLI ŞİMDİ GEÇTİ BURADAN

Dağlar daşlar bu hasretten eridi

Yollarımı gara duman bürüdü

Hak yoluna beyaz atlı yürüdü

Beyaz atlı şimdi geçti buradan

… (KK.68)

BIRÇAK TARLASI:

Çıkdım bakdım sabâleyi, ezen sesi

Ezen sesi değil, bırçak yası

Ne zorumuş bırçak yolması

Ne zorumuş bırçak tarlasında gelin olması, yâr yâr gelin olması

Elim değdi dikene

İntizar eyledim yâr yâr bırçak ekene

İlahi ganyana ömürün tükene

Ne zorumuş bırçak yolması

Ne zorumuş bırçak tarlasında gelin olması, yâr yâr gelin olması (KK.71)

BİR AH ÇEKSEM

Bir ah çeksem garşıki dağlar yıkılır

Benim yüreğime sancar (bıçak) sokulur

Ellerin mektubu gelmiş, okunur

Benim canım sıkılır

Şu garşı dağda bir top kar idim

Yağmur yağdı da eridim

Eveli yârin sevdiği ben idim

Şindi uzakdan bakan ben oldum (KK.22)

BUGÜN BEN BİR GÖZEL GÖRDÜM

Bugün ben bir gözel gördüm

Cennet gadını gadını

Ansam dile düşürürler

Vermam adını adını

Ansam dile de düşürürler

Vermam adını adını

Güz gelir de döker yaprak

Elde değil onu dutmak

Âhirimiz gara toprak

Ondan da habarın olsun

Âhirimiz gara toprak

Ondan da habarın olsun

Gözeller yola dizilir, gözeller yola dizilir

Garibin bağrı ezilir

Gözel kemerin çözülür

Bellerinden haber olsun

Bellerinden kemer düşmüş

Gız kendinden habarın olsun (KK.25)

BÜLBÜLÜM USLU MUSUN

Bülbülüm uslu musun?

Altın kafesde besli misin?

...

Yaslı yaslı ötme bülbül

Derdi derde gatma bülbül

Benim derdim de bana yetê

Bi dert de sen gatma bülbül (KK.22)

CELAL OĞLAN

Celal oğlan evde yatâ

Yorganını yeller atâ

Uyansan ya Celal oğlan / Uyan Celal oğlan uyan

Nişanını ellê daka / Nişanlına ellê sarâ

Evlerinin önü arpa

Gırep geli kırpa kırpa

Uyan Celal oğlan uyan

Sanki ben gelin mi oldum

Al duvağımı serpe serpe

Pençireye guş geldi

Sesi bana hoş geldi

Gayseri'ye giden taksi

Dolu gitdi, boş geldi

Yedi gayınım vâ

Bi yedi çift çorap ördüm,

Yedi gayınım geysin deye

Al çenizlê serdim

Âlemlê gösün deye

Endim şu dereye durdum

Çivte güvercin vurdum

Can Fatma'mın goynunda

Bi buçuk sehet durdum

Yârim geliyon deye çok yollara bakdım

Yârim uzağımış, bulamadım yârimi

Şu derenin kaynağı

Haydar çekê bayrağı

Fatma gızı sorarsaŋ

Dünkü südün gaymağı

Şu derede ot bitdi

Anaların babaların aklı gitdi

Benim guzum gitdi ya

Ayrılığı bana yetdi

Babam Gayserili'ye gitdi

Gitdi de iyi mi etdi?

Al çenizim serilirke

Felek bunu bize /bana etdi

Uyan Celal oğlan uyan

Babam Gayserili'den geldi

Bütün eller bize doldu

Sordular ki Celal n'oldu

Gelin ablası galdı

Evlerinin önü yonca

Yonca kakmış dam boyunca

Bu yoncayı kim biçicek

Celal yârim olmayınca

Evlerinin önü gavak

Sular akar savak savak

Sanki ben de gelin m'oldum

Elim kına, yüzüm duvak

Ne enişin başındayım

Ne yokuşun gaşındayım

Bana dulluk yakışır mı?

Daha on beş yaşındayım

Pençereden guş geliyor

Sesi bana hoş geliyor

Erzurum'a giden taksi

Dolu gitdi, boş geliyor (KK.23, KK.26)

Türkünün Hikâyesi: Fatma adlı bir kız gelin oluyormuş, düğün günü kocası Celal ölmüş. Bunun üzerine gözü yaşlı gelin Celal Oğlan adlı türküyü yakmış.

CEVİZİN YAPRAĞI DAL ARASINDA

Cevizin / Söğüdün yaprağı dal arasında

Güzeli severler bağ arasında

Üç beş güzel bir araya gelmişler

Benim sevdiceğim yoğ arasında

Evlerinin önü zerdali dalı

Pençireden gördüm kınalı eli, o nazlı yâri

Benim sevdiceğim on bir ay gülü

Sensiz lokmaları yiyemez oldum, yiyemez oldum

Sensiz odalara / yataklara giremez oldum

Evlerinin önü bahçelik bağlık

Ne gözel de işlemiş, eline sağlık

Yâr bana yollamış oyalı yâlık

Boynuna dolasın, bağlasın deye (KK.23, KK.55, KK.71)

ÇALDIĞINIZ SAZ DEĞİL Mİ?

Çaldığınız saz değil mi?

Söylediğin sözlê söz değil mi?

Böle bu işleri yapdığımıza göre

Bu işlê bize az değil mi?

Daşdan oyâlâ filcan

İçine guyarlâ mercan

Yârim harçlığın yoğusa

Ben yollayan, sen harcan (KK.25)

ÇAM DALLARI ÇİÇEKLENDİ

Çam dalları çiçeklendi

Uçları pürçeklendi

İğil bi yol öpeyim / Varın söylen anasına

Ayrılık gerçeklendi

Hey daş delik, daş delik

Sular akar üç beş bölük

Sevilerimi akıtan

Bi yazmayla bi öynük

Çamdan endim budakda

Şeker ezdim dudakda

Ayrılcânı bileydim

Gezdirirdim gucakda (KK.12, KK.55)

ÇAMI ÇAMA ÇATMALI:

Çamı çama çatmalı

Çama gurşun atmalı

Elif gızın yoluna

Malı mülkü satmalı

Olur mu böyle, olur mu böyle?

Çakır Elif'im sen derdini söyle (KK.55, KK.71)

ÇAYA BAKIR DALDIRDIM

Çaya bakır daldırdım

Daldı deye galdırdım

Guşlâ gibi dönêke

Sevdiğimi aldırdım

Çaya vâdım çayladım

Çayı gödüm de ağladım

Yârimi sıtma dutmuş

Sıtmasını bağladım (KK.71)

ÇAYIN KENARINDA ESVAP YUYMUŞLAR

Çayın kenarında esvap yuymuşlar anam, yuymuşlar anam, yuymuşlar vay

Yuyup yuyup gül dalına sermişler anam, sermişler anam, sermişler vay

Sevmediğim yâre sevdi demişler anam, demişler anam, demişler vay

Seven de gurtulan elin dilinden anam, dilinden anam, dilinden vay

Haydi gızım kınaların gutlu olsun

Hem orda hem burda ağızların datlı olsun

Çay gıyında esvap yüyenlê anam, yüyenlê anam, yüyenlê vay

Yüyüp yüyüp de gül dalına serenlê anam, serenlê anam, serenlê vay

Benim sevdiceğim de ak fisdan keyenlê anam, keyenlê anam, keyenlê vay

Ben gidiyorum hoşçakalın yarenlê anam, yarenlê vay

Haydi gızım kınaların gutlu olsun

Vardığın yêlêde ağızların datlı olsun (KK.25, KK.55, KK.71)

ÇEŞME DAŞI (TAŞI):

Vâdım çeşme daşına

Yazı yazdım daşına

Sevda nedir bilmezdim

O da geldi garip başıma

Gara daş boyanır mı?

Öpsem tez / yâr uyanır mı?

Sen ôda, ben burda

Buna can dayanır mı? (KK.55, KK.71)

ÇEMBERİM DALDA GALDI:

Çemberim dalda galdı

Gözlerim yolda galdı

Nerde galdın nazlı yârim

Sen gideli aylâ doldu

Yarelerim geçmez oldu

Sargılarım dutmaz oldu

Olma muhanet olma, tez gel

Sen gideli üç ay oldu

Ağaçla meyveye doldu

Nêde galdın, olma muhanet

Benim çocuklarım sana emanet

… (KK.71)

ÇEŞME GURBAN OLAN DAŞINA

Çeşme gurban olan daşına

Ak fistanlım gelmedi mi başına

Geri yanına vurgun değilin

Hilal gaşınıla sarı saçına / İlle siyah saçınıla gözel gaşına

Var git oğlan var git, ben senin olmam

Anamdan bobamdan da intizar almam

Alçacık elmanın dalları yerde

Bir mekdup versen ya gördüğün yerde

Elime geçirin bir tâne (tenha) yerde

Goyvermem vallahi de ağlatmayınca

Ben seni goyvêmam yalvartmayınca

Evlerine varamadım da gazelden

Gönüllerim ayrılmayo gözelden

Ay oğlan ay oğlan da annen ünneyor

Anayı bobayı da kimler dinleyor

Evlerinin önü daş duvar avlı

Varamam sevdiğim de başlarım bağlı

Varamam sevdiğim gene başlarım bağlı

Başına bağlamış garalı yazma

Mekdubu yazarka da gaharli yazma

Yaz demeyle yazıcasaŋ oğlan yazmayvê

Gel demeyle gelicesеŋ gözel gelmeyvê

Dirit yavrum diririt

Dirit gızım diririt (KK.12, KK.25, KK.55, Davulcu Ebe'den duymuşlar.)

ÇEŞMELERİ BURMALI

Çeşmeleri burmalı

Lokum yiyip durmalı

O yâr benim olmazsa

Benim, deyeni vurmalı

Çeşmeden Dudu geçdi

Şavkı beni vurdu geçdi (KK.71)

ÇIKAMADIM ŞU DAĞLARIN BAŞINA

Çıkamadım a güzel de şu dağların başına

Aşan bilir a güzel karli de dağın ardını

Çeken bilir a güzel karli de dağın ardını

Aman aman a güzel senin ilen ayrılmıyalım

Gidelim varalım tânede gavışalım mı?

İliba da yükümüz

Kalk gidelim a güzel de ikimiz

Bir dereye varınca

Yatagoyam gözel de ikimiz

Bir dereye enince

Sarılalım gözel de ikimiz

Guzu sürdüm çayıra

Gider yayıla da yayıla

At döşeği yatalım

Yâr sarıla sarıla

At döşeği yatalım

Yâr sarıla sarıla

Bahçalâda sarımsak

Sarım sarım senle de sarılsak

Geldik yol ayrımına

Nasıl gözel senlen de ayrılsak

Gayaların harımı

Tütdürseler gözel de garını

Şu benim dar günümde

Yollasa da dövlet yârimi

Aman aman ay Âşa'm

Gene de olmayor âşam

Aman aman ay Âşa'm

Sen beni öldürücen mi?

Garşımdakı düşmanları da

Güldürücen mi?

Çıkamadım merdimanın çoğumuş

Yansam gitsem bir dostlarım gözel yoğumuş

Çıksam gitsem bir dostlarım gözel yoğumuş

Neyleyelim seninilen gözel gidelim

Gidelim varalım da ayrılmayalım

Ayrılırsak güle gözel gayırmayalım

Aşan bilir karli dağın ardını

Çeken bilir gurbet ilin gahrini

Ne deyelim a gözel seninile ayrılmayalım

Ayrı düşdük deyip de gayırmayalım

Güz gelir de döker yaprak gülünü

Bu ayrılık bükdü gelin benim belimi

Ne deyelim senin ilen ayrılmayalım

Ayrı düşdük deyip de gayırmayalım

Erken öter şu dağların da horazı

Guşluk yerine çıkmış Ülker ilen Terazi

Ne deyelim a gözel ne deyelim senlen gidelim

Gidelim varalım seninilen ayrılmayalım

Hadi gidem erken binem de trene

Dertli derler gara da yere girene

Sevip sevip sevdiğinden ayrılan

Ölmez emme tez dutulur gelin vereme (KK.25)

ÇIKAMADIM MERDİMANIN GAŞINA

Çıkamadım merdimanın gaşına

Sen düşürdün beni aman bu zevdanın başına

Şındırıdeŋ de şındırıdeŋ şındırıdeŋ deŋ

Hadefem de

Şındırıdeŋ de şındırıdeŋ şındırıdeŋ deŋ (2 kere)

(KK.25)

ÇİNGENE TÜRKÜSÜ:

Cingene cingene

Cingene cik cik

Cingen cingen cin çekê

Babıcına gum çekê

Cingen çarığına gum çekê

…(KK.22)

DAN DAVILI, DAN YERİNİ YAKMADAN

Dan davılı, dan yerini yakmadan

Ulu guşlâ düneğinden kakmadan

Gün doğup da al yanağı yakmadan

Uyan sürmeli gözlüm uyan

Goyunum seni gütdüm gütdüm getirdim

Getirdim de daş avlıya yatırdım

Elliydi derdim ya ben de yüzden yetirdim

Uyan sürmeli gözlüm uyan

Dağlâ dağlâ boz dağlâ

Eteğini buz bağlâ

El ağlasın da neynesin

Anası ağlâ, gız ağlâ

Uyan sürmeli gözlüm uyan (KK.38)

DENİZLİ'NİN BAHÇADA İLANI

Denizli'nin bahçadaki ilanı

Ben bilirin meyhanenin yolunu

Gırdılâ ganadımı golumu

Gırman ganadımı golumu

İftiradır yavrum iftira

Beni buralâdan sen gurtara / Beni buralâdan Mevla'm gurtara

Denizli'nin bahçanın kirezi

Oyalı yağlı gelir çerezi

Orta yere gelmiş Ülker Terezi

Ülker'i Terezi'yi fark edemedim

Güzel çikin sevileri terk edemedim

Aşağıdan geleni aldıramadım

Gerdanı gerdana sardıramadım

Bir elimde divit bir elimde galem

Gelip geçeni gandıramadım (KK.7) (KK.19, babasından duymuş)

DERE BOYU GİDERİM

Dere boyu giderin

Ben bi manda güderin

Al mandacı mandanı

Ben sevdiğimile giderin

Dere boyu düz gider

İnşallah bize gider

Gız yolunu şaşırmış

İnşallah bize gider

Şu derenin üzümü / uzunu

Gıramadım buzunu

Yar çiğin çiğin olmuş

Öpemedim yüzünü

Dere boyu saz olur

Edrafları buz olur

Ben yârime gül demem

Gülün ömürü az olur

İndim dere ırmağa

Zeytin dalı gırmaya

Hazır mısın sen

Benim hatırımı gırmaya

Şu derenin söğüdü

Ben geçerke göğüdü

Ben de güçcükden yâr sevdim

Gönülleri böyüdü.

Göv yüzünde durnalâ

Kol kol olmuş mollalâ

O mollaya sarmazsam

Haram olsun dünyalâ (KK.71)

DERELER, DERİN DERELER

Dereler, derin dereler

Kölgeleri serin dereler

Biz yârimlen ayrılmayız

Aralarsa bizi ölüm aralar

… (KK.12)

DIV DIV:

Gollarımı bağladılar demire

Ala gözlü dönüvêmiş kömüre

Herkes sevdiğine gavışırsa

On beş sene feyda verir ömüre

Dıv dıvdıv dıv dıv

Dıv dıvdıv dıv dıv

Dıvdıv dıvdıv dıv dıv

Gollarımı bağladılar şalıla

Elin gönlü dünya dolu malıla

Benim gönlüm suna boylu yâr ile

Dıv dıvdıv dıv dıv

Dıv dıvdıv dıv dıv

Dıvdıv dıvdıv dıv dıv (KK.22)

DUDU GIZ

Bâçanızda güren var

Pulluğunan süren var

İnkâr etme Dudu gız

Sarılırken /ikimizi gören var

Aman Dudu gız, galdım yalınız

Âşam âşam pençireyi depmeli

Dutup dutup ah Dudu gızı netmeli

Nerelisin ah Dudu gelin nereli?

Deli oldum ah sana gönül vereli

Dudu'm galdır golları

Saram ince belleri

İnkâr etme Dudu gız

Sarılığımız günleri

Âşam âşam pençireyi depmeli

Dutup dutup ah Dudu gızı netmeli

Nerelisin ah Dudu gelin nereli?

Deli oldum ah sana gönül vereli

Bâçada güren dalı

Dibinde buldum yâri

Ben söyleyen, sen dinle

Başıma gelen hâlı

Âşam âşam pençireyi depmeli

Dutup dutup ah Dudu gızı öpmeli

Nerelisin ah Dudu gelin nereli?

Deli oldum ah sana gönül vereli

Baçalarda bal gabak

Açılır tabak tabak

… (KK.55, KK.68)

DUT DİBİNDE MEZARIM

Dut dibinde mezarım

Dutmaz oldu dizlerim

Ben sana varmazsam

Açık gitsin gözlerim

Dut yidim dutdu beni

Sevdan gurutdu beni

Evel böyle değildin

Şindi unutdun beni

Dudun ağacı ne parlak

Dutları parmak parmak

Ak dutlâ, gara dutlâ

Yârim talime çıkmış

Kölge olsun bulutlâ (KK.23)

DÜLGERİN ELİNDE TAHTA (LELLEL)

Dülgerin elinde tağta

Ne demeli böyle vağta

Yârim gelirse bu havta

Aman neler oldu, yavrum neler oldu

Şındırı leyley, şındırı leyley

Şındırı leyley, şındırı leyley

Dülgerin elinde keser

Aman deli gönül nereleri gezer

Yâri görünce dünyasından geçer / Duyarsa yârim dünyasından bezer

Aman neler oldu, yavrum neler oldu

Şındırı leyley, şındırı leyley

Şındırı leyley, şındırı leyley

(KK.12, Davulcu Ebe'den duymuş)

EFELEME:

Çıkma da dedim a güzel de merdimanın gaşına

Sen düşürdün beni bu zevdanın aman aman da peşine

Aman aman a güzel ne deyen de gene ağlayan

Aman aman ay Âşam gene ne deyeyim ben? (KK.25)

EFİL EFİL ESİYOR:

Efil efil esiyor

Ali'm gavak kesiyor

Ben Ali'me ne dedim

Ali'm bana küsüyor

Amanım dumanım da sen ne diyon?

Bugün buralıyım da yarın gidiyom.

Ormandan gel de a cavırın oğlu da ormandan

Ben yeni ayrıldım mor yazmalı da oğlandan

Amanın dumanın da sen ne deyon

Böyün buralıysam da yarın gidiyon

Amanım dumanın da şeker olmalı

İsdemeyon evliyi de bekâr olmalı

Amanım dumanım da sen ne diyon?

Bugün buralıyım da yarın gidiyom

Gül gurutdum galburda

Ne varımış savırda

Benim yârimi sorarsan

Angara'da taburda

Amanım dumanım da sen ne diyon?

Bugün buralıyım da yarın gidiyom. (KK.23)

EKİNLER EKİLİRKEN (KEZİBAN)

Ekinler ekilirken

Ciziye dökülürken

Gız saçından üç tel vê

Kefinin dikilirken

Seni de benden aldılar

Suna da boylu Keziban

Şafaklar sökülürken

Vardım pınar akmayo

Yâr yüzüme bakmayo

Dokuz desde gül kopâdım

Suna da boylu Keziban

Senin gibi kokmayo (KK.55)

ELİFİM NOKDALANDI

Elifim nokdalandı

Az derdim çokcalandı

Yetiş gel, nazlı yârim yetiş

Gabirim tağtalandı / Az derdim çokcalandı

Elifin hecesi var

Gündüzün gecesi var

Seveceksen bir gız sev

Gelinin gocası var

Elifin hecesine

Gündüzün gecesine

Allah bizi gavışdır

Cuma gecesine

Elif dedim adına

Doyamadım dadına

… (KK.12, halasından duymuş.) (KK.26)

Türkünün Öyküsü:Bir genç askere gitmiş, uzun süre geri gelmemiş. O gelene dek yavuklusu Elif, ölmüş. Genç, askerden gelince bu türküyü yakmışlar.

ELİME VERDİLER BİR BOZUK BAĞLAMA:

Elime vedilê bir bozuk bağlama

Ataşa varıp ciğerimi dağlama

Yakdı gara Veli'm beni

Allah'ım bizi ayırma

Seninim deyip deyip de beni eyleme

Eylen yârim eylen, ben de geleyim (KK.26)

EMİRDAĞ'A KARA GİDELİM:

Emirdağı senin karin kakmayor

Yaz gelip de bülbüllerin ötmeyor, ötmeyor

Sen örgetdin bu zevdanın yolunu

Heyalların göz önünden gitmeyor, gelin gitmeyor

Emirdağı senin karin var mıdır?

Mor bilezik kollarıma dar mıdır, gelin dar mıdır?

Bi gözeli bi çikine vermişler

Malına mezere girmiş var mıdır, , gelin dar mıdır?

Emirdağı senin karin kakmayor

Yaz gelip de bülbüllerin ötmeyor, ötmeyor

Sen örgetdin bu zevdanın yolunu

Heyalların göz önünden gitmeyor, gelin gitmeyor

Emirdağlarında gar biçim biçim

Gız seni seveli yanıyor içim, yanıyor içim

Eğer annen seni bana vermezse

Kötaya dağları hep bizim için, gız bizim için

Emirdağlarına / Emirdağ'a gara gidelim

Ayvadan usandık nara gidelim, nara gidelim

Buranın gözeli gönül eğlemez

Gözeli bol olan yere gidelim, gelin gidelim (KK.23, KK.71)

ENGİN ÇAYLAR ENGİN AKAR ENGİNE:

Engin çaylar engin akar engine

Düşemedim menendime, dengime

Bıçaklar mı sokayım kendi kendime

Dirit yavrum diririt

Dirit gızım diririt

Dirit yavrum diririt

Dirириri diri rooom (KK.12)

ENTERİSİ BELDARİ

Enterisi beldari

Eksere gidiyom gal gari

Eller ne derse desin, aman yârim vay

Döneceksen dön gari

Enterisi akdandır

Ne gelirse Hak'dandır

Benzimin sarılığı, aman yârim vay

Her zaman ağlamakdandır

Enterisi aklı yâr

Her yêleri datlı yâr

Eller ne derse desin, aman yârim vay

Canları gıymatlı yâr (KK.12)

ENTERİSİ GÖK GİBİ:

Enterisi gök gibi

Suya gider öf gibi

Hiç ardına bakmayo dönüp de

Bende sevileri yok gibi

Dirit yavrum diririt

Dirit yavrum dirirom

Enterisi filfili

Nêden aldın bu dili

Bu dil buranın değili

Has bahçanın bülbülü

Dirit yavrum diririt

Dirit yavrum dirirom

Enterisi has gumaş

Boyları vâ bir gulaş

Efendini gömek dilersen

İskele başına dolaş

Dirit yavrum diririt

Dirit yavrum dirirom

Enterisi iki gat / Gız saçların iki gat

Teskereni bana sat

Teskereni bana satmazsan

Gir goynuma yat

Dirit yavrum diririt

Dirit yavrum dirirom

Enterisi ağa benzeyo

Gönülleri bana vara benzeyo

…

Dirit yavrum diririt

Dirit yavrum dirirom (KK.55, KK.71, Davulcu Ebe'den)

NOT: Oyun türküsüdür. Bu türkünün eşliğinde düz oyun oynanır.

ER SABAHDAN ERENLERİ DAŞLADIM

Er sabahdan erenleri daşladım

Bilmem hayır bilmam künah işledim

Er sabahdan erenleri daşladım

Bilmem hayır bilmam sevab işledim, künah işledim

Öpen derke gerdanını dişledim

Yel vursun da sızılasın dişlerim

Öpen derke yüzlerini dişledim

Yel vursun da çürüsün o dişlerim

Evlerinin önü bir uzun gavak

Gavağın dalında gül tabak tabak

Yârinin goynunda olmayan sabah

Gidê de yâd elde olur mu sabah?

Ellerin goynunda hiç olmaz sabah

Yârinin goynunda tez olur sabah

Alçacık elmanın dalından geçdim

Ben o yâri sevdim galbimden seçdim, galbimden seçdim

Alçacık elmanın dalından geçdim

Ben o yâri sevdim galbimden seçdim, galbimden seçdim

Gelmedi benim olduğum yere

Eridim de gene gençlikde çökdüm (KK.25)

EVLERİ SIVADIM DA DUTMADI SIVA

Evleri sıvadım da dutmadı sıva

Olmadı yavrum da dutmadım yuva

Hece dağ başında buynuzlu keyik

Kırk yılda meydana gelir bir bubayiğit (KK.12)

Türkünün Öyküsü: Bir kadının çocuğu olmamış. Bu türküyü yakmış.

EVLERİNİN ÖNÜ BİR KURU DİKME

Evlerinin önü bir guru dikme

Dikmenin dibine su bali dökme

Ben çözen gerdanı, sen zahmet etme

Çözen ellerine gurbanım senin

Ben çözen gerdanı, sen zahmet etme

Çözen ellerine gurbanım senin

Yüce dağ başında selviler gibi

Çok seviyon seni ben deli gibi, deliler gibi

Yeni dost bulmuşun benim üsdüme

Gonuşmam sevdiğim önceki gibi

Yeni dost bulmuşun benim üsdüme

Barışmam sevdiğim eskisi gibi (KK.25)

EVLERİNİN ÖNÜ DOLAYLI NERGİS

Evlerinin önü dolaylı nergiz

Uykular gelmeyo da sevdiğim sensiz

Çıkarım bakarım ayılan yıldız

Aylar gavışmış da biz de gavşam ikimiz

Aylar gavışmış da biz de gavşam ikimiz

Gar mı yağmış şu dağlara da gırağı

Aldı beni şu gözelin marağı

Ak göğsünün altı kafa durağı

Gözel senle yatsam da uykum ganâ mı?

Eniver de erken doğan aylar eniver

El duymadan gel goynuma gözel giriver (KK.25)

EVLERİNİN ÖNÜ ERİK DALLARI

Evlerinin önü erik dalları

Erik boylum eğmiş akan yolları / Erik dallarını eğmiş Hakk'a yalvarı

Üsdümüzden geçen bayram ayları

Ellere düğün bayram

Bize ayrılık ayları

Ellere düğün bayram

Bize ayrılık ayları, bize ayrılık ayları

Evlerinin önü sıra sıra bademler

Otursun da ağlasın yâri gidenler

Ellere düğün bayram

Bize ayrılık ayları

Ellere düğün bayram

Bize ayrılık ayları, bize ayrılık ayları (KK.12, KK.14, KK.15)

EVLERİNİN ÖNÜ GABAK KÖKENİ

Evlerinin önü gabak kökeni

Elime batar onun dikeni

Hiç arayıp sormazlâ

Gurbete gideni

Çekmam gurbet çekmam senin gahrini

Bir guş da gonmuş çakırdikene

Gözel de bir çikin de bir sevene

Ayrılık da bir gurbet de bir çekene

Çekmam gurbet çekmam senin gahrini (KK.7)

EVLERİNİN ÖNÜ GUYU:

Evlerinin önü guyu

Guyudan alırlâ gözellê suyu

Hep gözellê bir olmuş

Benim sevdiğim hani?

Evlerinin önü yonca

Yonca kakmış dam boyunca

Yoncayı kim biçicek

Esker yârim olmayınca (KK.71)

EVLERİNİN ÖNÜ YOLDUR

Evlerinin önü yoldur

Yolun üstü garagoldur

Suya giden sarı dilber

Gel desdini burdan doldur

Şu derenin oylumuna

Kuşlar gonmuş yaylımına

Suya giden nazlı yârim

Geldik yolun ayrımına (KK.12)

FASİLLENİN ÖLÇEĞİ YEDİ BUÇUK LİRA:

Fasillenin ölçeği yedi buçuk lira

Endi de geldi iki buçuk lira

Yandan yavrum yandan

Seviyom seni candan

Seviyosan candan

Boşan gel gocandan

Fasillenin ölçeği yedi buçuk lira

Hem oynasın hem gaynasın

Yandan Sülüman yandan

Seviyom seni candan

Seviyosan candan

Boşan gel gocandan

Hem o yandan hem bu yandan (KK.12, KK.55)

FERİDE:

Dam üsdünde sarı da çiçek oy oy (2 kere)

Burdan gidek Ürgüp'e göçek nenni de Feride'm nenni (2 kere)

Ürgüp'e vardığımız gece oy oy (2 kere)

Hak yoluna gurban kesek nenni de Feride'm nenni (2 kere)

Odaları köşeli oy oy (2 kere)

İçi mercan döşeli nenni de Feride'm nenni (2 kere)

Ne ağladım ne güldüm oy oy (2 kere)

Ben gurbete düşeli nenni de Feride'm nenni

Şu gurbete düşeli nenni de Feride'm nenni

Gıymatımı bilmedin oy oy (2 kere)

Bir zalıma düş de gör nenni de Feride'm nenni (2 kere)

(KK.55)

GADİFEDEN (KADİFEDEN) KESESİ

Gadifeden kesesi

Gayveden gelir sesi

Gelen de dedin, gelmedin

A gurbetde galası

Gadifeden kesem var

İçi dolu susam var

Yüreğimi sorarsan a gızım

Dağlar gadar tasam var

El gadar yüreğimde

Dünya gadar tasam var

Dere gider dere

Gumunu sere sere

Al da git dere beni

O gızın olduğu yere

Ak üzüm salkımdasın

Yaprağının altındasın

Akıldan çıkdı zannetme

Her zaman aklımdasın

Gara gabak kökeni

Ne çoğumuş dikeni

Gelen, dedin dedin, gelmedin

Terk ederin ülkeri

İlan akdı gamışa

Su verin susamışa

Soğuk su kâr etmez

Yârinden ayrılmışa

Şu dere derin dere

Gölgesi serin dere

Al da git dere beni

Gızın olduğu yere(KK.22)

Türkünün Öyküsü: Bir delikanlının yavuklusunu kaçırmışlar. O da bu türküyü yakmış.

GARA (KARA) ÇADIR

Gara çadır is mi dutâ

Yağlı mavzer pas mı dutâ

Anam ağlâ, bacım ağlâ

El gızıdır (elin oğlu), yas mı dutâ

Gara çadır düzdedir

Her işeyle sözdedir

Elli tane güzel sevsem

Yine gönlüm sendedir

Gara çadır düzecek

Yâr gidelim bizecek

Beni sana vermezler

Sabır et bakam güzecek

Gara çadır düz gidê

İnce belli gız gidê

… (KK.12, KK.23, KK.71)

GARADAŞ BOYANIR MI?

Garadaş boyanır mı?

Öpsem yâr uyanır mı?

Yâr üsdüme yâr sevmiş, sargın boylum vay

Buna can dayanır mı?

Yâr üsdüme yâr sevmiş, aman yârim vay

Buna can dayanır mı? (KK.12)

GARADAŞ'IN BAĞLARINDA ÜZÜM VAR

Garadaş'ın bağlarında üzüm vâ aman

Yırtılası şalverinde gözüm vâ

Yâr benim sende gözüm vâ

Şındırıdeŋ şındırıdeŋ

Hade efem

Şındırıdeŋ şındırıdeŋ

Yaşa be

Hayden gidem Garadaş'a üzüme aman

… yaprak deydi yüzüme

Gelin sürme çekmiş gaşlarına, gözüne / Sürme de çekmiş ale gözüne

Neler dedim küsdün benim sözüme

Şındırıdeŋ şındırıdeŋ

Hade efem

Şındırıdeŋ şındırıdeŋ

Yaşa be

Garadaş'ın bağlarının üzümü

Ben sevdim senin ale gözünü

Söz vedin de gelmedin

Neden dutmadın sözünü?

Şındırıdeŋ şındırıdeŋ

Hade efem

Şındırıdeŋ şındırıdeŋ

Yaşa be (KK.55, KK.71)

KARAMANIN ALT YANI DERE

Garamanın alt yanı dere

Hindi yârim gelir el gere gere

Karamanın gızları

… (KK.71)

KARŞIDAN GEÇEMEDİM

Garşıdan geçemedim

Soğuk su içemedim

Sen benden geçdin emme

Ben senden geçemedim

Ak dudum, gara dudum

Su içdim yudum yudum

Bindim atlara gidiyon

Daha sende umudum

Gara gözlüm ağlama

Bana meyil bağlama

Ben buralı değilin

Siyim siyim ağlama

Evlerinin önü hurma

Hurmanın dalını gırma

Ben buralı değilin

Sakın bana meyil bağlama

(KK.26, bir düğünde duymuş. Düğünde bir delikanlı sevdiği kıza söylemiş.)

GIZILCIKLAR OLDU MU?

Gızılcıklar oldu mu?

Selelere doldu mu?

Gönderdiğim babıçlâ

Ayağına oldu mu?

Mendili eline

Mendili verdim geline

Gara kına yollamış

Yâr benim ellerime (KK.12, KK.55)

GOYUN GELİR YATA YATA

Goyun gelir yata yata

Çamırlara bata bata

Gelin Âşa'm suya gider

Gollarını ata ata

Şu dağlar olmasaydı

Lalesi solmasaydı

Ölüm Allah'ın emiri

Ayrılık olmasaydı

Fisdanım var beş enden

Galmam oğlan peşinden

Eğer gözel ben seni seviyon

Sen çıkmayon düşümden (KK.25)

GUMAŞ OLUP PARÇA PARÇA BİÇ BENİ

Mendilinde oya olan pul olan

Gabul et de ben gapında gul olan

Dosdum gul olan

Yâre giden bir incecik yol olan

Yorulup sevdiğim terk etme beni

Gumaş olup parça parça biç beni

İçki olup yudum yudum iç beni

Dosdum iç beni

Mekdup olup beyaz zarfdan aç beni

Okumadan yırtma yine sevdiğim

Ak göğsünde nokda nokda ben olan

Yârim saçlarında beyaz tel olan

Beyaz tel olan

Siyah saçlarında beyaz tel olan

Darayıp sevdiğim koparma teli

Gumaş olup parça parça biç beni

İçki olup yudum yudu iç beni

Dosdum iç beni

Mekdup olup beyaz zarfdan aç beni

Okumadan yırtma yine sevdiğim (KK.25)

GÜDE GÜDE GOYUNUMU GETİRDİM:

Güde güde goyunumu getirdim

Getirdim de gabaardıcın dibine yatırdım

Ablası da sağdı ben bakırı götürdüm

Ablası güzel kendi garabaş goyunun

Aşar isek garlı da dağları aşalım

Geçer isek tozlu da yolları geçelim

Çeker isek güzel de gahrıi çekelim

Çirkinlerin gahri çekilmez, güç olur (KK.55)

GÜL AÇILIR OYMAK OYMAK

Gül açılır oymak oymak

Ah olur mu yâre doymak?

Ne bal verir ne de gaymak

Yavru dadını dadını

Gül sokunmuş gızım nergis yerine

O almazsa geçiverir gözel birine

O olmazsa geçiverir gözel birine

Ay oğlan ay oğlan da al götür beni

İki garpuz bir goltuğa da sığar mı?

İlk sevilerim son sevilere uyar mı?

Bi yor öpsem garip annem duyar mı?

Kaçındasın civan boylum gene kaçında

Oğlan yağlar kokuyo da gözel saçında

Atımı bağladım bir dal meşeye

Benden selam söyleyin gelin Ayşa'ya

Ay oğlan ay oğlan da al götür beni

Sarı çekedinin arasına goy götür beni

Gılıçsız sabahdan da bal eylenir mi?

Gözel olmayınca da can eğlenir mi?

Gözelleri yâr goynana da sarmalı

Çikinleri Kore'lere gözel de sürmeli

Çiftlik olsam gaya dibi de eşerin

Zengin olsam ben dengime gelin düşerdim

Yörü gözel yörü goyunlar aşdı

Goyunum çobanı da yâr aldı geşdi

Ne diyelim senin ilen ayrılmayalım (KK.25)

GÜVERCİNİM SÜT BEYAZ:

Güvercinim süt beyaz

Yine geldi bahar yaz

Gurban olam Allah'ım da

Seveni sevene yaz

Ninna ninna

Hop ninnayı ninnayı da

Gel oynayı oynayı

Ninna ninna

Aslan gibi yârim vâ da

Satın alır dünyayı

Ninna ninna

Dam üsdünde bulgarım

Ôlan sana vurgunum

Çek elini elimden de

Arpa yoldum, yorgunum

Ninna ninna

Hop ninnayı ninnayı da

Gel oynayı oynayı

Ninna ninna

Aslan gibi yârim var da

Satın alır dünyayı

Ninna ninna (KK.55)

HACI BEY TÜRKÜSÜ:

Hacı Bey'i vurmuşlâ

Al ganın içinde gomuşlâ

… (KK.21)

HANAYLAR YAPTIRDIM

Hanaylar yaptırdım, döşedemedim

Çifte gumruları eş edemedim

Zalım feleğile baş edemedim

Hanaylar yaptırdım bir uçtan uca

… (KK. 55)

HARMAN ATTIM

Harman attım Haymana'nın düzüne

Gız gelin olmuş, valla bakmam yüzüne

… (KK. 15)

HARMAN YERİ:

Harman yeri düz olur

Goyun gider iz olur

Gız ellerin sözüne bakma

Ellere söz olur

Harman yeri yarılır

Bubam bana darılır

Bubam ne derse desin

Elin oğludur, sarılır

Harman yeri düz gidê

İnce belli gız gidê

Gız yolunu şaşırmış

İnşallah bize gidê (KK.71)

HASTANE ÖNÜNDE İNCİR AĞACI:

Hastane önünde incir ağacı anam ağacı

Doktor bulamadı bana ilacı da anam ilacı

Doktor bulamadı bana ilacı da anam ilacı

Doktorlar geliyor zehirden acı anam, vay acı

Garip galdım yüreğime dert oldu anam dert oldu

Ellerin vatanı bana yurt oldu anam yurt oldu

Mezarımı gazın bayırdan düze anam vay düze

Yönünü çevirin sıladan yüze anam vay yüze

Yönünü çevirin sıladan yüze anam vay yüze

Benden selam edin sevdiğim gıza, o gıza

Garip galdım yüreğime dert oldu anam dert oldu

Ellerin vatanı da bana yurt oldu anam, yurt oldu (KK.55, KK.71)

HASTANE TÜRKÜSÜ:

Evlerinin önü alıç ağacı

Dibinde yayılır keklik bilici

Tokturlâ verir acı ilacı

Benim hiç ilacım yok mu toktur, yok mu toktur?

Hasdanede yata yata

Dört duvar arasına baka baka

Ciğerlerim çürüdü hap ata ata

İçerlerim ganadı hap ata ata

Benim hiç ilacım yok mu toktur yok mu toktur? (KK.71)

HATÇA'M:

Denizin dibinde Hatca'm demirden evler

Ak gerdan üsdünde anam çiftedir benler

O gınalı barmaklarda o beyaz eller

Yolcuyu yolundan eyleyen dilber

Ovalara duman inmiş, göremediŋ mi?

A gız gendi saçını öremediŋ mi?

Dalga dalga dalga dalga dalgalanıyor

Hatça'mı görenler anam sevdalanıyor

Yüce dağ başına ekin ekilmez

Yağmur yağmayınca kökü sökülmez

Bu gençlikte hasretlik çekilmez

Hasret çeken gönül zerge dayanmaz

Ovalara duman inmiş, göremediŋ mi?

A gız gendi saçını öremediŋ mi?

Dalga dalga dalga dalga dalgalanıyor

Hatça'mı görenler anam sevdalanıyor (KK.22, KK. 55, KK.68, KK.71)

HECE DAĞ BAŞI:

Hece dağ başında bir ışık

Işığa dayanmış telli beşşik /bir beşşik

Benim sevdiğim buğdey benizli

Zülüfleri dolaşık

Kar mi de yağmış şu dağlara tolu

Nêlere de godun a sevdiğim gurağı

Guraklâda kekliğim dakladı galdı

Dümelêde sevdiğim bekledi galdı

Hece dağ başına ekin ekilmez

Yâmırla yağmayınca kökü sökülmez

Bu gençlikde bu hasretlik çekilmez (KK.71)

İLVANLIM:

Gayayı gırcı dutdu ilvanlım ilvanlım ilvanlım amman amman

Dibini burcu dutdu da al fisdanlım, gaytanlım

Bizde bir yâr sevmeynen ilvanlım ilvanlım ilvanlım amman amman

Köyü bir sancı dutdu da al fisdanlım, gaytanlım

Guş burcuyu budarlâ ilvanlım ilvanlım ilvanlım amman amman

Işgın sürmesin deyi de al fisdanlım, gaytanlım

Bizi köyden govarlâ ilvanlım ilvanlım ilvanlım amman amman

Gözel sevmesin deyi de al fisdanlım, gaytanlım

Zülüf kısa yüz örtmez ilvanlım ilvanlım ilvanlım amman amman

Sevda başımdan gitmez de al fisdanlım, gaytanlım

Bu gözlê seni gördü ilvanlım ilvanlım ilvanlım amman amman

Gayrısına meyletmez de al fisdanlım, gaytanlım (KK.25)

İKİ KARPUZ BİR KOLTUĞA SIĞAR MI?

İki garpız bir goltuğa sığâ mı?

İlk sevilê son sevilere uyâ mı?

Bi yocuk öpüşsek

Nebilen annen duyâ mı? (KK.27, annesinden duymuş) (KK.71)

NOT: Oyun türküsüdür.

İKİ KEKLİK

İki de keklik bir gayada ötüyor

Ötme de keklik derdim bana yetiyor

Anasına gara da haber gidiyor

… (KK.55, KK.71)

İNCE ÇAYIR BİÇİM BİÇİM

İnce çayır biçim biçim

Ben ağların için için

Gız ben canımı

Feda ettim senin için

İnce çayır biçilir mi?

Soğuk sulâ içilir mi?

Bana yârdan geç deyolâ

Yâr datlı olur,

Yârdan geçilir mi?

Dam üsdünde yonca

Yonca kakmış dam boyunca

Kim biçicek bu yoncayı

Ekser yârim olmayınca

Güle çıkdım gülmedim

Gülden düşdüm ölmedim

Yârilen gezmek sefaymış

Ben de bunu bilmedim (KK.71)

İNCE GARANFİLDİR GAVGANIN BAŞI

İnce garanfildir gavganın başı

Akar da dinmez gözümün yaşı

… (KK.55)

İSLAMOĞLU:

İslam da oğlu amanın da derler benim adıma

Üç yüz atlı gelemiyor yanıma

Hadi efeler / efe gibi

İslam da oğlu amanın da iner gelir inişden

Her yanları görünmüyor gümüşden (KK.68)

NOT: Çoğunlukla erkeklerin oynadığı bir oyunun (efeleme oyununun) türküsüdür. Bu türküde müzik uzun tutulur. Oynayanlar, söz bölümlerinde bekleyip enstrümantal bölümlerde oynar.

İSMAİL'İM:

İsmail'im İsmail'im canım aman İsmail'im

Gelin alamamış da melun gezer İsmail'im

Gayınnanın ellerine sunu sunuver İsmail'im

İsmail'im İsmail'im canım aman İsmail'im

Gelin alamamış da melun gezer İsmail'im

Yavuklunun yüzlerine sunu sunuver İsmail'im (KK.12)

İSTANBUL'UN KARŞISI:

İstanbul'un garşısı

Undur çarşısı

Hep gözelle bir araya birikmiş

Benim yârim hangisi?

… (KK. 71)

KAHVE YEMEN'DEN GELİR

Kahve Yemen'den gelir

Bülbül çimenden gelir

Yâri gözel olan

Her gün hamamdan gelir

Her gün hamamdan gelir (KK.12)

KALEDEN İN GELİN

Galeden en gelin

Yeşil kuşan gelin

Gocan çikin, sen gözel

Gayret et de boşan gelin

Galeden iniş m'olur

Ham demir gümüş m'olur

Önden söz verip

Sonundan dönüş m'olur

Galeden enişem

Gel de gülüşem

Sona da guşlar gibi

Barışam

Gale galeye garşı

Galenin ardı çarşı

… (KK.71)

KALENİN DİBİNE EKERLER DARI

Kaleden kaleye şahan uçurdum

Kaleden kaleye şahan uçurdum

Bilmedim gıymatını, elden gaçırdım

Bilmedim gıymatını, elden gaçırdım

Ah ile vah ile ömrüm geçirdim

Lelileli lellel lelileli lellel lellel lellel lellel

Gelivê gızım lellel

Kalenin dibine ekerler darı

Ekerler, biçerler, ederler kâri

Madah mı doğurdun hey cazı garı?

Öyl'olur böyl'olur öyle güzelin

Cilveleri bol olur böyle güzelin

Hopdiri lellel lellel lellel lellel lellel

Lellel guzum lellel

Kaleden kaleye hoplayamadım, hoplayamadım

Döküldü gantarım, toplayamadım

Döküldü şalverim, toplayamadım

Bir gece goynunda saklayamadım

Öyl'olur böyl'olur öyle güzelin

Cilveleri bol olur böyle güzelin

Lelileli lellel lelileli lellel lellel lellel lellel

Gelivê gızım lellel

Kalenin ardında daş ben olaydım, daş ben olaydım

Ale göz üsdüne gaş ben olaydım

Ale göz üsdüne gaş ben olaydım

Yalınız yatana eş ben olaydım

Hopdiri lellel lellel lellel lellel lellel

Lellel guzum lellel

Bekle oğlan bekle, buban deyyusdan gurtulamadım

Oğlan bekle beni, o bubandan gurtulamadım

Hopdiri lellel lellel lellel lellel lellel lellel

Hadi be lellel lellel, lellel yavrum lellel

De git lellel lellel

Lellel guzum lellel (KK.22, KK.23, KK.71)

Türkünün Hikâyesi: Bir delikanlı askere gitmiş. Gelinin kaynatası geline âşıkmış, ona "Kocan askerde öldü." demiş. Gelinle evlenmiş. Askerliği biten genç, eve dönerken komşuları olanları anlatmış; fakat o inanmak istememiş. Eve gittiğinde söylenenlerin doğru olduğunu anlamış, kapıyı çarpıp çıkmış. Karısı arkasından koşmuş; ama genç, dönüp bakmamış bile. Onun ardından gelin de bu türküyü söylemiş.

KARA KAŞ:

Gara gaş gözlerin elmas

Bu gözellik sende de galmaz

Pişman olur kimseler almaz

Gel güzelim gör hâlimi

Gel güzelim beni beni yakma

Seni seven kalbi de yıkma

Gandıracak gözle bakma

Gel güzelim gör hâlimi

… (KK.55)

KARAMAN:

Garaman'ın alt yanı dere (2 kere)

Şindi yârim gelir el gere gere

Yandım yandım Garaman'ın gızı

Sen ali key ben kırmızı

Yandımı yandım yandım

Şındıŋı şındıŋ şındıŋ

Garamanın gızı, al kırmızı

Garamanın alt yanı daşlık

Garamanın alt yanı daşlık

Elden de gitdi g.apba da gençlik

Yanıyorum Garaman'ın gızı

Giymiş de al kırmızı

Yandımı yandım yandım

Şındıŋı şındıŋ şındıŋ

Garaman'ın gızı, al kırmızı

Garaman'a giderken

Ayağıma batdı bir guru diken

Ah ayrılık değil mi boynumu büken?

Yandım yandım Garaman'ın gızı

Çıkalım dağların başına

Sen gülü topla, ben nergizi

Şındıŋı şındıŋ şındıŋ

Had'efem de şındıŋı şındıŋ şındıŋ (KK.71)

KARANFİL TÜRKÜSÜ:

Garanfilim iki daldır

Biri sağdır, biri soldur

İkisinin arasında

Yâre giden yoldur

Garanfil oylum oylum

Geliyo orta boylum

Orta boylum gelirke

Şen olur deli gönlüm

Garanfil oyulur mu?

Kokusuna doyulur mu?

Yâr datlı olur

Seven yâre doyulur mu?

Garanfilim dallanır

Hem dallanır hem sallanır

Sevicêsen gızı sev

Öpdükcene ballanır

Garanfil dallanıyor

Mendilim allanıyor

Allanıp sallanıyor

Sevdikce ballanıyor

Garanfil dallanır mı?

Top zülüf sallanır mı?

Akşam bize yâr gelmiş

Sarmadan yollanır mı?

Garanfil olacaksın

Sararıp solacaksın

Ben hâkime danışdım

Sen benim olacaksın

Garanfilim budama

Sefa geldin odama / Buyuruvê odama

Benden selam söyle / Çok çok selam söylen

Orta boylu Dudu'ma

Garanfilim üç çatal

Varın bakın ne satar

Arzı Gamber olmuş

Dudakları bal satar

Garanfilim ekilir mi?

Yollara dökülür mü? / Perdelere dikilir mi?

Bana yârden geç deyolâ

Yâr datlı olur, geçilir mi?

Garanfil oymak oymak

Olur mu yâre doymak?

Yâre doydum, diyenin

Caizdir boynunu vurmak

Garanfilsin kararin yok

Top zülüfsün, tımarın yok

Ben seni seviyon

Senin ondan habarın yok

Garanfilim saksıda

Onu yüdüm ak suda

… (KK.12, KK.19, KK.22, KK.25, KK.55, KK.71)

KASAP OYUNU (TÜRKÜSÜ):

Kasabımın goyunları

Çokdur kasabımın oyunları

Kasabımın goyunları

Çokdur kasabımın oyunları

…(KK.22)

KEKLİK GİBİ KANADIMI SÜZMEDİM

Keklik gibi ganadımı süzmedim

Murad alıp doya doya gezmedim

Uyma, dedim, uydun eller sözüne

Zalım yastık diken oldu yüzüme

Keklik misin daşdan daşa sekicek?

Bülbül müsün altın kafesde ötücek?

Saçından üç tel vê

Benim vadem senden eveli yeticek

Keklik olup da daşdan daşa sekmedim

Bülbül olup da kafesde ötmedim

Yârile gezmek sefaymış

Ben de onu bilip de yârile gezmedim

Bu gara yazıyı kendim yazmadım

Alnıma yazılmış bu gara yazı

Gader böyleyimiş, ağlarım bazı (KK.55, KK.71)

KEKLİK TÜRKÜSÜ

Kekliğidim vurdular

Ganadımı gırdılar

Daha ben neyidim

Beni yârden ayırdılar / Anamdan ayırdılar

Gel gel yanıma keklik

Çattın gaşını keklik

Al kınalı barmakları

Batır ganıma keklik

Keklik olup da alayımı düzmedim

Kol kol olup da o yâr ile gezmedim

Bu yazı nasılımış

Ben bu yazıyı kendime yazmadım

Gara yazıcı, yazan ellerin gurusun

Gel gel yanıma keklik

Gıydın canıma keklik

Al kınalı barmakları

Batır ganıma keklik

Keklik gölde eşinir

Eşinir de deşinir

Benim sevgili yârim

Nerelerde düşünür?

Gel gel yanıma keklik

Kasdın canıma keklik

Al kınalı barmakları

Batır ganıma keklik (KK.55, KK.71)

KEMAL PAŞA:

Ankara'nın daşına bak

Gözlerimin yaşına bak

Biz Yonan'ı esir aldık

Şu feleğin işine bak

Biz şanlıyız

Ankara'nın çayırları

Uzun sürer bayırları

Korkusundan ganevçe geydi

Şu Yonan'ın ay.ları

Biz şanlıyız

Ankara'nın daşdır yolu

Sağı solu asker dolu

Biz düşmanı esir alcaz

Yokdur başka yolu

Biz şanlıyız

Gılıncımı vurdum daşa

Daş yarıldı başdan başa

Ünü böyük Kemal Paşa

Askerinle binler yaşa

Biz şanlıyız

(KK.61, annesinden duymuş) (KK.68)

KEZBAN:

Sulâ vêdim altın tasıla

Ben seni sevdiydim bir heves ile

Çok günlê geçirdim gara yasıla

… (KK.78)

KINA ÖVME TÜRKÜSÜ:

Çattılar çatma / gazan daşını ey ey ey ey

Vurdular düğün aşını ey ey ey ey

Derdiler gızın başını ey ey ey ey

Gelin gınan gutlu olsun ey ey ey ey

Vâdığın yêde ağızların datlı olsun ey ey ey ey

Duz daşları duzsuz galır ey ey ey ey

Ana buba gızsız galır ey ey ey ey

Gız evleri ıssız galır ey ey ey ey

Bu gece musafirin ey ey ey ey

Yarın burlâ ıssız galır ey ey ey ey

Gideceğin yêlê gutlu olsun ey ey ey ey

Ağızların datlı olsun ey ey ey ey

Ey mengiler mengiler ey ey ey ey

At oynadır cengiler ey ey ey ey

Gız seni bana vermediler ey ey ey ey

Ayağını sıksın üzengiler ey ey ey ey

Odada yanar ışığı ey ey ey ey

Sufrada galır gaşığı ey ey ey ey

Hoplar, geçer eşşiği ey ey ey ey

Çağırın gelin / ünlen gardaşını ey ey ey ey

Silsin gözünün yaşını ey ey ey ey

Gelin gınan gutlu olsun ey ey ey ey

Vâdığın yêde ağızların datlı olsun ey ey ey ey

Anasız babasız gız gelin mi olu ey ey ey ey

Gelin olsa da melin olu ey ey ey ey

Gidin sölen anasına babasına ey ey ey ey

Ona malum olu ey ey ey ey

Gelin gınan gutlu olsun ey ey ey ey

Vâdığın yêde ağızların datlı olsun ey ey ey ey

(KK.7, KK.13, KK.22, KK.55, KK.60, KK.62, KK.71)

NOT: Her dizeden sonra "Ey ey ey ey" yerine "Ey, haydi vay vay vay" da denebilir. Bu durum, söyleyenin tercihine göre değişir. Ağır, acıklı bir ezgiyle söylenir. Kına gecesinde geline kına yakılırken, gelini ve annesini ağlatmak için söylenir.

KINA ÖVME TÜRKÜSÜ 2 :

Gızım gızım kınalı gızım

Kınaların gutlu olsun

Vardığın evde ağızların datlı olsun

Hadi gızım kınaların gutlu olsun

Vardığın evde ağızların datlı olsun

Ananın eski yorganı

Uykusu datlı yorganı

Ellerin cici yorganı

Uykusu acı yorganı

Duz daşları duzsuz galır

Gız evleri ıssız galır

Sufrasında gaşığı galır

Yarın burlâ ıssız galır

Hadi gızım kınaların gutlu olsun

Vardığın evde ağızların datlı olsun

Hece dağ başında goyun güderin

Bugün müsafirin, yarın giderin

Hadi gızım kınaların gutlu olsun

Vardığın evde ağızların datlı olsun

Hadi gızım gutlu ol da mutlu ol

Allah başlarını güldürsün

Sarı zıbın keymiş gidê

Anasını babasını goymuş gide

Seymanını saymış gidê

Hadi gızım kınaların gutlu olsun

Vardığın evde ağızların datlı olsun (KK.7, KK.12, KK.22, KK.55, KK.62, KK.71)

KIZ SAÇLARIN NE KARA:

Gız saçların ne kara

Ondan olur makara

Gız saçların ne kara

Ondan olur makara

Benim nazlı yârime

Yakışmıyor sigara

Yalellim yallah

Dokumacı kızlar yalellim yallah

Amanini kızlar yalellim yallah

Gız saçların ne uzun

Gören desin maşşalla

Gız saçların ne uzun

Gören desin maşallah

Bizim evde gelin yok

Sn olursun inşallah

Yalellim yallah

Dokumacı kızlar yalellim yallah

Amanini kızlar yalellim yallah (KK.25)

KİREMİTTE BUZ MUSUN (GEL OSMAN'IM GEL)

Kiremitte buz musun?

Gelin misin gız mısın? (2 kere)

Akşam size gelecem,

Evde de yalınız mısın?

Gel Osman'ım gel.

Kiremitte buzum ben

Gelin değil gızım ben

Gelin değil gızım ben

Gece gelme gündüz gel

Evde de yalınızım ben

Gel Osman'ım gel.

Kiremitden su damlar

Bir gız verin adamlar

Bir gız bize çok mudur?

Komşulâda yok mudur?

Gel Osman'ım gel.

Deniz üsdünde biber

Gayıklar gelir gider (2 kere)

Hacıların Osman'ı

Gelmiş de geri gider

Gelmiş de geri gider

Gel Osman'ım gel. (KK.12, KK.25, KK.55, KK. 71)

KONYALI'M (HANİ YA DA BENİM ELLİ DİREM PIRASAM)

Hani ya da benim elli de direm pıransam, pıransam

Üç mum yaksam Konyalıyı arasam of of

Konyalım yürü, yürü yavrum yürü, fisdanını sürü

Şindi de buradan geçdi Konyalının biri

Hani ya da benim elli de direm yoğurdum, yoğurdum

Konyalıdan ben bir ôlan doğurdum of of

Konyalım yürü, yürü yavrum yürü, fisdanını sürü

Şindi de buradan geçdi Konyalının biri

Hani ya da benim elli de direm bulgurum, bulgurum

Konyalının gaşlarına vurgunum of of

Konyalım yürü, yürü yavrum yürü, fisdanını sürü

Şindi de buradan geçdi Konyalının biri (KK.25, KK.55, KK.71)

KÖPRÜDEN GEÇTİ GELİN:

Köprüden geçti gelin (2 kere)

Saç bağın düştü gelin

Haldan bilmez ne fayda

Yar anlamaz ne çare

Köprünün altı diken (2 kere)

Yaktın beni gül iken, yâr hayda

Haldan bilmez ne fayda

Söz anlamaz ne çare

Köprüden geçemiyom (2 kere)

Az doldur içemiyom

Sen benden geçtin ama

Ben senden geçemiyom

Yâr hayda

Haldan bilmez ne fayda

Söz anlamaz ne çare (KK.68, KK.71)

Not: Gece kına götürülürken Gıran Derenin altındaki Yel Köprüden geçerken seyman, hep birlikte bu türküyü söyler. Aynı zamanda oyun türküsü olarak da söylenir. Oyun türküsü olarak söylenen varyantı şu şekildedir:

Köprüden geçti gelin

Çevren düştü gelin

Topla gelin çevreni

Ayrı düşdük gelin

Köprüden geçemedim

Az doldur içemedim

Sen benden geçdin emme

Ben senden geçemedim

Köprünün altı arpa

Sular akar çarpa çarpa

… (KK.68, KK.71)

KÖROĞLU:

Ben bir Köroğlu'yun, dağda gezerin, dağda gezerin

Esen irüzgârdan hile sezerin, esen irüzgârdan hile sezerin

Çiftemi aldım arkanda gezerin / Aldım demir tokmağını kellen ezerin

Eyvaz'ım Eyvaz'ım güçcük palazım, beri gel guzum

Ay da ninna ninnay nom ninna ninnay nooom

Amman Köroğlu, yallah Köroğlu

Gıratımın altıdır yaşı, altıdır yaşı

Ufakdır gövdesi, güçcükdür başı, güçcükdür başı

Acam şalında galdı onun bir eşi, yallah bir eşi

Eyvaz'ım Eyvaz'ım güçcük palazım, beri gel guzum

Ay da ninna ninnay nom ninna ninnay nooom

Amman Köroğlu, yallah Köroğlu (KK.7, KK.12, KK.25, KK.22, KK.55)

MARTİNİM ATILMIYOR (LELLEL):

Martinim atılmıyor, martinim atılmıyor

Bahalı satılmıyor, bahalı satılmıyor

Geceler on dört sahat, geceler on dört sahat

Vay yalınız yatılmıyor, vay yalınız yatılmıyor

Mendili mendili mendili mendil

Galdır golların endir

Sar boynuma inandır

Hep sözlerin yalandır

Gel de bi yol inandır

Hop diri lellel lellel lellel

Vay lili lellel lellel

Hop diri lellel lellel

Hop diri lellel lellel

Haydi, yavrum lellel

Lellel lellel lellel (KK.12, KK.25)

MASKOF TÜRKÜSÜ:

Gırmızı güllü derlê varılâ

Yârinden ayrılan ah çekê, ağlâ

Maskof'un gurşunu ciğerimi dağlâ (KK.19, babasından duymuş)

MASTİKA:

Oooo mastika mastika

Oooo sigarası malbora

Oooo mastika mastika

Oooo şişe dolu mastika

Alayım kızıma bir kutu boya

Boyasın kendini boydan boya

Oooo mastika mastika

Oooo sigarası malbora

Oooo mastika mastika

Oooo şişe dolu mastika (KK.25)

MENEKŞE BULDUM DEREDE

Menekşe buldum derede

Sordum evleri nerede

Üç beş güzel bir arada

Benim sevdiğim yok orada

Menekşeler tutam tutam

Arasına güller katam

Nice gurbet elde yatam

Menekşe kokulu yârim

Kime arzedeyim hâlim

Elimden aldılar yârim (KK.55)

MERDİVENDE KIRK AYAK:

Merdimanda kırk ayak

Kırkına vurdum bir dayak

Herkes sevdiğini görünce

Gider yalınayak

Merdimandan enseŋ ya

Yönünü bana dönseŋ ya

Çokdan beri seviyom

Gıymatımı bilseŋ ya

Gide gide merdimanı çoğumuş

Çıkdım vardım yârim evde yoğumuş (KK.12)

MEŞELER GÖVERMİŞ:

Meşeler gövermiş, varsın göversin

Söyleyin o yâre durmasın gelsin

Varmasın kötüye, asılsın ölsün

Kötü adam yâr ömrünü yok eder

Ben bilemedim yaylaların yolunu

Saçın uzun, bağlasınlar golumu

Eğer anan seni bana vermezse

Yemin ettim, keseceğim yolunu

Dereler bükülüp gider

Zülüf, gerdana dökülüp gider

Bir yiğit de sevdiğini almazsa

O yiğidin ömrü sökülüp gider (KK.55, KK.68)

MOR KOYUNUM BİR MİSİN

Mor goyunum bir misin?

Menekşeyi yir misin?

Sevdiğine sarmayan

Ben evlendim, demesin

Kamyonum kırmızı

Alamadım şu gızı

İzin verin yârime

Dolaşalım Kıbrıs'ı

Karpuz kesdim yir misin?

Sen beni bilir misin?

Sevip de sarmayan

Hiç evlendim demesin

Kamyonun hanına

Hanım verdim yanına

Sür kamyoncu kamyonu

Manısa'nın yoluna

Kamyon geliyor kamyon

Arkası tenekeli

Varman gızlar şöfere

Hayatı teğlikeli (KK.23, kendi yakmış)

NAZİK HANIM:

Yımırtanın gulpu yok

Gözlerimde uyku yok

Sür gayışçı gayığı

Gral beyden gorkum yok / Yonanlıdan korkum yok

Yımırtanın sarısı

Yere düşdü yarısı

On beşine gitmeden

Nazik hanım oldu gral garısı

Atene'nin üzümü

Dutmadı gral bey sözümü

Denize atâka üç guzumu

Gapayıvêdim gözümü

Atene hamam oldu,

Savrıldı saman oldu.

Nazik hanım gideli

Yedi yıla devrildi, tamam oldu. (KK.19, dedesinden duymuş) (KK.22)

Türkünün Hikâyesi: Eskiden Atina'da yaşayan bir kral varmış. Kralın adamları Nazik Hanım'ı yakalayıp krala hediye olarak götürmüşler. Onun da üç tane çocuğu olmuş. Nazik hanım, bir türlü köyüne gidememiş.

Bu kralı traş etmeye de bir Türk kaptan gelip gidiyomuş. Nazik Hanım, kaptana beni buradan kurtar, memleketime götür, demiş. O da Nazik Hanım'ı bindirmiş kayığa, götürmüş.

NE YANDASIN:

Ne yandasın on yedi benlim ne yanda

Çokdan beri görünmedin bu yanda

Sen nerdeysen, benim gönlüm o yanda

Oyna yavrum dirit dirit

Oyna yavrum dirit dirit (KK.12)

OCAKBAŞI:

Ocakbaşı tencire

Aptal girmiş incire

Baban vemezse gaçıverem

Zennon amcam duyasana

Dizê bizi zencire

… (KK.71)

ODUN ALDIM GUCAĞIMA

Odun aldım gucağıma

Siirttim fırın ocağına

Gızlâ sevdiğiniz varısa

Oturuverin gucağına (Son iki dize 2 kere)

Bir dalda iki kiraz

Birin al biri beyaz

Güzel beni isdiyosan

Sıkı sıkı mekdup yaz

Güzel beni isdiyosan

Mekdubunu sıkca yaz

Bir dalda iki mazı

Sallanır bazı bazı

Sen orda, ben burda

Geçirelim şu yazı (Son iki dize 2 kere)

Ataşlı gor yanâ mı?

Buzlu sulâ akâ mı?

Sana bakan gözlerim

Yâd ellere bakâ mı?

Sana bakan gözlerim

Başka yere bakâ mı?

Susadım su isderin

Sulu çeşme gösderin

Sular beni gandırmaz

Sevdiğimi isderin

Sular beni gandırmayo

Ben yârimi isderin

Gara gabak kökeni

Elime batdı dikeni

Dibindedir dökeni

Çikinlere varınca

Onlâ da bağı çökeri

Ah ayrılık / askerlik değil mi

Boynumu bükeni? (KK.25, KK.71)

OĞLANIN ELİNDE

Oğlanın elinde

Ne vâ belinde (2 kere)

Oğlan çıkmış tepeye

Şapka elinde (2 kere)

Ah şeker oğlan, vahh şeker oğlan / Ah çeken oğlan, ıh çeken oğlan

Gel oğlan, boynuma dolan

Oğlan oğlan

Buralarda eğlen

Golum sana yasdık

Saçlarım yorgan

Ah şeker oğlan, vahh şeker oğlan / Ah çeken oğlan, ıh çeken oğlan

Gel oğlan, boynuma dolan

Oğlanın elinde

Gümüşden basdon

Ellemen oğlanı

Evvelden dosdum

Ah şeker oğlan, vahh şeker oğlan / Ah çeken oğlan, ıh çeken oğlan

Gel oğlan, boynuma dolan

Oğlan oğlan

Burlarda eğlen /dolan

Ah şeker oğlan, vahh şeker oğlan / Ah çeken oğlan, ıh çeken oğlan

Yalançı çoban

Oğlan oğlan

Sürme çekmiş gözüne

Ben ıslah ettim

Sen dönmedin sözüne (KK.55, KK.71)

NOT: Oyun havasıdır.

ORMANDAN GEL (DÜZ OYUN)

Ormandan gel ay ellerin oğlu da ormandan

Ben seni bilemedim başındakı da yorgandan

Kim ayrılmış ben ayrılan yârimden

Hade ülen de öte yandan gel

Aha ben gidiyon, gene sen gal

Evlerinin önü gökdür aman da göğeri

Al atıma gomuş benim de eşim eğeri

Benim eşimi de sorarsan

On beş oğlan beyleri

Hadefem sen ötede gal

Ben seni görmem de burdan gel

Evlerine varamayon harımdan

Yâr ölüyon evkarımdan, arımdan

Varan da desen varamıyorum ben

Bu dünyanın darından

Sarıçiğdemi saçıma da dakarın

Adapazarına telofon çekerin

Ayrı da gelmezse hastanede yatarın

Ayrı da gelmezse hastanede yatarın

Gara da tren yörüdü, yörüdü

Dumanları da dağları bürüdü

Dumanları dağları bürüdü

Ayrılık çeke çeke, gurbetlik çeke çeke

Ömürlerim çürüdü

Eşim sen gideli

Ömürlerim çürüdü

Karafilsin karerin yok

Gonca da gülsün guzum senin tımarın yok

Müyendisden geliyor, öğretmenden geliyor

Senin ondan habarın yok (KK.22)

OY OY EMİNE

Sabahtan gördüm seni

Çok beyaz geldin bana

Konakta mı büyüdün oy oy Emine

Güneş değmemiş sana

Parmağında yüzükler

Kolunda bilezikler

Oy sana dolanayım of of Emine'm

Nedir bu güzellikler

…

Alır kaçarım seni oy oy Emine

On üç on dört yaşında

Parmağında yüzükler

Kolunda bilezikler

Oy sana dolanayım of of Emine

Nedir bu güzellikler

Bir kurşun atacağım

Belindeki kuşağa

Anan vermedi seni oy oy Emine

Benim gibi uşağa

Parmağında yüzükler

Kolunda bilezikler

Oy sana dolanayım of of Emine'm

Nedir bu güzellikler (KK.55)

OY TOMBULUM TOMBULUM

Oy tombulum tombulum

Yoldan geldim yorgunum

Âlem ne derse desin

Tombul sana vurgunum, tombulum

Gitme gidenlerinen

Boyu fidanlarınan

N'olur bir selam gönder

Gelip gidenler ilen, tombulum

Oy tombulum tombulum

Yoldan geldim yorgunum

Âlem ne derse desin

Tombul sana vurgunum tombulum

Bebek girdi yaşına

Şapka ister başına

Ismarladım gelecek

Bu haftanın başına, tombulum

Oy tombulum tombulum

Yoldan geldim yorgunum

Âlem ne derse desin

Tombul sana vurgunum, tombulum (KK.25)

ÖRDEK SUYA DAL DA GEL

Ördek suya dal da gel

Yârdan habar al da gel,

Eğer yârim gelmezse

Dut golundan al da gel

Eğer yârim gelmezse

Dut golundan al da gel

Aman aman aman aman

Çok seviyon ayrılamam

Yavru sana dayanamam

Ördek göllerde olur

Şahin çöllerde olur

Yâri gurbet gezenin

Gözü yollarda olur (Son iki dize 2 kere)

Aman aman aman aman

Çok seviyon ayrılamam

Yavru sana dayanamam (KK.12, KK.25, KK.55, KK.71)

PENCERESİ CAM CAMA

Pençeresi cam cama muallim (2 kere)

Selam söylen amcama muallim (2 kere)

Amcam gızını vermezse muallim (2 kere)

Turşu da gursun fincana muallim (2 kere)

… (KK.55)

SABAHDAN UĞRADIM BEN BİR GELİNE

Sabahdan uğradım ben bir geline

Bal dolanır dudağına, diline, anam diline

Gel, dedim, gelmiyon gavil yerine

Garip garip galışına ne diyen

Gel, deyip gelmedin dediğim yere

Yanık yanık yanışına ne diyen

Dosdun bahçasına yâd eller girmiş

Gülün alırkana dalını gırmış

O benim sevdiğim yâd elin olmuş

Yanık yanık yanışına ne diyen

O benim sevdiğim ellerin olmuş

Garip garip galışına ne diyen (KK.25)

SEPETÇİOĞLU:

Sepetçioğlu sepetini satamamış

Eve gelmiş garısını bulamamış

Gaygısından yatamamış

… (KK.55)

SUNA'M

Sorsam söylensem

Suna'm uyanmaz

Uyan Suna'm uyan

Gönlüm sana dayanmaz

… (KK.22, Kını Mehmet'ten duymuş)

ŞINDIRDEN:

Üç giderim, beş ardıma bakarım

Sen gideli ben ayrılık çekerim

Hadefem şındırden şındırden den

Şındırden de şındırden şındırden den

Çıbığım yok yol üsdüne uzadıcak

Dermanım yok yollarını gözledicek

Hadefem şındırden şındırden den

Şındırden de şındırden şındırden den

Emsalın yok yârim

Seni kimlere benzedicek

Hadefem şındırden şındırden den

Şındırden de şındırden şındırden den (KK.12, KK.22)

NOT: Erkek oyunu / efeleme oyunu türküsüdür.

ŞU DAĞLAR UZ DAĞLAR:

Şu dağlar, uz dağlar

Peteğini buz bağlar

El ağlasın neynesin

Ağlarsa yârsiz ağlar

El ağlasın neynesin

Ağlarsa anasız ağlar (KK.22)

ŞU KARŞI YAYLADA GÖÇ KATAR KATAR:

Şu karşı yaylada göç gatar gatar (2 kere)

Bir güzel sevdası derinden tüter

Ölüm de varısa ayrılık beter

Geçdi dost kervenı eyleme beni, eyleme beni

O benim sevdiğim başda oturur

Ağ elini sovuk suya batırır

Demedim mi aslan yârim ben sana

Sık muhabbet tez ayrılık getirir

Geçdi dost kervenı eyleme beni, eyleme beni

Kalkın yavrularım dağlar aşalım

Aşalım dağları, engin düşelim

Çok nameti yedik halelleşelim

Geçdi dost kervenı eyleme beni, eyleme beni (KK.23)

ŞU KARŞININ EKİNİ

Şu karşının ekini

Aldırdım elindekini

Soran oldu deyo ya

Bilmez galbimdekini

Bilmez yürekdekini

…(KK.22, KK.71)

ŞU SÜSE UZUN SÜSE

Şu süse uzun süse

Ortası kısa kısa

Üzgün üzgün duruyon ya

Ayrılık mı va yoksa

Bağçenizde gül vâ mı?

Gül dibinde yol va mı?

Aşam size uğracan ben

Evinizde el va mı? (KK.25)

TAZE GARLAR YAĞMIŞ GARIN ÜSDÜNE

Taze garlar yağmış garın üsdüne

Bülbül figan eder gülün üsdüne

Dediler nazlı yârim evlenmiş

Daha iflah olmam onun üsdüne (KK.12)

TREN GELİR YANAŞIR:

Tren gelir yanaşır

İçi dolu çamaşır

Elif gızın goynunda

Bülbüller oynaşır

…(KK.71)

TREN TÜRKÜSÜ:

Trenin üstünde bir gara bulut

Ben gidiyorum anam sen beni unut

Küçük körpe guzularını ninni çek uyut

Tren attın beni gurbet ellere

Trenin yolları uzundur uzun

Sılada sevdiğim bir salkım üzüm

Ben gidiyorum kınalı guzum

Tren attın beni gurbet ellere

Trenin yolları demirdir demir

Sevilip sarılak ömürdür ömür

Tren seni yürüten kömürdür kömür

Tren attın beni gurbet ellere (KK.55)

TRENE BİNDİM:

Trene mindim, tren dolandı

Tren tunele girdi, midem bulandı

Gurbet ele gidiyon, gönlüm inandı

Öt de gara tren biz de gidelim

Gara tren acı acı bağırma

Anneden, babadan, yârden ayırma

Silamıza acı haber duyurma

Öt de gara tren biz de gidelim

Trene mindim, enemiyorum

Yollar uzun geldi, göremiyorum

Anneden ayrıldım, selam alamıyorum

Öt de gara tren biz de gidelim

Anneden, babadan haber alamıyorum

Öt de gara tren biz de gidelim (KK.23)

URUS (RUS) TÜRKÜSÜ:

Urus'un gemileri

Hem ileri hem geri

Kör olsun Urus

Dul goydun gelinleri

YÂR SAÇALARIN İKİ KAT:

Yâr saçların iki gat

Bir telini gözel de bana sat

O annenden izin al

Bir gece olsun benle yat

O annenden izin al

İlk âşamdan benle yat

Mercimeğim daş m'olur

Bundan ince gaş m'olur

Bundan ince gaş olsa eloğlunla baş m'olur

Aman aman a gözel neler deyen adına? (KK.25)

YÂRİM İSTANBUL'U MESKEN Mİ TUTTUN

Yârim İstanbul'u mesken mi dutdun

Gördün gözelleri, beni unutdun

Sılaya gelmeye yemin mi etdin

Kayıda yazacak galmadı özüm

Mekduba yazacak galmadı sözüm

Yârim sen gideli yedi yıl oldu

Dikdiğin ağaçlar meyvaya geldi

Senlen gidenler sılaya döndü

Kayıda yazacak galmadı özüm

Mekduba yazacak galmadı sözüm (KK.12)

YEMEN TÜRKÜSÜ

Yemen'e gideni gelir mi sandın?

Çalınan davılı düğün mü sandın?

Çekilen bayrağı gelin mi sandın?

Buradan gideni yârin mi sandın?

…(KK.38)

YEŞİL ÖRDEK GİBİ DALDIM GÖLLERE

Yeşil ördek gibi daldım göllere

Sen düşürdün beni dilden dillere

Başım alan giden gurbet ellere

Ne sen beni unut ne de ben seni

Başım alan giden gurbet ellere

Ne sen beni unut ne de ben seni

Sen beni seveydin arar bulurdun

Zülüfleri tel tel de edip darardın

Madem ayrılmaymış senin muradın

Ne sen beni unut ne de ben seni

Madem ayrılmaymış senin muradın

Ne sen beni unut ne de ben seni

Ben seni seviyon canıla candan

Mevla'm ayırmasın yâr seni benden, gız seni benden

Allah ayırmasın gözel yâr seni benden, gız seni benden

Esirgemam güzel gene bu canı senden, vallahi senden

(KK.12, KK.25, KK.55, KK.71)

YİNE YEŞİLLENDİ FINDIK DALLARI:

Gene yeşillendi fındık dalları

Ah gene yeşillendi fındık dalları

Sarıp sarıp açmeyor yarin golları

Allan gel pullan gel, gir goynuma eğlen gel

Allan gel pullan gel, gir goynuma eğlen gel

Gel gel gel (KK.71)

YORULMUŞ DA PINARA GELMİŞ

Yorulmuş da pınara gelmiş

Mevla'm gözeliği gözel yâr sana vemiş, gız sana vemiş

Yorulmuş da hemen gene gene terlemiş, gögsün terlemiş

Terile düymeyi gözel çöz gara gözlüm, gel gara gözlüm

Ey sevdiğim gözel otur yanıma

O beyaz golları güzel dola boynuma, dola boynuma

Bir gececik gözel gene gelsen goynuma, girsen goynuma

Bir gececik gözel gene gelsen goynuma, girsen goynuma

Nêde gözel görsen gözel orda galırsın

Huyunu öğrenmeden yavrım aşna olursun, aşna olursun

Demedim mi gözel sana pişman olursun, pişman olursun

Demedim mi yavrum sana pişman olursun, pişman olursun (KK.25)

YÜKSEK YÜKSEK TEPELERE:

Yüksek yüksek tepelere ev gurmasınlar

Aşrı aşrı memlekete gız vermesinler

Annesinin bir tanesini hor görmesinler

Uçan da guşlara malum olsun, ben annemi özledim

Hem annemi hem babamı, ben köyümü özledim

Babamın bir atı olsa minse de gelse

Annemin yelkeni olsa uçsa da gelse

Kardeşlerim yollarımı bilse de gelse

Uçan da guşlara malum olsun ben annemi özledim

Hem annemi hem babamı, ben köyümü özledim (KK.55, KK.62)

YÜRÜ GÜZEL YÜRÜ:

Yürü gözel yürü, saçın sürünsün

Açıvê düğmeni, gerdanın görünsün

Evelden benimdin, şindi elinsin

Saran desen öldürülê

Sana sarmaşanlâ ölsün

… (KK.71)

2.1.4. Ağıt:

"Ağıtlar, dar mânâda ölüm üzerine yazılmış şiirler olmakla beraber, geniş mânâda ise acı ihtiva eden her konuda ortaya konulmuş şiirler olarak görülürler. Ağıtların ortaya çıkışının temel sebebi ayrılıktır. Bu bakımdan biz de ağıtları; *başta ölüm olmak üzere ayrılığın yahut üzüntünün doğurduğu ıstırap sebebiyle ortaya konulan lirik ürünler* olarak düşünmekteyiz." (KAYA 2004:258)

Ölüm, her dönemde insanları sarsmıştır; mutlaka yöre halkı de ölümden etkilenir; fakat İlyaslıda uzun süre yas tutma geleneği yoktur. Yakılan ağıtların sayısı da diğer manzum ürünlere oranla azdır. Tespit edebildiğimiz ağıtlar şunlardır:

<u>Bebek:</u>

Elma atdım yuvarlandı

Gitdi beşiğe dayandı

Bebek beşikden uyandı

Benim yavrularım canlanmadı

Nenni nenni, nenni nenni

Nenni bebek oy

(KK.55, Hatice Sarı'dan duymuş.)

<u>ALAMAN (ALMANYA):</u>

Uşak'ın üstünü duman bürüdü

Yeşil taksi aldı annesini, babasını yürüdü

Garip anasının gözünü ganlı yaşlâ bürüdü

Yürü goca topuz, yürü Alaman'a doğru (KK.8, kendi yakmış)

DERELÊ DOLDU DAŞILA:

Derelê doldu daşıla

Gözüm doldu yaşıla

A Cennet, nereye giden?

Bu gülmedik başıla (KK.8, kendi yakmış)

ERZURUM:

Erzurum'dan aldım yidim, üzümü

Yüzbaşılâ vêdiydi bana izini

Mêmet'den galan gödü benim sol gözümü

Harımlara dikmişlê acı payamı

Boşuna çiğnemişim yalan dünyamı

Uşak'da vêdilê benim künyamı (KK.7)

Öyküsü: Bir kişi Erzurum'da subaymış. Oradan naaşı gelmiş. Ailesi de ağıt yakmış.

GİDİN BULUTLAR GİDİN

Gidin bulutlâ gidin

Yârime selam edin

Yârim dalgın uykuda

Uyâmadan gelin, gidin

Aklı yazma has bende

Mohabbetli dost bende

Ellê uyumuş uykuda

Gece gündüz yas bende (KK.7)

Öyküsü: Birkaç arkadaş Gayal Dere'ye suya gitmişler. Bir kız da arkalarından gitmiş. O kız gelene kadar diğerleri sularını doldurup gitmişler, kızı beklememişler. Kız eve dönerken kar bastırmış. Kızı yolda yedi kurt yakalamış, yemiş. Bu olay üzerine yukarıdaki ağıt yakılmış.

GOYUN (KOYUN) GELİR

Goyun gelir yata yata

Çamırlara bata bata

Gelin Âşa'm toprak altında galdı

Gollarını ata ata

Goyun gelir guzuyula

Ayağının tozuyula

Gıyın benim nikâmı

Avşar beyin gızıyıla (KK.12, KK.71)

HAZAR EYLEDİ

Hazar eyledi

Ölüm geldi bizde, bazar eyledi

Gelinden, gızdan, genc oğlandan

Bazar eyledi (KK.21, ninesinden dinlemiş)

MÊMEDİM

Tren yolu iskele

Mêmed'im gidê eksere

Hadi gel teskere teskere

Mêmedim, Mêmedim

Mêmedim, erenlerin adağı

Turfan yimiş de dönmüş dudağı

Mêmedim gül ağacı, ben budağı

Memed'im gelise

Ben de verin adağı

Mêmedim, Mêmedim

Mêmedim erenlerin sevdisi

Dibine de birikmiş deliganlısı

Ben de bilemedim

Mêmedim nankısı?

Mêmedim, Mêmedim

Memed'im çıkmış at üstüne

Silkinip gelir gır atın üstünde

Mêmedim'in erenleri

Dibine de birikmiş yarenleri (KK.21, KK.71)

NOT: Çürüğevi'nden Mehmet ve İsmail adlı kardeşler Balkan Savaşlarından birinde arka arkaya şehit düşmüşler. On beş gün içinde ikisinin de künyesi gelmiş. Bunun üzerine anneleri ağıt yakmış.

SEYFİ:

İndim Dedeüsdü'nün enişini, çıkamadım düzüne

Almışlâ gıra mavzerini yüzüne

Gelme Seyfi, gelme vururuz, dedilê

Ağlarım ağlarım ya size n'oldu

Seyfi'nini ölümüne

Durugadın zebeb oldu

Cipler / kamyon geldi Dedeüsdü'ne durdu

Savcılâ geldi, adını sordu

Gelmeden Seyfi'nin adını sordu / Doktorlar hemen ismini sordu /

Babası oğlum Seyfi diye cevap verdi

Ağlarım ağlarım, sil diyen yokdur

Seyfi'nin yâresine

Çare bulamadı dokdur

Cipler geldi, Kabız'dan dolaşıyor

Seyfi'nin al ganları yeşil çümene garışıyor

Dostları gelmiş, başucunda ağlaşıyor.

Turfanım fesde dikili galdı

Fesim dalda asılı galdı

Durugadın yakdın beni

Ağlarım ağlarım ya size n'oldu

Seyfi'nini ölümüne

Annesi zebeb oldu

Ağalan dağlarında turfanım dikili galdı

Seyfi'm Dedeüsdü'nde yatılı galdı

Bu acı habarı gardeşlerime kimlê saldı?

Seyfi'nin ölümüne annesi zebeb oldu

Ağlarım ağlarım, sil diyen yokdur

Seyfi'nin yâresine

Çare bulamadı dokdur

(KK.2, Halil İbrahim Temel'den duymuş) (KK.8, KK.12, KK.21, KK.26, KK.60)

Hikâyesi: Olay 1950'li yıllarda yaşanmıştır. Birbirlerini çok seven iki genç, kavuşamaz ve delikanlı ölür. Bunun üzerine oğlanın akrabaları bu ağıtı yakar.

ÜMMÜ:

Doğan ayın ikisinde üçünde

Sırma var Ümmü gızın saçında,

Gidin söylen Ümmü'm kaçında

Çaylar aldı, sular aldı coşkun Ümmü'mü

Akmayası çaylar nerelere goydun Ümmü'mü ey

Suna boylumu ey

Davılcıları kayaları dolaşır

Seymanları goyun olmuş meleşir

Ümmü gızın anasına gara habar ulaşır

Çaylar aldı, sular aldı coşkun Ümmü'mü

Akmayası çaylar nerelere goydun Ümmü'mü ey

Suna boylumu ey (KK.7, KK.55)

Öyküsü: Ümmü isimli bir kadın nehirde boğulmuş ve arkasından ağıt söylenmiş.

ZEKİYE:

Pençireden atdılâ

Elma diye gapdılâ

Zekiyeyi dört yüz liraya satdılâ,

Goca düze satdılâ

Amanın valide valide

Zekiye gaçmış, yolda

Amanın gızlâ gızlâ

Zekiye gaçmış da

Kemiklerim sızlâ (KK.7)

Öyküsü: Kaçan bir kıza yakılmış bir ağıttır.

2.1.5. Ninni:

"Ninniler, en az iki - üç aylıktan üç - dört yaşına kadar annenin çocuğuna, onu kucağında, ayağında veya beşikte sallayarak daha çabuk ve kolay uyutmak yahut ağlamasını susturmak için husûsî bir beste ile

söylediği ve o andaki hâlet-i rûhiyesini yansıtır mâhiyette, umumiyetle mâni türünde bir dörtlükten meydana gelen bir çeşit türkülerdir." (ÇELEBİOĞLU 1982: 9)

İlyaslı kadınları, ninnileri kendi yakar ve o ninnilere çocuğu ile ilgili duygularını, hayallerini, umutlarını aktarırır. Âdeta bebeğiyle dertleşir ninniler vasıtasıyla.

Yöre ninnilerinin çoğunda "dombili" ya da "dingili" sözcüklerinin tekrarlandığını, hepsinin ezgiyle söylendiğini, bazılarının hayırdualar içerdiğini, bazılarının ise öğüt ya da dua niteliğinde olduğunu ve bazen nine, abla, yenge, hala, teyze gibi anne dışındaki bayan akrabalar tarafından söylendiğini belirtmekte yarar var.

İlyaslı ninnilerini alfabetik olarak şöyle sıralayabiliriz:

2.1.5.1. Dingili ya da Dombili Kalıp Sözlerini Kullananlar:

Bu tür ninnileri söylemeye yörede "dombil çekmek" adı verilmektedir ve çok yaygındır. Her kadın kendi yaşantısına, duygu ve düşüncelerine tercüman olacak biçimde dombil çeker. Bu ürünlerden bazıları:

1.

Dereye godum da seller aldı

Tepeye godum da yeller aldı

Dombili gızım dombili

Dingili yavrum dingili (KK.27)

2.

Dingil dingil dineyikli

Dağları uzun keyikli

Dingili yavrum dingili

Dombili guzum dombili

Dingili dingili dindirselê

Guzumu al taylara bindirselê

Benim gızımı emmisine gönderselê

Dağlarımız vâ uzun keyikli

Dayıları vâ terlemiş bıyıklı

Nenni de guzum nenni

Dingili yavrum dingili

Dombili guzum dombili

Nenen, dedim de yatırdım

Allah, deye kaldırdım

Ben de guzumun selamlarını Allah'a gönderdim

Yavrımı Allah'a emanet etdim

Dingili yavrum dingili

Dombili guzum dombili

Nennen, deyen de üyüden

Allah, deyen de böyüden

Tıpış tıpış da yörüden

Nenni de guzum nenni

Dingili yavrum dingili

Dombili guzum dombili

Dingili dingili dindirselê

Alça taya bindirselê

Anasına babasına gönderselê

Dingili dingili dingili (KK.7, KK.22, KK.27, KK.38, KK.71)

3.

Dombili gızım dombilli, dombilli

Dombili gızım dombilli

Gızım da binmiş atın alına, atılıp gelir

Alaylara gatılıp gelir

Dombili gızım dombilli, dombilli

Dingili gızım dingilli, dingilli

Binmiş atın alına, atlanıp gelir

Askerlerini toplayıp gelir

Dombili gızım dombilli, dombilli

Dombili gızım dombilli, dombilli

Gızım da binmiş atın dorusuna

Çıkmış yolun doğrusuna

Dombili gızım dombilli, dombilli

Dingili gızım dingilli, dingilli

Gız emmisiz dayısız gelin m'olur

Gelin olsa melin olur

Dombili gızım dombilli, dombilli

Dingili gızım dingilli, dingilli (KK.3, KK.12)

4.

Enteri keymişin a guzum, yenleri dar olsun

Gönüllerin dolu var olsun

Guzum dombil dombil dom

Ömürlerin bol olsun, hayırlı uğurlu olsun

Dombil guzum dombil dom

Enterisi ak guzum

Dön arkana bak guzum

Hiç arkana bakmadan gidiyon

Anan baban yok gibi a guzum

Dombil guzum dombil dombil dom

Gızım gider yolun sağına

Selam söylen a guzum amcasına, dayısına

Dombil guzum dombil dombil dom

Kaleden inemedim a guzum

Sarı gavın dilemedim

Küçüğüdüm, guzularımın kıymetini bilemedim

Dombil guzum dombil dombil dom (KK.22)

5.

Oğlan gider oyuna

Daş dolduru goynuna

Dingili dingili dingili

Dombili dombili dombili (KK.7)

6.

Oğlum gelir Aydın'dan

Alın heybesini ardından

Oğlum atdan inince

Üç gız ölmüş derdinden

Dombili oğlum dombili

Oğlum gider yolun sağına

Oğlum çadır mı gurdun Hârın Dağına?

Dombili oğlum dombili

Dombili guzum dombili (KK.23, ninesinden; KK.26, kaynanasından duymuş)

2.1.5.2. Ninni, Nennen ya da Nenni Kelimelerini Kullanarak Oluşturulanlar:

1.

Atdığım atılıp geli

Alaylara gatılıp geli

Oğlum böyümüş de

Amcası gızı bitirip geli

Nenni yavrum nenni, nenni guzum nenni

Su gelir Merdin'den

Alın heybesini ardından

Gızım attan inince

Kaç dene yiğit ölmüş derdinden

Nenni yavrum nenni, nenni guzum nenni (KK.12, ninesinden duymuş)

2.

Beşşiği çamdan

Yuvarlandı gitdi damdan

Nenni yavrum nenni (KK.15)

3.

Gara yelek kirlenmeden

Teze böbek dillenmeden

Tez gel ôlum eskêden

Gelinin ellenmedn

Nen nen nen nen (KK.38)

4.

Gızım gızım gız kişi

Dünür gelmiş yüz kişi

Ben gızımı beye verin

Al tavanlı eve verin

Ninni gızım ninni

Ninni yavrum ninni (KK.12, ninesinden duymuş) (KK.18)

5.

Hece dağ başı çatal matal

Arasında bir yiğit yatar

Mevla'mın verdiği

Bir yiğit bana yeter

Nenni gızım neni

Ninni gızım ninni (KK.12)

6.

Nennen deyen de üyüsün

Üyüsün de böyüsün

Benim oğlum tıpış tıpış yörüsün (KK.71)

7.

Nennen guzum nenni nen nen nen nen nen

Nennilerin de benim olsun a guzum nen nen nen

Uykuların da senin olsun a guzum nen nen nen nen nen nen

Nenni guzum nenni nen nen nen

Goyverin de celepleri sulansın

Nennen guzum nenni nen nen nen nen nen

Sulansın da goca gölü dolansın nenen guzum nenen nen

Yeni yeni gökdür göğeri a guzum nen nen nenni nen

Benim guzumu da sorarsan on eş gız gözeli

Nen a guzum nenni nen nen nen nen nen

Karefilsin a guzum da karerin yok nen a guzum nen nen nen

Gonca gül olmuşun a guzum gene de tımarın yok

Nenni gızım nen nen nen

Seni ben de çok seviyon, nen a guzum nen nen nen

Gözüm önünden gitmeyo kokuların

Nen a guzum nen nen nen (KK.22)

8.

Nenni dedim de beledim

Seni Allah'dan diledim

Nenni yavrum nenni

Nenni guzum nenni (KK.12)

9.

Nenni dedim dedim de nen eyledim nenni nennen nennen

Çıkdım da yüce dağlarda ün eyledim nennen nennen nennen

Yüce dağ başı çatal matal, nenni guzum nenni nennen nennen

Arasında bir yiğit yatar da a guzum nenni nennen nennen

Mevla'nın verdiği yiğit bana yeter nenni yavrum nenni

Nennilerin benim olsun nenni a guzum nenni

Hep uykularım senin olsun nenni guzum nenni

Goç yiğidime nennen nennen nennen

Gonca gülüme nennen nennen nennen

Nen dedim dedim de nen eyledim nennen nennen nennen

Çıkdım da yüce dağlarda ün eyledim nennen nennen nennen

Ben de seni kendime de mal eyledim guzum nennen nennen

Goç yiğidime nennen nennen nennen

Gonca gülüme nennen nennen nennen

Nennilerin benim olsun nenni a guzum nenni

Hep uykularım senin olsun nenni guzum nenni

Nen dedim dedim de beledim nennen nennen nennen

Seni Gadir Mevla'dan da kendime diledim nennen nennen nenen

Goç yiğidime nennen nennen nennen

Gonca gülüme nennen nennen nenen (KK.12, ninesinden duymuş)

10.

Süpürgeyi al da evi süpür

Ellê ana deyince

Beni aklına getir

Nen nen gızım da nen nen

Nen nen guzuma da nen nen

Evlerinin önü kümes

Yemler atsam gazlâ yimez

Ellê de ben gibi yavrum, guzum demez

Nen nen gızım da nen nen

Nen nen guzuma da nen nen (KK.78, kendi yakmış)

11.

Üyüsün de büyüsün

Tıpış tıpış yürüsün

Üyür gızım nennen

Böyür gızım nennen (KK.71)

2.1.5.3. Diğer Ninniler:

Dandini dandini ya da hû hû gibi kalıp sözler de İlyaslı ninnilerinde -az da olsa- kullanılmaktadır. Örnek verecek olursak:

1.

Dandini dandini dasdana

Danalar girmiş bosdana

Kov bosdancı danayı

Yimesin lahanayı (KK.55, KK.71)

2.

Felek beni del'eyledi

Her kapıya kul eyledi

Hû bebeğim hû (KK.27)

2.1.6. İlahî:

"Mutasavvıfların, Allah'ın birliğini, azamet ve kudretini anlatan veya telkin eden manzumeleri ilahî adıyla anılır." (GÜZEL, TORUN 2003: 333)

İlahî, Allah'a ait anlamındadır. Şekil bakımından koşmaya benzeyen ilahîlerde Allah aşkı, Peygamber sevgisi, tasavvuf, olgunluk, erenler, erdem, olgunluk, terbiye gibi temler işlenir. Kendine özgü ağır bir ezgi ile söylenen ilahîler İlyaslıda daha ziyade

Mevlid törenleri gibi dinî törenlerde okunur. Çoğunlukla ilahîler, Mevlid'i okuyan kişi tarafından söylenir.

İlyaslı ilahîlerinin en önemli kaynak kişisi "Havana Gürcan"dır. Bundan yıllar önce vefat eden Havana Gürcan'ın ilahîlerini öğrenen yakınları, bugün hâlâ onları söylemektedir.

Bir diğer kaynak kişi ise "Neslâan Hoca" lakaplı "Neslihan Kurt"tur. 1978'de rüyasında şeyhini gören, rüyada şiirler söylemeye başlayan Neslihan Kurt, düğünlerde, törenlerde Mevlid okuyup dua etmenin yanında doğaçlama olarak oluşturduğu ilahîlerini de okumaktadır. Bazı ilahîlerini de rüyasında oluşturmaktadır.

Yunus Emre'nin bazı ilahîleri de biraz değişmiş vaziyette yörede söylenmektedir.

İlyaslıda ilahîlerin Peygamberimizin türküsü olduğuna inanılır. Belki de bu inanış nedeniyle yörede pek çok ilahî oluşmuştur. Tespit ettiğimiz ilahîler ad sırasına göre şu şekildedir:

ACİZ KALDIM:

Aciz galdım zalım nefsin elinden

Şu dünyanın lezzetine doyamaz

Arkasına almıştır gaflet gömleğini

Ömrünün gelip geçtiğini bilemez

… (KK.55)

ALLAH'IM ALLAH:

Allah'ım Allah

Mabud-ı billâh

Yanarım Allah

Efendim aşk meydanında Ahmet

Ahmet Muhammet

Cenkler zahmet

Efendim aşk meydanından gelir

Hazreti Ebubekir

Dilinde zikir, şükür

Efendim aşk meydanında Hazreti Ömer

Belinde kemer

Bu deyip döner

Efendim aşk meydanında Hazreti Osman

Cem etti Kur'an

Okunur her an

Efendim aşk meydanında Hazreti Ali

Şah veli

Allah'ın aslanı

Efendim aşk meydanında Hazreti Musa

Elinde asa

Gidiyor dosta (KK.55, KK. 48, KK.70)

ALLAH'IM BİRSİN

Allah'ım birsin

Ne decen sen bilirsin

İsdemeden verisin

Her şeylere küllü gâdirsin

Allah'ım birsin

Sevgilim peygamberimsin

Arş-ı âlâ yerimsin

La ilahe illallah

Muhammeder resulullah

Allah'ımın adı zikrullah

Nuru galbi fetrullah

Evvel-i Allah, âhir-i Allah

La ilahe illallah

Muhammeder resulullah

Günahımdan el aman

Nurla iman

İsderim senden Cennet'de makam

Sündüs döşek

Cefair yasdık, misden yorgan

Bir Allah'ım, ulu Allah'ım

Beş muradımı ver Allah'ım

Bir Cehennem'den azat olmak

Biri Sırat Köprüsü'nden yıldırım gibi geçmek

Biri havz-ı kevserinden içmek

Biri Cennet'ine girmek

Biri o güzel cemalini görmek (KK.61)

ANNEM:

Ciğerimin içi yavrum

Vadem geldi gidiyorum

Dünyadan göç ediyorum

Annem hakkın helal eyle

Helal eyle, helal eyle

Annem hakkın helal eyle

Geceni gündüz eyledin

Ne datlı ninni söyledin

Canım nurum, gözüm annem

Helal eyle, helal eyle

Annem hakkın helal eyle

Bana bakdın nazlı nazlı

Hem okutdun …

Sana olsun Hakk'ın fazlı

Cennet … ol anne

Helal eyle, helal eyle

Annem hakkın helal eyle

Gocama ederim hizmet

Hafızıma etdim şevkat

Sana olsun nasip Cennet

Cennet … ol annem

Helal eyle, helal eyle

Annem hakkın helal eyle

Her gün hâlini soramadım

Düanı da alamadım

Gül yüzüne doyamadım

Annem hakkın helal eyle

Helal eyle, helal eyle

Annem hakkın helal eyle

Dinimi öğrettin bana

Minnetdarım anam sana

Ab-ı Kevser şarabından

İçirsinler anam sana

Helal eyle, helal eyle

Annem hakkın helal eyle

Pek gıymetli benim anam

Hasretiŋe dayanamam

Ölüm bizi ayırıyor,

Yüreğimi yakdın anam

Helal eyle, helal eyle

Annem hakkın helal eyle (KK.23)

BAĞ İLAHİSİ:

Bağa girdim, yoldum üzümü

Bugün için yumdum gözümü

Helal eyle oğlum, gızım hakkını

Ben gidiyom gelmem gari

Yollar uzak dönmem gari

Bağa girdim, yoldum yaprak

Üstüme örttüler toprak

Soydular kefenimi galdım çıplak

Neyneyim dünya seni?

Terk edersin bi gün beni

Suyum gaynar dola dola

Yavrularım ağlar döne döne

Ben gidiyom gelmem gari

Yollar uzak dönmem gari

Kapısı yok, açsam baksam

Bacası yok, mumlar yaksam

Gara toprağa nasıl yatsam?

Neyneyim dünya seni?

Terk edersin bi gün beni

Altımızda daşlar batar

Üstümüzde otlar biter

Yılan, çıyan mekân dutar

Ben gidiyom gelmem gari

Yollar uzak dönmem gari (KK.70)

BEYNAMAZ:

Beynamazlar, beynamazlar

Birbirlerini gınamazlar

Yarın gabirde yer bulamazlar

Ne mel'undur o beynamazlar

Beynamazın garnı tokdur

Namaz yüreğine oddur

Hiç ölüm aklında yokdur

Ne mel'undur o beynamazlar

Beynamazın gızını alma

Alısan evine varma

Ölürse namazını gılma

Ne mel'undur o beynamazlar

Beynamazın kapıları

Ateşdendir yapıları

Seksen yıllık yoldan gelir, ölünce kokuları

Ne mel'undur o beynamazlar

Beynamaz üçdür beşer

Şeytan gulağına iş.r

Yarın da mahşer yerinde şaşar

Ne mel'undur o beynamazlar

Sabahın olduğunu bilir

Yorganı başına bürür

Uyuz köpek gibi üyür de üyür

Ne mel'undur o beynamazlar

Apdes almaya yerinir

Namaz gılmaya erinir

Ibırık beş okka görünür

Ne mel'undur o beynamazlar

Müslümanım deye öğünürsün

Bayramdan bayrama görünürsün

Son deminde pişman olur döğünürsün

Sonu ateşdir beynamazın (KK. 27 KK.61, annelerinden duymuşlar)

BİZ DÜNYADAN GİDER OLDUK:

Biz dünyadan gider olduk

Kalanlara selam olsun

Bizim için hayır düa

Kılanlara selam olsun

Ecel büke belimizi

Söyletmeye dilimizi

Hasta iken hâlimizi

Soranlara selam olsun

Tenim ortaya atıla

Yakasız gömlek biçile

Bizi âsân-ı vechile

Yuyanlara selam olsun

Sela verile kastımıza

Gider olduk dosdumuza

Namaz için üsdümüze

Duranlara selam olsun

Derviş Yônüs söyler sözü

Yaş dolmuşdur iki gözü

Bilmeyenlê bilsin sözü

Bilenlere selam olsun (KK. 70, Havana Gürcan'dan duymuş)

<u>BULUTLARDAN YAĞMURLARI YAĞDIRAN:</u>

Bulutlardan yağmurları yağdıran

Bembeyaz karları yere endiren

Kara toprakları suya kandıran

Yêleri süsleyen sen değil misin?

Yak Allah'ım yak yolunda yanınca

Zâtına yararlı bir kul olunca

Boynum büküp huzuruna varınca

Ellerimden dutan sen değil misin?

Yüceler yücesi sensin Allah'ım

Seni bulamazsam bitmez bu âhım

Huzuruna geldim, çokdur günahım

Merhamet sahibi sen değil misin? (KK.61, kendi yakmış)

BU ZİKRİMİZ BU FİKRİMİZ:

Bu zikrimiz, bu fikrimiz

Gabul eyle Kerim Mevla'm, Rahim Mevla'm

Sana tuttuk yüzümüzü

Gabul eyle Kerim Mevla'm, Rahim Mevla'm

Rükûya eğilen beller

Sana âmin, deyen diller

Düaya açılan eller

Gabul eyle Kerim Mevla'm, Rahim Mevla'm

Göğe ağsın felekleri

Yere insin melekleri

Cümlemizin dilekleri

Gabul eyle Kerim Mevla'm, Rahim Mevla'm

Mükerrep yazar yazıda

Meğer kim şeytan azıda

Hakk kullarınla bizi de

Gabul eyle Kerim Mevla'm, Rahim Mevla'm

Kiramen kâtibi yazar

Mümin olan canlar sezer

Cümlemizi de yarlığar

Gabul eyle Kerim Mevla'm, Rahim Mevla'm

Söyler Yônüs Emre'm söyler

Hakk'ın methini şad eyler

Cümlemizi de yarlığar

Gabul eyle Kerim Mevla'm, Rahim Mevla'm (KK.70)

<u>BÜLBÜL İLAHİSİ:</u>

Gine yazdan bahar geldi bülbüle

Gül açılmış, cümle çiçekler bile

İhsan Allah'ın, biz fakir kuluyka

Bülbül eşten, ben kardeşten ayrıldım

Gül yapraktan, ben vatandan ayrıldım

Uça uça hava üzerine yürüyelim

Aktı çeşmem, derya deniz göl oldu

Bu ayrılık bize Allah'tan geldi

Bülbül eşten, ben kardeşten ayrıldım

Gül yapraktan, ben vatandan ayrıldım

Gine bayram geldi, gönlüm karardı

Mahsun gönlüm kardeşimi aradı

Cennet olsun kardeşimin durağı

Bülbül eşten, ben kardeşten ayrıldım

Gül yapraktan, ben vatandan ayrıldım

İki bülbül bir dereye ün eder

Değirmenler döne döne un eder

Bu hasretlik ciğerime hun eder

Bülbül eşten, ben kardeşten ayrıldım

Gül yapraktan, ben vatandan ayrıldım

(KK. 48, KK.70, Havana Gürcan'dan duymuşlar.)

<u>BÜLBÜLÜM USLU MUSUN?</u>

Bülbülüm uslu musun?

Kafeslerde belsi misin?

Benim gibi sen de yaslı mısın?

Yaslı yaslı ötme bülbül

Derdini derdime gatma bülbül

Bülbülün ganadında kâre

Yüreğim oldu pâre pâre

Yok mudur bu ölümlere çare?

Yaslı yaslı ötme bülbül

Derdini derdime gatma bülbül

Bülbülün ganadında al var

Yüreğimde yâre var

Yaslı yaslı ötme bülbül

Derdini derdime gatma bülbül (KK.27, annesinden duymuş)

ÇİĞDEM İLAHİSİ:

Sordum sarıçiçeğe evlad kardeş var mıdır?

Çiçek de der ki evlad kardeş yaprağımdır

Benim de günahım çoğa benzer

Her biri karli dağa benzer

Hû la ilahe illallah

Sordum sarıçiçeğe anan baban var mıdır?

Çiçek der ki yâ derviş baba ana baba toprağımdır

Benim de günahım çoğa benzer

Her biri karli dağa benzer

Hû la ilahe illallah

Sordum sarıçiçeğe senin benzin neden sarıdır?

Çiçek de der ki Hakk korkusundandır

Benim de günahım çoğa benzer

Her biri karli dağa benzer

Hû la ilahe illallah

Sordum sarıçiçeğe size ölüm var mıdır?

Çiçek de der ki bize ölüm Hakk'tandır

Benim de günahım çoğa benzer

Her biri karli dağa benzer

Hû la ilahe illallah

Sordum sarıçiçeğe size azap var mıdır?

Çiçek de der ki ya derviş baba azap kâfirlerindir

Benim de günahım çoğa benzer

Her biri karli dağa benzer

Hû la ilahe illallah (KK.27, KK.55, KK.61, KK.71)

Not: bu ilahînin köyde söylenen iki varyantı bulunmaktadır. İkinci varyant ise "Sarıçiçek" adıyla bilinir. İlahînin "Sarıçiçek" varyantı aşağıda verilmiştir.

Sordum sarıçiçeğe

Annen boban var mıdır?

Çiçek de der ki hey devriş baba

Annem bobam toprakdır

La ilahe illallah

Sordum sarıçiçeğe

Evlat gardeş var mıdır?

Çiçek de der ki hey devriş baba

Evlat gardeş yaprakdır

La ilahe illallah

Sordum sarıçiçeğe

Sen beni tanır mısın?

Çiçek de der ki hey devriş baba

Sen Yônüs değil misin?

La ilahe illallah (KK.7)

ÇOCUK İLAHİSİ:

Hüda'ya eyledim zâri

Daşa can verirsin al bârisin

Fahzum (mahsun) eyleme ya Rabb'i beni

Mevla'm sana bir can versin ninni

Kamil'ime bir can versin ninni

Ak daşa deyip belediğim

Seni Hakk'tan dilediğim

Al kundağa belediğim

Mevla'm sana bir can versin ninni

Kamil'ime bir can versin ninni

Gece gündüz ettim zikir

Mevla'ya eyledim şükür

Cami yeri Ebubekir

Sıddık sana himmet etsin ninni

Allah'ım Kamil'ime bir can versin ninni

Beşiğe bağladım daşı

Gözümden akıttım yaşı

Düşlesin babası

Mevla'm sana bir can versin ninni

Kamil'ime bir can versin Allah'ım ninni

Çalkan Garadeniz çalkan

Gemilerde olur yelken

Bursa'daki Emir Sultan

O da sana himmet etsin ninni

Kamil'ime bir can versin Allah'ım ninni

Tahta pabuç tabanda

Yavrum baban yabanda

…

Bu tahtir, bak bu işe

Yazılanlar gelir başa

Taktirdir can verir daşa

Mevla'm sana bir can versin ninni

Kamil'ime bir can versin Allah'ım ninni

Daş beşikde bakıp durur

Feryadı ciyerimi yakıp durur

Ilık ılık sütüm akıp durur

Mevla'm ihsan etti ninni

Cümleye ihsan etsin Allah'ım ninni (KK.55, Havana Gürcan'dan dinlemiş.)

DERYALAR DERİNDİR:

Deryalar derindir gemini bağla

Ölümü unutma, dünyada ağla

Uzaktır seferin, tedarik eyle

Ezrail eline geçersin bir gün

Yükünü yenli tut, seferin uzak

Tutuşup yanmaktan dertli yürek

Ahrete çalış, bu kemliği bırak

Yalınız gabir içinde galırsın bir gün

Ölüm erişip ecel gelmeden

Tedarik gör kardeşim yola girmeden

Gözlerin yumulup ruhun teslim olmadan

Varacak mekânın görürsün bir gün

Ezrail gelince demez, aman vermez

Anandan babandan çareler bulunmaz

Herkesin işlediği yanına galmaz

Sen de ettiğini bulursun bir gün

Gözlerine kara toprak dolarsa

İşlediğin ameller karşına gelirse

Üzerinde kul hakkı var ise

Huzur-ı mahşere varırsın bir gün

Gözlerin cevheri dökülür

Hayırın şerrin mizanda tartılır

Hayırı ağır gelenler kurtulur

Sırat Köprüsü'nden geçersin bir gün

(KK. 48, KK.70, Havana Gürcan'dan öğrenmişler)

DEVE İLAHİSİ:

Nasip et Allah'ım ravzayı göreyim

Yolunun tozuna yüzümü süreyim

Her bir muradıma ben de ereyim

Hasretim, Beytullah'ı göreyim

Sürmeli gözlü devem nurlara büründü

Devem der ki: Ben hastayım nasıl kakayım?

Yüce yüce dağlara nasıl çıkayım?

Sabır et behey âşık biraz coşayım

Hasretim, Beytullah'ı hemen göreyim

Sürmeli gözlü devem nurlara büründü

Devem der ki: Ot yere çökeyim

Ulu Allah'a boynumu bükeyim

Gözlerimden kanlı yaşlar dökeyim

Hasretim, Beytullah'ı göreyim

Sürmeli gözlü devem nurlara büründü

Yaklaştıkça yeşil türbesi göründü

Türbesi yere serildi

Resule giden nice yoruldu

Hasretim, Beytullah'ı göreyim

Sürmeli gözlü devem nurlara büründü

Altın oluğundan abdest alayım

Gümüş eşiğinde namaz kılayım

Nasip et Allah'ım ben de göreyim

Hasretim Beytullah'ı göreyim

Sürmeli gözlü devem nurlara büründü (KK.55)

<u>DİN YOLU:</u>

Hani senin anan baban?

Her işine hile katan

Namazını kılmayıp yatan

Ettiğini bulan insan

Cennet'in yolu ıraktır

Dini elden koyan insan

Camilere girmez iken

Akıbet sonun haraptır (KK.55)

ELHAMDÜLİLLAH:

Elhamdülillah elhamdülillah

Doğdu Muhammet

Biz ona ümmet

Ver şefaat

Ver selevat Muhammet'e, can Ahmet'e

Muhammet'in gözel adı

Doğdu Muhammet'im dedi

Şafkını alnında godu

Ver selevat Muhammet'e, nur Ahmet'e

Vadeylidir sacı onun

Nurdan durur tacı onun

Açıktır miracı onun

Ver selevat Muhammet'e, can Ahmet'e

Miraca çıktığı gece

Ümmetleri uçtan uca

Bağışlasın yüce hoca

Yarlığasın yüce hoca

Ver selevat Muhammet'e, nur Ahmet'e (KK.12, KK.16, KK.71)

EY ALLAH'IM:

Ey Allah'ım sen variken ya ben kime yalvarayım?

Senin ismin variken ya ben kime yalvarayım?

Ecel gelip canımı alınca, canım tenden ayrılır

Yalınız gabire girince ya ben kime yalvarayım?

Altımızdan taşlar batar

Üstümüzde otlar biter

Yılan, çıyan mekân dutar

Ya ben kime yalvarayım?

Başta beyin kaynayınca

Senden imdad olmayınca

Ya ben kimlere yalvarayım? (KK.55, Selime Kahraman'dan dinlemiş.)

EY KARDEŞ:

Ey kardeş yolcuyuz, hazırlansana

Bu fani dünyadan göçeriz bir gün

Duydun mu ecele çare bulanı

Bu dünya üsdünde baki galanı

Hazırla kendine lazım olanı

Elveda bayrağı açarız bir gün

Kazanla teneşir haber verici olur
Ölümün edrafda çabuk duyulur
İpekler, sırmalar hepsi soyulur
Beş arşın kefeni biçeriz bir gün

Ezrail, vadesi dolanı bilir
Davetsiz konukdur, her an gelir
Dostların ağlar, düşman sevinir
İyiyi kötüyü seçeriz bir gün

Bineğin tabuttur, unutma sakın
Kapının önüne gelmesi yakın
Rızası olmazsa Cenab-ı Hakk'ın
Âlemde dehşetler saçarız bir gün

Mü'minin makamı Cennetü'l- Naim
Münkirin makamı Berraü'l-Cahim
Son nefesde bizlere lütfeden Rahim
Eceli bal gibi içeriz bir gün

Bu kara toprağa insandır maya
Amel-i salihdir gabire sermaye
Varınca huzura ferman vermeye
Hayırla şerleri ölçeriz bir gün

Ey, aşka ölüme hazır ol her gün, her an

Rehberin Hakk oldun, desdurun Kur'an

Nasılsa bir gün gelecek sıran

Aklından çıkarma nâçarsın bir gün ((KK.23)

EY GÜZEL ALLAH'IM:

Ağaçları gurudup gazel eden Allah'ım

Çümenleri yeşerdip gözel eden Allah'ım

Aşkının ateşine yanmayan bilmez

Bu işlere muttalip olmayan bilmez

Ey güzel Allah'ım

Seni, ya seni hangi canlarım sevmez

Neredesin sen nerde ey güzel Allah

Ölüyorum yollarına Allah'ım senin

Ölüyorum yollarına Mevla'm ben senin

Cennet'in önünde yemyeşil mersin

Açıverin kapıları Muhammed gelsin

Murad isdeyenler, murada ersin

Cemalini isdeyenler cemalin görsün (KK.61)

EZAN İLAHİSİ:

Ezenin farzı beşdir

İmanımı imanına ulaşdır

İmanımı gür eyle

Gabirimi nur eyle

Ezenlerin yüzü suyu hürmetine

Künahlarımı af eyle

Ezenler mübarek olsun

Nuru galbime dolsun

Gabire varmadan önce

Ben varasıya sorularım verilivêmiş olsun (KK. 27, annesinden dinlemiş)

GECELERDE BAĞRIM YANIK:

Gecelerde bağrım yanık

Eller uyur, ben uyanık

Söyledirsin yanık yanık

Söyleden sen değil misin?

Uyku girmez gözlerime

Hasredinle yandım yine

Götür beni cemaline

Gavuşmak isderin sana

Şeyhim ile etdim nazar

Şu kalbime etdim mezar

Ne okurun ne yazar

Kapında beklerin

Kırk üç doğumluyum köyüm İlyaslı

Beyhûde yerlêde geçirdim yaşı

Bir gün gabirime dikerler daşı

Keşke ölmeseydim, desem ne fayda

Yetmiş beş senesi tarikat aldım

Yetmiş yedisinde Kâbe'ye vardım

Yeşil ravzasında yandım kavruldum

Bu yolda geç galdım, desem ne fayda (KK.61, kendi söylemiş)

HAKK'I ZİKREYLE:

Deyelim Kur'andır Allah'ın kelamı

Gel, ölüm gelmezden evvel tedarik eyle

Gezdiğin yerlerde Hakk'ı zikir eyle

Gezdiğin vakit seherdir, çok ibadet eyle

İmanın yoldaşın olsun gabirde

Ol Seyyidü'l-Resûl'ün sancağı altında

Gel, ölüm gelmezden evvel tedarik eyle

Gezdiğin yerlerde Hakk'ı zikir eyle

Cennet-i Âlâ'ya gireyim dersen

Hakk'ın cemalini göreyim dersen

Konca gülleri dereyim dersen

Gezdiğin yerlerde Hakk'ı zikir eyle

…Dünya yalandır

Ömrüm geldi geçdi, hâlim yamandır

Âşık olanlara uyku haramdır

Gel, ölüm gelmezden evvel tedarik eyle

Gezdiğin yerlerde Hakk'ı zikir eyle

Dost istersen Allah yeter

Vasait istersen Kur'an yeter

Sanat istersen ölüm yeter

Gel, ölüm gelmezden evvel tedarik eyle

Gezdiğin yerlerde Hakk'ı zikir eyle (KK.55, KK. 48, KK.70)

HUMA AĞACININ YEMİŞİ:

Huma ağacının yemişi

Yidirirler cümle dişi

Su dileyen zebanilêden

Vereler Cehennem suyunu

İsmi yir kaynak deye

Döğe döğe içirirler suyu

Hem daha üzerine döke döke (KK.70)

KÂBE'NİN ÖNÜNDE DOĞDU:

Kâbe'nin önünde doğdu

Melekler nur gibi yağdı

Kundağınlan göğe ağdı

Ninni Muhammed'im ninni

Ninni can Ahmed'im ninni

Sancağının ucu tuğlu

Ümmetinin bağrı dağlı

Gerçek Âmine'nin oğlu

Ninni Muhammed'im ninni

Ninni can Ahmed'im ninni

Abdülmuttalip dedesi

Haşim Abdullah babası

Zeyyid El Yahya dayısı

Cümle paygamberlerin hası

Ninni Muhammed'im ninni

Ninni can Ahmed'im ninni

Doğuran anne yerinsin

Emziren anne sevinsin

Bu dünyaya mürtazimsin

Ninni Muhammed'im ninni

Ninni can Ahmed'im ninni

Sancağının ucu yeşil

Bakanların gözü kamaşır

Cebrail derya dolaşır

Ninni Muhammed'im ninni

Ninni can Ahmed'im ninni

Gökten yere top atıldı

Mübüvvet mührü basıldı

Dilleri kırka katıldı

Ninni Muhammed'im ninni

Ninni can Ahmed'im ninni

Nurdan çıra yandırdılar

Muhammed'e gönderdiler

Seccadesini indirdiler

Ninni Muhammed'im ninni

Ninni can Ahmed'im ninni (KK.12, KK.55, KK.70)

KARANLIK GECENİN AYDIN GECESİ

Karanlık gecenin aydın gecesi

Benim annem yücelerin yücesi

Yıllarca daşısam ödenmez bir gecesi

Senin haklarını ödeyemem annem (KK.61, rüyasında kendi söylemiş.)

KOYUN İLAHİSİ:

Meleye meleye behey çoban bağrım gerildi

Herkes yavrusunu aldı, yürüdü

Benim guzum hangi beye bahşiş verildi?

Gel koyun gel meleme, ağlama vazgeç kuzundan

Sen ayırdın beni çoban, nazlı gızımdan

Meleye meleye çoban yüzümü yerlere sürsem, ağlasam

Can mı dayanır behey çoban böyle derde

Benim guzumu aşırdılar hangi yurtlara

Gel koyun gel meleme, ağlama vazgeç kuzundan

Sen ayırdın beni çoban nazlı guzumdan

Beş ay on gün garnımda sallar gezerdim

Dağları, ovaları düpdüz ederdim

Ben guzumdan ayrıldım, ağlar gezerim

Gel koyun gel meleme, ağlama vazgeç kuzundan

Sen ayırdın beni çoban, nazlı gızımdan

Mevla'm bizi yaratmış aklı karalı

Sallama başını çoban, yüreğim yaralı

Benim guzumu alan beyin aslı nereli?

Gel koyun gel meleme, ağlama vazgeç kuzundan

Sen ayırdın beni çoban nazlı gızımdan

Söyleyin benim guzumu gören çobana bi daha gütmesin

Gezdiği, basdığı yerlerde otlar bitmesin

Benim guzumun mis kokusu burnundan gitmesin

Gel koyun gel meleme, ağlama vazgeç kuzundan

Sen ayırdın beni çoban, nazlı gızımdan

Öğlen olur behey çoban eğreğe gelir

Guzusu olan analar guzusunu bulur

Guzusu olmayan analar pek melin durur

Gel koyun gel meleme, ağlama vazgeç kuzundan

Sen ayırdın beni çoban nazlı guzumdan (KK.55, KK. 48, KK.70)

KUR'AN İLAHİSİ:

Sakın zâr eyleme ömrüm cevheri

Okusun hafızlar dinleyin Kur'an'ı

Okudukça açar Cennet gülleri

Teze hurma olmuş okuyanın dilleri

Nardan azat olur dinleyen canlar

Okusun âlimler, dinleyin Kur'an

Okudukça akar gözlerinden yaşlar

Yağ olsun erisin kalbindeki paslar

Firdevz-i Âlâ'da yapılmış köşkleri

Okusun âlimler, dinleyin Kur'an'ı

Nerde okunursa Kur'an dinlenir

Dinleyen canın günahı yenlinir

Üç İhlâs, bir de Fatiha hatim sayılır

Okusun âlimler, dinleyin Kur'anı

Kur'an Mühammet'e gökten inmiş

Okuyup hem mânâsını vermiş

Kur’an bize ondan miraz galmış

Okusun âlimler, dinleyin Kur’an’ı

Eğer Sırat’ı geçmek istersen

Havz-ı kevserden içmek istersen

Firdevz-i Âlâ’da uçmak istersen

Okusun âlimler, dinleyin Kur’an’ı (KK.70, Havana Gürcan’dan dinlemiş.)

LA İLAHE İLLALLAH:

Kılı kıldan ayıran

Ahrete gayıran

Beş yüz oğlan doğuran

Havva anamız yatar

La ilahe illallah

Yanılıp buğday yiyen

Cennet-i Âlâ’dan kovulan

Dünyaya benim deyen

Âdem babamız yatar

La ilahe illallah

Tenini kurtlar yiyen

Düşeni alıp koyan

Her belaya sabreden

Eyüp peygamber yatar

La ilahe illallah

Kanıla abdest alan

Allah'a doğru duran

Kıblesiz namaz gılan

Yônüs peygamber yatar

La ilahe illallah

Guyulara atılan

Yedi pula satılan

Mısır'a sultan olan

Yusuf peygamber yatar

La ilahe illallah

Arkasına kum çeken

Gözyaşına yoğuran

Mekke'ye bina guran

Halil İbrahim yatar

La ilahe illallah

Kan kalesini açan

Düşmana karşı koyan

Şahinler gibi bakan

Hazreti Ali yatar

La ilahe illallah

Ali'nin evlatları

Tevhit okur dilleri

Cennet bağının gülleri

Hasan, Hüseyin yatar

La ilahe illallah

Gece uykusu uyumayan

Gaflet gömleğin keyen

Ümmetine gayıran

Selver Muhammed yatar

La ilahe illallah (KK. 48, KK.70)

MEDİNE İLAHİSİ:

Medine yolları kumdur

Gönül Kâbe'ye döndür

Orlarda bizi öldür

La ilahe illallah

Harmanın dalı uzun

Yaprakları dizim

Habibullah iki gözüm

La ilahe illallah

Hurmayı kopar dalından

Zikri kesme dilinden

Kokla Cennet gülünden

La ilahe illallah

Medine'de biter hurma

Medine'ye kalk git durma

Orda hiç kimsenin kalbini kırma

La ilahe illallah (KK.70)

MEVLİD İLAHİSİ:

Elhamdülillah, elhamdülillah, elhamdülillah

Doğdu Muhammed

Biz ona ümmet

Eyler şefaat

Elhamdülillah, elhamdülillah, elhamdülillah

Ver selevat Muhammed'e can Ahmed'e

Ver selevat Muhammed'e nur Ahmed'e

Muhammed'in gözel adı

Doğdu Muhammed'im dedi

Nurunu alnında godu

Şavkını alnında godu

Ver selevat Muhammed'e can Ahmed'e

Ver selevat Muhammed'e nur Ahmed'e

Göklerdedir adı Beşir

Yerlerdedir adı Nazir

Kullar şefaat gözledir

Ver selevat Muhammed'e can Ahmed'e

Ver selevat Muhammed'e nur Ahmed'e

Velleylidir saçı onun

Nurdan durur tacı onun

Açıktır miracı onun

Ver selevat Muhammed'e can Ahmed'e

Ver selevat Muhammed'e nur Ahmed'e

Miraca çıktığı gece

Ümmetleri uçtan uca

Bağışlasın yüce hoca

Ver selevat Muhammed'e can Ahmed'e

Ver selevat Muhammed'e nur Ahmed'e (KK.70)

MERDİVENDEN İNDİRİRLER ÖLÜNCE:

Merdivenden indirirlê ölünce

Ölünce çözêlê belinin kuşağın

Gözüne görünmez oğlun, uşağın

Yakasız gömlektir örtün, döşşeğin

Yürü dünya yürü sonu virandır

Suyunu goyâlâ gazana dolunca

Kefeni biçilir boylu boyunca

Dağılırlâ seni gabire goyunca

Yürü dünya yürü sonu virandır

İki melek gelir çınarlâ gibi

Gözleri yanıyo şimşeklê gibi

Sual sorâlâ göklê gibi

Yürü dünya yürü sonu virandır

Cehennem'in üstündedir kapısı

Ateştendir duvarları, yapısı

Bu dünya yalandır, bunda galınmaz

Yürü dünya yürü sonu virandır

Gafil olma gafil, geri gelinmez

Yürü dünya yürü sonu virandır

Mabud'un duruken mahlûka tapma

Şeytana uyup da yolundan sapma

Dünya'yı yapıp da ahreti yıkma

Yürü dünya yürü sonu virandır

Azığın vâ mı yola çıkmaya?

Döşşeğin hazır mı varıp yatmaya?

İki melek geldi sual sormaya

Yürü dünya yürü sonu virandır

Acap gönüllê ayrılır mı yurdundan

Kadir Mevla'm bilir kulunun derdinden

İki melek enê dutâ ardından

Yürü dünya yürü sonu virandır (KK.55, Selime Kahraman'dan dinlemiş.)

MEVLİD İLAHİSİ:

Allah'ım rahmet eylesin bu Mevlüd'ün sahibine, bu mecliste olanlara

La ilahe illallah

Dezer müyesser eylesin bu Mevlüd'ün sahibine, bu mecliste olanlara

La ilahe illallah

Allah için yedirdiğin aş

Şahit olsun dağ ile taş

Horü gızları olsun yoldaş

Bu Mevlüd'ün sahibine, bu makamdan geçenlere

La ilahe illallah

Davet ettin komşuları

Hoşnut ettin geçmişleri

Allah versin bağşuşları

Bu Mevlüd'ün sahibine, bu meclisde olanlara

La ilahe illallah

Müftü, derviş bitti işin

Gider gönlünden teşvişin

Asan olsun cümle işin

Bu Mevlüd'ün sahibine, bu meclisde olanlara

La ilahe illallah

Her kim sever erenleri

Sever Allah da onları

Yedirsin Cennet hunları

Bu Mevlüd'ün sahibine, bu meclisde olanlara

La ilahe illallah

Hak davetin gabûl olsun

Birine bin ecar versin

Sekiz Cennet nasip olsun

Bu Mevlüd'ün sahibine, bu meclisde olanlara

La ilahe illallah

Yônüs Emre'm okur kitap

Rahmet eder ona Rehhep

Ya Mühammed gıl şefaat

Bu Mevlüd'ün sahibine, bu mekândan geçenlere

La ilahe illallah

Allah'ın şerbeti

Lutf-i kelâm sahipleri

Size malumdur hâlleri

Şimdi şerbet vaktidir efendim

Şimdi şerbet vakdidir

La ilahe illallah

Verip şerbeti kandırın

Yandı yürek söndürün

Tezce gönderin bu Mevlüd'ün sahibinden

La ilahe illallah

Şeyhimdir şeyhlerin başı

Şerbet olur can nefası

Doldur beri koca tası

Şimdi şerbet vaktidir efendim

Şimdi şerbet vakdidir

La ilahe illallah

Şeyhim Mustafa

Şerbet olur cana sefa

İçenlere olsun şifa

Bu Mevlüd'ün şerbetinden, zikrullahın hikmetinden

La ilahe illallah

Şerbet ile Allah-ü Tealâ düamızı gabul eyle

Komşulara ilham eyle

Şimdi şerbet vaktidir efendim

Şimdi şerbet vakdidir

La ilahe illallah

Şerbet bakraçlık çekilir

Gelir kazanlara dökülür

Şeytanın beli bükülür

Şimdi şerbet vaktidir efendim

Şimdi şerbet vakdidir

La ilahe illallah

Hep çaylar bir yere gelse

Yedi derya bal olsa

Bütün dünya şerbet olsa

Şimdi şerbet vaktidir efendim

Şimdi şerbet vakdidir

La ilahe illallah

Bahçelerde bülbül şakır

Hakk'ın kelamını okur

Bekmez dursun, baldan getir

Bu Mevlüd'ün sahibine, bu meclisde olanlara

La ilahe illallah (KK. 48, KK.70, Havana Gürcan'dan dinlemişler.)

NAMAZ İLAHİSİ:

Sabah namazında uyan

Uyan da nurlara boyan

Tabak tabak nurlara boyan

İhmal etme, gıl namazını

Öğle ezeni okundu

Cümle melekler yere döküldü

Şeytanın beli büküldü

Gullar namaz gılın namaz

İkindi namazını goma, galır

Şeytan imanını alır

Terkeyleme gıl namazını

Akşam namazı tez geçer

Kilitli kapıyı kimler açar?

Bir hayır versen bine geçer

Gullar namaz gılın namaz

Yatsı namazı uludur

Onu da gılmayanlâ delidir

Gılan gullar, Allah'ın makbul guludur

Gılanlar, güzel Mevla'nın makbul guludur

Gullar namaz gılın namaz

Yatsı namazını gılar yatarsın

Boylarınca nurlara batarsın

Cennet-i Âlâ'yı mekân dutarsın

Terkeyleme gıl namazını

Sabah namazıdır namazların kapusu

Yatsıyı da gılarsan tekmil olur hepisi

(KK.27, KK.60 ikisi de annesinden dinlemiş)

NİCE ÂŞIKLARI YANDIRAN SENSİN

Nice âşıkları yandıran sensin

Feyiz ırmağından gandıran sensin

Aşkınla gavurup kül eden sensin

Yollarında yakan sen değil misin?

Aşkın hasretiyle yansın özlerim

Ahu pınarından aksın gözlerim

Yollarına çıktım, yolun gözlerim

Hasretlik çektiren sen değil misin?

Mecnun'u Leyla'ya yandıran sensin

Aşkını kendine döndüren sensin

Azgın nefisleri öldüren sensin

Hidayet sahibi sen değil misin?

Bütün âlemleri sensin coşturan
Kalpleri aşkınla yakıp gavuran
Kuluna kulları irşad ettiren
Ona ilim veren sen değil misin?

Âlemler sultanı doyamam sana
Bütün günahlarla geldim kapına
Günahlarım çoktur bakma suçuma
Bizleri bağışalayan sen değil misin?

Muhammet'e Kur'an indiren sensin
Yolunu bizlere bildiren sensin
Şanını âleme duyuran sensin
Bizlerin sahibi sen değil misin?

Yüceler yücesi sensin Allah'ım
Gelmişim kapına, çevirme şâhım
Senin yollarına ben çok muhtacım
Yoluna düşüren sen değil misin? (KK.61, ilahîyi kendi yakmış)

<u>ÖLÜM İLAHİSİ:</u>

Ölüm demez genç goca
Kefin elinde gelir bir gün hoca
Bu dünya olur sana yalan gece

Sen ölümden gaçar mısın?

Derya deniz geçer misin?

Ölüm bulur bir gün seni

… (KK.27)

PEYGAMBER İLAHİSİ:

Hak Tealâ dedi kaleşir başım

Ağlama habibim, dökme gözün yaşın

Bağışladım ümmetlerin günahını

Ah ümmetim der der, ağlar Mühammed

Sancağımın celatı arşa yürüdü

Yüreğimin içinde yağı eridi

Resulün hârı âlemi bürüdü

Yeşil sancağı ile gider Mühammed

Sancağını sağ yanına al, la ilahe illallah

Muhammeder Resulüllah

…

Yeşil sancağı ile gelir Mühammed

Cennet'in içinde ırmaklar akar

Oturmuş huriler seyire bakar

Münafık olanı Cehennem yakar

Yeşil sancağı ile gelir Mühammet

Senin ümmetlerinin çok mevası

On sekiz âlemin Mustafa'sı

Yeşil sancağı ile gelir Mühammet (KK.48)

PEYGAMBERİMİZ ULUDUR:

Peygamberimiz uludur

Hakk'ın aziz guludur

Güzel adın Muhammet

Yolu Allah yoludur

Validesi İmine

Nur yağmış can evine

Gördü tatlı üryalar

İmrendi gök demire

Doğdu Hakk'ın güneşi

Doğmadı hiçbir eşi

Seksen bin …

Söyledi …

Kırk yaşına girince

Peygamberlik verildi

Allah birdir deyince

Putlar yere serildi

Abdullah'dır pederi

Yükseğidi değeri

Öksüz galdı aneden

Üzüntülê boşuna (KK.12)

RABB'IM ALLAH:

Rabb'ım Allah

Nebim Muhammed

Dinim din İslam

Kitabım Gur'an

El sünnet, vel cemahat

Eytigatdan nasibim

Amelde meshebim

İmam-ı Âzâm Ebû Hanife züriyetindenim

Hazret-i Âdem milliyetindenim / Halil İbrahim milletindenim

Allah, Hazret-i Âlâ

Müslümanım elhamdülillah

Hakkun Eşhedüenla ilahe İllallah

Ve eşhedü enla Muhammeden abd-ı Hu ve resul-ı Hu (KK.15, KK.71)

RAMAZAN İLAHİSİ:

Mübarek Ramazan geldi

Mescitlê nurla doldu

Mü'minlere râmet oldu

Merhaba yâ şeh Ramazan merhaba

Mübarek Ramazan geldi

Oruç dutan râmet gıldı

Munâfıklâ mahrum oldu

Merhaba yâ şeh Ramazan merhaba (KK.70)

RAMAZAN-I ŞERİF İLAHİSİ:

İzzet ile geldin bize

Sen şefaat eyle bize

Senin ile hürmet edem size

Merhaba ya şehr-i Ramazan merhaba

Kılalım namazı, tutalım orucu

Bu ayda ölene gelmez sorucu

Yarın mahşerde olursun yardımcı

Merhaba ya şehr-i Ramazan merhaba

Teravi gılmayan yüzü garalar

Hakk'ın huzuruna niçe varalar?

Merhaba ya şehr-i Ramazan merhaba

On bir aylık yoldan geldin

Zalimlere zindan oldun

Müminlere iman oldun

Merhaba ya şehr-i Ramazan merhaba

Recep ayında oruç dutdum

Şaban ayında hürmetler ettim

Gelecek diye çok rızalar çekdim

Merhaba ya şehr-i Ramazan merhaba (KK.70)

SEN BİLİRSİN HALLERİMİ:

Sen bilirsin hallerimi

Sil günahkâr defterimi

Kimse bilmez dertlerimi

Elimden tutanım yok

Kara yüzlü Neslihan'ım

Her an sızlar yaralarım

Derdime derman ararım

Elimden tutanım yok

Gönül verdim evliyaya

Allah'ıma götür deye

Götürdü çıkmaz yollara

Elimden tutanım yok (KK.61, kendi yakmış)

SEYDİM SEYDİM SEY ÂMAT:

Seydim seydim sey Âmat

Sevdiceğim Muhammed

Muhammed'in dalları

Has bahçenin gülleri / Cennet-i Âlâ'nın gülleri

Gırmızı güller açılmış

İstanbul'a saçılmış

Nen nen dedim yatırdım

Allah dedim kaldırdım

Abdesini aldırdım

Namazını gıldırdım

Gökden altın çevini indirdim

Dedesine gönderdim

Dedesi gelir gelmişden

Iprıcığı (ibriği) gamışdan

Yapracığı gümüşden

Sındım suyumu içmeden

Cennet kapısını açmadan

Cennet'de vâ bir pınâ

Ne akâ ne dinê

Buradan geçen devrişlê

Hak yoluna durmuşlâ

Külle kömür olmuşlâ

Gelin ağzı açalım

Künahlardan gaçalım

Savaplara girelim (KK.16)

SOFİ İLAHİSİ

Burası dervişer evi

Sofiler eder bayramı

Sofileri sorarsan

Sevdamızın gurbanı

La ilahe illallah

La ilahe illallah (KK.61, rüyasında kendi yakmış)

SULTANIMIZ:

Sultanımız tövbe verir

Hakk'dan alır, halka verir

Muhammed'in soyundandır

Büyük sultan Buhara'dır (KK.61, şeyhi için rüyasında kendi yakmış.)

ŞOL CENNET'İN IRMAKLARI:

Solu Cennet'in ırmakları

Akar Allah deyo deyo

Çıkmış İslam bülbülleri

Öter Allah deyo deyo

Aydan aydındır yüzleri

Şekerden datlı sözleri

Cennet'de hori gızları

Gezer Allah deyo deyo

Aydan aydındır Harun'a

Goma bugünü yarına

La ilahe illallah

… (KK.7)

ŞU DÜNYANIN MEKRİNE ALDANMA:

Şu dünyanın mekrine aldanma

Sen de kurtulmazsın ölüm elinden

Ben filanım deyip göğsünü germe

Sen de kurtulmazsın ölüm elinden

Hani Meryem oğlu İsa

Firavün kavmü ile cenk eden Musa

Elinden kurtulmazdı ezderha asa

O da kurtulmadı ölüm elinden

Nemrut İbrahim'e etmedi iman

Tahtını yel götüren han-ı Süleyman

Lokman da bulmadı ölüme derman

O da kurtulmadı ölüm elinden

Gökten Kur'an ayet ayet indirildi

Dertli kullarına derman gönderildi

Kalsa bu dünyada Muhammet kalırdı

O da kurtulmadı ölüm elinden (KK.70)

TELEVİZYON İLAHİSİ

Başköşede otursun

Gece gündüz bizimlesin

İbadetlere engelsin

Nerden geldin televizyon?

Televizyon girdi evlere

Dost olur o nefislere

Konuşulmaz sohbetlerle

Nerden geldin televizyon?

Kapadın Kur'an'ı, hadisi

Şımarttın zalim nefsi

Meşgul ettin hepimizi

Nerden geldin televizyon?

Niçin girdin evimize?

Dert getirdin derdimize

Uyku vermez gözümüze

Nerden geldin televizyon?

Başköşede otursun

Dedikodu getirirsin

Ömrüm boşa bitirirsin

Nerden geldin televizyon?

Perişan ettin gönülleri

Çaldın mahsun yavruları

Secdeye varmaz yüzleri

Nerden geldin televizyon? (KK.61, kendi yakmış)

TÜRBENİN EDRAFINDA:

Türbenin edrafında büküldü belim

Mahşer yerine varınca dutuldu dilim

Yanıyon Allah yanıyon, içim yanıyo

Beni gören âlimlê mehrum sanıyo

Türbenin edrafında akıyor ırmak

Benim muradım Cennet'i görmek

Yanıyon Allah yanıyon, içim yanıyo

Beni gören âlimlê mehrum sanıyo

Türbenin edrafında açılmış mersin

Açın kapıları Mohammed gelsin

Yanıyon Allah yanıyon, içim yanıyo

Beni gören âlimle mehrum sanıyo

Türbenin edrafında vardır bir guyu

Guyudan aldığımız ebizemzem suyu

Yanıyon Allah yanıyon, içim yanıyo

Beni gören âlimle mehrum sanıyo (KK.7)

ÜMMETTEN NİDA GELDİ:

Ümmetten nida geldi

Yetiş Muhammed bugün imdat günüdür

Seyredip gidin mahşer yerine

Yetiş Muhammed bugün imdat günüdür

Cehennem'in ateşi dökülür daşâ

Cümle peygamberlê secdeye düşê

O, zayıf ümmetlerim deye mahşere koşâ

Yetiş Muhammed bugün imdat günüdür

Cehennem'in üzerine Sırat gurulur

Herkesin amelleri orda sorulur

İsrafil üfürür, ölüler kalkar, dirilir

Mizan hazırlanır, Sırat gurulur

O, zayıf ümmetlerim boyun büküp durunca

Gızım, ciğê köşem Fatma, bana yardım vâ mı?

Baba ben Cehennem'in yanına varayım

Mizanın sağ yanına durayım

Hasan'la Hüseyin'in kanlı gömleğini giyeyim

Sen şefaat eyle, ben de gurban olayım

Kur'an almış eline

Allah guvvet vêsin diline

Bekci durmuş Cehennem'in yoluna

Ah Muhammed'im derlê, ağlar Muhammed

Cehennem'in üsdündedir kapusu

Ateşdendir duvarının yapusu

Ümmetlerin ordadır hepisi

Ah Muhammed'im derlê, ağlar Muhammed

Ali sancağını almış eline

Seyradip gidê mahşer yerine

Hasan'la Hüseyin'i almış yanına

Ah Muhammed'im derlê, ağlar Muhammed

Gün tutuldu Cehennem'in pusundan

O da korkâ heybetinden, sesinden

Dudakları çatlamış korkusundan

Ah Muhammed'im derlê, ağlar Muhammed

Cehennem'in üsdündedir gızgın közlê

Odur bizi hâlden hâle götüren

Ümmetlerin hep işini bitiren

Ah Muhammed'im derlê, ağlar Muhammed

Cehennem'in kükresi yürüdü

Cümle müminlerin ayağı eridi

Ana, atamızı zebaniler sürüdü

Ah Muhammed derlê, ağlar Muhammed

Cehennem'in üsdündedir kapusu

Ateşdendir duvarının yapusu

Seksen yıllık yoldan gelir kokusu

Ah Muhammed'im derlê, ağlar Muhammed

Siz durun ben Allah'a yalvarayım

Yüz dutup dergahıma durayım

Olmaz ise siz durun, ben sizin yerinize yanayım

Ah Muhammed'im derlê, ağlar Muhammed (KK.70)

VARSAM:

Varsam âlime sahati mi?

Acep Allah, bize kulum, der mi?

Nevsin elinden yakılmış yolumu

Acep Allah'ım bize kulum, der mi?

Yüzümü yerlere sürsem ağlasam

Günahlarıma tevbe eylesem

Doğru yol nerdedir sorsam

Acep Allah'ım bize kulum, der mi?

Eyvah, kendi özüme kıymışım!

Günahım çok, amellerimi bilmişim

Kendi elim ile Cehennem'e girmişim

Acep Allah'ım bize kulum, der mi?

Yûnüs der hele sen de varırsın

Başa neler gelir, onda görürsün

Arada bilirsin yüzün karasını

Acep Allah'ım bize kulum, der mi? (KK.55, Selime Kahraman'dan dinlemiş.)

YOK YERE:

Yok yere geçirdim günümü

Ah ne edeyim ömür seni?

Senin oldum gari

Ah ne edeyim ömür seni?

Geldim, geçdim, bilmedim

Ne ettim…

Ah ne edeyim ömür seni?

Ayrılıp geri gelmeyesin

Gelip beni bulmayasın

Bu devrenle sürmeyesin

Ah ne edeyim ömür seni? (KK.55)

ZAMANE İLAHÎSİ:

Otururlar bir arada

Yalan, gıybet dillerinde

Zamanenin avretleri

İnce örtü bürünürler

Gözel koku sürünürler

Türlu türlu görünürler

Zamanenin avretleri

Dört yolu eğri bilirler

Hepsi bir yere cem olurlar

Hakır hakır gülerler

Zamanenin avretleri

Şipler alıp döşenirken

İbrişimler guşanırken

Kefinlere giren insan

Ezrail gelince uyanan insan (KK.61)

ZEMZEMİNDEN APDES ALSAM

Zemzeminden apdes alsam

Yeşil daşda namaz gılsam

Beytullah'da tevaf dönsem

Görebilsem Muhammed'i (KK.61, kendi yakmış, ilk ilahîsiymiş)

2.1.7. Düzgü:

"Düzgü; muhtelif konularda ve daha ziyade ikilik yahut üçlüklerle söylenen, tecrübe ve görüşleri yansıtan teknik yönden üstünlüğe sahip özlü ve ölçülü sözler anlamına gelir." (KAYA 2004: 409)

İlyaslı, düzgü türü açısından da zengin bir kasabadır. Yörede tespit ettiğimiz düzgü örneklerini şöyle sıralayabiliriz:

"Acık yi

Böcük yi

Ölmüş eşeğin etini yi" (KK.55)

"Ağlarsa anam ağlar

Gerisi yalan ağlar" (KK.55)

"Ak aldım direm direm,

Benim derdim guru verem." (KK.22)

"Al turpu, vur Türk'e

Yazık oldu o turpa" (KK.27)

"Altınıdı pul oldu,

Gızıdı dul oldu" (KK.11)

NOT: Kendi değerini düşürmek, anlamındadır.

"Anası gezê,

Gızı gezê,

Ala gancık evcik bozâ." (KK.55)

“Anasına bak, gızını al

Kenarına bak, bezini al” (KK.59)

“Ârif isen bir gül yeter kokmaya

Hoyrat isen gir bahçeye yıkmaya” (KK.55)

“Aşk ağlatır

Dert söyletir” (KK.55)

“Bahçelerde sarımsak

Sarım sarım sarılsak” (KK.55)

“Benim gızım bina okur,

Dönê dönê bildiğini okur” (KK.55)

“Benim işim serindir serin,

Böyün olmazsa yarın.” (KK.12)

“Beş dakka mola

Bi cigara dola” (KK.55)

“Bi hoplatdım

İki hoplatdım

Üçde guyuya cuplatdım” (KK.12)

“Bir okka turp,

Neye dutarsan dut.” (KK.12)

“Bilirdin huyunu

Niye içdin hoşafın suyunu” (KK.12)

“Bin işci

Bi aşcı” (KK.59)

“Boğaz kişiden aşşâ

Dep ondan aşşâ” (KK.55)

NOT: Anlamı, nefsine, kötü arzularına boyun eğme, onları bastır.

“Böbê

Yi de gebê” (KK.55)

“Bulutlâ gidiyosa Şam’a

Çek eşşeğini dama” (KK.55)

“Cingen ciyê bişirmiş,

Yarısını küle / yere düşürmüş.” (KK.55)

“Çalıdan dolandık

Çeşmeden sulandık

Döndük.” (KK.12)

“Çanakdan alıyon,

Arkama çalıyon.” (KK.12)

“Darı mı darı,

Garı mı garı,

Varı mı varı” (KK.15)

“Değmenim ağır,

Gulağım sağır.” (KK.71)

“Dil durdu baş esen

Dil durdu başı kesen” (KK. 12)

“Dilim mi dilbez?

Dilberim mi dilbez?

Dilberimden dilim daha dilbez” (KK.12)

“Doluya goydum almadı,

Boşa goydum almadı.” (KK.55)

“Dönüp dönüp gelcên,

Eski elek dê mi alcân?” (KK.21)

“Düşün yavrum düşün

Eşşek alınmaz gışın”

Onun da parası peşin” (KK.55, KK.68)

“Ekmek Hıdır’ın,

Su Bedir’in,

Yin yin gudurun.” (KK.55)

“Ele veri talkını,

Kendi sıyırı salkımı” (KK.36, KK.37)

“Elemtere fiş

Kem gözlere şiş” (KK.55)

“Erkek dişi,

Bi sürü kişi” (KK.12)

“Eveli insanlâ bönümüş

Yeşil atlazlâ donumuş” (KK.71)

“Filançının lafı

Süpürgenin sapı” (KK.55)

“Gağnısı cızlak,

Yükü yaylak” (KK.68)

“Galdır gaşını,

Yiyen aşını.” (KK.55)

“Garlâ yağâ, iz örtülü,

Donlâ yamanır, diz örtülü” (KK.55)

“Gatıran,

Her derdi batıran” (KK.71)

“Geldi de geçivedi

Dutdu da gaçıvedi” (KK.22)

“Geldi zamanı

Sattım samanı

Yaptırdım ben bu hanı” (KK.38)

“Gez Anya’yı,

Gör Konya’yı” (KK.55)

“Göde

Yidini öde” (KK.55)

“Gulunç

Ellere gülünç” (KK.59)

“Hamsiiin,

Sen benden kemsin

Ben senin yerine olsam ocakda tarnaşını

Deveninin garnında döşşeği

Gadının garnında uşşağı

Buz dutdurun.” demiş zêmeri.” (KK.55, KK.71)

“Harmana gidêsin gurna diŋe

Düğüne gidêsin zurna diŋe” (KK.12)

“Hoşça kal

Sivri sakal.”(KK.55)

“Irafdan düşdü bi tabak

Tın, dese de tabak

Tın, demase de tabak” (KK.55)

“İki tas bir ayar

Onun lafını kim sayar?” (KK.55)

“İş başı beri

Şeytan başı geri” (KK.55)

“İşine geliyosa yan cebine gat,

İşine gelmeyosa gidêken çöp tenekesine at.” (KK.12)

“İtecik

Türkiye’de bi tecik.” (KK.22)

“Kaldırtma halıyı,

Söyletme kötüyü” (KK.12)

“Kapız’dan düm içdik,

Biz bu işden vazgeçdik.” (KK.12)

“Kel oldum olcek,

Dizime de mi incek?” (KK.3)

“Kuyruk koptu

Toza battı” (KK.55)

“Küpü güne goduk

Üstüne binegoduk.” (KK.55)

Anlamı: İşi iyi yapalım derken daha da kötü oldu.

“Lafını bilmeyen kişi

Gerek erkek, gerek dişi” (KK.55)

“Nasip ise gelir yaddan Yemen’den

Nasip değilse ne gilir elden?” (KK.12)

“Ne haptayım

Ne huptayım

Ara yerde küpteyim” (KK.55, KK.68)

“Nerde birlik

Orda dirlik” (KK.55)

“Oğul oğşak

Bit yavşak

Toplanmışız.”

Anlamı: Uzaktan yakından, yaşlısı genciyle ailenin toplanıp sohbet etmesi

“Okurun, yazı bilmam

Severin, nazı bilmam” (KK.12)

“Oldu olcak

Gırıldı nacak” (KK.55)

“Ottan döşek

Daşdan yasdık

Çuldan yorgan” (KK.22)

“Öküzü benli

Devesi çanlı” (KK.55)

“Ölen desen ecel yok,

Dutan desen mecal yok.” (KK.55)

“Sacım iyi oldu hamırım tükendi,

Gocam iyi oldu ömürüm tükendi.” (KK.55)

“Sağır garı, sığır garı

Yanını Saray yolu garı” (KK.55)

Anlamı: Sessiz ol

“Say seni sayanı yerile yeksenise,

Sayma seni saymayanı Mısır’a sultanısa.” (KK.55)

“Sen tavık olmadın mı?

Düneye gonmadın mı?” (KK.22)

“Senin gözün ineğile danada

Benim gözüm ale gözlü Döne’de” (KK.55)

“Son goca

Garanlık gece” (KK.55)

“Sônadan gömüş

Bayılmış, ölmüş” (KK.37)

“Şurda gelinne gız yatâdı

Şurda deveyle duz yatâdı

Şurda da dedeyle biz yatâdık.” (KK.55)

Anlamı:Eskiden daha iyi yaşıyorduk anlamında. Eskiyi yâd emek için kullanılır.

“Tek duran tekkesine,

Tek durmayan gatır sopasına” (KK.55)

“Tenaşı, tarnaşı

Yi yi, gaşı” (KK.23)

“Tıngır elek tıngır saç,

Elim hamır, garnım aç.” (KK.55)

“Üç gün aç, bir gün tok

Hiç kimsede vizdan yok” (KK.12)

“Varım yoğum

Dünya malım” (KK.37)

“Vazgeç derlê de geçemem

İlk gözümün ağrısı” (KK.12)

“Ya uzakdadır geliyodur

Ya güççükdür böyüyodur” (KK.12)

"Yağmadı yâmır

Bitmedi bosdan

Ne yapsın kel Osman" (KK.59)

"Yarancak olsam ben yarancâdım ere

Doksan dokuz ev yapdım gara yere" (KK.55)

Anlamı: Köstebekten bahsederken aslında insanların doyumsuzluğu, kadir kıymet bilmezliği anlatılmak istenir.

"Yaz günü

Yağma günü" (KK.27)

"Yaz iyirdim

Güz iyirdim

Gocaya bi donluk bez iyirdim" (KK.55)

"Yedik, içtik Allah artırsın

Sufrayı guran galdırsın" (KK.55)

"Yokdur gocam,

Selin gaynâ gecem" (KK.12)

"Yol verin şaşkına

Geçsin gitsin Allah aşkına." (KK.55)

“Yüz vêdik deliye,

Geldi s.çdı halıya.” (KK.12)

“Zengin, zengin olasıya neçe cefa çekmiş;

Fakir, fakir olasıya neçe sefa sürmüş.” (KK.55, KK.71)

“Zürafanın düşkünü

Beyaz giyer kış günü” (KK.55)

2.1.8. Tekerleme:

“Tekerleme; vezin, kafiye, seci veya aliterasyonlardan istifade ederek hislerin, fikirlerin, hal ve hayâllerin abartma, tuhaflık, zıtlık, benzetme, güldürü, kısa tanım yahut çağrışımlar yoluyla ortaya konulduğu basmakalıp sözlerdir.” (KAYA 2004: 548)

İlyaslıda “Şemsi Paşa pasajı” türünden aliterasyon içeren, söylenişi zor tekerlemelere pek rastlanmaz. Kasabanın tekerlemelerinin çoğu çeşitli çocuk oyunlarıda söylenen oyun tekerlemeleridir ve uyaklı, ölçülüdür. Bu tekerlemelerden bazıları kendine has bir ezgiyle söylenir. İlyaslı tekerlemeleri şunlardır:

2.1.8.1. Adakla ilgili Tekerlemeler:

“Adak adak

Yağlı budak

Üzüm çöpü

Armut sapı” (KK.55)

“Kömürlükte kömür

Bayramlarda ömür

Merdimandan eniyo

Bize adak veriyo

Ellilik olsun, yim beşlik olsun

Dombülü dêzem sağ osun

Gıli gıli gıllengoooz" (KK.12)

2.1.8. 2. Çocuk Oyunlarında Ve Sayışma Sırasında Kullanılan Tekerlemeler:

"Ağıl mağıl

Herkes evine dağıl" (KK.63)

"Bi keserim vâ

Bi keserim vâ

Vermem beşe

Döğerin daşa

Yaşa İsmet Paşa yaşa

Tık gıdı tık tık

Tık gıdı tık tık" (KK.55, KK.71)

"Bir alma, iki alma

On alma, mor alma

Çık kapıdan kör alma" (KK.22, KK.28, KK.33, KK.36, KK.55, KK.68, KK.71)

"Araylı / turaylı / tom tom saraylı." (KK.55, 68)

"Bir iki üç / Ebelik güç" (KK.3, KK.55, KK.63)

“Bir, iki, üçler, yaşasın Türkler

Dört, beş, altı, Romanya battı

Yedi, sekiz, dokuz, Almanya domuz

On, on bir, on iki, İtalya tilki

On üç, on dört, on beş, Amerika kalleş” (KK.63)

“Birem birem

İkiyen iken

Ayak altı, alme yedi

Sere sekiz, serçe dokuz

Helbir, dedi hülbür, dedi

Sen git de sen çık dedi.” (KK.22, KK.33, KK.37, KK.55, KK.71)

“Birlim birlim,

İkilim ikilim,

Üçlüm üçlüm,

Onlum onlum,

Onunu bırak,

Evler ırak,

Horoz ötüyo, cumbadak” (KK.22, KK.33, KK.71)

“Bu taraf sanayi

Karşı taraf enayi

Hop güm PTT

Basket girdi sepete

Karşı taraf uyuyor

Yastık yorgan istiyor" (İlyaslıda oyun oynayan çocuklardan duyulmuştur.)

"Çantamı taktım goluma

Çıktım asvalt yoluna

Ben bi subay beklerken

Çöpcü de girmiş goluma" (KK.63)

"Ebem ekmeği

Hamam tokmağı

Bi cimbiş bi daş" (KK.55, KK.63)

NOT: Bu tekerleme, "beş taş oyunu"nda söylenir.

"Kaşlar kara, gözler kara

Sen kara, ben kara

Çocuğumuz kapkara

Doğum yeri Ankara

Sen sarı ben sarı

Çocuğumuz sapsarı

Doğum yeri Çankırı" (KK.63)

"Komşu komşu hû!

Oğlun geldi mi?

Geldi.

Ne getirdi?

İnci / incik boncuk..

Kime kime?

Sana bana.

Daha kime?

Gara kediye.

Gara kedi nêde?

Azadın dalına çıkdı.

Dal nêde?

Palta kesdi.

Palta nêde?

Suya düşdü.

Su nêde?

İnek içdi.

İnek nêde?

Ormana / dağa gaçdı.

Orman / dağ nêde?

Yandı kül oldu, bitdi" (KK.20, KK.28)

"Portakalı soydum

Başucuma koydum

Ben bir yalan uydurdum

Duma duma dum

Kırmızı mum

Dolapda bekmez

Yala yala bitmez

Ayşecik cik cik cik

Fatmacık cık cık cık

Sen bu oyundan çık

Pis çocuk, pis çocuk.” (KK.63)

“Tambak, tumbak

Dön arkana iyi bak” (KK.63)

“Yerde ne var yer boncuk

Gökde ne var gök boncuk

Annenin adı ne Fatma’cık / Ayşecik

Kaldır beni hopbacık” (KK.55)

2.1.8.3. İsimlerle İlgili Tekerlemeler:

“Adım Fatma

Dişim dakma

Benim de pek

Yapdığıma bakma / Yapdığım işe bakma”(KK.23, KK.64)

“Âşa Âşa aş gibi

M…leri daş gibi

Âşa benim dosdumdur

Âzı gırık desdimdir” (KK.55)

“Bilmeselê yakmazlâdı

Delmeselê dakmazlâdı

Yatsam Âşa'yla

Kaksam Fatma'yla" (KK.12)

"Döndü

Ambara çöndü

Gır eşeğe bindi" (KK.55)

"Durmuş durmuş duramamış,

Eve gitmiş, gocagarısını bulamamış" (KK.55)

"Elime

Sarsın Mevlit senin ince beline" (KK.25)

"Fatma!

Ocak başından kakma!(KK.37)

"İmine

Dombay girsin donuna" (KK.55)

"Hasan Hasan

Havla basan

Derelede gavak kesen" (KK.55)

"Havana, sen adımdansın

Âzımın dadındansın" (KK.12)

“Mêmet Mêmet mendilli

Ocak başı gandilli

Torbada duz yok

Mêmet’e gız yok” (KK.55)

“Mêrem meriş

Muradına eriş” (KK.55)

“Mustafa mısır kafa

Neden gitdin bizim dama?

Dam senin malın mı?” (KK.29, KK.63)

“Mustafa mıstık

Arabaya kıstık

Üç mum yaktık

Seyrine baktık” (KK.29)

“Sali

Gel gali” (KK.55)

“Sali

Naha başına toplansın ahali” (KK.12)

“Sali

Ne zaman olcan vali” (KK.32)

“Selime

Sarsın Mevlit senin ince beline” (KK.25)

2.1.8.4. Yer Adlarıyla İlgili Tekerlemeler:

“Ağalan buğdaycı

Yoncalı laklakcı

Uzunoluk leplepci (leblebici)” (KK.13, KK.76)

“Ay dede,

Evin nerde

Gökçe Bel’de

Gökçe Bel’in neresinde

İki gaya arasında

Tavuk getir, yağa batır

Ben yimecen, geri götür.” (KK.22, KK.29, KK.55, KK.59, KK.63, KK.68)

“Çukurallı, çukur g.tlü

Saraylı g.tü galaylı

Çardaklı g.tü bardaklı

Güreli g.tü pireli

İlyaslı gözü yaşlı” (KK.63)

“Eşme’nin adamı eşş.ğe yakın

Afyon’un adamı gatıra yakın

Uşak’ın adamından kendini sakın” (KK.13)

“Saray’ın soğan aşı,

Güre’nin gabak aşı” (KK.76)

“Saraylı gabakcı

İlyaslılı kömürcü

Çukurallı biberci.” (KK.63)

2.1.8.5. Diğer Tekerlemeler:

“Birler, birbirini yerler

İkiler, mismis kediler

Üçler, makine gibi işler

Dörtler, öküz gibi zörtler

Beşler, misafirler.” (KK.63)

“Çoban ekmeğini yiyince

Kepeneğini keyince

Düvvv gara goyun deyince

Dal dal dal gızım dal dal” (KK.55)

(NOT: Emekleyen çocuk, yürümeye başlasın diye kollarından tutulup dikeltilen çocuğa bu tekerleme söylenir. Bir taraftan da hafifçe kolları bırakılır. Sese odaklanan, âdeta mest olan çocuk farkında olmaksızın dikilmeye başlar ve ilk adımını atar.)

“Efe

Kafası dönmüş tefe” (KK.68)

“Epcep

Üzüm getir cep cep

Ben yiyen sen bak

Tülü tülü tombak” (KK.71)

“Gabak aşı bişdi duz isder

Ana benim canım gız isder” (KK.55)

“Gabak

Yi de dadına bak” (KK.63)

Gedik geme

Sök sök gene yama (KK.55)

“Gıt gıt gıdak

Yumurtam sıcak

İnanmazsan

Gel de bak” (KK.29, KK.63, KK.68)

“Hacı dede dim dim

Sakalına bindim

Bir mum yakdım

Şavkına bakdım” (KK.55, KK.71)

“Hade davran

Eşşek arısı soksun da gavran.” (KK.28)

“İlâna

S.ç bubanın külâna” (KK.55)

“Keloğlan

Akşam bize gel oğlan”(KK.55)

“Leylek leylek havada

Yumurtası tavada

Gel bizim hayada

Bizim hayat daşlıca

Yengemin bi oğlu / gızı doğmuş

Galem galem gaşlıca

Leylek leylek lekirdek

Hana bana çekirdek?

Çekirdeğin içi yok

Kel Fatma’nın saçı / suçu yok.” (KK.12, KK.55)

“Menevşe

Oğlunu gızını go da beni ôşa” (KK.71)

“Nar denesi, nur denesi

Şu gönlümün bi denesi” (KK.63)

“Sübhaneke, sümbül teke

Anam geçi, babam teke

Endi gitti seke seke” (KK.29)

“Tülü tülü tombak

Ben yiyen sen bak

Uçuç böcek uç uç

Anan baban iğneli guyuya düşmüş, uç uç

Kim çıkarmış uç uç” (KK.20, KK.55, KK.71)

“Yağmur yağıyor

Seller akıyor

Arap kızı

Camdan bakıyor”(KK.55, Annesinden duymuş)

“Yalancı, yağlı geçi

Derelerde / pazarlarda bağlı geçi

Üzüm verdim yimedi

Geçi b.kunu gomadı” (KK. 28, KK.33, KK.55)

“Yardım,

Ayak ayak vardım” (KK.55, KK.71)

2.2. MENSUR ÜRÜNLER

2.2.1. Atasözü:

"Ulusal sağduyunun içinden süzülüp arına durula özleşerek toplumun ortak görüş ve inancını yansıtan, genel anlamıyla özsöz niteliğindeki sözlere atasözü denir." (EYÜBOĞLU 1975: vıı)

"Çoğunlukla söyleyeni meçhul kalmış, söyleneni ise halka malolmuş atasözleri, yüzyıllar boyunca türlü değişikliklere uğramış, bir kısmı unutulmuş, başka şekillere girmiş veya yeni yeni sözler eklenmiştir. " (TÜLBENTÇİ 1971: 1)

İlyaslı, hemen her durumla ilgili en az bir atasözüne sahiptir. Günlük hayatta da bu atasözleri çok kullanılmaktadır. Atasözlerinden bazıları köyde yaşanmış bir olaydan kaynaklanmaktadır.

İlyaslıda kullanılan atasözleri, atasözlerinin anlamları ve çıkış nedeni bilinenelerin öyküleri aşağıda verilmiştir; ancak yöre dışında da yaygın olarak kullanılanlarla, verdiği öğüt çok açık olanların anlamları yazılmamıştır.

Acamı öküz zevleyi gırâ: İnsan bir işte uzmanlaşmadan önce hata yapabilir, çevresine ve kendine zarar verebilir. Hata yapmamak için yardım almak gerekir.

Acı acıyı, su sancıyı keser.

Acı badılcanı gırâ çalmaz.

Acığan doymam sanır, susayan ganmam sanır.

Acele eden köpek, gözsüz enik doğuru: Acele eden, yanlışlık yapar. İş yaparken dikkatli, ağır ve telaşsız davranmak gerekir.

Aç köpeğin beyni dar olur

Aç köpek fırın delê.

Adam eşeğinden, kadın yatağından belli olur.

Adam sel, kadın göldür.

Adamakla mal tükenmez.

Ağlamayan bebeğe m.m. verilmez.

Ağalık vermekle, efelik vurmakla olur.

Ağır basdı, yenli çöğdü.

Ağır daşı ne yel alır, ne sel alır.

Ağlarsa anam ağlar, gerisi yalan ağlar.

Âh alan onmaz, âh da yerde galmaz: Kimsenin âhını (bedduasını) alma, kimseye kötü davranma, kimsenin kalbini kırma.

Ak köpeğin pamuk bazarına zararı olur.

Akıllı, sayıntı sayasıya / sayarken deli, oğlanı everir.

Akılsız köpeği yol gocaltır.

Al atımın annı saka, kendi adını bana dakâ: Başkalarının kusurlarını, eksiklerini uyarmadan önce kendi hatalarımızı görüp düzeltmeliyiz

Alcan demeyle alınmaz, vâcan demeyle varılmaz.

Alçak eşşeğe semê vuran çok olur: Güçlü, kararlı, azimli olmak; başkalarının yanında dimdik durmak gerekir. Yoksa ezmek isteyen çok olur.

Alışmadık g.tde don durmaz.

Alma kulun âhını, görme kulun zulumunu

Altın beşiğin gümüş beşiğe işi düşê: Zengin de olsan, kariyer sahibi de olsan insanlara ihtiyacın vardır. Küçümsediğin insanlara işin düşebilir.

Altından ağacın olsa, zümrütten yaprak, akıbetin kara toprak

Ana evi duz daşıdır, yalanmayınca doyulmaz: Anneye doyulmaz. Anne herkesten çok sevilir. Yemekleri de her yerde aranır.

Ana gezê, gız gezê, ala zağar ev bozâ: Köyde önceden kapılar kilitlenmezmiş. Anne-kız gezince ev köpeklere kalır, hâliyle köpekler de evi dağıtır.

Ana örmeyle döğê, el yarmayla döğê / Analâ beslê hurmayla, ellê döğê yarmayla.

Anamın adı bana yetê, bubamın adı beni satâ.

Ananın hatırı gırılcâna ağanın gatırı gırılsın.

Anası ölen gadı, bubası ölen bey oldum sanır

Anma dosduna, anâ dosduna

Ar, yiğidi gambur edê.

Arap'a yavrısı şirin gelir.

Arı balını yimez, garı yağını yimez: Tutumlu olunmalı, gereken yere harcama yapılmalıdır.

Arsıza ar neynesin, kokmuşa duz neynesin?

Armut dibine düşê

Âşamın hayrından sabahın şerri iyidir.

At deye alısın eşşek çıkâ, eşşek deye alısın at çıkâ.

At koştu, kısrak koştu, goca beygir sana ne oldu? İnsan başkalarına uyup yapamayacağı işlere girişmemelidir.

At, sahibine göre kişnê.

At yanna varan at olur, mat yanna varan mat olur: İyi insanla konuşanın karakterinde olumlu değişiklikler olur.

Ata vurma, arpaya vur: Birine iş yaptırmak istiyorsan önce karnını doyurman gerekir.

Ataş, elle dutulmaz.

Atın depmezi olmaz, itin gapmazı olmaz.

Atını yeden yayan olmaz, malını güden çoban olmaz.

Atlı, atını bağlayasıya gadâ eşşekli de gelir.

Ay vâ günü beslê, gün vâ ayı beslê.

Ayak almaz daş olmaz, başa gelmez iş olmaz.

Az sadaka, çok bela defeder.

Azı gızına, çoğu gocana gösderme: Erkek, çok diye aşırı harcayabilir, çocuk da arkası var sanıp tekrar isteyebilir.

Bağa var izin olsun, üzüm yimeye yüzün olsun: İnsanın bir işten istediği sonucu alabilmesi için ona emek vermesi gerekir.

Başa geleni ayak çekê.

Ben giderin dosdun üsdüne, dost süpürge süpürü benim üsdüme.

Beş paralık fener, o kadar yanar: Ucuza alınan, değersiz eşyadan çok fazla verim bekleme.

Beygirlê depişirken eşeklê arada galır: Büyükler kavga ederken küçükler üzülür, incinir. Mevki sahipleri veya zenginler çekişirken zarara uğrayan fakirler, güçsüzlerdir.

Beylik tastan su içilmez: Değerli eşya her yerde kullanılmaz.

Bi ağacın dibinde bin goyun eğleşir: Ailede ve toplumda insanları idare edecek yöneticiler olmalıdır.

Bi cingen oğlu ölmeyle bi şey olmaz.

Bi damla gan kırk lokmadan meydana gelir.

Bi garının âşama gadâ dutduğunu bi g.tü b.klu tavık âşamla eşê de gidê.

Bi günlük beylik, beyliktir.

Bi ötürüklü çepiş, goca sürüyü b.klâ: Ailede kötü alışkanlıkları olan bir kişi varsa tüm aile kötü sanılır.

Bi yanı gün yalayo, bi yanı gan yalayo.

Bi yirim, deyenden kork, bi de yimem, deyenden.

Bi yukayı iki kişi bölüşürse hır çıkâ

Binilmeyecek eşeğe torba takılmaz: Karşılığını bulamayacağın işe yatırım yapma.

Bir edene bir eden bulunur.

Bir elin nesi vâ, iki elin sesi vâ

Birbirinle otur kak (kalk), alışveriş etme.

Birinin evi yanar, biri balta sapı üteler (ateşe tutup kabuğunu yakar): Öyle insanlar vardır ki bir kişi acı çekerken onun acısını paylaşmak yerine bundan istifade etmeye çalışır.

Birlik olmayınca dirlik olmaz.

Bitli baklanın kör alıcısı olur.

Besle büyüt danayı, dinlemesin anayı.

Besle gargayı oysun gözünü.

Boğazda boncuk bitmez.

Boğuda giycek eskimez / Buğuda eski yıpranmaz: Hiç kullanılmayan ya da itinayla kullanılan eşya daha az yıpranır.

Bolluktan kıtlığa mal, gençlikten kocalığa can sakla

Borç yiğidin gamçısıdır.

Borçlu ölmez, benizi sararır; aç ölmez gözü gararır.

Böyün vâ, yarın yoğuz.

Bu dünyanın zevki sefası yiyip içmeyledir.

Bucakda olmayınca ocağa vurulmaz

Bun bunda galmaz, bulambaç pontura girmez: 1. Zamanla insanlar başlarındaki musibetlerden kurtulabilir, sabırlı olunmalıdır. 2. Misafirperver, yardımsever olmak gerekir.

Atasözünün Öyküsü:

Halkın çok fakir olduğu bir dönemde iki elti varmış. Birinin durumu diğerine göre biraz daha iyiymiş. Durumu iyi olan, bulambaç yemeği pişirmiş, yiyormuş. Eltisi ziyaretine gelmiş. Kadın, eltisini görünce sofranın üstüne elbisesini örtmüş. Yaptığı eltisinin gücüne gitmiş, kadın geri dönüvermiş. Yalnız kendisine yapılan da aklından gitmemiş.

Aradan zaman geçmiş, kadın işini denkleştirmiş, hatta zengin olmuş. Bir gün yahni pişirmiş. Yemeye başlayacağı sırada eltisi gelince kadın, “Bun bunda galmaz, bulambaç pontura girmez. Buyur elti yani yiyelim.” demiş. (KK.55)

Bunalan bunda galmaz.

Boynuz gulâ geçê.

Can, carandan (canan, sevgili) datlı olur.

Can gırılcâna cam gırılsın.

Çapalayan eşşek gidê deymene: Herkes üzerine düşen görevi zor da olsa yapmalıdır.

Atasözünün Öyküsü:

Önceden eşeklerle değirmenlere gidiliyormuş, öküzlerle de çift sürülüyormuş. Bir gün değirmene gidilecek olmuş, eşek öküze yarın değirmene sen gideceksin, yarın çift yok demiş, ayaklarını yere vurmuş. Öküz de "Çapalayan eşşek gidê deymene." demiş. Sabah sahipleri eşeği çekmiş gitmiş, öküz kalmış. (KK.55, KK.71)

Cavırın ekmeğini yiyen gılıcını sallâ.

Cingen, cingenden köy kıskanır.

Çam dalından ağıl, el oğlundan oğul olmaz

Çayın çağlamazından, insanın söylemezinden kork.

Çirkinle bal yicêne güzelle daş daşı.

Çobanın gönlü olursa tekeden süt çıkarır: İnsan isterse her zorluğu yenebilir.

Çocuğum yapmaz, deme; atım depmez, deme; itim dutmaz, deme.

Çocuk çocuğun şeytanıdır.

Çok gonuşan, çok yanılır.

Çok incelme, kopâsın.

Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.

Dağa dayanma gurur, ele güvenme ölür. / Dala dayansam gurur, ellere güvensem ölür.

Damlaya damlaya göl olur, damlacıktan sel olur.

Dana, gazığında oynâ.

Danışan dağ aşmış, danışmayan doğru yolda şaşmış.

Darı unundan baklava, incir ağacından oklava olmaz: İyi bir ürün elde edebilmek için malzemenin uygun seçilmesi gerekir.

Daş düşdüğü yerde ağırdır.

Deli dostun olcâna akıllı düşmanın olsun.

Deli eşşeğin akıllı sıpası doğmaz.

Deli deliliğini gosa yola s.çdığını gomaz.

Delidir, ne yapsa yeridir.

Delik büyüdükçe yama tutmaz: Sorunları büyümeden halletmeye çalışmak gerekir. Sorun büyüyünce onu çözmeye güç yetmeyebilir.

Demir nemden, insan gamdan çürür.

Desdursuz, bağa girilmez.

Deve govunu duymaz: İnsan kendi hakkındaki dedikoduları duymaz.

Deveyi yardan atlatan bi tutam ottur.

Direm direm girer, batman batman çıkar: Hastalık vücuda yavaş yavaş yayılır, kimse bilmez. İyileşme aşamasında çok zorluk çekilir, herkes duyar.

Doha vâ evlek çıkarı, doha vâ boyunduruk gırdırı: Ses tonu, konuşma tarzı, vurgu, seslenme şekli önemlidir; çünkü cümledeki anlamı değiştirir.

Dokuz dene sıpan olsa semer, senin sırtından düşmeyo: Çocukarın kaygısı anne-babanın kalbinden gitmez.

Dolu gazan, dolu gazana devrilir: Çocuklarını akrabalarıyla evlendirmek isteyenlerin söylediği bir sözdür. Mal bölünmesin, çocuğumuz bizden fakir yere düşmesin diye düşünürler.

Dolu senek / desti su almaz: Tok olan kişi sofraya davet edilirse bunu söyler.

Dosttan gelen ıncık dosta yeter ancak: İnsan dostlarıyla her şeyi paylaşmalıdır.

Dostun ekmeği mânayla (bahaneyle) yinir.

Dostlâ alışverişde gösün.

Düven süren öküzün ağzı bağlanmaz: İşini iyi yapan kişiye hakkını vermek gerekir.

Dul gadın, yetim çocuk elden umar durur.

Dostun gârı düşmandan güçdür.

Dökme suyla deymen dönmez.

Ekmeksiz eve musafir gelir.

El adamı başdan çıkarı, otuz iki dişden çıkarı.

El, elden üsdündür

El, ele muhtaç; el, dile muhtaç.

El, ele yanmaz.

El, ele yapışmaz.

El eli yürse el de kaldırı yüzü yür

El, elin eşşeğini türkü çağıra çağıra arâ

El iyi dese yüklüğüne yığmaz, kötü dese evinden govmaz: El sözüne itibar etmemek gerekir.

El kakmış olur, vade yetmiş olur.

El lafına bakanın burnu b.kdan çıkmaz.

El öpmeyle dudak aşınmaz: Büyüklere saygı göstermekle itibar kaybetmez, aksine kazanırsın.

Elden gelen öğün olmaz, o da vaktinde bulunmaz

Elin ağzı torba değil ki büzesin

Elin ekmeğinin bi yanı gan bi yanı irindir. Aşgolsun silip de yiyene.

Elin gülü ele kokmaz: Kimse başkasının çocuğunu, o çocuğun anne - babası kadar sevemez.

Elin ipinne guyuya inilmez.

Elin iyisi olmaz, domuzun dayısı olmaz.

Elin tavuğu ele gaz gelir, elin gelini ele gız gelir.

Elle davşan avına gidilir.

Elle gelen düğün bayram.

Elli direm kedi, yüz direm et yimez: Bir kişi kapasitesinden fazlasını yapamaz. Elinden geleni yaptıysa fazlasını beklememek gerekir.

Elmayı soy da yi, armıdı say da yi.

Elti, eltinin ne olduğunu istê ne öldüğünü istê, ara yêde sürüdüğünü istê

Emeksiz yemek / yumak olmaz.

Emsali ile gonuşmayanı makara ile göve (göğe) çekêlê: Herkes kendi dengiyle birlikte olmalıdır. Yoksa kişi, başkaların diline düşer.

En akıllı Hacı Veli, o da direkte bağlı.

Er kakan yol alır, er evlenen döl alır / Erken kalkan yol alır, er evlenen döl alır.

Ergene garı boşaması / döymesi golay gelir.

Erlik varlığıladır: Elinde para yoksa başkasına yardımda bulunamazsın.

Eski düşman dost olmaz, derisi post olmaz.

Eski yümeden gelenden duz daşı korkar: Çok iş yapan, iyice yorulur ve acıkır. Tuz sürtmeye yarayan taş bile çok iş yapandan beni yer, diye korkar.

Esnek esnek getirir, esnek garı yatırır.

<u>Atasözünün Öyküsü:</u>

Bir eve misafir gelmiş. Gelen adam esnemeye başlamış, bunun üzerine ev sahibinin karısı da esnemeye başlamış. Adam esnemiş, kadın esnemiş; adam esnemiş, kadın esnemiş… Ev sahibi de eşiyle misafir arasında bir aşk yaşandığını, karısının kendisini aldattığını düşünmüş ve kadını kesmiş. (KK 55)

Eşliğin ardı da beşiğin ardı da gurbettir.

Eşşek semerini yimez.

Evdeki bulguru kimse görmez; ama başdaki leleyi herkes görür

Evetlemeyen derviş muradına ermiş

Evini temiz dut, musafir gelir; bedenini temiz dut ölüm / Ezrail gelir.

Fakirin canı gıymatlıdır. Zenginin malı gıymatlıdır.

Fırıldak yap, para gap.

G.bbe içêden olunca gapı tırkaz dutmaz.

Gabı ayrı olunca dadı da ayrı olur.

Gancık köpek yalanmayınca erkek köpek dolanmaz.

G.ppenin sonu hocalık, p.ştun sonu hacılıkdır.

Gar, yağdığı gün tolazır: Her şey zamanında güzeldir. Daha sonra fırsat olmayabilir.

Gara gün gararıp galmaz, Allah bi ak gün doğduru

Gara köpeği yüzsen / yüsen (yıkasan) de ağâmaz.

Gardeş, gardeşi iter, yar gaşına varınca dutar

Garibin Allah'ı vâ.

Gavgasız ev, guru / meyvesiz gabâcına benzer.

Gâvurun ekmeğini yiyen, kılıcını sallar: Sevmediğin birinden yardım gördüysen onun işini yapman gerekir.

Geçim iki başdandır.

Gelin beleğinden sevilir: Ufak bir hediye bile saygı göstergesidir.

Gız evlat öz evlat, oğlan evlat yoz evlat / Gız evlat yoz evlat, oğlan evlat öz evlat.

Gız kısmı, dalda bi elmâdır. Herkes daşlâ. Aşgolsun düşürüp de yiyene.

Gızı kökten, sirkeyi küpten al: Evleneceğin kızın ailesinin iyi olmasına, ailenin köklü olmasına dikkat et. Küpteki sirke keskin olur. Sirke alırken de buna dikkat et.

Gızını seven gocaya vêmez, oğlunu seven hocaya vêmez.

Gomşu boncuğu dakınılmaz: Komşunun malına, ırzına kötü gözle bakılmaz. Komşuyu korumak, onun hakkını gözetmek gerekir.

Gomşuda bişê, bize de düşê.

Guşun denesi yok, gurdun bi danası yok.

Goyun köpeği ev beklemez: Herkes yapabileceği işle uğraşmalıdır.

Goyunu güden gurdu görür: Ne iş yaparsan yap zorluklarla, düşmanlarla karşılaşırsın.

Göçdük yurdunun gıymatı, gonduk yurdunda bilinir.

Gönülü gönüle öykme, imana zararı olur.

Gören gözün hakkı vâ / vâdır.

Görümlüğe doyumluk olmaz.

Görünen dağın ardı yakındır.

Görünen köv / köy kılavuz istemez.

Göz gömeyince gönül gatlanır.

Gözele ne giydirsen yakışır. Çikine nêde bulan alla yeşili?

Gözeli seven harcından gaçmaz.

Gözellik garın doyurmaz.

Gul azmayınca Hak yazmaz.

Gursak bulambacını istê: İnsan alışkanlıklarından vazgeçemez.

Gurt, garısını yimez

Gurt, gatırın fiyatını sormaz: Senin için değerli olan bir nesneye, başkası zarar vereceği zaman, onun önemini, değerini düşünmez.

Güdüsüz goyunu gurt gapâ.

Gülme keşe, gelir başa

Gülme komşuna, gelir başına

Gün batdı, cavır yatdı.

Gün doğmadan nelê doğâ.

Gün geçê, kin geçê. / Gün geçtikçe kin geçê.

Gün gönü, gön ayağı sıkâ.

Göğnü şen olan / şen oldu mu ne mündê isdê ne döşşek isdê.

Güvenme dayına, ekmek al yanına: Dost bildiklerine fazla güvenen bunun bedelini ağır bir şekilde öder. İnsan, yarı yolda kalmamak için önlemini almak zorundadır.

Güvenme zenginliğine bi gıvılcım yetê, güvenme güzelliğine bi sivilce yetê.

Güzellik bi yeşil sinekdir, bi yo sana gonar bi yo bana gonar. Zenginlik bi yeşil çümendir, bi yo senin evin önünde göğerir bi benim evin önünde göğerir.

Hakından gelen arabasını dağdan aşırır, hakından gelemeyen de çöl ovada arabasını şaşırır.

Haydan gelen huya gidê

Her horoz kendi çöplüğünde öter.

Her yiğidin yoğurt yiyişi ayrıdır.

Herkesin evine göre işi olur, dağına göre gışı olur.

Hesapsız kasap, ne bıçak gor ne masat (satır)

Hıdırellezden sonra ekilen darıdan, gocasından sonra galkan garıdan hayır olmaz: Darının (mısırın) vaktinde ekilmesi gerekir. Sonra ekilirse bitmez. Eşler de birbirine saygılı olmalıdır. Kadın, kocasını işe uğurlamalıdır.

Hiç kimse hamırım êşidi, demez.

Hoca ne gadâ derin olursa olsun bildiğini okur.

Hodullu (kibirli) köpek, tüyünü atmaz, atsa da hayır etmez.

Huylu huyundan vazgeçmez.

Ilıya ılıya yaz, soğuya soğuya kış gelir: Olumlu düşünmek, işleri iyi yöne sevketmeye çalışmak gerekir.

Islanmışın yâmırdan beki olmaz.

Ismâlama hacı, hacı olmaz: Belaya bulaşmış insan, başka belalardan korkmaz.

İlim satılmaz.

İnine sığmayan tilki, guyruğuna gabak bağlâ.

İki analı sütden, iki garılı bitden ölür.

İki cıbıl bi hamama yakışır.

İki gaynâ bi coşâ, gözelin aşı tez bişê.

İki gönül bir olunca samanlık seyran olur.

İki kapı vâ. Birinden giriyon, birinden çıkıp gidiyon.

İki tavığın yemi tükenmez: Azla doyarlar.

İlan eşini sokmaz.

İnek gibi süt vêmeyen, öküz gibi pulluk sürê: Görevini yerine getirmeyene ceza olarak daha zor işler yaptırılır.

İnsan, aş yidiği çanağa s.çmaz.

İnsanın don yarısı, göynek derisidir.

İnsanın kendi kendine yaptığını köylü toplansa yapamaz

İş, ocağının başında biter: Bir kişinin dostluğunu kazandığını hissetmek, onun yardımını alacağını bilmek.

İşden artmaz dişden artâ.

İyilik iyilikde dursa goca öküze bıçak olmaz.

Karpız yata yata büyür.

Kedi eniğini yicê zaman fareye benzedir de yir.

Kendi gelen su ebizemzemdir: Bedava kazanılan değersiz de olsa parayla kazanılan ve değerli olandan daha tatlı gelir.

Keşkek, dövmeyince aş olmaz: Emek vermedikçe başarı beklemek boşunadır. İsteğimizin gerçekleşmesi için sabırla çalışmalıyız.

Kırkında azana, ellisinde sahan çalana çare bulunmaz: Belli bir yaştan sonra insanların olgun olması beklenir, hataları hoş görülmez.

Korkulu ürya görcêne hiç yatma daha iyi.

Kör gızın topal dünürlüsü olur.

Köşe daşını köşeye gorlâ. / Ağır daşı köşeye gorlâ: Kendini bilen, olgun, ağırbaşlı insanlar saygı görür.

Kötü komşu, adamı mal sahibi eder.

Laf, dokuz boğumdur: Düşünerek konuş, anlamında.

Lafın harmanı olmaz.

Lokman hekim de bildiğini okur.

Mal canın yongasıdır.

Mataralı babıcın sıtaralı topuğu olur.

Minareyi çalan, gılıfını hazırlâ

Mundar hayvana maşallah, denmez.

Musafir, nasibiylen gelir.

Musafir yemeği elinlen yir, bileğinden de nasip dökülür.

Namaz, yabanda gomaz.

Nana kokusu, ana kokusudur.

Nara gara, Sırat'dan goma: Seçici olma.

Nasipsiz guş uçmaz

Ne oldum, dememeli, ne olcan demeli.

Ne verirsen elinle, o da gider seninle.

Neynê köpek takayı? Tingildêke düşürü

Nisanda it solur, çift yürür; Mayısta ekinlerin ağı göğü belli olur.

Olanın önüne geçilmez.

Olcak oğlan b.kundan belli olur.

Öküze boynuzu yük gelmez

Ölünce geçincêni yorulunca aracan. / Ölünceye kadar geçincêni yoruluncaya kadar aracan.

Ölüye ağlâla, deliye gülêlê.

Ömür bitê, iş bitmez.

Ön göç nereye gidêse arka göç oraya gidê: Fertler önderlerini örnek alır, onun gibi davranır.

Ötürüklü çepiş, suyu baş pınardan içer.

Öz ağlamayınca göz ağlamaz:

Patişahdan böyük çocuklâ vâ:

Atasözünün Öyküsü:

Padişah, vezirlerine "Beni, benden büyük insanın yanına götürmeyin." demiş. Vezirler "Padişahım, sizden büyük insan olur mu?" diye sorunca "Olur, benden büyük insan vardır." demiş. Vezirler daha da meraklanmış. Padişah onlara dönüp "Beni iyi dinleyin. Benden büyük insanlar çocuklardır; çünkü dur, dersin anlamazlar, sus dersin anlamazlar. İlla benim dediğim olacak derler, bir türlü vazgeçmezler. Bütün istekleri yerine getirilir." demiş. (KK.3)

Para tükenir, hatır tükenmez.

Sabahın işi akşamdan görülür: Planlama yapmak, işleri düzene sokar.

Sağır duymaz yakıştırı.

Sağırın çocuğu ağlamaz.

Sakınan göze çöp batâ

Sarı ineği gören, sarı yağ sanır; büyük kızı gören evinde hiç işi yok sanır: Yağ sarı olduğundan ve köyde çok önemsendiğinden sarı inek bir yağ tabakasına benzetilir. Sarı ineğin eti de tatlı olur. Genç kız bakımlı, düzenli olduğundan evde işi yok sanılır.

Sarımsağın sıkından seyreği iyidir: Az kişiyle yapılabilecek işleri çok kişiye yaptırmak gereksizdir.

Say seni sayanı yerile yeksenise, sayma seni saymayanı Mısır'a sultanısa.

Seken dêke yürümeyi unutma: Yeniyi öğreneyim derken eskiyi de unutma.

Sekiz günlük ömre dokuz günlük nafaka gerek: İnsan, kazancını harcayacağından fazla tutmaya çalışmalıdır.

Sen ağa, ben ağa, bu ineği kim sağa

Sevmediğin aş, ya garın ağrıdır ya baş.

Sevmediğin ot, başucunda bitê / ininin dibinde bitê: İnsanın sevmediği kişi ya da kişilerin sürekli karşısına çıkması durumunda söylenir.

Sıpalı eşşekle, çocuklu garıyla yola çıkılmaz / çıkma.

Su akâka desdini doldur.

Sora sora Mekke bulunur

Süprülmeyen eve musafir gelir.

Süpürge evin aynasıdır.

Süt daşınca kepcenin bahası sorulmaz.

Şafak garanlığında cavır Müslüman belli olmaz.

Tabak, sevdiği deriyi yere çarpar / yerden yere vurur.

Takdirde yazılan, tekbirde bozulmaz.

Tenenin döne döne gelceği deymen damıdır.

Tok ağırlaması zor olur.

Topraklar damar damar, insanlar soy soydur.

Türk'ün aklı sonadan gelir.

Usta maymın tef istemez.

Ustanın evinde kapı olmaz.

Utanıyosan gözüne elek ger.

Uzunlâda hüner olsa gavaklâda hıyar olurdu.

Üzümsüz bağın dadı olmaz.

Ya deveyi gütcen, ya bu diyardan gitcen

Yabanın ipeğinden köyün köpeği iyidir.

Yağlı kemik erimez, gözel seven ferimez.

Yalamayınca doyulmaz, yamanmayınca giyilmez: Tutumlu olmak gerekir.

Yalınız daş duvar olmaz.

Yalınız öküz çifte koşulmaz: Herkese bir eş, yoldaş, yardımcı lazımdır.

Yânış hesap Bağdat'dan dönê.

Yanışı bilmeyen yânışı iyi bilir.

Yarım dirhem et, bin ayıp örte

Yarma yarana garı dövenin yanına varılmaz.

Yaş kesen baş keser.

Yatmak, dutmanın yamağıdır: İnsan sürekli çalışamaz. Biraz da dinlemesi gerekir. Yoksa verimli çalışamaz, başarılı olamaz.

Yaz günü yağma günüdür.

Yaz günü yağmuru bıçağın kınından döner.

Yazın mor daşı gışa gatıkdır: Yazın yiyecek çok olur. Yazdan hazırlık yap ki kışın aç kalmayasın.

Yeğin at, yemini kendi artırır: En kaliteli at bile değerini artırmak, sahibine kendini sevdirmek için çabalar.

Yeni desdi, suyu soğuk dutâ.

Yerin gulâ vâdır.

Yıl harmansız galmaz.

Yılan eşini sokmaz

Yiğidin alnına yazılan, avcının alnına boz ilan (yılan) gelir: Hayatta her şey beklediğimiz gibi gerçekleşmez.

Yimeyenin malını yirlê.

Yoktan yontulmaz.

Yörük ne bilir bayramı, hörp hörp içê ayranı.

Zengin, arabasını dağdan aşırı, fakir düz yolda şaşırı

Zenginin malı, züğürdün ağzını yorâ

Zêmeri bi galbır yazıla girê, ağusdos da bi galbır gışıla girê.

Zêmeride eşşek alınmaz.

2.2.2 Deyim:

"Kuruluştaki anlamları sözcüklerinin düz anlamından başka olup özel anlamları belirli bir kurala bağlanamayan, açıklanması derin incelemeyi gerektiren, yapısını değiştirmeden başka dile çevrilemeyen söz öbeklerine deyim denir." (EYÜBOĞLU 1975: vıı)

İlyaslıda öyle çok deyim kullanılıyor ki neredeyse içinde deyim olmayan cümle kurulmuyor. Bu da yöre halkının mecazî kullanımlara, az sözle çok anlam ifade etmeye ve yaşanmış ilginç olaylara gönderme yapmaya ne kadar önem verdiklerini göstermektedir. Tespit edilen deyimler, açıklamaları ve biliniyorsa çıkış hikâyeleri aşağıda verilmiştir. Fakat -tıpkı "atasözü" maddesinde olduğu gibi- İlyaslı dışında da yaygın olarak kullanılanlarla, anlamı çok açık olanların anlamları yazılmamıştır. Ve yine -tıpkı "atasözü" maddesinde olduğu gibi- deyimler, kaynak kişilerin ağız özelliklerine göre yazılmıştır.

Aç yatıp da göbek atmak: Her koşulda mutlu olmak, kendini bırakmamak, dirençli olmak, hayatın eğlenceli taraflarını görmek.

Adam öldüren uyumuş, kâr eden uyumamış: Katil, işini bitirdiğini düşünür, uyuyabilir. Kâr eden, hırsından uyuyamaz.

Adam ölmüş, garnını kesmişlê bakmışlâ doksan dokuz tane "yarın" çıkmış.

Adım ne, budum ne: Bir işi başarmaya gücünün yetmeyeceğini anlatmak için, alçakgönüllülük ifade etmek için ya da bir kişiye acıdığını veya onu küçümsediğini belli etmek için kullanılır.

Afakanı kalkmak: İstemediği bir söz duyunca kendini kötü hissetmek

Ağaç açımı, gözel seçimi / Yaprak dökümü, gözel seçimi: Mevsimin değişmesiyle yüzde kuruma, pürüz oluşur. Bu pürüzün az olduğu kızlar daha güzel kabul edilir.

Ağaç karası: Sonbaharda mevsim değişimi ile oluşan cilt bozukluğu.

Ağır yanından ardılmak: Kişinin o an yapamayacağı işin kendisinden istenmesi ya da çok yorgun olması sonucu hiçbir işle ilgilenemeyecek duruma gelmesi.

Ağısını almak: Birinin derdini dinlemek, onun bu sayede rahatlamasını sağlamak.

Ağız aramak

Ağız eğri, göz şaşı: Bir kişinin ne kadar çirkin olduğunu belirtmek için kullanılan abartılı söz.

Ağzına geleni söylemek

Ağzından uyumak: Sessiz sakin olmak, her şeye boyun bükmek

Ağzının harımı olmamak: Patavatsız olmak, nerede ne diyeceğini bilmemek, anlamındadır. Çok ve boş konuşan, gönül kırıcı sözler söyleyen, düşünmeden laf eden kişiler için kullanılır.

Ağmaz, dönmez olmak: 1.Felç geçirip bir taraftan diğer tarafa dönememek. 2. Mecazen çok yorulmak.

Ak demiş, giydiğin gün bak, ertesi gün at.

Ak dereyi aklık, gök dereyi göklük etmek: Her şeyi yerinde yapmak.

Akıl sır ermemek

Akıla zarâ / Akıllara zarâ

Aklı ermemek

Aklı suyu ermek

Aklını peynir ekmekle yemek

Al yakışırken, el bakışırken: Her şey zamanında güzeldir. (İlyaslı'da kırmızı gençlere yakıştırılır. Kırmızı elbise giyen yaşlılar genellikle ayıplanır.)

Alafırcı: Alevli, hızlı hareket eden, çabuk parlayan, sinirli

Alanla satan, güzelle yatan

Âlaya âlaya hilk / hılk olmak: Perişan olmak

Aldı vêdi Orta Köy'ün imamı: Boş konuşmak

Allı gelin, senli de olu sensiz de. Sen içinde buluna gerek.

Almanın iyisini iyi dutâlâ, çürüğünü çarığını yabana atâlâ.

Âmad'ın öküzü gibi: Tat, saf anlamında.

Anamın ölcêni bileydim, demiş; acı sovana deyişir de yirdim, demiş.

Analı gız, kınalı gız: Annesi yanında olan kız, her zaman ilgi görür.

Aŋarak vêmek: Aralıksız, sürekli

Anya'yı, Konya'yı görmek

Ar namıs tertemiz: Namussuz anlamında kullanılır.

Armıt aşılamış gibi sarılmak

Arpacık kumrusu gibi düşünmek

Aslanı kediye boğdurmak:Bir yolunu bulup kişiye, yapamayacağı işi yaptırmak.

Aslına hû, nesline hû

Aşâ hârdan su içmemek: İnatçı ve yırtıcı olmak

At beslenike, gız istenike.

At çekili, gılınç kuşanılı: Hazır olma ifadesidir. Genelde hazırım, bekliyorum, anlamında kullanılır.

At gaçdı, eşşek gaçdı: Zamanı geçirilen işler için kullanılır.

Ataş almaya mı geldin?

Ataş gomak

Atta karın, yiğitte burun

Ayağına tetik

Ayan evinden dığan, imam evinden soğan: Fakirin pişireceği azdır. Fakir, yemeğini dığanda yani tavada pişirir. Ayan evi zengindir, orada dığan kullanılmaz. İmam da cemaati rahatsız etmemek için soğan yemediğinden evinde soğan bulundurmaz.

Ayda gelen doğan gibi günde / her gün gelen soğan gibi

Ayın-oyun, gara goyun: İşlerin karman çorman olması

Ayla yıldızın, g.bb.yle hırsızın şayidi olmazımış.

Ayının ağlata ardıldığı gibi: Zorbalık yapmak

Az veren candan, çok veren maldan…

Aza nereye gidiyon, demişlê. Çoğa garışmaya, demiş.

Âzı açık, gözü belerik

Azdâre gibi: Güçlü, korkunç, yıkıcı

Baba, sarığı gaba. Ana, derdine yana.

Babanın akcası, ananın bohçası…

Babıcın burnuna bakdırmak: Utandırmak.

Bağanın gara gitdiği gibi: Çok yavaş hareket etmek anlamında kullanılır.

Balık başdan kokarımş

Balık gavağa ağdıkdan sôna

Başa kakmak

Başdan çıkarmak

Başı bağlı olmak

Başı gövde (gökte), ayağı yerde olmak: Her şeye hükmedebilmek anlamındadır. Çok fazla mala mülke sahip, güçlü kişiler için kullanılır.

Başı gülmemek

Başı kazan gibi olmak

Başına yavsılı deriyi sarmak : Başına büyük bela almak.

Başına çorap örmek

Başında ottan galanı bitmek: Başına her türlü belanın gelmesi.

Başından garıla tufan geçmek

Başından pay biçmek: 1. Bildiği gibi, kimseye danışmadan iş yapmak 2. Empati kurmak, kendisine yapılmasını istemediği davranışı başkasına yapmamak

Başının etini yimek

Başşak gar altında galdı: Zamanı geçti, geç kaldın, her işi vaktinde yapmak gerekir, anlamındadır.

Deyimin Öyküsü:

Yaşlı bir kadınla gelinlik yaşa gelmiş torunu birlikte kalıyormuş. Yazın akrabaları, komşuları gelip "Haydi başak atlamaya gidelim." demişler. Yaşlı kadın "Ben zaten bu kış öleceğim." demiş. Kız da "Ben de gelin olacağım, neden çalışalım." demiş. Kara kış gelip çatmış. İhtiyar ölmemiş, genç kız da evlenmemiş. Yiyecekleri tükenince komşularına gitmişler ve ona "Başak tarlası neredeydi?" diye sormuşlar. Kadın da "Başak tarlası kar altında kaldı." demiş. (KK. 55)

Bazâda adam âzı örenmek

Bazâdaki ete sovan dôramak

Bela gada sandığı: İçinde her şey bulunan

Belinleyip kalkmak: Uykudan aniden uyanmak

Ben bi garip köseyin, odunu hangi dağdan keseyim? : Güçsüzlüğü, yoksulluğu, acizliği ifade etmek için kullanılır.

Ben etmedim emme bana yakışdı: Suçu işlemediği hâlde başkasının yüzünden suçun cezasını çekmek

Deyimin Hikâyesi:İki arkadaş Uşak'a gidiyorlarmış. Birinin yanında afyon topağı varmış. Kaçakçı arayan polislerle karşılaştıklarında yolculardan biri "Arasınlar, bende yok ki." demiş. Öteki yolcuda da yok sanıyormuş. Yanında afyon bulunan kişi paniklemiş, ne yapacağını şaşırmış. Sonunda can havliyle afyon topağını çıkarmış, arkadaşına belli etmeden onun heybesine atıvermiş. Polisler afyonu bulunca aslında

suçsuz olan adamı tutuklamışlar.Adam da "Ben yapmadım ama bana yakıştı, demiş. (KK.25)

Benizi çabıt gibi olmak: Solmak

Beş guruşun da senin ossun, beş dakkan da: Suskun kalamamak

Deyimin Hikâyesi:

İki kardeş tarlada çalışıyormuş. Kız çok konuşkanmış. Ağabeyi de onun konuşmasından bunalmış "Kardeşim, beş dakika susarsan sana beş kuruş veririm." demiş. Kız, iki dakika kadar sabredebilmiş. Sonunda "Aman ağa, beş kuruşun da senin olsun, beş dakikan da; patlıyorum ben!" demiş. (KK.55, çocukluğunda Nuri dedesinden duymuş)

Bi ayağı çukurda: Çok yaşlı kişi veya hasta insan

Bi ayağı üzengide: Gelinlik çağa gelmiş kız

Bi donda bi dinde durmak: Kararlı, tutarlı olmak. Deyimin tersi de çok sık kullanılır. O durumda da tutatrsız, dengesiz davranmak, anlamına gelir.

Bi eli yağda bi eli balda

Bi elimiz / yanımız görüyo, bi elimiz / yanımız gömeyo

Bi gulândan girip bi gulândan çıkmak

Bi mığrıp çevirmek: Dolap çevirmek, hile yapmak, kandırmak

Bi yannı zêmeri ayazı, bi yannı Ağusdos ıscâ mı?

Deyimin Hikâyesi:

Yaşlı bir bayanın bir gelini bir de damadı varmış. Bir odada gelinle oğlan, bir odada kızla damat yatarmış. İhtiyar, gelinle oğlanın yanına varmış, yavrum siz birbirinize çok yakın yatmışınız, yanmış gitmişiniz, demiş. Kızla damadın yanına varmış, yavrum sizin biriniz bir tarafa, biriniz bir tarafa gitmişsiniz. Donacaksınız, demiş. Oğlan dayanamamış, bu evin bir yanı zemheri ayazı, bir yanı Ağustos sıcağı mı, diye isyan etmiş. (KK.55)

Bi yüzü ipek bi yüzü köpek olmak / Bi yanı ipek bi yanı köpek olmak

Biri dereden biri tepeden söylemek

Bizde yürlêse sizde yirlê mi? / Û! Bizde yürlê ya sizde de yirlê mi?

Deyimin Hikâyesi:

Bir gelinle görümcesi varmış. Gelinin çocuğu olmuş. Bir gün çocuğu pantolununa ç.ş yapınca gelin-görümce damüstüne çocuğun p.posunu yıkamaya gitmişler. Kız suyu döküyormuş, yengesi yıkıyormuş. Kız " Ah yenge nasıl yıkıyorsun, tiksinmiyor musun?" demiş. Gelin cevap vermemiş, gülüp geçmiş.

Aradan zaman geçmiş. Bir gün kız da gelin olmuş ve bir çocuk dünyaya getirmiş. Aynı durum kızın da başına gelmiş. Bu defa yengesi suyu döküyor, kız yıkıyormuş. Kızın dediği de hâlâ yengesinin aklındaymış. Kaynar suyu kızın eline döküvermiş. Kız anam yandım, diye çığlık atmış. Can havliyle elini ağzına götürmüş. Yengesi de deyim hâline gelen bu cümleyi söylemiş. (KK.55, KK.71)

Bize gelem, gülem oynayam; size gidem, yiyem içem: Biz fakiriz, siz zenginsiniz. Gönüller bir olsun, gerisi sorun olmaz.

Boğazına kurt düşmek

Bol kepçeden atmak

Bosdan acısı, evlat acısı gibiymiş, yinmezmiş

Bosdan korkuluğu gibi

Boyu boyuna, huyu huyuna uygun olmak

Bubamın adı Hıdır, elimden gelen budur. / Benim adım Hıdır, elimden gelen budur.

Buğuna durmak: 1.Bir şeye çok yaklaşıp ulaşamamak. 2. Kokusunu duyup tadamamak.

Bulup da bulamak: Elindekinin kıymetini bilememek, şikâyet etmek, memnun olmamak

Burnundan süyüm süyüm gelmek: Yapılan kötülüğün kişiye geri dönüp azap çektirmesi

Buyrulmadık eşşek semeri dôrultmak: 1.Üstüne vazife olmayan işi yapmak. 2.Beceremeyeceği bir işe kalkışmak

Buzağılı inek: Çocukları olduğundan herhangi bir işi yapamayan ya da bir yere gidemeyen kadın

Bülbülü altın kafese koymuşalar çakırdikeni /ah vatan, vah vatan demiş: 1. Özgürlük parayla, malla, mülkle ölçülemeyecek kadar değerlidir. 2. İnsan, vatanından ayrı kalınca mutlu olamaz.

Deyimin Öyküsü:

Bülbülü yakalayıp altın kafese kapatmışlar. Bülbül sürekli ağlar, inler, ötermiş. Gece gündüz "Ah vatan, vah vatan!" diye bağırırmış. Bülbülün neden altın kafesi beğenmediğini, vatanının neresi olduğunu merak etmişler. Bülbülü salıp takip etmişler. Bülbül uçup doğruca çakırdikeninin üstüne konmuş. (KK.68)

Cadı gibi

Cafer'in abdest suyu gibi: Çok açık çay anlamında veya kıvamında olmayan diğer içecekler için kullanılır.

Can canı gavramak: Âşık olmak

Can eşi kakmak: Heyecanlanmak, paniklemek, sinirlenmek

Cangıl cungul olmak: Düzensiz anlamında kullanılır.

Canı, fındıkkabuğunun içinde olmak: Sıkılmak

Canı, gök çabıtda çıkılı olmak: Sıkılmak

Canımın yarısı

Cavır gibi

Cavır, Müslüman belli değil: Günün çok erken saatleri, gökyüzü tam aydınlanmadan

Cavır ölüsü gibi yüzügoyun yatmak: Sere serpe uzanmak

Cavırın angareye gitdiği gibi: Kimi çalışıp kimi çalışmazsa denir.

Cevizi guru olmak: Derdi, tasası olmamak

Cıbıl (çıplak) eşşeğe târa sokmak: İmkânsızı istemek

Ciğerini acıtmak

Ciğeriŋi sökmek

Cingen ôlunun horaza gurulduğu gibi: Hakkı olmadığı hâlde bir malı sahiplenmek

Cingenin garı boşadığı zaman: Akşam ezanına yakın vakit, ters vakit, zamansız yapılan iş

Cinler top atıyodu

Cirit atı gibi: Genç, cesur, güçlü, hızlı ve güzel kişi

Çakıldaklı

Çakırdikeni olup da batmak

Çalı dibi daşlamak: Ağız aramak

Çalım satmak: Havalanmak, övünmek

Çam sakızı çoban armağanı: Hediye verilirken söylenir. Küçük ama gönülden bir armağan vermek anlamındadır.

Çama çıkan, kör geçinin oğlağı: İşi, hiç umulmayan birinin yapması ve başarılı olması

Çardağı ne eden (edeyim), bardağı ne eden?: 1. Üşenmek 2. Zamanı geçti için bir işi yapmamak

Deyimin Öyküsü:

Karga, kışın "Yaz geldi mi bir çardakla bir bardak kurayım." dermiş. Yaz gelip dallar yeşerince ise üşenir, "Çardağı ne edeyim, bardağı ne edeyim?" diye düşünüp daldan dala geçermiş. (KK.12)

Çarşıdaki ete soğan dôramak

Çaydan dolduran: Başkasının malını rahatça harcayan, israf eden

Çaydan geşcek gibi

Çayın daşı ile çayın guşunu vurmak: Bir kişiyi kendi silahıyla vurmak.

Çayır guşu çayıra, bayır guşu bayıra: Herkes yetiştiği ortamda rahat edebilir, başarılı olabilir.

Çekirdekden yetişme

Çeme basdı: Kalabalık

Çenizi yetmemek

Deyimin Öyküsü:

Gelinlik çağa gelmiş bir kız varmış. Çeyizini iki kere dikmiş, iki kere sökmüş. Çünkü dikerken ipliği düğümlememiş ve çeyiz hazırlarken iplik düğümlenmezse evlilik hayatı mutsuz geçermiş. O yüzden çeyiz yapılırken iplik düğümlenmediğinde "Daha çenizi yetmemiş." denir. Aynı zamanda evlilik çağına gelse de o olgunluğa ulaşmamış, çocuksu davranışları olan kızlar için de bu deyim kullanılır. (KK.55, KK.71)

Çetelesi çıkmak: Eskimek

Çıldırkı gibi / Çıldırga gibi: Zayıf, hafif

Çırak çıkarmak: Kız, gelin etmek

Çilbiri çıkmak: Hayvanı elinden kaçırıp mağdur olmak

Çocuğa iş buyur, git kendin işle.

Çocuklâ uyuya uyuya böyürümüş, yaşlılâ uyuya uyuya ölürümüş

Çuval ununu gömeyen, dağarcık ununu un zannederimiş. İyi günü görmeyen, kötü günü gün zanneder

Dağ eriğini dadıyla yimek: Emek verip sabrederek istediği hâle getirmek

Dağ gibi adam: İri yapılı, güçlü insan

Dam ardından dangırdamak: Birinin arkasından iş çevirmek, onun dedikodusunu yapmak; ama ona zarar verememek.

Dam duvarı gibi

Damdan düşen gelsin yanıma: Derdi çeken bilir, acıyı çeken anlar.

Deyimin Öyküsü:

Bir adam damdan düşmüş. Ahali başına toplanmış. Biri acıyor mu, demiş. Biri saralım mı, demiş. Biri çekelim mi, demiş. Adam "Siz hiç dokunmayın. Damdan düşen gelsin yanıma." diye karşılık vermiş.

Dan davılı gibi / Ramazan davılı gibi dangırdamak: Çok bağırarak konuşmak

Danışan dağ aşmış, danışmayan yolda şaşmış: İnsanların deneyimlerinden yararlanmak, işe başlamadan önce tecrübeli insanlara danışmak gerekir.

Darıldığı dağın odununu kesmemek: Kin gütmek, sevmediği insanın hiçbir eşyasını kullanmamak

Deden burada yerlice, gaşı gözü kemanlıca: İş işten geçti, geç kaldın, anlamında.

Deyimin Öyküsü:

On iki-on üç yaşlarında bir kızı yaşlı bir adamla evlendirmişler. Kiminle evlendiğini kıza söylememişler. Kız, kocasını görünce "Dede sen git de oğlun gelsin." demiş. Bunun üzerine ihtiyar da "Deden burda yerlice, gaşı gözü kemanlıca." demiş. (KK.20, KK.55, KK.71)

Demedîni gomamak

Derelere balık avına gitmek: Boşuna çabalamak

Deve gibi: Uzun boylu

Devede gulak: Bir bütünün çok küçük bir parçası

Devenin geriden geriden, dediği gibi:

Deyimin Öyküsü:

Adamın biri bir deve kiralamış. Deveyi kiraya veren kişi, deveye her gün bir topak hamur yedirmesini söylemiş. Adam da nasılsa deve benim değil, kiraladım diye düşünüp her gün yarım topak hamur yedirmiş. Deve az yiyip çok çalışınca zayıf düşmüş. Günden güne iyice güçsüzleşmiş. Adam bu durumu görünce deveye günde bir topak hamur yedirmeye başlamış, deve çok yemeye başladığı hâlde hâlâ güçsüzmüş, hâlâ çok

çalışamıyormuş. Adam bu duruma sinirlenince "Sana o kadar da yiyecek veriyorum, niye az çalışıyorsun?" diye söylenmiş. Deve de adama dönüp "Geriden geriden, geriden geriden…" demiş. (KK.71)

Devenin kenger yiyişi, eltinin elti sevişi / Eltinin elti sevişi, devenin kengê yiyişi: Deve kengeri sevmez, yer gibi yapar; ama yemez. Eltilerin de birbirine sevgisi yapmacıktır.

Devenin üsdünde guduz daladı: Birini ya da bir nesneyi ne kadar özenle korusak da başına bela gelebilir.

Deynekden adam arandığı zaman

Dığdıdan dığdıya: Çok uzaktan akraba

Dın deyen ben oldum, tori sâbı ablam oldu: Başkasının hak ettiği ödülü ya da cezayı almak

Deyimin Öyküsü:

Bir gelin-görümce varmış. Gelin, herkesin evde olduğu bir an istemeden gaz çıkarmış. Kaynatası "Kızım, hanginiz yapdıysa söyleyin. İtiraf edene deve toriği (deve yavrusu) vereceğim." demiş. Gelin utanmış, "Ben yapmadım." demiş. Kız da ödülü kapmak maksadıyla ben yapdım baba, diye atılmış. Gelin de " Dın deyen ben oldum, tori sâbı ablam oldu." demiş. (KK.22)

Dibine darı, tepesine de bostan ekmek

Dipsiz kilê, boş ambar

Dine dine ağlamak: 1. Sonradan aklı başına gelmek 2. İşi yavaş yavaş yapmak

Direksiz çadır kurmak: Aile reisini yitiren aile

Diridan oynamak: Çok karışık mekân

Doğanlâ büyüyo, ölenlê çürüyo

Doğuran gadın ölümü yenmiş, gazanan yiğit verimi yenmiş.

Doksan üçün kitaplarını açmak

Dokuz garı aşı: Bir işe herkesin karışması

Dolap beygiri gibi dönmek

Dolduruvê, galdırıvê, gız sudan geliyô: Yardım almadan bir işi başaramamak.

Deyimin Öyküsü:

Kızın biri çeşmeden su doldurmaya gitmiş, yengesini de götürmüş. Yengesine çeşmeden suyu testiye dolduruver, demiş. O da doldurmuş. Testiyi kaldırıp sırtıma sarıver, demiş. Yengesi testiyi kaldırmış, kızın sırtına sarıvermiş. Eve gelmişler. Ev halkına yenge demiş ki "Dolduruvê, galdırıvê, gız sudan geliyô." (KK.55)

Dolu gazan dolu gazana: Zengin kişiler zenginlerle evlenir veya arkadaş olur.

Dombay gibi: İş yapmayan, sürekli yatıp uyuyan, üşengeç, kaba, saygısız ve kaygısız kişilere, onları eleştirme maksadıyla söylenen bir deyimdir.

Dombay sudan kalktı: Kişi sabah çalışır, öğleyin yatar, ikindi vakti çalışmaya başlarsa bu deyim kullanılır.

Domuzdan kıl koparmak: Eli sıkı birinden para alabilmek.

Dul garı çenesi gibi / Dul garı gibi: Çok konuşmak

Dur durak bilmemek

Düğün elle, harman yelle

Dümbür düdük etmek: Bir sırrı yaymak

Dünür başı beri döndü, ev sâbı avrat oldu

Döşü yere gapdırmak: Hastalanmak veya zor, çetrefilli bir durumun içine düşmek

Döver ölmez: Güçlü, dayanıklı kişiler için söylenir.

Ebenin kül dökdüğü yer: Çok yakın bir yer anlamında

Ektiğini biçmek

Ekmek gatmer olmak / oldu:

Deyimin Öyküsü:

Baba-kız tarlaya çalışmaya gitmişler. Kız sofra hazırlamaya gitmiş. Sonra da gelip:

—Baba ekmeği yiyelim mi artık, demiş.

—Ekmek katmer oldu mu kızım? diye sormuş adam.

—Yok, baba olmadı daha diye cevaplamış kız, ekmek katmere dönüşecek sanmış. Biraz daha çalışmışlar. Yine gelmiş kız. Babasına sormuş:

—Baba gidelim mi artık, ekmeği yiyelim mi?

—Ekmek katmer oldu mu kızım, demiş babası.

—Hayır, baba olmadı, demiş. İyice karnı acıkınca gelip:

—Ya baba, katmer de olsa ekmek de olsa ben açlıktan ölüyorum, gidiyorum artık, ekmek katmer oldu, katmeri de geçti benim yanımda, demiş. Adam:

—Hah kızım! Şimdi ekmek katmer olmuştur, kalk gidelim, yiyelim, demiş. Meğer katıkları yokmuş. Ekmeği salt da yiyebilmeleri için adam, iyice acıkmalarını beklemiş.

(KK.55, dedesinden duymuş)

Ekmeksiz evden iyi olmak

El ayak kesildi: Akşam oldu

El çakırlığı: Hırsızlık

El dar, gönül dar: Varlıklı olmayan kişinin içi rahat değildir.

El veren gitsin, yalvaran gelsin / El veren gitsin, yalvaran gelsin, kokmuş malım yok

Elemekte selemekte kalmak: Kararsız kalmak

Eli hamur, karnı aç / Eli(m) hamur, karnı(m) aç

Elini golunu sallaya sallaya gezmek

Elini ıscak sudan sovuk suya sokmamak

Elinin körü: Yok daha neler

Ellenip günlenmek: 1. Eş dost görüp onlarla sohbet etmek. 2. Gün görmek, rahat etmek.

Ellezli kalkışı / Zengin kalkışı: Misafirliğe giden iki aile aynı anda kalkınca söylenir. Misafirlerin çabuk kalkması durumunda da söylendiği olur.

Emi semi yok: Faydalı değil

Emmi, dayı, herkesten aldım payı

Êsi düşmüş gibi

Eski toprak: Yaşlı ama sağlıklı, dayanıklı kişi

Eski yümeye giden donsuz, yanına gelen yönsüz

Eş gemisi yörümüş de elti gemisi yörümemiş: Burada eş, kuma anlamında kullanılmıştır. Kumaların bile zamanla birbirlerine sempati duyabileceğini; eltilerinse asla birbirlerini sevmeyeceklerini anlatmaya çalışan bir deyimdir.

Êşi nar kökü: Hemen parlayan, değişken

Eşik dağının ardı da gurbet, beşşik dağının ardı da

Eşşeği asdım, danayı kesdim, ebeyi de guyuya düşürdüm. (NOT: Bu deyim, eski bir masala dayanmaktadır; ancak masalın tam anlatımına ulaşılamamıştır. Masalı yarım yamalak yazmaktansa hiç yazılmaması tercih edilmiştir.)

Eşşek eşşeği ödünç gaşırımış: İnsanların çıkarcılıklarından yakınmak için kullanılır.

Eşşek sesi saat, horaz sesi sabah

Eşşek sıpalamış gibi: Herhangi bir şey yıkarken etrafa su sıçratmak

Eteğindeki daşı dökmek

Etliydin hana derin, gözelidin hana yerin? : Alçak gönüllü, yardımsever olmak gerek. Kimin ne olacağı, hayatın insanlara neler getireceği belli olmaz.

Ettiği yenilir, dikdiği giyilir olmak: Hünerli olmak.

Ettiğini bulmak

Evelikinin yuka ettiği gibi: Kendini küçük göstermeden akıl danışmak anlamında kullanılır.

Deyimin Öyküsü:

Kadının biri ekmek yapacakmış. Hamurunu cıvık yoğurmuş, sacını da ince küllemiş. Hamuru yazamamış. Yazabildiklerini de sac dağlayıvermiş. Bakmış olmayacak, dışarı çıkmış. Komşu kadınların güneşlendiğini görüp yanlarına gitmiş. "Bir yuka ettim, bir yuka ettim, serpe serpe." demiş. Kadınlar da "Edersin tabii, hamurunu sertçe yoğumuşsundur. Sacını kalınca küllemişsindir." demişler. Kadın o zaman nasıl yapması gerektiğini anlamış. Eve gelmiş, tekrar sert bir hamur yoğurmuş, sacı da kalınca küllemiş. Yufkası çok güzel olmuş. O da afiyetle yemiş. (KK.55, KK.71)

Ezrail gibi: Kötü, korkunç

Faldır fuldur gitmek: Apar topar gitmek

Falk oynamak: Şimşek çakması

Feri galmamak: Güçsüz düşmek, anlamındadır ve genellikle gözler için kullanılır.

Fıddık fıddık ötmek: Tef gibi müzik âletlerinin sesinin düzgün çıkmaması

Filançanın somunu böyük demişlê, vâdım bakdıydım hodala bile değilimiş.

Gabak benim başıma patladı

Gabak çiçeği gibi açılmak

Gadêsiz köpeğin yalağı Yayla Dağı'nda galırımış

Gadı dayı sen miydin o?

Deyimin Öyküsü:

Eskiden biri, "Dışarıdan gelen kaşığını al da gel." demiş. Kimin geldiğini görünce de "Kadı dayı sen miydin, koy da gel." demiş. (KK.28, KK.33, KK.55)

Gadın, bi dönem et yumağı, bi dönem ip yumağı olurmuş.

Gafayı duvâlara vurmak: Pişman olmak

Gafayı yere vurmak: Uyumak, yatmak

Gağnının cızlak yanna binivеriyo: İşine geldiği gibi davranmak. Çıkarlarını gözetmek, uyanık davranmak

Gan çekiyo. Bi gaşşık gan gön.

Ganını, iliğini emmek

Gara gayadan uçmuş, ağın alnı yüzülmüş: Esmerler daha dayanıklı ve cesaretli olurmuş. Sarışınlar daha daha nazik ve korkak olurmuş.

Gara yêle nelê yiyo

Garı gırâsa kaza, ırgat gırâsa ceza: İnsan sevdiklerinin hatasını görmez veya onları çabuk bağışlar.

Garı hasda olcâna ben olan, ben ölcême garı ölsün, demiş.

Garıncanın gardaşı vâ. / Garıncanın gardaşı da varımış burda.

Garışanı, girişeni / görüşeni olmamak

Garnı yanmak: İçine bir sıkıntı düşmek

Garnından öğütlü

Gaplumbağanın garda galdığı gibi: Toza, kara ya da çamura bulanmak.

Gaşıla göz arasında hâlletmek

Gavata yapma: Boşa konuşma, lakırdı yapma

Gâvesi yok evinde içmeye, galbırıla / panpırıla gidê s.çm.ya

Gavilleşmek: Sözleşmek, kararlaştırmak, anlaşmak

Gavun değil ki koklayasın

Gayarını gırmak: Üzmek, kalbini kırmak

Gayınnam gelse de belli öğünümü vêse:

Deyimin Öyküsü:

Eskiden bir gelin kaynanasıyla aynı evde yaşamak istememiş, özgür olmak istemiş. Kocasıyla birlikte ayrı eve taşınmışlar. Kadın, öğünü beklemeden habire yemiş,

habire yemiş, iyice şişmanlamış, duba gibi olmuş. Sonunda kaynanam gelse de belli öğünümü verse, demiş." (KK.55, KK.71)

Gayve dökmez: Çok yavaş yürüyenler için kullanılır.

Gazan palası gibi: Eskimiş, solmuş veya kirlenmiş elbise

Gecenin leyli vakti

Geçinin .ss.r.p da g.tüne küstüğü gibi

Gel deyip getiren, samanlığa yatıranlayın

Gelen ev daşmış, gelmeyen ev şaşmış: Çalışmak, yılmamak gerekir.

Gelin başı gibi

Gelin gız gibi: Suskun, konuşmayan ya da utangaç kimseler için kullanılır.

Gelinlik gız gibi: Kişinin güzelliğini övmek için kullanılır.

Gırnov deyenleyin / Adetiniz gurusun gırnov deyenleyin:

Deyimin Öyküsü:

Eski dönemlerde bir köyde oğlanlar, evlenme çağına gelince babalarının ayakkabısını eşiğe çiviyle çakarlarmış. Kızlar da dama çıkar "Gırnov!" diye bağırırmış. Böylece aile de köy halkı da gencin evlenmek istediğini anlayıp onu uygun birisiyle evlendirirmiş. Kızcağızın biri de bu âdeti sevmezmiş. Otuz yaşına gelmiş, isdeyen olmayınca bakmış olacağı yok; dama çıkmış, "Adetiniz kurusun, gırnoooov!" demiş. (KK.22)

Evelikinin gıyıdan mı gelen ortadan mı gelen, dediği gibi: Bir işi yapmayacağı hâlde yapacakmış gibi anlatmak.

Deyimin Öyküsü:

Önceden bir adam tarlaya çift sürmeye gitmş. Karısı da ona oğluyla ekmek yollamış. Çocuk "Baba kıyıdan kıyıdan mı geleyim, ortadan ortadan mı?" demiş. Kıyıdan kıyıdan gel, demiş babası da. Oğlan ekmeğin kenarlarını yemiş. Sonra tekrar babasına

seslenmiş. “Baba kıyıdan kıyıdan mı geleyim, ortadan ortadan mı?” Adam, oğlan herhalde korktu da kıyıdan gelemedi, diye düşünmüş. Ortadan ortadan gel oğlum, demiş. Oğlan bu defa da ekmeğin ortasını yemiş, bitirmiş. Adam bakmış ne gelen var ne giden, oğlana “Oğlum hadi gelsene artık, nerede kaldın?” diye seslenmiş. Çocuk da “Gerek kalmadı artık baba, ekmek bitti.” demiş. (KK.55)

Gıyamed gibi: Çok kalabalık

Giyen Arapsa yiyen de mi Arap?

Goc’adam d.lü gibi: Güçsüz, beceriksiz

Goca öküz, ölümüm göl suyundan olsun, demiş.

Gocagarı dile yavuz, kör bıçak ele yavuz: Kör bıçak eti kesmez, eli keser. Yaşlı kadın iş yapamayınca canı sıkılır, konuşacak kimse arar.

Gocunduğu yer olmak

Goyun gibi: Uysal, her yapılanı kabul eden, haksızlığa itiraz etmeyen anlamında

Göde gibi: Göde, bir kuş türüdür. Bu deyim şişman, göbekli ve kısa boylu kişiler için kullanılır.

Gödüm duzun yokuşunu, g.tümden aşşâ sarkışını:

<u>Deyimin Öyküsü</u>:

Önceden tuz dışardan geliyormuş, çuvallarla, develerle taşınıyormuş. Bir kadının kocası da tuzcuymuş. Her gün eve gelirken bir çuval tuz getirirmiş. Mahallede kimsede tuz olmadığından ve nasılsa onlarda tuz vardır, mantığıyla hareket ettiklerinden herkes “Azıcık bana ver. Azıcık bana ver. “ diye evin hanımına rica ederlermiş. Kadın da nasılsa her gün bir çuval geliyor, diye tuzu herkese dağıtırmış. Kocası ne oldu tuza, diye sorunca tuzun bittiğini söylermiş. Adamın canına etmiş. Karısına “Yarın ikimiz gidelim çalışmaya.” demiş. Sabahleyin ikisi birlikte gitmişler. Adam koca çuvalı kadının sırtına yüklemiş. Kadın inleye inleye getirmiş tuzu. Ertesi gün yine gelmiş mahalleli.

—Vermem, demiş kadın.

—Neden?

—Gördüm tuzun yokuşunu, g.tümden aşağıya sarkışını. Vermem, demiş. (KK.55)

Göklü yimek: Heba etmek, boşa harcamak, zamanı gelmeden kullanıp lazım olduğunda bulamamak.

Gölgesine oturmak: Yardım almak, işi başkası yapınca rahatça dinlenmek.

Gönül eylemek

Gönül goymak

Görmediği, bir sırtının üstü kalmak: Çok görüp geçirmek. Her türlü sıkıntıyı çekmek

Gövde çalgı vâ demişlê, garılâ da merdiveni nêde demişlê.

Göz göze gelmek

Gözden gönülden düşmek / Gözünden düşmek

Gözü doymak

Gözünü belertmek: Donuk bakmak

Gözünün yaşı, ekmeğinin katığı olmak: Büyük çileler çekmek, bu yüzden sürekli ağlamak. Acısıyla yaşamak.

Gözünün yaşı, deymeni döndürcek: Çok ağlamak anlamında

Gurt, dumanlı günü severimiş.

Gurumsallığı gitmek / Gurumsallığımız gitdi

Guruya gurt mu düşcek?

Guş gibi uçup gitmek: Acı çekmeden ölmek

Gümüş yükünden umulmamış, yemiş yükünden umulmuş.

Günü, dirliği olmamak

Güzellik bir sivilce, zenginlik bir kıvılcım…

Ha o yokuşdan inip de gelen ben olsaydım: Bir işi zamanında yapmayıp pişmanlık duyanların kullandığı bir deyimdir.

Deyimin Öyküsü:

Biri tuz toplamaya gidecekmiş. Yatmış yatmış bu kadın, hâliyle vakit ilerlemiş, gün batmış. Kalkmış, pencereden bakmış. O sırada biri, tuz çuvalını alıp da yokuştan aşağıya doğru geliyormuş. Kadın bu manzara karşısında "Ha o yokuştan inip de gelen ben olsaydım." demiş. (KK.36)

Hacı geçiren

Hahlamak

Hakık gibi / Hakık gibi gızartmak: 1. Kıpkırmızı 2. İyice kızartmak veya pişirmek (bkz. EK 90)

Hâkim kuyuda

Hap hapa gelmek: Biriyle aniden karşılaşmak

Har vurup harman savurmak

Harman yelinen, düğün elinen: Yardımlaşmanın önemini vurgulayan bir deyimdir.

Harmandalının öküzünü övdüğü gibi: Harmandalı, Uşak'ın bir köyüdür. Eskiden Harmandalıda yaşayan birinin fazla iş yapmayıp çok konuştuğu, kendisini çok övdüğü, hatta bire bin katarak övündüğü hatırlatılmak için bu deyim kullanılır.

Haşhaş kozadan, ekmek bezeden: Haşhaş kozası büyük olursa içinin tanesi çok olur. Beze büyük olunca da ekmek büyük olur. Bir insanın da ailesi, mayası iyiyse kuracağı yuva da sağlam olur. O kişi evine bağlı olur.

Hayırıŋız Hasan Dağı'na mı ağdı?

Hazıra harım malı / dağ dayanmamış

Her bir insana her bir dert, her bir ağaca her bir gurt: İnsanı kurutan dert, ağacı kurutan kurttur.

Her gün coğan aşı, her gün coğan aşı. Bişirin bi denaşı da yiyem: Tekdüze yaşamdan ya da yoksulluktan dolayı sitem etmek için kullanılan bir deyimdir.

Her işimi yordum sanıyodum, gayınnam sacığacımı ters çevirdi: Herkesin kendine göre bir düzeni, bir alışkanlığı vardır.

Her öğün galmış da âşam öğünü galmamış: Akşam yemeği çok önemlidir, insan akşam yemeği yemezse mutlaka bir eksiklik hisseder.

Heybesine acı soğan, hamıza düylek goyvemek / Acı soğan, hamıza düylek goyvemişlê gızımın heybesine

Hıdır kim mektup kim: Bazı işleri o konuda bilgisiz, tecrübesiz kişilerin yapmasını beklemek yersizdir.

Deyimin Öyküsü:

Çalığevinden Hıdır adlı kişi harp döneminde (muhtemelen Kurtuluş Savaşı) 14-15 yaşlarında bir delikanlıymış. Köyde, o dönemde okuma yazma oranı çok düşükmüş. Köye fazla mektup gelmiyormuş. Şehit düşenlerin cenazesi de gelemiyormuş köye. Onun yerine -kimin öldüğünü belirtmek, ailesini haberdar etmek gayesiyle- ölenin künyesi geliyormuş. Fakat o da köye kadar ulaştırılmadığı için şehre gidenler alıp geliyormuş künyeleri.

Bir gün köylüler, bugün şehre kim gitti, diye birbirlerine sormuşlar. Çalık'ın Hıdır'ın gittiği anlaşılınca Hıdır'ın evinin yolunu tutmuşlar. Bu sırada şehirden dönen delikanlı, eşekleri dama sürmüş, yukarı çıkıp yatmış ve dalmış uykuya. 10–15 kişilik topluluk, Hıdır'ın evine gelmiş. "Çalık Dede! Hıdır şehirden mi geldi, mektup var mı? Bir soralım diye geldik." demişler. Çalık Dede "Hıdır çıktı, yattı ya uyandırıp sorarız." diye karşılık vermiş. Gidip, "Hıdır, Hıdır, kalk!" diye seslenmişler. Ses yokmuş. Birkaç kez seslenmişler. Çok yorulduğu için derin uykuya dalan Hıdır, ses vermemiş. Çalık Dede de "Haydi haydi, Hıdır kim mektup kim?" demiş. (KK.22, KK.76)

Hınt hınt etmek: Konuşmak için can atmak, acele etmek.

Hışım gibi: Çabuk

Hızır gibi yetişmek

Hortlağın dur vâdım, dur vâdım, dediği gibi

Hortlak gibi

Isgıran gitdi, maşa sen de git

Islanmışa kepenek gersen ne fayda?

İç güveyinden hallıca

İki dişin arasından çıkmayagösün: Dikkatli konuş, söylediklerin her yere yayılır, anlamında kullanılır.

İki dirhem bi çekirdek olmak

İki garga dövüşdü, ganadı bize düşdü:

İki yakası bir araya gelmemek

İkinci gelin, birinci geline sıtıra getiririmiş

İleyeni elden, suyu gölden

İn cin top oynuyo

İnce ince, ince ince kıl ince

Îsanın ilki mülküymüş

İskelede gibi durmak: İnsan hayatı iskele gibidir, dostlar akrabalar dünyaya gelir gider.

İşi, aşı denk olmak: Maddî durumu iyi olmak

İyi bi zopa çekmek

Kam günler iyi olmuş da kam gönüller iyi olmamış.

Kakdırmayla gitmek: Zorla gitmek

Kar yağarken, oğlan doğarken: Her şey zamanında yapılmalıdır.

Karı-koca aşı: Türlü

Karın doyurmaz, şefaat artırmaz: Hiçbir işe yaramaz. Ne dünyaya ne ahirete faydası var.

Kasım kasım kasılmak

Keçesi suya banmak

Kedinin sirke datdığı gibi: Tadına bakma, azıcık yeme anlamında

Keklik eti gibi: Çok lezzetli

Kendi başını deremeyen, gelin başı derêmiş: Kendi işini yapamayan, başkasına akıl öğretmeye çalışır, başkalarının işlerine karışır.

Kendi yağıyla gavrılmak, kendi soğanıyla çevrilmek

Kendim söyledim, yokarıya vâdım kendim de inandım

Kendini dev aynasında görmek

Kepaze olmak

Kes soğanın birini daha: Eliaçık olmak

Öyküsü:

Birinin evine misafir gelmiş. Adam da "Her zaman sağdıç (burada arkadaş anlamında kullanılmış) bize mi gelcek? Kesin soğanın birini daha." demiş.

Kesilmedik karpuz / kelek gibi

Kesilmedik karpuz, kesilmeyince bilinmez. Kesesin ya hamdır ya ergindir: Evlenilecek kişinin huyunun tam bilinemeyeceği, evlenince anlaşılacağı söylenmek istenir.

Kırkında azana, ellisinde sahan çalana çare bulunmaz

Kırkından sôna azanı teneşir paklâ

Kısa günün kârı.

Kimini Alaman'dan kimini Garaman'dan yakıştırmak: Uydurup uydurup söylemek, doğru konuşmamak, sözüne güvenilmemek.

Koşmuş yorulmuş, akmış durulmuş / Koşmuş yorulmuş, akmış durulmuş olmak: Olgunlaşmak, büyümek, aklı başına gelmek, macerayı bir kenara bırakıp mantıklı kararlar almaya başlamak.

Köfün gibi: Şişman

Kök söktürmek

Köküne gıran girmek

Köpeksiz köy bulunca değneksiz gezmek: Serbestçe işini görmek, fırsattan istifade etmek

Kör köstebek: Zararlı bir kişinin ummadığın yerde karşına çıkması durumunda kullanılır.

Köroğlu Ayvaz: İki kişinin yalnız kalması, birbirlerine yoldaş olması ya da iki iyi dost, anlamında kullanılır.

Küp konağı gibi

Küplere binmek

Laf ebesi

Lafını bilmeyen kişi, gerek erkek gerek dişi: Yerli yersiz konuşmak.

Leb demeden leblebiyi anlamak

Lom sözlü

Mancâ gibi gızâmak

Mancırıla göve çıkarmak / ağdırmak: Kendi hedefine ulaşmak için başkalarının huzurunu kaçırmak, onların işini bozmak.

Mart kapıdan bakdırı, gazma kürek yakdırı

Memirot herif: Nemrut, suratsız

Mercimeğin dalından kırk yılda enmek

Misden yorgan

Mübarek barıt (barut) gibi / Barıt mısın be mübarek?

Deyimin Öyküsü:

Eskiden bizim köyde yaşayan biri tarlada işi bitirmiş, eve dönmek için eşeğe binmiş. Bir sigara dolamış. Cebinden o dönem çakmak olarak kullanılan kav ve çakmak taşını çıkarmış. Kavı taşa sürtmüş, yanmamış. Biraz daha uğraşmış, yine yanmamış. İnat etmiş, köye gelene kadar uğraşmaya devam etmiş. Köye gelir gelmez ateş yanmış. Adam da "Barıt mısın be mubarek? Ne çabuk yandın." demiş. (KK.68, KK.76)

Muşduralık gibi: 1. Uygunsuz, gereksiz davranış 2. Tek, ilginç ve yeni bir durum karşısında şaşırmayı belirtir.

Nane yimek: Uygun olmayan iş yapmak

Nar gibi gızâmak

Ne arâ Hacı Âmat'da gav çakmak: Boşuna uğraşma anlamında.

Ne bildiŋ susadığımı:

Deyimin Öyküsü:

Bir delikanlı tarlada çalışırken kardeşine "Bizim gız, hade bi su gat gel de içelim." demiş. Kız, katmış gelmiş. "Buyur ağa." demiş. Ağabeyi de " Otur da iç, gızımız." demiş. Kız bunun üzerine "Ne bildin ağa, susadığımı?" diye sormuş. Meğer delikanlı, kardeşinin susadığını; fakat işi bırakıp su içmeye gidemediğini anlamış, o yüzden su istemiş. Bu cümle zamanla deyim hâline gelmiş. (KK.55, KK.71)

Ne olduysa oldu, besleyemedim öldü: Talih, bazen bütün emekleri boşa çıkarabilir. Bu deyim, bir işin çok iyi giderken birden ters dönmesi durumunda kullanılır.

Ne vâ anası olana, tekneden ekmek alana: Çocukları hangi yaşta olursa olsun anne, çocuklarına maddî-manevî yardımda bulunur.

Nerelisin demişler. "Hanımın köyündenim." demiş.

Nim olası: Hanım olası, uslu, terbiyeli, hanım hanımcık

Numara yapmak

Ocağa bi aş suyu mindirdim, gocam gelise aşım suyu olur, gocam gelmezse çeviriverin başım suyu olur

Ocağı sönmek

Ocağı tütmek

Ocağına incir ağacı dikmek

Oturduğu halının ipini kesmek: İyilik yapana kötülükle karşılık vermek

Oturduğu yerden bir kısım toprakla kalkmak: Vaktini boşa harcamamak

Oyulmadık gabağa girmek: İddiacı olmak, imkânsızı başaracağını söylemek anlamına gelir; fakat sonuç hüsran olur.

Ölümsüz köy arayannayın: Boşuna uğraşmak.

Deyimin Öyküsü:

Eskiden bir adam ölümden korkuyormuş. Ölümsüz köy aramış. Etraftakiler köyün birinde ölüm olmadığını söylemişler ve orayı adama tarif etmişler. Adam gidip o köye yerleşmiş, ailesiyle birlikte orada yaşamaya başlamış. Bir gün dağa çalışmaya gitmiş. Akşam eve döndüğünde karısının başının çölmekte (çömlek veya güveçte) olduğunu görmüş. Meğer o köyde hastalanan kişiyi kesip yerlermiş. Kadın hastalanınca onu da kesip yemişler. Sadece başını bırakmışlar, onu da kocası yesin diye de pişirivermişler. Adam olanları öğrenince şunu söylemiş:

"Korkâdın ölmekden

Gözlerin bakâ çölmekden" (KK.55)

Öküz gönü gibi: Sert, kalın, hantal anlamında

Öküzün bayrama baktığı gibi

Ömür çürütmek

Önümüz darı gavırıyo, arkamız harman savırıyo: Ön taraf sıcak, arka taraf soğuk anlamında

Paçalı tavuk olmak/ Paçalı tavık gibi: Pasaklı, dağınık, perişan görünüşlü kişiler için kullanılır.

Paldır küldür

Paltayı daşa vurmak

Paranı goynuna, garını gayınına: Paranı koynuna sakla, karını da sadece karının kardeşine emanet et. Başkalarına fazla güvenme.

Pelidini düşürmüş ala gabak gibi düşünmek

Peyniri bökmeze denk getirmek: Fakirlikten zenginliğe doğru adım atmak

Pireyi deve yapmak

Renk vêmek / Renk vêmemek

Sâdaç emeği gibi: Birine karşılık beklemeden yardım etmek. Dostluğu, kardeşliği öven bir sözdür.

Sabır eden yol almış, sabır etmeyen yolda galmış.

Saç gıran soyu: Mala- mülke aşırı düşkünlüğü olan, kıskanç kişiler için söylenir.

Deyimin Öyküsü:

Bu deyim İlyaslıda yaşanmış bi olaya dayanmaktadır. İki kardeş atalarından kalan mirası paylaşırlar. Geriye bir ekmek sacı kalır. Bu sacı kimin alacağı tartışması çıkar ve ikisi de hakkından vazgeçmez. Sonunda iki inatçı kardeş, sacı ikiye bölüp paylaşmak zorunda kalır. (KK.33, KK.55, KK.71)

Sağ/ Sağlam ayakkabı olmak/olmamak

Sağıra ses geldi sanmak

Sakalı değirmende ağartmak

Santır bıçağı gibi: Keskin değil, işi başaramıyor anlamında.

Sapla samanı birbirine garışdırmak

Sarı aşa duz gatan gibi:

Deyimin Öyküsü:

Bir kadın helva basacakmış. Ömründe hiç helva basmadığı için aşağı inip "Kişt kişt, sarı aşa duz gatanların tavığı!" demiş. Komşusunun biri de bunu duyup "E gız, o neymiş öle, sarı aşa duz mu gatılırmış?" demiş. Kadın helvaya tuz katılmayacağından emin olmuş. Hemen eve gitmiş, helvayı tuz katmadan pişirmiş. (KK. 55)

Sarımsağı gelin etmişlê, yedi sene kokusu çıkmamış: Terslikleri, sorunları başkalarına belli etmemek

Sarımsağı nêde yidiysen âzını orda kokut.

Seet gibi olmak: Hastalığının geçmesi, iyileşmek.

Sersem tavık gibi olmak

Servi gibi ümitlê döndü birê iğneye, geçdi Bor'un bazarı, sür eşşeği Niğde'ye

Sen hâla eski berbere mi tıraş oluyon?

Setiresiz gelin mi olur: Her işi usulüne göre, gelenekler uygun olarak yapmak gerekir.

Sevilmediğin gonuşduğu dangırdayık olurumuş, yörüdüğü zömbüldeyik olurumuş.

Sey yağı gibi erimek

Seyman sekmek: Hareketli çocuklar için kullanılır.

Sındı gibi diş

Sırım gibi: Sert

Sıtırasız: Gönül kıran, söylediği lafın nereye varacağını bilmeyen, sevilmeyen, utanmaz kişi.

Sıtkı sıyrılmak

Sinekten yağ çıkarmak

Su isdêsen sulu dere, ekmek isdêsen Allah vere: Sana benden fayda yok. Kendi başının çaresine bak, anlamındadır.

Su köprüyü böldü: İş işten geçti

Su küpü gibi oturmak

Sürüsüne gıran girmek: Felaket veya hastalığın tüm sülaleyi öldürmesi.

Şaban namaz gıldı: Abdestsiz kılınan namaz veya ön hazırlığı yapılmadan girişilen herhangi bir iş.

Şeerli teklifi: Israr etmeden

Şeytan, değneğinle gezemecek: Dik dağlar için kullanılır.

Şeytana uymak

Şıplangı gibi: Yapışkan

Şimşek gibi: Hızlı

Takadı galmamak: Güçsüz düşmek

Tarlanın daşlısı, gızın gardaşlısı: Taş, suyu tutar. Taşlı tarlaya ekilen mahsülden iyi ürün alınır. Kızın başı dara girdinde ya da eğlencesinde kardeşleri yanında olur.

Tarna yakısı, soğan sıkısı

Taş kesilmek

Taşın suyunu çıkarmak

Tavığın yımırta doğurduğu gibi: Bir işi yaparken herkese duyurmak

Tay geldi: Bir kişinin eski eşinden olan çocuğu

Tay gibi: Güçlü, hızlı ve güzel / yakışıklı kimseler için kullanılır.

Tek duran tekkesine, tek durmayan gatır sopasına… : Sakin, ağırbaşlı, olgun ve ölçülü davranmak gerekir. (Bu deyim daha çok tehdit etmek amacıyla kullanılır.)

Deyimin Öyküsü:

Yaşlı bir adam, çocuklarına "Ben ölünce yolun kenarına bir mezar kazın, beni oraya gömün, mezarın bir tarafına da bir pencere bırakın yavrularım." demiş. Adam ölünce oğulları, onun vasiyetine uyup istediği gibi türbe görünümünde, pencereli bir kabir yaptırmışlar, babalarını oraya defnetmişler.

Bir gün oradan bir kervan geçiyormuş. Develer, katırlar mezarı görünce ürküp aniden geri çekilmiş. Bunun sonucunda bütün yükler yere düşüp saçılmış, çoğu da kırılmış. Kervan sahibi bu duruma çok üzülmüş ve sinirlenmiş hâliyle. Bir de bakmış ki kabir penceresinden başını uzatmış bir adam, onları izliyor. Kervan sahibi ile kervandaki diğer kişiler adamı mezardan çıkarıp öldüresiye dövmüşler. Sonra da öldü, diye düşünüp adamı orada bırakarak yola koyulmuşlar.

Bir süre sonra kendine gelen adam, köy meydanına varmış, ahaliye olanları anlatmış. Köylülerden biri de "Tek duran tekkesine, tek durmayan gatır sopasına…" demiş. (KK.33)

Tekne gazıntısı: Ailenin son çocuğu.

Tepesine kaynar su dökülmek

Tereciye tere satmak:

Turşu suratlı: Somurtkan

Tozu dumana katmak

Tilkinin guyruğuna gabak bağladığı gibi

Tilkinin inine sokulduğu gibi

Tüyleri diken diken olmak

Tüyün guruyka git: Başın daha fazla belaya girmeden git

Ucu ucuna gelmek

Urg urg geçmek: Çok geçmek, grup grup geçmek

Uyku uykunun êşi hamırıymış, uyudukca gelirimiş

Uyuz olmak: Birine sinirlenmek, birinden hiç hoşlanmamak

Uzun gelinin dirildiği gibi

Deyimin Öyküsü:

Halibevinden Fadime isminde bir kadın ölmüş. Selası verilmiş, çenesi çekilmiş, mezarı kazılmış, suyu kaynatılmış, kefeni kesilmiş. Yıkanacağı sırada kadın dirilmiş yani aslında ölmediği anlaşılmış. (KK.71)

Üç gelin aldım hem gittim hem i.edim, deyenleyin:

HİKÂYESİ:

Bir kadın "Bi gelin aldım, oturdum i.edim. İki gelin aldım, dikeldim i.edim. Üç gelin aldım hem gittim hem i.edim, hem gittim hem i.edim." demiş. (KK.55)

Üstünkörü

Yağmurlu günde tavuk sulamak / Yâmırlı günde tavık sulayanlayın: İyi günde yardımın pek anlamı yoktur. İnsan, karşısındaki dardayken yardım etmelidir.

Yad söz, böğü sokmadan fazlayımış.

Yağ yiyen çıkmış yaza, yağ yimeyen ondan da teze

Yağmur yelle, düğün elle

Yaka silkmek

Yapışak: 1. Ağırkanlı, yavaş hareket eden. 2. Sırnaşık, şımarık.

Yaraya tuz basmak

Yarın delik büyük geli, yamalık güçcük geli, o zaman ağların.

Deyimin Öyküsü:

Bizim köyde biri gelin oluyormuş. Yokluk zamanıymış. Gelin olacak kız ağlamamış, ne kadar acıklı türkü söyleseler de bir türlü ağlamazmış. "Kız sen niye ağlamıyorsun? diye sormuşlar. "Gelin olacak kız ağlar." diye de eklemişler. "Ben niye ağlayayım şimdi, yarın delik büyük gelir, yamalık küçük gelir, o zaman ağlarım." Demiş kız da. (KK.55, KK.71)

Yarışa/ciride çıkcak at gibi

Yaykına varıp farkına varmamak: Şaşkın olmak, saf olmak, iş işten geçtikten sonra anlamak

Yazın daşı gışa gatığımış

Yazın kölge hoş, gışın çuval boş

Yê çulu etmek: Utandırmak, rezil etmek.

(Yemeğin) gazı kaçmak: Ilımak

Yoğ / gır eşşek sudan gelinceye gadâ dövmek (Bkz. Güneş Tutulması)

Yollara dökülmek

Yolu yolunla, ormanı paltayla

Yorgunu yokuşa sürmek

Yoruldun mu ünleyen mi gari?: Bir işin zamanı geldi mi, anlamında kullanılır.

Deyimin Öyküsü:

Kadın haşhaş çapasına gitmiş. Çocuğuna tembih etmiş. Biraz sonra "Ana ben acıktım." de, ben yorulunca dinleneyim, demiş. Çocuk durmuş durmuş "Ana yoruldun mu ünleyen mi gari?" demiş. (KK.3, KK.55, KK.71)

Yörük gonmuş gibi / Yörük gibi: Dağınık, düzensiz

Yuka (yufka) diktiren: İnatçı, istediğini mutlaka yaptıran.

Deyimin Öyküsü:

Bu deyim, İlyaslıda yaşanmış bir olaya dayanır. İnatçı bir delikanlı annesinden yufka ister. Bölünen yufkayı bütün yemek istediğini, başka yufkaya razı olmadığını söyleyince yufkayı iğne iplikle dikerler. (KK.55)

Yumma geviş: Hemen alt edilebilecek rakip, güçsüz kimse.

Yuvâlak daşı gibi: Çok şişman

Yüreğinin yağı erimek

Yüzüne gözüne bulaştırmak

Yüzüp yüzüp guyruğuna gelmek

Zağar bacak: Kısa bacaklı insan

Zavatına tükürmek

Zeher gibi: Çok acı

Zembelek olmuş mal gibi harlamak

Zengin kakışı / Ellezli kakışı: Misafilerin hep birlikte ve çabuk kalkması

Zıpırcık gibi: Hareketli, kuvvetli ve kilolu çocuk

Zıvanadan çıkmak: Çok sinirlenmek

2.2.3. Bilmece:

"Gelenekten süregelen ve hemen her konudaki birtakım somut-soyut kavramların uzak-yakın ilişkiler yoluyla zihinde çağrışımını sağlayan, bir nevi oyuna dayalı zihni melekelerin gelişmesinde önemli rol oynayan ve daha ziyade manzum yapıda söz kalıplarıdır." (KAYA 2004: 471)

Yörede, genelde çocular birbirine bilmece sorar; fakat büyükler de kendi aralarında sorabilir. Bazen de çocuklarla büyükler karşı karşıya gelir. Bilmece sorma İlyaslıda bir oyun gibi görülür; fakat bazıları bilmeceyi de "masal" şeklinde adlandırmaktadır. En yaygın bilmece sorma oyununda soracak kişi köydeki herhangi bir hâneyi düşünür ve "Bir evde beş kişi, üç erkek, iki dişi…" "Bir evde beş kişi yaşayo, ikisi gadın, üçü erkek. Bil bakam hangi ev?"gibi sorular sorar. Bunun üzerine diğerleri cevaplar verir. Bilmece sorma sırası soruyu bilene geçer. Oyun böylece sürüp gider. Yöredeki diğer bilmeceler ise şöyle sıralanabilir:

Ağaçda kilitli sandık: CEVİZ (KK.55)

Alaca mezê, dünyayı gezê: GÖZ (KK.69)

Alçacık tepe, şıngırdacık küpe: NOHUT (KK.28)

Altı çeşme içilir, üstü çayır biçilir: KOYUN (KK.55)

Altı mermer, üstü mermer, içinde bir gelin oynar: DİL (KK.69)

Altı tâta, üstü tâta, içinde bi gara sulta: KAPLUMBAĞA (KK.28)

Ateş yandı is dedi, tabak düşdü tan dedi, annem bana bul dedi: İSTANBUL (KK.47)

Ben nereye gidêsem benimle gidê, bana eşlik edê: GÖLGE (KK.69)

Benim bi evim var, otuz iki sandalye bi de halı var: AĞIZ (KK.47)

Bi göl var, gölün karşısında hindistancevizi ağacı var, ağaçta da maymunlar var. Karşıya geçmeden hindistancevizlerini nasıl alırsın? Cevap: Maymunlara taş atarsın, onlar da sana hindistancevizi atar. (KK.63)

Bi sürü oğlum vâ, her gün suya girê: KAŞIK (KK. 4, KK. 22)

Bilmece bildirmece, el üstünden kaydırmaca: SABUN (KK.4, KK.65)

Biz biz idik, biz idik, otuz iki kız idik. Ezildik büzüldük, iki sıraya dizildik. / Biz biz biz idik, otuz iki kız idik. Gece oldu, dizildik; sabah oldu, silindik: DİŞ (KK.47, KK.55)

Bizim evde Ali var, tepesinde gülü var: KANDİL (KK.55, KK.69)

Çarşıdan aldım bi tâne, eve geldim bin tâne: NAR (KK.65, KK.28, KK.55)

Çıktım gittim tepeye, yulâ vurdum sıpaya: KİRMAN (KK.4, KK.28, KK.55)

Çın çın imam, gubbesi tamam, bi gız aldım babası imam: SAAT (KK.46, KK.56, KK.65)

Dağda taktak, suda şipşip, arşın ayaklı: BALTA-BALIK-LEYLEK (KK.46, KK.59)

Dağdan gelir, daşdan gelir, bir kükremiş aslan gelir: SEL (KK.46, KK.56,)

Dağdan gelir tak dedi, ganatları budak gibi, eğilir su içer, meler oğlak gibi: KAĞNI VE ÖKÜZLER (KK.56)

Dam ardından geçi geçê, sayın bakam kaçı geçê: KARINCA (KK.22)

Dışı derici, içi uncu, ortası oduncu: İĞDE (KK. 46, KK.55)

Dışı vâ içi yok, dayak yir suçu yok: DAVUL (KK.47)

Dışı kitli, içi bitli: İNCİR (KK.7)

Elemez melemez ocak başına gelemez: YAĞ ÇÖMLEĞİ (KK.46, KK.55, KK.71)

Et dedim, met dedim, git de gapı / kapı dibine yat dedim: SÜPÜRGE (KK.7, KK.12, KK.22, KK.46, KK.55, KK.56, KK.65, KK.71)

Evde yüğürü, tâlada doğuru: TÜFEK (KK.55)

Evden eve enikli gancık: TUZ TAŞI / HAŞHAŞ TAŞI (KK.7, KK.12, KK.20, KK.22, KK.46, KK.55, KK.56, KK.71)

Evden eve sarı gız: ATEŞ (KK.71)

Evden eve uzun gız: DUMAN (KK.7, KK.12, KK.22)

Garşıdan bakdım bi mor daş, yanına vardım bi tabak aş: TAVŞAN (KK.55)

Garşıdan gödüm emir semir, yanına vâdım kitli demir: KARPUZ (KK.55)

Gat gatdır gatmê değil, gırmızıdır alme değil / Gat gatdır gatmê değil, yinivêcek elmâ değil: SOĞAN (KK.47, KK.55)

Gayaya galbır asdım, içine helva basdım: KULAK (KK.33, KK.55, KK.71)

Gece gece ıldız sayâ, gündüz gündüz gan yalâ: ÖĞENDİRE (KK.12, KK.22)

Geriden bakdım emir semir, yanına vâdım kitli demir: KARPUZ (KK.30)

Gırmızı yasdık, içine un basdık: İĞDE (KK.7)

Gökte uçar kanadı yok, şekere benzer tadı yok: KAR (KK.55) (KK.56)

Gövde vâ yeri, bacakları beri beri: BULUT (KK.7)

Hangi bağda üzüm yetişmez? : AYAKKABI BAĞINDA (KK.56)

Hangi ilçemizin söküğü yoktur: DİKİLİ (KK.56)

Hangi tastan su içilmez? : KAFA TASINDAN (KK. 56)

Harımdan atlâ, gaz yımırtlâ: KABAK KÖKENİ (KK.7)

İçi daş dışı daş, ha dolaş ha dolaş: MİNARE (KK.63)

İçi vâ dışı yok, dayak yir suçu yok: DAVUL (KK.47, KK.55)

İki çubuk makas, okkabas mı okkabas: LEYLEK (KK.47)

Küçücük boylu, kadife donlu: İĞDE (KK.55)

İki hece, çalışır gündüz gece: SAAT (KK.47)

İki alaca daşım vâ, dağı daşı gezê: GÖZ (KK.47)

Mâni mâni mâni masal, oturmuş bakla satar, baklanın kilosu kaça deyince, gözlerini belertmiş bana bakar: KAPLUMBAĞA (KK.47)

Mantosu yeşil, entarisi gırmızı, bil bakalım bu kimin gızı? KARPUZ (KK.55)

Masal masal maniki, oğlu gızı on iki, masal beni bağladı, döne döne ağladı: CIGIRIK (ÇIKRIK) (KK.67)

Meşe dibinde bir topak et: TAVŞAN (KK.28)

Otobüsde kırk yolcu var, bi goca garı indi kaç galdı? : 38 (KK.63)

Sarıdır sarkar, düşeceğim diye korkar: AYVA (KK.46, KK.56)

Sekiz çocuk, dokuz anası, on bubası, kaç edê? : 10 (KK.47)

Sepette on yımırta, altı çıktı kaç galdı? : SIFIR (KK.55, KK.68)

Tâlada bitê, makine bükê, sabah sabah yüzümü öpê: HAVLU (KK.55)

Torbaya girmez, mendile sarılmaz, bundan datlı ne vâdır: UYKU (KK.71)

Ufacık tefecik içi dolu turşucuk: LİMON (KK.20, KK.46, KK.47, KK.55, KK.63, KK.68, KK.71)

Ufacık tepe, şıngırdacık küpe: NOHUT (KK.28, KK.55, KK.71)

Yer altında sakallı dede: PIRASA / SOĞAN (KK.28, KK.55)

2.2.4. Alkış (Hayırdua):

Yörede çok fazla hayırdua edilir. Bu hayırdualardan tespit edebildiklerimiz şunlardır:

2.2.4.1. Mensur Alkışlar:

Açılmacak gadâ keycek, acıkmacak gadâ yeycek ver Allah'ım. / Allah, acıkmacak gadâ yîcek, açılmacak gadâ keycek vêsiŋ

Adın Gader olcâna gaderin gader olsun.

Adınla / adıyla yaşasın.

Afiyet, bal şekê olsun.

Analı babalı büyüsün

Allah, acil şifalâ vêsin.

Allah, aç, açık gomasın.

Allah, açlıkla, susuzlukla terbiye etmesin.

Allah, adım başı sevap vêsin / yazsın

Allah, adına bağışlasın.

Allah afatından saklasın.

Allah, ağız dadı vêsin

Allah, ağız dadıyla yimek nasip etsin.

Allah ak gün doğdursun

Allah Allah, diyerek çene kapamak cümlemize nasip eyle ya Rabb'im.

Allah, anasına bubasına bağışlasın

Allah, ataşından, suyundan terbiye etmesin.

Allah, ayaklar altında bırakmasın

Allah az verip gezdirmesin, çok verip azdırmasın

Allah bağışlasın

Allah, bahtından güldürsün

Allah başa gadâ vêsin

Allah, başına hayırlâ yazsın

Allah, başına hayırlı yazılâ yazsın

Allah başını, başına versin: Eşini sana bağışlasın

Allah, bela kaza vêmesin / Allah, kaza bela vêmesin

Allah bereket vêsin

Allah, beterinden saklasın

Allah, bilinmedik dertlê vêmesin.

Allah, birini bin etsin.

Allah bin kere razı olsun

Allah, bizlere de nasip etsin.

Allah, bol vêsin. Olmayanlara da vêsin. Dünyada da Êret'de de vêsin.

Allah, bol kazanç vêsin.

Allah, bundan aşşâ düşürmesin

Allah, bunu unutdurcak acı vêmesin.

Allah, can zayı vêmesin.

Allah, Cennet kapısında Peygamber Efendimizle buluşmayı nasip eylesin.

Allah çekebilecêmiz gadâ dert vêsin.

Allah çekemecemiz dert vêmesin.

Allah, çocuklarını analı babalı büyütsün.

Allah, çocuklarını sana, seni çocuklarına bağışlasın.

Allah, çocuklarının gününü gösdêsin.

Allah, çocuklarının muradını versin.

Allah, çok verip azdırmasın, az verip gezdirmesin / bezdirmesin.

Allah, çoluğunun çocuğunun gününü göstêsin.

Allah, damarını gür etsin: Hayvanların südü çok olsun diye söylenir.

Allah, denk getirsin.

Allah, derman şifa versin. / Allah, şifa derman versin.

Allah, diplere yatırıp kapılara baktırmasın.

Allah, döğümlüklerini vêsin.

Allah, dövletimize milletimize zeval vemesin

Allah, dört gözden ayırmasın.

Allah, dünyada ahrette muradını vêsin.

Allah, düşman şerrinden korusun.

Allah, düşmana uydurmasın.

Allah, düşmanlara fırsat vêmesin.

Allah düşmanımın başına vêmesin.

Allah, düz basâ vêsin / Allah'ım düz basâ vê: Sel olmasın, her yere yeterince yağsın anlamında

Allah, elden ayakdan düşürmesin.

Allah, elin diline düşürmesin.

Allah, emeklerini zayi etmesin

Allah etmesin

Allah, evsiz barksız gomasın

Allah, eveli ele sona bize vêsin.

Allah, gara gaşlı gara gözlü çocuklâ vêsin.

Allah gabir darlığı vêmesin.

Allah, gadir gıymet bilceklêle gonuşdursun.

Allah gavuşdursun

Allah gazandırsın

Allah, genç ölümü vêmesin.

Allah, gerçek dünyada da vêsin.

Allah, gödüğünden yâd etmesin.

Allah, gönlüne göre versin.

Allah gönü muradını vêsin.

Allah, gönül şenliği ile oturmak nasip etsin.

Allah, görünmez kazadan, görünmez beladan, g.ppe şerrinden, düşman şerrinden, avan şerrinden, şeytan şerrinden, her türlü beladan, ataşından, suyundan, zenzelenden sen sakla ya Rabb'im.

Allah, gösü mêrametlilêle / mêrametli insanlarıla gonuşdursun.

Allah, guru iftiradan saklasın.

Allah, güç guvet vêsin.

Allah, halel süt emmişlerilen gonuşdursun.

Allah, Halil İbrahim bereketi versin.

Allah hayırlı evlat vêsin.

Allah, hayırlı iş vêsin. / Allah'ım her şeyin hayırlısını vêsin.

Allah, hayırlı nasip vêsin

Allah, hayırlı şans vêsin

Allah, hayırlı kısmet vêsin.

Allah, hayırlı yêde hayırlı kapı açsın

Allah, hayırlısını versin.

Allah, herkese ocağından, bucağından vêsin: Kişi ekmeğini kendi kazansın, başkasına muhtaç olmasın, anlamında.

Allah, herkesin yüzünü güldürsün

Allah, iki iremetinin birini vêsin: Hasta veya sakat olup yatmasın, ya ölsün ya da iyileşsin.

Allah, imanla Guran'la (Kur'an'la) gitmek nasip etsin

Allah, işini ras getirsin. / İşin raat gitsin

Allah, iyilê gatarından ayırmasın

Allah, kabul etsin.

Allah, kalp uyanıklığı vêsin.

Allah, kem sözden kem gözden gorusun. / Allah, kem gözden kem nazardan saklasın.

Allah, kimseyi kimseye muhtaç etmesin.

Allah, kolaylık vêsin

Allah korusun

Allah, kör yanından çıkasın.

Allah kötülêden ırak etsin

Allah, kul başına vêmesin.

Allah kurtarsın

Allah kuvvet vêsin.

Allah memnun olsun.

Allah, mesut etsin

Allah muhafaza

Allah, muhanete muhtaç etmesin

Allah, nazardan korusun

Allah, ne verise hayırlısını vêsin.

Allah, ne muradın varsa vêsin.

Allah, öbür dünyada hepimizi Cennetine alsın.

Allah, ömürünü uzun, yazını ak etsin.

Allah pir berekatı vesin

Allah razı olsun

Allah, rezil etmesin

Allah, sâbını sağ etsin

Allah, sabır vêsin

Allah, sağ gözü sol göze muhtaç etmesin

Allah, sağlıklı ömürlê vêsin.

Allah, seni başımızdan eksik etmesin

Allah, seni çoluğuna çocuğuna bağışlasın, çoluğunu çocuğunu sana bağışlasın

Allah, sevdiğine bağışlasın / Allah, sevdiğine kavuştursun.

Allah, sonumuzu hayretsin.

Allah sözünü geçgin, gılıncını keskin etsin.

Allah taksiratını afetsin.

Allah, tamamına erdirsin.

Allah tuttuğunu altın etsin.

Allah, unutturcak acılâ vêmesin.

Allah, utandırmasın.

Allah üsdün dutsun

Allah ters akıl vêmesin.

Allah vêsin şifanı / Hade Allah vêsin şifanı

Allah yardımcın olsun.

Allah, yataklara yatırıp kapılâdan bakdırmasın.

Allah, yazdıysa bozsun.

Allah, yerinde yıpratsın.

Allah, yokluğula terbiye etmesin.

Allah yolunu açık etsin / Allah, yol açıklığı vêsin

Allah, yüz güzelliği yerine ruh güzelliği vêsin.

Allah, yüzünü güldürsün.

Allah zeyin açıklığı vêsin

Allah'a amanet ol / olsun.

Allah'ım açlıkla / açlıktan, susuzlukla/ susuzlukla terbiye etmesin.

Allah'ım ahret şavkı vê.

Allah'ım ahretimizi garanlık eyleme.

Allah'ım avuç açtırmasın.

Allah'ım bi tas su, bi dilim ekmek, dedirtmesin.

Allah'ım bu günümüzü aratmasın.

Allah'ım çocuklarımı çocuklarına bağışla. Çocuklarımın çocuklarını da analarına babalarına bağışla.

Allah'ım dert verip derman aratmasın.

Allah'ım dert verip derman aratmasın, gul edip sultan aratmasın

Allah'ım dünyada êretde yüzümü, gabirimi nur et

Allah'ım gadir gıymet bilcek yêlê nasip etsin

Allah'ım Hazreti Ali guvveti vêsin

Allah'ım iyilêden ayırmasın

Allah'ım kazalâdan saklasın Allah'ım hayırlı geçimle vêsin

Allah'ım kimseye / kimselere çektirmesin.

Allah'ım kimseye gurduğu sıfatdan ayırmasın.

Allah'ım namerde muhtaç etmesin.

Allah'ım nasibimi vê / Allah'ım herkesin nasibini vêsin..

Allah'ım ömürlü etsin

Allah'ım sana da hayırlı vêsin.

Allah'ım sen yardım et; sana güvendim, sana dayandım, sana sığındım.

Allah'ım ters akıl, ters fikir vêmesin

Allah'ım verdiği derdin dermanını da versin.

Allah'ım yetir bitir dek getir. Yüzümü güldür.

Amel defteri sağ yanından gönderilen gullarından eyle ya Rabb'i.

Amin, deyen dillerimizi Cehennem ateşinden azat eyle Allah'ım.

Anama babama bağışla Allah'ım.

Arının b.kunu yi.

Ay aydın içinde gal.

Ayağın göl, başın pınar olsun

Ayağına daş, başına kötü iş gelmesin.

Başın sağ olsun.

Başına gar yağsın: Çok yaşa anlamında.

Bayramınız gutlu / mübarek olsun

Berekatlı olsun

Bi çok sâlıcayla (sağlıcakla) gidin.

Bi çuval kemiğ olsun da sedirimde otursun

Bir yastıkta kocayın / Allah bi yasdıkda gocatsın.

Birine bin ecir vêsin.

Bol vê Allah'ım

Bu dünyadan öbür dünyaya imanla Gur'anla göçmek nasip eylesin

Canları sağ olsun.

Cenâb-ı Hak, Ahiret gününde hepimize yardımcı olsun.

Çocuklarımızı gıpleye döndür Allah'ım.

Çok yaşa / Ömürlü ol

Çok yaşa da çok bayramlâ gö

Çoluğunun çocuğunun gününü görsün

Çoluk çocuk acıları görme.

Dağda budakda, yolda yolakda gomasın, cümlamızı gavışdırsın hasretine.

Dermansız dert vême ya Rabb'im.

Derneğiniz gutlu olsun: Düğünlerde misafirler düğün sahibine söyler.

Dinimizi, imanımızı, malımızı, ordumuzu, yurdumuzu, Kur'an'ımızı, ırz ve namusumuzu muhafaza eyle Allah'ım.

Dizinde, dirseğinde tülê (tüyler) bitsin. / Naha dilinde dirseğinde ağak tülê bitsin.

Doğradığın yağ, doğurduğun oğlan olsun. / Doğurduğun oğlan, doğradığın yağ olsun.

Doğru yolu bırakan, namazı niyazı unutanları hidayete erdir Allah'ım.

Dol da daşma

Dostlâ sağ olsun.

Dünyada etimi, êretde kemiğimi düşmanın, şeytanın şerrinden muhafaza et Allah.

Eksik olma

El öpenlerin çok olsun

Eline sağlık

Ellerin dert görmesin

Ellerin gümüşlensin.

Enginli yümsekli dağları denkleşdiren Allah, gerçek dünyada denkleşdir Allah, sana sığındım sana güvendim, yanılmaz yenilmez bir Allah, Allah'ım sen denkleşdir.

Eren, evliya, Muhammet Mustafa yoldaşın olsun.

Eviniz, damınız nurla dolsun.

Ey Hak, bi çuval altın bırak.

Ferah gâveniz olsun

Gabiri Cennet olsun.

Gabiri nur olsun.

Gadir, gıymatı bilincek yêlere nasip olsun / nasip olası / nasip etsin Allah.

Galbime gelen dağlara daşlara ya Rabb'i

Geçmiş olsun.

Geçmişlerin ruhuna varsın / değsin.

Geçmiş peygamberlerin ruhu şad olsun.

Gıybet olmasın da sovbet olsun

Gölgesini ırmasın Allah

Gözün aydın

Guru guru derelere su veren Allah, guru ağaçlara can veren Allah, yeşil yaprakların arasında sarı sarı meyvaları veren Allah, benim de günahlarımı bağışla.

Güle güle oturun

Günler anasına gavuşuyo, inekler danasına gavuşuyo, Allah'ım dualarımı gabul eyle. Bu vakitte dualar gabul olurmuş.

Gününü gören

Ha yaşa / Hay yaşayasın

Hacı çayların olsun

Hacı ocağı, dolu gucağı ol.

Hacılâ ol sen / hacılâ ol e mi? / naha sakalların ağarsın da ak sakallı hacılâ ol

Hacılara git e mi?

Halelinden vêsin işallah

Hayır uçmasın.

Hayırdır inşallah

Hayırlar işlet ya Rabb'im

Hayırlı gazanç vê ya Rabb'im

Hayırlı günlê / Hayırlı günlê olsun inşallah / Hayırlı sabahlâ

Hayırlı olsun / Uğurlu olsun / Hayırlı uğurlu olsun

Helal, hoş olsun.

Herkes yerinde yıprasın

Hızır Aleyhisselamın duasınlan duan bir olsun.

İlacına yarasın.

İlk günlerinde garşı gelsin: Kabirde ilk günler, kişinin zorluk çekeceğine inanılır. O yüzden iyilik yapan kişiye bu dilekte bulunulur.

İnşallah boş çıkmaz.

İt ite buyuru, it guyruğuna buyuru.

Kem gözden, kem nazardan sen sakla Allah.

Kesene berakat

Kolay gelsin

Kusurlarımıza bakma, Cehennem'inde yakma ya Rabb'i

Kusurlarımı affet, dualarımı gabul et. / Kusurlarımızı af eyle ya Rabb'im.

Mekânı Cennet olsun

Meleklê eline sunu sunu vêsin: Sadaka verince söylenir. Dar gününde, yaptığın iyiliğin faydasını gör anlamında

Meleklê yoldaşın olsun.

Memleketimizin fenalığına çalışanlara fırsat vême ya Rabb'i.

Mizanına gonsun. / Allah, mizanına gondursun.

Mürüvetini gören

Ne yanı hakkımızda hayırlıysa Allah'ım hayırlı yannı vêsin

Okusun da hoca olsun, gitsin de hacı olsun.

Ölmüşlerin ruhuna deysin / varsın.

Ölmüşlerin ruhlarını şad eyle ya Rabb'i.

Ömürlerini uzun, yazılarını ak et ya Rabb'im, nasiplerini bol vê.

Ömürlü, hayırlı ol.

Ömrüne bereket

Ön gürlüğü gürlê geçerimiş, Allah son gürlüğü vêsin.

Özenmem, gınamam, Allah başa vêmesin

Para veren altın bulsun.

Resülullah'ın sancağı altında cümlemizi gölgelendirmek nasip eyle ya Rabb'im.

Sabah ola hayır ola.

Saçın, sakalın ağarsın / Sakalların ağarsın

Sakalların ebizemzeme batsın.

Saatlê (sıhatler) olsun

Sırat Köprüsünden geçerke ayağmızı gaydırma.

Sırtında eskisin

Su verenlerin çok olsun

Sulâ gadâ ömürün olsun. / Su gibi ömürüŋ olsun

Süngüne iyilik

Şefaatinden mahrum eyleme.

Toprak deyip de sunduğun altın olsun

Tutduğu altın olsun

Üç gün yatak, dördüncü gün toprak

Vatana millete hayırlı olsun.

Ya Rabb'i gabirimizde huri gızlarını yoldaş eyle / Ya Rabb'i gabirimizde melekleri yoldaş eyle

Yârim yâr olsun da evim çalı dibi olsun.

Yaşa, var ol.

Yaşı uzun olsun, düğünü güzün olsun.

Yatanı utandırma, bakanı usandırma ya Rabb'im.

Yattığı yê nur olsun.

Yazın ayransız, gışın yorgansız goymasın

Yidim, içdim, Allah artırsın.

2.2.4.2. Manzum Alkışlar:

2.2.4.2.1. "Yatdım Allah" veya "Yatdım" Şeklinde Başlayan Manzum Alkışlar:

"Yatdım Allah daş gibi

Sabah kalkan guş gibi" (KK.55)

“Yatdım Allah, kaldır beni

Rüyalara daldır beni

İmanla, Kur’anla uyandır beni” (KK.63)

“Yatdım sağıma,

Döndüm soluma,

Bin bir melek gelsin yanıma” (KK.63)

“Yatdım sağıma,

Döndüm soluma,

Sığındım imanıma

Güvendim Allah’ıma

Melekleri gönder ya Rabb’im

İki yanıma” (KK.71)

“Yatdım sağıma,

Kalkdım soluma,

Bin bir melakelê gelsin yanıma

Yapış elimden

Galdır golumdan

Yeşil donlu melaka

Şahid olsun canıma

Yatdım Allah, galdır beni

Rahmetine daldır beni

Gece gündüz arz eyleyon

İmanla, Gur'an'la gönder beni

Yatdım Allah farzınan

Uyan Muhammed, can ümmet

Din iman yoldaşım olsun

Kelime-i kâtip gardaşım olsun

Sen bi gulfuvallasın

Benniyi hiç sêmezsin

Hayrımı yazasın

Şerrimi bozasın

Girim iman, cirim ciman

Teflim yazâ, seflim bozâ

Gabire vâdığım gece

Yalınız galdığım gece

Huri gızlarını yoldaş eyle

Benim bekcim bir Allah

Gene bekler inşallah

Yatdım âlâ, kakdım âlâ

Dört yanım demir gâlâ

Anahdarım Sultan Süleyman

Pirim Hakk Teâlâ

Yatdım maşallah

Kakarım işşallah

Eğere kakamacak olusam

Eşhedü enla ilahe illallah ve eşhedü enla Muhemmed-er resul Allah

Elif Gur'an'ın başıdır

Cümle âlemin işidir

Bu duayı okuyup da yatan

Cennet-i Âlâ'nın guşudur" (KK.38, KK.55, KK.71)

2.2.4.2.2. Diğer Manzum Alkışlar:

"Anamın adı Cennet

Bubam harpte galmış, çok çekmiş zahmet

Onun hörmetine affet Allah'ım

Onun hörmetine cemalini gösder Allah'ım" (KK.61, annesinden duymuş)

"Allah sıratından geçir

Kevserinden su içir

Cennetini nâsip eyle

Daima Cennet'inde galan,

Gullarından eyle" (KK.71)

“Allahümme ho, der

Bir doğru yoldan giderin

İçerim keramet, dışarım selamet

Allah’a ısmarladım ya Muhammed

Cennet’e vardım, Cennet nerdeymiş?

Namazdaymış

İki elleri, iki golları duadaymış.

Cennet’de bir veyva (meyve) bitmiş

Yaprağı guran, dibi mürekkep

Bu duayı yedi kere okuyan

Cehennem’den ırak” (KK.12)

“Ezenin farzı beşdir

İmanı imana ulaşdır

İmanımı gür eyle

Gabirimi nur eyle

Ezenlerin hormeti içün

Künahlarımı afeyle” (KK.25)

“İş başı beri

Şeytan başı geri” (KK.55)

“Şerbet gelir bakır bakır

Şakır bülbülüm şakır

İçene şifa olsun

Okuyana sevap olsun” (KK.12)

2.2.5.Kargış (Beddua, İlenme, İlenç):

A geberesice

Adı batasıca

Aldığı apdas, gıldığı namaz gabul olmasın.

Allah, başına vêsin

Allah, belanı vêsin.

Allah, bilinmedik dertlê vesin. / Allah bilinmezinden vêsin.

Allah canını alsın / almasın.

Allah, cezanı vêsin

Allah da sana etsin.

Allah gâr etsin seni

Allah seni kahretsin.

Allah ona da beterini vesin

Allah ona da göstesin

Allah sana da senin gibi evlat vêsin.

Allah, sıra acılâ vêsin

Allah’ından bul

Ataş / çöyür üsdünde yatsın.

Atılıp gidesice

Âzın yüzün şapırdasın

Bana ettiklerini çoluklarından çocuklarından çıkar Allah'ım.

Bana ettiklerini sen de onlara çekdir Allah’ım

Bana ettiklerin yüzüne gözüne vursun

Batıp gidesice

Ben gadâ daş düşsün tepeŋe

Benden besbeter ol îşallah

Benden görünsünlê sana

Beni gınayan benden beş beter / besbeter olsun.

Bi m.memden emdiğin irin, bi m.memden emdiğin gan olsun.

Boğazında galsın

Boğazına gurd atsın.

Boyu devrilesice: Ölsün anlamında

Boyun devrilsin e mi?

Boyun posun devrilsin

Böyülê soksun seni

Canına ciğerine doy: Çok çile çekip üdnyadan bezmek anlamındadır.

Canından ciğerinden yanasıca

Canından yanasıca /Naha datlı canından yan

Cansız düşüve

Cavır mezerine gonursun îşallah

Cehennem / Cehendem ol git

Cehennem'de yanasıca

Cehennem'e gadâ yolun vâ / Cehennem'in dibine gadâ yolun vâ / Cehennem'in dibine git

Ciğerinin bağına pelit pelit közü yapışsın

Ciğer bağından yanasıca

Ciğerinden yan / Naha ciğerinden yanasıca

Çenen çekilsin

Çocuğun başını yisin.

Çoluğunda çocuğunda bulsun

Damla ensin / Ya damla enesi ya

Datlı canından yanasıca

Devriliveresi / Devriliveresice

Domalanın kökünü ye (Domalan bir mantar çeşididir. Genelde zehirli olur. Bu kargış, zehirlenip ölmek anlamına gelir.)

Domalan olsun

Domuz ölümünden git

Döküle döküle gal / Döküle gal

Dürtülüveresice

Ekmek Hıdır'ın, su Bedir'in, yin yin gudurun gırannık.

Eli, ayağı büzülesice: Sedef hastalığına tutulamak

Elin, golun gurusun

Eviŋ başına göçsün.

Evine baykuş dünesin / Evin baykuş tüneği olsun

Evlat olcanıza gara gara daş olsaydınız.

Gan kussun

Gara daşlâ olsun inşallah

Garı hasda olcâna ben hasda olan, ben ölcême garı ölsün.

Gârolasıca

Gayıb ol / gayıp gidiveresice

Gayıplara garış inşallah.

Gebêmesin de sürünsün.

Geberesice gır donuz.

Gençliğine doyma

g.çı düşesice

G.çı guruyasıca

G.çının bağı guruyasıca

Gıran paklayasıca / Köküne gıran giresice

Gızıl gızıl bişin, tandırlara düşün

Goca gözüne domalan gelesi

Golun gurusun

Gözü çıkasıca cavır

Gözün kör olsun

Gözüne dizine dursun

Gözüne millê sürülsün

Guduz büssüŋ : Köpekler için kullanılan bir bedduadır.

Gursânda galsın

Gurt yisin / Ya gurt yiyesilê ya

Güle güle yidirme / Güle güle durma

Haram zıkkım olsun

Hay gelmez olsun

Hayrata galsın: Eskiden, ölenin çamaşırları bir yerde toplanıp ağaca takılırmış. Bu kıyafetlar isteyenlere satılır, elde edilen para da köy hizmetine verilirmiş.

İki gözün kör olsun da sürüm sürüm sürün.

İki gözün önüne aksın.

İmansız guransız git inşallah.

İnim inim inilesin.

İnadına domalan dursun

Kınalı bırmaklâ çözme îşallah.

Köpek yisin o canı

Kör şeytanından bul e mi?

Kör yandan çıksın

Kuduz büzesice

Naha Allah canını alıvêsin.

Naha ayıbını gara toprakla örtsün

Naha bayguş ötsün evine damına, dinlenivême

Naha benden görünsünlê sana / Benden görünsünlê

Naha büzüşsün galsın êki ellerin

Naha dıkansın, galıvêsin çenen

Naha ettiğini çek

Naha gara yêlere gark ol. / Naha gara yêlere gir

Naha gayıbol / naha gayıpcıkla ol / naha gayıplara garış.

Naha geberivê

Naha g.çının bağı gurusun / soğusun

Naha gidişin olsun da dönüşün olmasın

Naha guş seslerini gızan sesleri san

Naha ilk âşamdan çenen çekilsin.

Naha inadın gurusun

Naha inşallah, sen bana ediyon ya sana da bi etceklê bulunsun.

Naha inşallah, tandırlara düş de tandır tandır biş.

Naha kakmayıca vê

Naha kökün gurusun.

Naha körlê ol da duvarlara çal.

Naha sal ağaçlarına dakılsın.

Naha şibitlê bulma

Naha yiğit ölümü paklasın

Naha zangölümüne gidesice.

Ne olduğun bilinmesin / ne olduğunu bilmeyveresice

Ocağı sönesice / Ocağı sönesi / Ocağı sönsün i mi?

Ocağına incir ağacı dikilsin inşallah.

Odun ocağı kör kalsın.

Odun, ocağın sönsün.

Oduna, ocağına bayguşlâ dünesin.

Oduna, ocağına incir dikilsin.

Öleme de duvâlâ çak.

Öleme de sürün.

Önün dumanın kesilsin

Sabaha gadâ şiş gal inşallah.

Sabahlara çıkma inşallah.

Sana da bi etceklê bulunsun.

Sen bana böle etdikce Allah da sana etsin

Seni kör olasıca seni

Sıracalâ ensin naha eline goluna.

Sırtından galıvesin

Sizi / seni doğurcâma daş doğursaydım.

Sokulup galasılâ

Son suların benim elimden nâsip olsun

Soykaya galası

Sürüm sürüm sürün îşallah

Şeytanından bul

Şişip galasıca

Teneşir paklayasıca seni

Teneşire / teneşirlere gelesize

Tilki çeksin

Ya kör şeytanına çarpılasıca ya.

Ya sıraca enesi ayâna ya

Yağlı urganlara / gurşunlara gel.

Yiğit ölümlerine geliveresi

Yimey Allah,iceve

Zank ölümüne gelesice / Zank ölümünden gidesice: Aniden ölmek

Zebeb olanlâ zebepsiz galsın.

Zeher zıkkım olsun

Zıkkımın kökünü yi

2.2.6. Masal:

"Arapça bir sözcük olan "mesel", dilimize "masal" olarak geçmiştir. "Değişik bölgelerimizde metel, matal, meteiok, mesel, misal, mesele, meselok, nağıl, çirok, hikkaye, hekat, sanık, sanıka olarak da söylenen masal…" (YAVUZ 1993: 13) şöyle tanımlanabilir: "Olayların geçtiği yer ve zamanı belli olmayan, cin, peri, dev, keloğlan, köse, ejderha gibi kahramanları belirli kişileri temsil etmeyen maceraların hikâyeleridir." (YARDIMCI 1996: 7)

"Masalların esas amacı, çocuğun hayal dünyasını sembollerle ama gerçekçi değerlerle işleyerek zenginleştirmek ve çocuğa tüm insanlığın ortak kıymetlerini aşılamaktır." (İPEK 2004:5)

Türk halk masallarından bazılarını derleyip neşreden Macar Bilgin İgnacz Kunoş'un, masalla ilgili görüşleri şunlardır: "…masallar hem eski vakitlerin dinini ve bu dinlerin nasıl olduklarını hem de geçmiş zamanlarda yaşayanların edebiyatını, hikemiyatını yazılmış tarihlerden daha ziyade anlatır." (GÜNAY 1975: 7)

İlyaslı masalları genellikle "Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develê tellel / dellal (tellal) iken, pirelê berber iken, ben annemin beşşiğini tıngır mıngır sallar iken, bir varmış bir yokmuş" tekerlemesiyle başlar ve "Masal da burda bitmiş." sözüyle biter. Bazı masallarda "az giçmiş, uz gitmiş", "gökten üç elma düştü", " onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine" gibi masallara özgü tekerlemeler de kullanılmıştır.

Yöre masallarında dev, cin, padişah, prenses, peri kızı gibi kahramanlar yanında çiftçiler, çocuklar, çobanlar gibi günlük yaşamdan kişiler de işlenmiştir. "Horozla Tilki" örneğinde olduğu gibi bazı masalların da fabl niteliği taşıdığı görülmüştür. Bilindiği gibi fabl türünde, olaylar hayvanların arasında geçer ve hayvanlar konuşturulur.

İlyaslıda masalları genellikle nineler ya da dedeler anlatır. Eskiden televizyon, radyo, bilgisayar gibi eğlence araçları olmadığından kandil ya da mum ışığında masallar anlatılarak uzun kış geceleri şenlenirmiş. Günümüzde masal anlatan çok az olsa da masal anlatma geleneğinin bitmediğini görmek sevindirici. Çünkü masallar, bir yandan çocukların hayal dünyalarını, hayata dair yorum yapma becerilerini geliştirirken bir yandan da onlara öğütler vermektedir. Dolayısıyla eğitimin başladığı yer olan aile kurumunun en önemli işlevini yerine getirmesi için güçlü bir araçtır, masallar. Masal dinlemeden yetişen nesiller, yaşama daha gerçekçi; ama daha umutsuz bakacaktır. Zira masallar mutlaka mutlu sonla biter ve böylece çocuklara umudu ve iyilerin eninde sonunda mutluluğa, başarıya, özgürlüğe ya da adalete kavuşacağı düşüncesini aşılar.

Bu denli önemli bir işleve sahip olan masallara -ne mutlu yöre halkına ki- İlyaslıda pek çok örnek bulmak mümkündür. Bu masalları derleme esnasında fark edildiği üzere bazı masalların tamamı hatırlanmamaktadır. Eksik olanlardan ziyade tamamı hatırlanan masalları yazmak daha uygun olacaktır. Bir de bazı masalların farklı kişiler tarafından farklı bölümlerinin hatırlanması durumuyla karşılaşılmış; bunun için de anlatılan parçalar bir bütün haline getirilmeye çalışılmıştır. İlyaslı masallarından tespit edilenler aşağıda, kaynak kişilerin ağzından anlatılmaktadır. Bazı anlatım bozukluklarını düzeltmek dışında ağız özelliklerinde ve anlatımlarda, pek değişiklik yapılmamıştır.

AYŞECİK:

Develê tellel (tellal) iken, pirelê berber iken, ben annemin beşşiğini tıngır mıngır sallar iken kızın birini gelin etmişlê. Gocası çok kıskançmış, gızı dışarı çıkarmazmış, kimseyle görüştürmezmiş. Yanına bi gadın gelmiş, hamurdan bi bebek yap, onla gonuş gonuş gel, derdini içine ata ata yiyo içini dert, demiş. Gız hamurdan bir bebek yapmış, adını da Ayşecik koymuş. Bebeği aşşâ, garanlık bi yere gomuş. E Ayşecik, bugün böle oldu, böle oldu, ne eden, demiş. O da aldırma Âşa aba, demiş. Kız, bir süre sonra bebeği dostu gibi görmeye başlamış. Bütün dertlerini, sıkıntılarını bebeğe anlatırmış. Hem de her gün… Kırkıncı gün bebek dertlerin yükünü kaldıramayıp patlamış gitmiş. Bakmış bebeğin bi yanı gan, bi yanı irin olmuş. Bebekle gonuşmayıp hepsini içine atsaymış gadın ölcêmiş. (KK.55, KK.71)

ÇOBANLA CİN:

Develê tellel (tellal) iken, pirelê berber iken, ben annemin beşşiğini tıngır mıngır sallar iken bir varmış bir yokmuş. Dağda çobanın biri geçi güderimiş. Akşamüsdü odun getiririmiş. Garısı hep bahane ederimiş, neye yaş getirdin, neye guru getirdin, iyisini getirmedin, yılık getirdin, eğri getirdin, deye gızarımış. Adam usanmış elinden. Bi gün bi kayrak daş kaldırmış, altında derin bi guyu… Şu guyuya garıyı atan da gurtulan elinden, demiş.

Akşamüsdü odun getirmemiş. Neden odun getirmedin, demiş garısı. “Ben bugün bi altın guyusu gödüm. Kimse duymasın. Herkes yatınca gidem, o guyudan altınları getirem.” demiş. Gece gitmişlê. Guyuya varınca adam, hemen beline ipi dolamaya başlamış. Gadın “Ne dolayon enki ipi ya?” demiş. Adam da “Sen beni salla da ben orda altınları govaya dolduran dolduran, sen seç.” demiş. Gadın “Hayır, sen yarısını bırakırsın, ben enen guyuya.” demiş. Hemen onu guyuya sallamış da bırakıvêmiş adam, eve gitmiş.

On beş gün o tarafa gitmemiş çoban. On beş gün sôna ne olduyku, benim hanım öldü mü kü deye bakmaya vâmış. Kayrağı galdırınca bi cin çıkmış. Cin “Dile benden ne dilêsen.” demiş. “Ya ne dileyen ben senden? Sen bi cinsin.” Cin “Şuraya bi garı geldi, ocâ sönsün, bir hafta çenesinden usandım, bi hafda da öldü ileş gibi kokusundan usandım. Sen bu kayrağı galdırdın, beni gurtâdın. Ben de sana bi iyilik yapan, padişahın gızına ilişen. Kimse iyi edemesin. Sen gelince gızı goyveren, sen de onla evlen. Senin iyiliğinin altında

galmayan. Yalıŋız başka bi padişahın gızına da ilişcen, sakın onun yanına gelme, o zaman çarparın, öldürün seni." demiş. Adam gabul etmiş.

Padişahın gızına ilişmiş, kimseler iyi edememiş gızı. Çoban da padişah efendimiz bana gızını verise ben onun gızını iyi ederin, demiş. Padişah peki, yün, yıkan, giydirin bakam, demiş. Yümüşlê, yıkamışlâ, giydirmişlê, bakmışlarımış deliganlı oğlan. Padişah, gızımı iyi edêseŋ sana vêcen, demiş, oğlanı gızının yanna yollamış. Çoban gelince cin, gızı bırakıvêmiş, gız iyileşmiş. Çobanla padişahın gızı evlenmiş.

Cin öbür padişahın gızına ilişmiş. Padişah damadına demiş ki, git de öbür gızı da iyileşdir. Damat korkmuş, ne etcen şindi deye düşüne düşüne vâmış. Cin "Ben sana buraya gelme demedim mi? Ne geldin?" demiş. Ben, sen git deye gelmedim, demiş. Hana guyudakı gadın öldü, dediydin ya, o ölmemiş, guyudan çıkmış da seni arayomuş, onu habâ vêmeye geldim, demiş. Cin bile gadının çenesinden korkmuş da " Ben o zaman Kaf Dağı'nın arkasına çıkan, saklanan, beni orda bulamaz." demiş, Kaf Dağı'nın arkasına saklanmış. Çoban da padişah gızıyla gözelce yaşamış. (KK.61, annesinden ve babasından dinlemiş.)

DEV MASALI:

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develê dellal iken, pirelê berber iken, ben annemin beşiğini tıngır mıngır sallar iken çok eski zamanın birinde bi çocuğun annesi ölmüş. Babasına, annesinin nerde olduğunu sormuş. Adam öldü, deyememiş de melek oldu, demiş. Çocuk düşünmüş ki melekler gökyüzünde olur. O yüzden çocuk da gökyüzüne gitmek, annesine gavuşmak isdemiş. O dönemde de gökyüzüne devlerin omzunda çıkılabiliyomuş.

Çocuk bi dev bulmaya garâ vêmiş, yola çıkmış. Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş. Sonunda uzak bi ülkede bi dev bulmuş, ona gökyüzüne çıkmak istediğini söylemiş. Dev " Olur, gidem; ama unutma sakın, benim sağ omzuma binmen gerekiyo, sağ omzuma bineseŋ gökyüzünün yedinci gatına gadâ çıkarız. Sakın sol omzuma binme!" demiş. Oğlan olur, demiş ya yaşı güççük olduğundan sağını solunu garışdırıvêmiş. Yannışlığıla devin sol omzuna binmiş.

Göğün yedi gat yukarısına gitcekken yerin yedi gat aşşâsına gitmiş. Çocuk deve yalvarmış, beni yukarı çıkar, demiş; ama dev dinlememiş, ben sana sol omzuma binme,

dediydim, deyip çekmiş gitmiş. Oğlan yerin yedi kat dibinde tek başına galmış. Biraz gezeŋ, bakam belki başkaları da vâdır, deye düşünmüş.

Gitmiş gitmiş, kimseyi görememiş. Tam yalınız galdım deye ağlacakken iki-üç çocuk daha gömüş. Yannarına gitmiş, buraya nasıl geldiniz, deye sormuş. Onnâ da yannışlıkla devin sol omzuna bindik, demişlê. Oğlan sormuş: "Burdan gurtuluş yok mu?" Çocuklâ "Var da biraz zor. Dev geldiğinde ona yirmi teneke et, yirmi desdi su verisen yeryüzüne; kırk teneke et, kırk desdi su verisen de gökyüzüne çıkâsın. Emme unutma onun sağ omzuna binceŋ." Oğlan, tamam da o gadâ eti, suyu nêden bulcaz, demiş. Onnâ da dev gelesiye çalışcan, gazancan, demişlê. "Peki, dev ne zaman gelir?" deye sorunca da "Başka bi çocuk sol omzuna binince." Cevabını almış.

Çocuk annesinin yanına varmak istediğinden gece gündüz hiç durmadan çalışmış. Bi yandan da devin yollarnı gözlemiş. Aylâ geçmiş, dev gelmemiş. Çocuk devden umudu kesceği zaman dev sol omzunda şaşkın bi çocukla çıkagelmiş. Oğlan hemen siirtmiş, devin yanına vâmış. "Beni gökyüzüne, melek annemin yanına götürü müsün?" demiş. Dev olur, götüren de kırk teneke et, kırk desdi de su isderin, ben lark deyince et, lurk deyince su vêceŋ, demiş.

Oğlan gabul etmiş. Devin sağ omzuna atlamış. Başlamışlâ gatları çıkmaya. Dev habire lark, deyip et isdeyomuş, arada da lurk deyip su isdêmiş. Bi zaman sôna et bitmiş. Dev gene lark, deyince oğlan sağ bacağından bi parça kesmiş, deve vêmiş. Dev gene acıkmış, lark, demiş. Oğlan bu defa sol bacağından bi parça kesmiş, deve vêmiş. Dev gene acıkmış, lark, demiş. Bi yo da sağ golundan bi parça kesmiş, vêmiş. Dev, doymak bilmeyomuş. Gene lark deyince oğlan sol golundan bi parça kesip vêmiş.

Bi de bakmışlâ ki yeryüzünü, yedi gat gökyüzünü geçmişlê, göğün son gatına vâmışlâ. Oğlan deve teşekkür etmiş, annesini aramaya başlamış. Araya araya sonunda bulmuş, gerçekden de annesi melek olmuş. Oğlan gari hep onun gıyında galmış, hiç annesinden ayrılmamış. Oğlan ermiş muradına, biz çıkam kerevetine. (KK.55) (KK.71)

ELMA MASALI:

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develê dellal iken, pirelê berber iken, ben annemin beşşiğini tıngır mıngır sallar iken bi genç, derede yüzünü yıkayomuş. Derede gırmızı bi elma gömüş. Almış elmayı, bi kere ıssırmış; sôna da pişman olmuş.

Kim bili kimin hakkını yidim, deye üzülmüş. Elmanın sahibini bulup onna helalaşmaya garâ vêmiş.

Dereye dereye gitmiş, bi elma bahçesi gömüş. Hah, elma bu bahçeden düşmüşdür dereye, demiş. Bahçenin sayibini bulmuş, ona olanları anlatmış, adamdan hakkını helal etmesini isdemiş. Bahçenin sayibi, bi şartım vâ, bi yıl benim elma bahçesinde hiç para almadan çalışcan, demiş. Oğlan, o zaman hakkını helal edê misin, deye sorunca da, sen bi çalış, o zaman düşünürüz deye cevap vêmiş.

Oğlan bütün yıl para almadan çalışıp yıl sonunda bahçenin sayibine vâmış, helallik isdemiş. Adam bi şartım daha vâ, demiş. Oğlan, hani hakkını helal etcêdiŋ ya deyince, ben öyle demedim, bi düşünürüz dedim deye cevap vêmiş. Oğlan "Peki şartın nedir?" diye sorunca "Bi yıl daha çalışcan" demiş, adam. Oğlan, o zaman hakkını helal edê misin, deye sormuş, o da "Sen bi çalış, o zaman düşünürüz." deye cevap vêmiş gene.

Oğlan bütün yıl gene para almadan çalışmış, yıl sonunda vâmış bahçenin sayibine. Lakin adam son bi şartım daha vâ, demiş. Oğlan ne olduğunu sorunca şöyle anlatmış: "Benim bi gızım vâ, onla evlenceŋ. Yalıŋız benim gız hem kör hem sağır hem dilsiz hem de topal." Oğlan, onla evlenirsem hakkını kesin helal etceŋ mi, demiş. Adam da bu sefê söz vêmiş, gızımla evleniseŋ sana hakkımı helal etcen, deye.

Oğlan, adam hakkını helal etcek deye şartını gabul etmiş, gızla evlenmiş. Evlendikleri gün gızın duvağını bi açmış, gız ne kör ne sağır ne topal ne de dilsiz. Güzel mi güzel bi gız… Delikanlı koşmuş gayınbabasının yanına. E senin gızda bu kusur yok, bana neye yalan söyledin, demiş. Adam da "Yalan söylemedim, benim gızım kördür, harama bakmadığı için, sağırdır kötü söz dinlemediği için, dilsizdir büyüğüne, eşine dostuna garşılık vêmediği, kötü söz söylemediği için, topaldır, başka eve adım atmadığı için." Demiş. Oğlan, "Peki şimdi hakkını helal ettin mi?" diye sorunca "Ben hakkımı sana zaten helal ettiydim, iki yıldır gızımı veren mi deye seni deneyodum. Şimdi elma da elmanın bahçesi de gızım da sana helaldir." Demiş.

Gökden üç elma düşmüş biri delikanlının başına, biri güzeller güzeli garısının başına biri de bu masalı dinleyenlerin başına. (KK.55)

HOROZ MASALI:

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develê dellal iken, pirelê berber iken, ben annemin beşşiğini tıngır mıngır sallar iken bi horoz varımış. Bi gün terslikde (gübrelik yer) eşinirke ayağına diken batmış. Dikeni çıkartmak için o yakada oturan bi ebenin evine gitmiş. "Ebe, ayağıma diken battı, çıkarı mısın?" demiş. Ebe dikeni çıkarmış.

Bikaç gün sôna horoz dönüp gelmiş; ebe, benim dikenimi vê, demiş. Ebe şibit bişiriyomuş, dikeni ataşa atdım, demiş. Horoz da "Ya dikenimi verisiŋ ya şibidini alırın." demiş. Ebe, mecibur şibidin birini vêmiş. Horoz da ebenin yanından gitmiş. Bi eve vâmış. Eve şibidi vêmiş, sôna gelip alırın, demiş. Bi zaman sôna şibidini almaya gitmiş. Şibidi verin derimiş, şibit yok. E nêde? Goyun yidi. Horoz da "Ya şibidimi verin ya da goyunu." demiş. Onlâ da mecibur goyunu vêmişlê.

Horoz goyunu almış, bi köye vâmış. Köyde de bi düğün varımış, herkes düğün evine birikmiş. Horoz da gelmiş düğün evine, goyunu vêmiş. Daha sôna gelip alcânı söylemiş, gitmiş. Düğün yemekleri bütün köye yetmeyince horozun getirdiği goyunu kesmişlê. Akşam, horoz geri dönüp goyunu istemiş. Düğün sahibi "Yemekler yetmedi, kesdik, musafirlere aş yapdık." demiş. Horoz da "Ya goyunu verisiŋiz ya da gelini alırın." demiş. "Etme, eyleme, biz sana gelini veri miyiz hiç?" deyince horoz da "O zaman gadıya giderin, ya goyunumu verin ya da gelini…" demiş. E goyun yindi, gelinimizi de alma, demişlê, ağlamışlâ, sızlamışlâ; yalınız fayda etmemiş. Horoz gelin de gelin demiş, dayanmış. Gadı korkusuna gelini vêmişlê.

Horoz gelini almış, gidiyomuş. Bi çobanla garşılaşmış. "Çoban gardeş, benim gelinle senin gavalı deyişem mi?" deyince çoban bayıla bayıla gabıl etmiş. Horoz gavalı almış, çıkmış gavân tepesine, başlamış gavalı çalmaya, bi yandan da şu şarkıyı söylemeye:

Bi dikene bi şibit

Bi şibide bi goyun

Bi goyuna bi gelin

Bi geline bi gaval

Dütdürü düdüğüm dütdürü

Masal da burada bitmiiiiş. (KK.28, KK.33, KK.55, KK.56, KK.71, KK.79)

HOROZLA TİLKİ:

Horozun biri bi gün dağda galmış, azadın tepesine çıkmış, başlamış ötmeye. Bunu duyan aç tilki, oraya gelmiş, demiş ki "Horoz gardeş, güzel sesine hayran oldum. İn aşşâ da bi namaz gılam ikimiz." demiş. Tilkinin derdi namaz gılmak değilimiş aslında, horozu yimekmiş. Horoz da demiş ki "Tilki sâdaç, garşıdan biraz avcı geliyo. Onlâ da gelsin de hepimiz beraber cemaat olam." Bunu duyan tilki, korkusundan ne yapcânı şaşırmış, "Horoz sâdaç, ben apdesi bozdum, yenileyen de gelen." demiş, gaçmış gitmiş. Horoz da arkasından bi zaman gülmüş. (KK.33)

KAVAKTAKİ KIZ MASALI (TIN KABAĞIM):

Evvel zaman içinde kalbur saman içinde, develê dellal iken, pirelê berber iken, ben bubamın beşşiğini tıngır mıngır sallar iken bi adamın iki çocuğu varımış, biri oğlan biri gızımış. Adamın gadını ölmüş. O da tekratdan evlenmiş. Üvey ana, bu çocukları istememiş. "Bunları ne yapcaksan yap. İlle çocukları sav. " demiş. O da ne yapan, demiş. "Götür, ormana goy." demiş gadın.

Adam da eline bi palta almış, cebine bi gabak guymuş, çocukları ormana götürmüş. "Odun kesem, gelem çocuklâ." demiş. Sonra bir ağacın dibine gitmişlê. Çocukları goymuş oraya. Çocuklara siz burda durun, bu torbaya mazı atlan, mazıları satam da parasını harcanam, torbayı doldurmayınca gelmeŋ, demiş. Acık ekmek, su vêmiş. Ben aşşâ yanda odun kescen, demiş. Paltasını almış, gitmiş. Biraz öteye, çama duz gabağı bağlamış. Rüzgâr esdikçe ağaca vurur, pat pat pat ses çıkarırmış. Onlâ da gari babamız odun kesiyo, deye küt küt sesini palta sesi zannedelerimiş. Adam eve dönmüş. Çocuklâ mazı toplamaya başlamış. Meğer torbanın altı deliğimiş, çocukların topladığı hep aşşâ düşerimiş. Akşama gadâ torbayı dolduramamışlâ.

Akşam olmuş, yok babaları. Gidem, demişlê, dinlemişlê, tark tark sesi geliyo; acık daha toplayalım, demişlê. Gün enmiş, yok babaları. Gidem, demişlê, dinlemişlê tark tark sesi geliyo; acık daha toplayalım, demişlê. Garanlık gavuşmuş, yok. Sese sese gitmişlê. Vâmışla, bakmışla gabak… " Tın gabağım tın tın, bizi burlâda godu da gitti cavır bubacıım." demişlê, ağlamışlâ.

Ne yapam ne edem, demişlê. Oğlan ben acıkdım, ekmek yiyem, su içem, demiş. Suları bitmiş de iki dilim ekmekleri varımış. Gız da "Gardeşim, ekmeğin bi dilimini yi de bi dilimini eve gidêken yola dökelim, işaret yapalım. Evimizi bulamazsak ekmeklere ekmeklere geri buraya geliriz. Yarın bubam gelip bizi bulur." demiş. Oğlan öle yapam, aba, demiş, bi dilim ekmeği yimiş. Yola düşmüşlê. Öbür dilimi yola ata ata gitmişle. Evlerini bulamamışlâ, ekmek de bitmiş. Gabağın yanına varam da babam yarın bizi bulsun deye geri dönmüşlê. Bakmışlarımış ekmeklê yok, guşlâ ekmekleri yimiş.

Ağacı bulamayınca nereye gidem, deye düşünmüşlê. Bi ev gömüşle içinden kedi sesi geliyomuş, bi ev gömüşle içinden horaz sesi geliyomuş, bi ev gömüşlê köpek havlaması geliyomuş, bi ev gömüşle içinde ataş yanıyomuş, bi ev gömüşle o evde de ışık varımış. Gız "Ataş yanan yere vâsak ataş bizi yakâ. Kedi miyavlayan yere vâsak kedi bizi cırmalâ. Horaz öten yere vâsak horaz bizi didê. Köpek üren yere vâsak köpek bizi dutâ." demiş. Işık olan yere gidelim, orda insanlâ yaşayodur, demiş.

Işık olan yere vâmışlâ. O evde bi dev varımış, devin de üç garısı… Gadınlâ, gızla oğlanı görünce sizi dev görmesin, görüse yir, demişlê, gızla oğlanı devin cizmelerinin içine saklamışlâ.

Dev eve gelmiş, yatmış. Dev, en büyük garısının yanında yatarımış. Dev, uyuyamamış. Garısı, ne oldu ya, demiş. Dev de burda teze et kokuyo, diye cevap vêmiş. Ben de insanım ya, ben kokuyomdur, beni de yimeceŋ heralda demiş, gadın. Dev, garısını yir mi? Yimemiş tabii, ortanca garısının yanına gitmiş, yatmış. Bu arada büyük garısı gızla gardeşini daha uzağa saklamış. Dev gene uyuyamamış. "Ya burda teze et kokuyo." demiş. Ortanca garısı da "E ben kokuyondur, yat da uyu." demiş. Dev uyuyamayınca güçcük garısının yanına gitmiş. Ortanca gadın da hemen gitmiş, gızla gardeşini daha da uzağa saklamış. Dev gene uyuyamamış, garısına burda teze et kokuyo, demiş. Güçcük gadın da öbürkünnê gibi ben kokuyondur, demiş. Dev bu sefer inanmamış. Evin içini aramaya başlamış. Güçcük gelin de çocukları kaçırmış, evin dışına çıkâmış. Çocuklâ gurtulmuş.

Gızla oğlan nereye gitsek deye düşünmüşlê. Gız "Kedi miyavlayan yere vâsak kedi bizi cırmalâ. Horaz öten yere vâsak horaz bizi didê. Köpek üren yere vâsak köpek bizi dutâ." demiş. Bari ataş yanan yere gidelim, orda insanlâ yaşayodur, demiş.

Gitmişle gitmişlê ataş yanan yere vâmışlâ. Kapıyı çalmışlâ, kapıyı çocuklâ açmış. Hepsi bir oynamışlâ, gülmüşlê. Garınları acıkmış, ne yicez ne yicez, derken elinde goca bi zini nar gibi gızâmış etile bi başka dev gelmiş. Ora devin eviymiş. Dev bunlara yavrularım, guzularım, et bişirdim sizin için, demiş, hepsi bir oturmuş, yimişlê. Oğlan çocuklarına yin guzum derimiş, gızlara demezmiş. Dev, etin kemiklerini de çöpe attırmazmış. Yemekden sôna çocukların uykusu gelmiş. Dev onları evinde yatırmış. Bi gün böle, iki gün böle, derken aylâ geçmiş. Arada oğlanların bazıları gayıbolu oluveriyolarımış. Bu da gızın dikkatini çekmiş.

Gız bi gün devi gözletmeye garâ vemiş. Bakmış kı kemiklêle fırın yakıyo, ormanın içinde neden kemik yakıyo ku, demiş. Sona bakmış, dev, en şişman oğlanlâdan birini fırına atıyo. Sôna aklı başına gelmiş. Dev, çocukların kemikleriyle fırını ataşlarımış, en şişman çocuğu da fırında bişiririmiş. Bi de dev, oğlan çocuklarının etini daha çok severimiş, onun için oğlanları daha çok beslerimiş. Gız, biz gaçam, dev bizi de yicek, demiş. Hep çocuklara gödüklerini anlatmış. Hepisi bir olmuşlâ, o çocuğu hemen fırından çıkamışlâ, devi de yakalayıp fırına atmışlâ. Devi fırında yakmışlâ, evini de yıkmışlâ. Ordan ayrılmışlaâ. Öbür çocuklâ evlerine dönmüşlê, gızla gardeşi de evlerini aramak için yola düşmüşlê.

Az gitmişlê, uz gitmişlê, yorulmuşlâ, bi ağaca sırtlarını verip oturmuşlâ. Garşıda bi evin içinden kedi sesi geliyomuş, evin pençiresinde de bi kedi gömüşlê. Gız "Horaz öten yere vâsak horaz bizi didê. Köpek üren yere vâsak köpek bizi dutâ." demiş. O evde kedi yaşayosa insan da yaşayodur deye düşünmüşlê, çıkmışlâ vâmışlâ eve. Bakmışlâ bi kediyle, bi fare… Başka kimse yok. Biz de sizle yaşasak gabul ede misiniz, demişlê. Kediyle fare de tamam demiş, çok memnun olmuşlâ.

Akşam olmuş kediyle fare yicek getirmiş, gız bişirmiş. Hepsi bir yimişle. Ertesi gün böle, öbür gün böle, günlê geçmiş. Gız, bi gün "Siz bu yicekleri neden getiriyonuz, nasıl gazanıyonuz, biz de size yardım edem." demiş. Fare de ben duvarı deliyon, kedi de çalıp geliyo, demiş. O zamana gada gız da "İnsanlâ için çalmayla çırpmayla garın doyurmak doğru değil. Haram yimeyem." deye düşünmüş. İki gardeş kediyle fareye Allahaısmarladık, deyip yola goyulmuşlâ.

Az gitmişlê, uz gitmişlê. Çok susamışlâ. Susayınca gadâ su aramaya başlamışla. Bi sığır izi varımış, oğlan sığırın izinden su işcek olmuş. Gız da o sudan içeseŋ sığır

olusun guzumuz, içme, çifte goşâlâ seni, nasıl dayanırsın, demiş. Öte yanna vâmışlâ, bi geçi izi varımış, oğlan geçi izinden su işcek olmuş. Gız, o sudan içeseŋ geçi olursun içme, dağda nasıl durcaŋ her gün, demiş. Gitmişlê, gitmişlê, bi keyik (geyik) izi gömüşlê. Oğlan dayanamamış, şu izden içen de olusam keyik olan, demiş. Keyiğin izinden su içmiş. İçince gadâ oğlan, keyik olmuş. Gız o sudan içmemiş, çeşme arayam, ben keyik olmayan, demiş.

Gide gide bi çeşmeye vâmışlâ. Ordan su içêleken bi oğlan, oraya beygir akıtmaya gelmiş. Bu arada gız da büyümüş, serpilmiş, gözel olmuş gari. Suyun şavkı gıza vurmuş, gızın şavkı suya vurmuş. Oğlan bakmışımış, orda gözel bi gız vâ. Gızı dutan deye düşünmüş, gız "Eğil gavağım, eğil." demiş. Gavak eğilmiş, gız gavağın dalına çıkmış. "Doğrul gavağım doğrul." demiş. Gızla bir gavak doğrulmuş. Oğlan, gıza gavağın tepsesinden en, demiş. Gız enmemiş. En, demiş, enmemiş.

Oğlan eve vâmış, anasına "Filan yêde azadın tepesinde gözel bi gız va, onu bana endirive ana." demiş. Gadın "A benim yavrım, ben nasıl çıkan, onu nasıl endiren?" demiş. Oğlan ille endirive, n'olusun, demiş. Nişleyen deye düşünmüş gadın, bi gazan almış, vâmış gavağın yanına. Gavağın yanında da bi çeşme varımış. Eski yümek için gadın bi ataş yakmış, gazanı ataşın üsdüne ters kapamış. Gazana su gatmak için gazanın üsdüne su gatarımış. Ataş söyünüverimiş. Ataşı yakarımış. Gazanı ters kaparımış, suyu dökerimiş, ataş cız cız cız söyünürümüş. Duruka duruka gız "Ebe! Enki gibi etme, gazanı çevir de go." demiş. O da "A benim yavrum, ben nası olcak bilemeyon. Bi yo en de tarif edivê." demiş. Gız da iyiymiş, ebenin hatırından çıkamamış. Yardım eden deye düşünmüş. "Eğil gavağım eğiil, eğil!" demiş. Gavak eğilmiş. Ona gazanı denkleşdiriverince gadâ ebe gızı dutmaya çalışmış. "Doğrul gavağım, doğrul, doğrul!" demiş, gavak doğrulmuş. Gız gene gavağın tepesine çıkmış.

Gadın eve vâmiş, oğlum böle ettim böle ettim, endiremedim, demiş. Oğlan da ne yap yap endirive, demiş. Gadın da düşünmüş, nasıl endiren demiş. Hade ekmek eden, bi dâ deneyen, demiş. Gitmiş çeşmenin başına, hamırı yoğurmuş, ataşı yakmış, sacı küllemiş. Sacın küllü tarafını aşşâ getircêke üsde goymuş. Gız da "Ebee! Sacı ters goydun, düzelt onu." demiş. Ebe "A yavrum, ben bilemeyon, ge bi yo bana tarif edivê." demiş. Gız "Eğil gavağım eğiil, eğil!" demiş. Gavak eğilmiş. Ona sacı denkleşdiriverince gadâ oğlan saklandığı yêden çıkıp gızı dutmaya çalışırımış. Gız da oğlanı fark edince

“Doğrul gavağım, doğrul, doğrul!” demiş, gavak doğrulmuş. Gız gene gavağın tepesine çıkmış.

Oğlan palta getirmiş, gavağı kesip gızı endircemiş. Sabahdan başlamış, kesmiş kesmiş kesmiş. Gavağın kesilmedik acıcık bi yeri galmış, aşam olmuş. İyi, şindi evime giden de yarın bi dâ gelen, yarın gavağı kesen, gızı endiren, demiş. Evine gitmiş. Gızın keyik olan gardaşı onu gözlediyomuş, oğlan gidince gavağın kesik yerini yalamış, yalamış. Gız da yukadan bitiş gavağım, bitiş demiş. Gavak hiç kesilmedik gibi olmuş. Keyik gene gavağın dibine yatarımış, abasını gece beklerimiş. Gündüz de başka ağacın dibine gidê ordan bakâ, abasını gözledirimiş.

Sabah olmuş, gene elinde paltasıyla oğlan gelmiş. Ya ben bunu kestim kestim, acıcık bi şey galdıydı, ne olduyku buna demiş. Ya Allah ya Bismillah demiş, gene başlamış kesmeye. Kesmiş kesmiş. Gavağın kesilmedik acıcık bi yeri galmış gene, Âşam olmuş. Oğlan gene evine gitmiş. Keyikle gız gene gavağı düzeltmişle. Bi gün böle iki gün böle, bakmış olmacak. Bu sefer oğlan, gıza yalvâmaya başlamış. Günlêce yalvâmış. Sonunda gız oğlana âşık olmuş, yalınız oğlana bildirmeyomuş. Bi şartıla enerin, demiş. Oğlan emret, dağları delen, demiş. Gız da dağları delme, benim bi gardaşım vâ, keyik izinden su içdi, keyik oldu. Onu insana döndür, yetê, demiş. Oğlan tamam, demiş. O sevinçle çıkmış ormandan herkeslere sormuş, nasıl insana çevirebilirin, deye. Bi dayı da demiş ki “Felan yêede felan dağda yaşlı bi adam yaşayo. Ona sor, o her şeyi bilir.”

Gitmiş o dedenin yanına. Dede aksakallı, nur yüzlü, yaşlı bi adammış. Dedeye böle böle oldu deye anlatmış. Çok golay oğlum, demiş. Sen ayânı bascan, o ize yağmur yağcak. Keyik o sudan işcek, insan olcak.

Oğlan çeşmenin başına dönmüş. Gıza durumu anlatmış. Dedenin dediklerini yapmışla. Keyik suyu içince insan olmuş. Oğlan, gızla gardeşini evine götürmüş. Oğlan çok zenginimiş, kırk gün kırk gece düğün yapmışlâ.

Düğünde devriş urbalı biri varımış. Herkes gülê oynarımış, o ağlarımış. Neye ağlayon, deye sormuşlâ. Adam da demiş ki “Ben ağlamayan da kimlê ağlasın?” Hayırdır, derdini söylemeyen derman bulamaz, söyle de olabilisek bi çare olalım, demişle. “Ben bi caillik yapdım, anlatam da dinleŋ. Benim gadınım öldü, ikinci bi gadın aldım. Gadınımın sözüne bakdım, çocuklarımı ormana götürdüm, ben odun kesen, siz de mazı toplaŋ, dedim. Azada bi gabak bağladım. Yel esdikce tınlasın, ben ôda çalışıyo sansınlâ deye.

Çocukları orda bırakdım, eve döndüm. Ertesi gün pişman oldum, ormana gitdim; ama onları bulamadım." O gün bugündür yavrularımı arayon." demiş.

Bunu duyan gelinle gardaşı sevinçden ağlamaya başlamış. Halk da neden ağlayonuz, demişlê. "Evlatlarını arayan bu kişi bizim bubamız" demişlê, babalarının boynuna sarılmışlâ. Adam da yavrularım, yapdım bi cahillik, beni affedin, demiş. Çocuklâ da affetmişlê, damadın saray gibi evinde mutlu mesut yaşamışlâ.

Onlâ ermiş murâdına, biz çıkalım kerevetine. Gökden üç alma düşmüş, biri gelinin başına, biri damadın başına, biri de bizim başımıza… (KK.20, KK.33, KK.55, KK.71)

KIZIM HANGİSİ:

Eveli peygamberlerden birinin bi gızı varımış. Gız yetişmiş, serpilmiş, bir sürü dünürcüsü olmuş. Peygamberimiz de hatır yıkmak istemeyomuş. Allah'a yalvarmış: "Hey Allah'ım, benim bi tecik gızım vâ, bi sürü dünürü vâ. Kimsenin hatırını yıkmak isdemeyon. N'olur bana bi yol gösdê."

Bi sabah uyandığında kedisi, köpeği, goyunu, geçisi, tavığı, dombayı, hepisi aynı boyda, aynı ölçülêde, aynı güzellikde gız olmuş. Hepsi kendi gızının aynısı olmuş. Kendi gızını içlerinden seçememiş. Her dünürcüye bi gız vêmiş, hepisini çıkâmış. Sona az durmuş uz durmuş, gızlarımı bi ziyaret eden, bakam kendi gızımı da içlerinden seçebilcen mi, demiş.

Dilenci kıyafeti keymiş. Az gitmiş, uz gitmiş. Birinin kapısını çalmış. Kapıyı açan gızdan su isdemiş. Gız da saldırgan bi halde "Git pis dilenci, başka yêden isde!" demiş. Peygamberimiz "Haa, bu köpekden olan gızım." demiş.

Sona başka bi gızının kapısını çalmış. Gene su isdemiş. Gız da dilenciyi tırmalamış, bağırarak onu govmuş. Peygamberimiz demiş ki: "Bu benim kediden olan gızım."

Sona bi gızına daha gitmiş. Onun da kapısını çalmış. Sessiz, sakin, uyuz, ne denirse yapan goyun gibi bi gız çıkmış. Peygamberimiz su isdeyince sessizce getirip vêmiş suyu. Peygamberimiz demiş ki: "Bu da benim goyun gızım."

Bi gızının daha kapısını çalmış. Gine su isdemiş. Gız koşmuş, faldır fuldur getirmiş suyu, vêmiş. Peygamberimiz de bunun geçi gızı olduğunu anlamış.

Öteki gızına gelmiş, kapısını çalmış. Gızın gocası açmış kapıyı. Peygamberimiz su isdemiş. O da eşine "Biri geldi, su getir." demiş. Peygamberimiz bakmış ki gızı yatıyo, hiç de istifini bozmayo. Ha, demiş, bu da benim dombay gızım.

Gitmiş gitmiş öteki gızının evine vâmış, onun da kapısını çalmış. Gızdan su isdemiş. Bu arada Peygamberimiz bakmış ki evinin her tarafı gazık guzuk. Yêlê eşelenmiş. Bi de suyu getiren gız cak cak gonuşuyomuş. Peygamberimiz demiş ki: "Bu benim tavıkdan olan gızım."

Öteki gızının kapısını çaldığında iki çocuk açmış kapıyı. "Yavrum, su isdecekdim. Ananız babanız yok mu?" demiş. Çocuklâ anne babalarını çağırmış. Onlâ da dilenciyi içeri buyur etmiş. "Girmecen, bi yudum su isdedim sadece." dediyse de bırakmamışlâ. Peygamberimiz gızıyla onun gocasına hallerini hatırlarını sormuş. "Çok iyiyiz, elhamdülillah." Demişle. Dilenciye sufra gomuşla. Allah ne veêdiyse yimişle, içmişle. Sona gadın karpız getirmiş. Gocası "Hanım karpızın biraz büyüğünü getir." demiş. O da götürmüş. Evde başka karpız yoğumuş. Aynı karpızı geri getirmiş. Adam "Hatun, karpızın biraz büyüğünü getir." demiş. Peygamberimiz artık kendi gızı olduğunu anlamış. Getir gızım, o karpız bize yetê, demiş. Peygamberimiz "Bu benim öz evledım. Hiç bi zaman gocasına garşı gelmedi, yok demedi." Deye düşünmüş. Gene de kimliğini bildirmeden "Mutlu mesut yaşan, Allah razı olsun, galın sağlıcağıla." demiş, çekmiş gitmiş. Masal da burda bitmiş. (KK.55)

KURT MASALI:

Bir koyunun yedi kuzusu varmış. Koyun, kuzularına yiyecek bulmaya giderken hep "Benden başkasına kapıyı açmayın sakın." diye tembih edermiş. Kurdun biri bunu fark etmiş. Koyun bir gün yine evden çıkarken tembih etmiş. "Kapıyı sakın başkasına açmayın. Yoksa başınıza kötü şeyler gelir." demiş, çıkmış. Kurt gelmiş, kapıyı çalmış. "Ben sizin annenizim, kapıyı açın yavrularım." demiş. Kuzular "Sen bizim annemiz değilsin, annemizin sesi böyle değil. Sen kötü kurtsun. Git." demişler. Başka bir gün koyun evden çıkınca kurt gelmiş. Sesini incelterek "Ben sizin annenizim, kapıyı açın yavrularım." demiş. "Sen bizim annemiz değilsin, annemizin ayakları siyah değil." Demişler.

Kurt ertesi gün değirmene gitmiş, ayaklarını unlamış. Anneleri gidince kurt "Açın yavrularım, ben sizin annenizim. Size yemek getirdim." demiş. Kuzulardan biri "O bizim

annemiz değil." demiş. Diğerleri anneleri olduğuna inanmış. Kapıyı açmışlar. Anneleri olduğuna inanmayan kuzu dolaba saklanmış. Kurt kuzulara saldırmış, altı kuzuyu yemiş.

Kurt giderken koyunla karşılaşmış. Koyun olayı tahmin edip eve koşmuş. Bakmış kuzular yok. Dolaptan sesler gelince dolabı açmış. Yavrusu olanları anlatmış. Koyun bıçağı alıp kurdun arkasından koşmuş. Kurdu yakalayıp karnını deşmiş, yavrularını kurtarmış. Kurdun karnına taş doldurup onu kuyunun içine atmış. Eve gelip mutlu bir şekilde yaşamışlar. Bu yaşananlar da kuzulara iyi bir ders olmuş. (KK.55) (KK.63) (KK.79)

SABIR:

Bi gızınan babası dururumuş. Her gün bi guş gelirimiş oraya. Guş, gıza "Sen kırk gün kırk gece ölü başı bekleceŋ." derimiş. Gızın günlerce yüzü sararmış. Bubası "Gızım neye sarardı benziŋ?" derimiş. Gız anmazımış. Bi gün "Buba, bana bi guş geliyo, kırk gün kırk gece ölü başı bekleceŋ, deyo." demiş. Bubası "O zaman gızım buradan gidelim." demiş.

Gidiyolarımış, gız susamış, bi camiye girmiş. Gız su içêke kapı kapanmış. Orda biri ölü gibi yatıyomuş. Gız otuz dokuz gece beklemiş. Bi göçebe gızı gelmiş. O da galmış ôda. Kırkıncısı gün o oğlan uyanmış. Uyandığında öteki gız yoğumuş, göçebe gız varımış. Göçebe gız "Ben kaç gündür senin başında bekleyodum. Sen benlen evlen gali." demiş. O da "Madem beklediysen, evlenen" demiş. Öteki gız "Ben bekleyodum, o sôna geldi." dediyse de oğlan inanmamış.

Ordan çıkmışla gitmişlê. Oğlan bazara gidiyomuş. Gidêkene göçebe gız kırk gatır ısmâlamış. Öteki gız bi sabır daşı, bi sabır guşu, bi santır bıçağı ısmâlamış. Oğlan alıvêmiş. Kırk gatırı cingen gızı evin önüne bağlamış. Türk gızına da ısmarladıklarını vêmiş.

Gız içeri girmiş. "Ya sabır daşı! Sen mi sabır ben mi sabır?" demiş. Sabır daşı cana gelmiş gali, Allah'ın hikmeti ya. "Sen sabır abla." demiş. "Ya sabır guşu! Sen mi sabır ben mi sabır?" demiş. Sabır guşu "Sen sabır abla." demiş. "Ya santır bıçağı! Sen mi sabır ben mi sabır?" demiş. Santır bıçağını boğazına çalıvêcemiş. Oğlan hemen gelmiş, dutuvêmiş elini. "Neden böyle ediyon?" demiş. O da "Neden eden, kırk gün kırk gece ben bekledim, o otuz dokuzuncu gün geldi. Sen ona inandın. Onun için." demiş. Cingen gızını

gatıra bindirmişlê. Gırk gatırı da vêmişlê. Ötekinlen kırk gün kırk gece düğün etmişlê. (KK.12, ninesinden duymuş)

TİLKİ İLE LEYLEK:

Evvel zaman içinde kalbur saman içinde bi tilkiyle leylek varımış. Tilkiyle leylek sâdaç olmuş. Az gitmişlê uz gitmişlê, gece gündüz gitmişlê, dere tepe düz gitmişlê. Bi gölün başına vâmışlâ. Leylek dutâ dutâ balıkları yirimiş, tilki bakarımış. Tilki "Leylek sâdaç, acık da bize kaysın balıklâdan bakam. Sen yiyon, ben bakıyon. Bana da acık vê balıklâdan." demiş. O da "Ben anca garnımı doyurabiliyon. Gölde balık çok. Sen guyruğunu salla göle. Benim dutduğum anca bana yetiyo." demiş.

Tilki guyruğunu göle sallamış. Acık durmuş, guyruğunu çıkâmış. Bi silkelemiş, yok balık. "Hana çok balık varıdı gölde. Nêde?" demiş tilki. Leylek, sen salla, çokca dursun suyun içinde, demiş. Leylek aslında korkarımış tilki sôna beni yir, deye. Ondan tilkinin guyruğunu gapdırmasını isderimiş.

Tilki bi dâ sallamış guyruğunu göle, çokca durmuş. Bi yo guyruğu buz dutmuş. Tilki başlamış bağırmaya: "Leylek gardeş, leylek gardeş, guyruğum galdı burda, beni gurtâ." Leylek de "Sen bekle orda, günlê doğunca, buzlâ çözülünce bekle. Bana Allahaısmarladık." demiş, uçmuş da gitmiş. (KK.46)

TUZ:

Bir padişahın üç oğlu varmış. Padişah "Oğlanlarım acaba beni ne gadâ seviyo? Varan soram bakam." demiş, oğullarına sormuş.

Oğlanlardan en büyüğü bal gadâ seviyon babacığım, demiş. İkinci şeker gadâ seviyon babacığım, demiş. En güçcük oğlan ben duz gadâ seviyon babacığım, demiş. Padişah, duz bildiğin gaya, demek sen beni sevmeyon, demiş. Öbür oğlanlara, götürün bunu guyuya atın, demiş. Onlâ götürmüşlê de guyuya atmaya gıyamamışlâ, babalarına atdık demişlê.

Oğlan az gitmiş uz gitmiş bi köye vâmış. O köyde de padişah seçilcêmiş. Talih guşu uçacak, kimin kafasına gonâsa köyün padişahı o olacak, demişlê, talih guşunu goyvemişlê. Talih guşu oğlanın başına gonmuş. Oğlan daha çocuk yaşta olduğu için sayılmaz, tekrar denecez, demişlê. Yeniden talih guşunu goyvemişlê, guş gene çocuğun

başına gonmuş. Olmaz, üçlecez, demişlê, talih guşunu goyvemişlê. Guş gene oğlanın başına gonunca oğlanı mecibur padişah yapmışlâ.

Oğlan köyü iyi idare etmiş, herkes memnun galmış.

Bir gün babasını saraya çağırtmış. Çeşit çeşit güzel yemekler yapdırmış. Yemeklere hiç duz goyman, demiş. Babası gelip yemeklerden yimiş. Adam, bunun duzu yok, duz getirin derimiş. Duz yok, derlerimiş. Başka yemeğe bakarımış. Gene duzu yok. Duz isderimiş, duz yok derlerimiş.

Sonunda oğlan gelmiş, "Ben seni duz gadâ seviyon, dediydim, beni evden govduydun, duzun ne gadâ gıymetli olduğunu anladın mı şimdi?" demiş. Aklı başına gelen padişah, oğlunun boynuna sarılmış, özür dilemiş. Oğlan da onu affetmiş. Masal da burda bitmiş. (KK.56)

2.2.7. Fıkra:

"Umumiyetle gerçek hayat hâdiselerinden hareketle 'hisse' kapmayı hedef tutan ve temelinde az çok nükte, mizah, tenkid ve hiciv unsuru bulunan sözlü, kısa, mensur hikâyelere fıkra denir." (ELÇİN 1988: 623)

"Kısa ve yalın anlatım biçimleri, insanları güldürürken ilettikleri mesajlarıyla en etkili, en kalıcı kültür ürünlerindendir fıkralar." (BAYRAK 2001: 23) "Ve hem nicelik, hem de nitelik açısından bakılınca fıkraların önemli edebiyat ve folklor ürünleri olduğu hemen anlaşılır." (BAYRAK 2001: 22)

İlyaslı fıkralarından bazılarının yörede yaşanmış gülünç olaylardan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Yörede hemen herkesin fıkra anlattığı; ama erkeklerin bayanlara oranla daha çok fıkra anlattığı görülmüştür.

İlyaslı fıkralarından derlenenler aşağıda, yörenin ağız özelliklerine uygun şekilde anlatılmıştır. Ancak yörede pek çok Nasrettin Hoca fıkrası olduğu (en az otuz tane) görülmüş, bu fıkralardan sadece birkaç tanesi örnek olması amacıyla alınmıştır.

AY:

"Biri gece guyuya su çıkarmaya gelmiş. Ayın yansımasını guyuda gömüş. Ay'ı çıkaran deye düşünmüş. Ayın yansımasını govaya denk getirmiş. Çekmeye çalışırken ip

kopmuş adam sırt üstü düşmüş. Bakmış Ay yukarıda. Ha, g.çımızın çölmêni çıkardık ya Ay'ı da yerine getirdik, demiş." (KK.55, KK.68)

BİNDİĞİ DALI KESEN HOCA:

"Nasrettin Hoca bi gün bi ağaç kesiyomuş, yolun kenarından bi adam gidiyomuş. Adam bakmış, Nasrettin Hoca bindiği dalı kesiyo. "Hocam sen biraz sôna düşêsin, dikkat et." demiş, yörümüş. Dal kesilince Nasrettin Hoca küt, düşmüş yere.

Nasrettin Hoca, hemen adamın yakasına yapışmış. "Ya hocam n'oluyo? Dur." demiş adam. Nasrettin Hoca da sen benim düşcêmi bildin, ölcêmi de bil, demiş. E ben ne bilen senin ölcêni, demiş. Nasrettin Hoca, e düşcêmi bildin ya, deyince adam da "E sen bindiğin dalı kesiyodun da ordan bildim düşcêni demiş." Nasrettin Hoca, anladım, tamam ôlum, demiş. (KK. 65)

BORÇ:

"Bir adam çalışmayı sevmezmiş. Hep birinden borç istermiş. Bir zaman sonra getirirmiş. Ertesi gün yeniden borç istemeye gelirmiş. Sonunda adam dayanamamış "Sen bu parayı götür, geri getirme. Bir daha da borç istemeye gelme, demiş."(KK.55, KK.68)

CIZLADAMAZ MIYIM? :

"Adamın biri denize doğru yürüyormuş. Nereye gittiğini sormuşlar. Denizi yakmaya, demiş. Denizi yakabilir misin, diye sormuşlar. "Yakamazsam cızladamaz mıyım?" demiş." (KK.55)

HABARI OLSA SEVDİRİ Mİ? :

"Oğlan "Buba ben bi gız seviyon." demiş. Babası da "Habarı vâ mı oğlum?" demiş. Oğlan şöyle karşılık vermiş: "Habarı olsa sevdiri mi buba?" (KK.55, KK.68)

İKİ ARKADAŞ:

"İki arkadaş yaşantılarından bahsediyorlarmış. Biri, karısının çok güzel ve hamarat olduğunu, onunla çok iyi geçindiğini söylemiş. Öteki de demiş ki: "Öyle kadınla herkes geçinir arkadaş. Önemli olan benim kör garıyla geçinmek." (KK.55)

SEL:

Nasrettin Hoca'nın hanımını sel almış, hoca hanımını aramaya başlamış. Çocuklar başına çokmuş (toplanmış), hocam ne arayon, demişlê. O da yavrularım, yengenizi sel aldı, onu arayon, demiş. Hocam, sen yokarı arayosun, sel aşağı gider, demiş çocuklâ da. Hoca da şu cevabı vêmiş: "Yavrularım, benim hanım biraz aksiydi, tersine giderdi. Yine tersine gitmişdir." (KK.33)

UNU SAVURDUM TÜKETTİM, EŞEĞİ DE KAYBETTİM:

"Eskilerden her köyde deymen yokmuş. Başka köye, deymene gidilirmiş. Bi karı-koca bulgur yardırmaya deymene gitmişler. Yardırmışlar, geliyolarmış. Bir düzlük yere gelmişler. Rüzgâr da çok güzel esiyormuş. Hadi bulgurumuzu savuralım, demiş. Biz eve varasıya kadar ekşir demiş. Savurmuşlar, eşeklerine sarıp gelmişler.

Başka bir gün de un öğütmeye gidilcek olmuş. Kadın bu defa gitmemiş. Adam unu öğütmüş. Kadınla bulgur savurdukları yere gelmiş, hanım burada bulgur savurduydu ben de unu savuran demiş. Unu savurmuş. Savurduğu, eşeğin üsdüne gitmiş. Kara eşek bembeyaz olmuş. Un kalmamış. Benim eşek karaydı, bu benim değil diye düşünüp eşeği de orada bırakmış. Yürüye yürüye eve varmış. Hanımına olanları anlatmış. Unu savurdum tükettim, eşeği de gaybettim demiş." (KK.33, KK.55)

2.2.8. Efsane:

"Halkın imgesinde doğarak, ağızdan ağıza dolaşan ve konusu çok defa olağanüstü nitelikte olan hikâye." (YAVUZ 1993: 5)

"Efsaneler aynı örf, âdet ve gelenekleri paylaşan toplulukların ürünü olmakla beraber, özellikle bazı masal kaynaklı 'gezgin efsaneler' daha çok uluslar arası varyantlar olarak görülebilir." (YARDIMCI 1999: 28)

İlyaslıda pek çok efsane olduğu, hatta bu efsanelerden bazılarının İlyaslı'da gerçekleşen olaylara dayandığı görülmüştür. Yöre efsanelerinin çoğu dinî içeriklidir. Peygamberimiz, diğer peygamberler, Peygamberimizin torunları, halifeler, erenler, bilge kişiler, yöre efsanelerinin baş kahramanlarıdır. Bazı efsaneler de yöredeki mekânlar hakkındadır.

Cinlerle ilgili efsenelerin sayısının çok fazla olması ise dikkat çekicidir. Cin, şeytan ve perilerle ilgili efsanelerden bir bölümü örnek olması açısından bu tez çalışmasının üçüncü bölümü olan "İnanmalar (Dinî ve Batıl İnanışlar)"da "Cin-Peri-Şeytan İle İlgili İnanışlar" başlığı altında toplanmıştır. Diğer İlyaslı efsaneleri, kaynak kişilerin anlatımları çok değiştirilmeden aşağıda verilmiştir. Bazıları ile ilgili birden çok kaynak kişi olduğu için bu kişilerin anlatımları birleştirilip metinler oluşturulmuştur.

ANDIK:

Önceleri İlyaslıda ulaşım at ve eşeklerle yapıldığı için insanlar, şehre erken saatlerde gidip oradan geç saatlerde dönerlermiş. Rivayete göre şehirden gelirken birileri, andık diye bir yaratığın yeni ölen kişinin cesedini kefeniyle mezardan çıkarıp karşısında oynadığını görmüşler.

Anlatılanlara göre andık, beygir ve taya benzeyen bir hayvanmış. Yeni ölmüş meftaları mezarından çıkarır, karşısında oynarmış. Keçilerin kafasını koparıp gider ve o kafaları yermiş. Köpekten korkmayan andık, sadece ateşten korkarmış. Bir çobanın dokuz tane hayvanının başlarını koparıp kaçtığı da söylenir.

Andık efsanesi Belki de gençlerin geç satte dışarıda kalmaması için anne-babalar tarafından anlatılan bir efsanedir.

Bu efsanede adı geçen hayvanın bulunduğu düşünülen mekâna yöre halkı tarafından "Andık İni" denmiştir. (bkz. EK 91)Andık İni görünüş itibariyle gerçekten de mağaradır; fakat cesaret edip de içine girebilen yoktur. (KK.22, KK.55, KK.68, KK.74, KK.76)

BEBEK:

Köyde dilenci kılığında gelen bazı kişilerin keramet sahibi olduğuna, bu erenlerin Allah tarafından o evdekilere iyilikte bulunmak için gönderildiğine inanılır. Bununla ilgili aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

"İsdeyici gibi bi gadın geldi, erişmişledenimiş heralda o. Nişleyon dedi, iyiyim nişleyen geç, dedim. Geçmeyen, çocukların durmayomuş, hindi galan inşallah bu çocuğun duru, dedi. İnşallah, dedim ben de. Ben sana bi yere gurban kesiveren çocuğun dursun deye, dedi. Para veren, dedim. Vême, Bi yoksula bi gat urba keydirive, benim kesivêdiğimin yerine, dedi. İçêden bi şey getiren de veren dediydim, geldim bakdım

gayıbolmuş. Aşşaya bakdım yok. Aşşadaki komşuya, burdan şindice bi gadın endi gödüŋ mü dedim, gömedim, kimse enmedi, dedi." (KK.71)

BUĞDAY:

"Ali dedem sabanla çift sürüyomuş. Arkasından ciziye buğdey akıyomuş. Tohum kendi kendine saçılıp geliyomuş." (KK.63)

CENNET'TEN KOVULUŞ:

"Âdem Baba'mızı, Allah topraktan yaratmış. Bakmış ki yalnız, canı sıkılcak; arkadaş olarak Havva Ana'mızı yaratmış. Bunlâ Cennet'de gezip dolaşırlarke her gün yarım buyday tanesi yirlerimiş. Bi gün Şeytan bunların ganına girmiş. Şeytan bunlara "Bütün yi, bütün yi, bütün yi." demiş. Onlâ da buyday tanesini bütün yimişlê. Yarım yirke terle çıkıyomuş, bütün yidiklerinde pislik (dışkı) çıkmış. İlk insanlar çıplaklarmış ya utanmışlar. Biz bunu n'apalım, demişler. Vücutlarının bazı yerlerine sürmüşler ve orlarda tüy çıkmış. Onlar öyle yapmasaymış hep melek olcakmışız." (KK.55 dedesinden ve annesinden duymuş.)

CİMRİ:

"Gadının biri çok cimriyimiş. Bi gün evine isdeyici gelmiş. O da isdeyiciye elmayla soğan vêmiş. Ölünce bakmışlâ bu elmayla soğan salının (tabutunun) önünden gidiyo." (KK.22)

DUT

"Eveli bi ağanın güzel bi gızı varımış. Bi de çobanları varımış. Gızla çoban birbirlerini sevêlerimiş. Her gün el yattıkdan sonra dut ağacının dibinde buluşurlarımış. Bunları birileri görmüş, ağaya söylemiş. Ağa da bi gün bunları gözletmiş, orda ikisini yakalamış. Öldürmüş ikisini de. Ganın üsdüne dut dökülmüş. Gırmızı dut ordan meydana gelmiş." (KK.55)

ECİNNİLER:

Aşağıdaki efsane, yöre halkının "Su başlarında Şeytan olur, cin olur, insana ilişirler (musallat olurlar)." şeklindeki inancının ve "Abdestliğin (lavabo) altından cinler geçer, besmelesiz oralara yaklaşmamak gerekir." şeklindeki inancının bir ürünüdür.

“Bi gadın varımış. Gadın, geceyarıda evden gayıbolurmuş. Gadına gocası sen nereye gidiyon, demiş. Gadına da “Kimseye söyleme, anasan seni boğarız.” derlerimiş. Halasına şu elbiseleri Besmele çekmeden sandığa Goy demiş. Goyaka leke vâ mı bak, demiş. Goydukdan sonra leke va mıydı, demiş, o da yok demiş.

Gece yarıda gadını şeytanlâ götürülerimiş. Felan yêde felan gızın elbiselerini getirip keydirilerimiş. Her gece böle düğün edêlerimiş. O gece getirdikleri elbiseleri keymecen, demiş. Onu getirmişle keymemiş, bunu getirmemişle, keymemiş. Neden keymeyon, demişle. O da -akrabası olduğunu belli etmeden- halasının adresini veriyo, onun sandıkdaki elbiselerini keycen deyo. Elbiseyi getiriyola, keyiyo. Elini yağa bulayo, elbiseye sürüyo.

Ertesi gün halasına getir bakam elbiseyi deyo. “Bunda nişan vâ mıydı?” Halası yoğudu, deyo. Gız da benim derdim büyük, deyo. O zamana gadâ bi hocaya bakdırıyola. Hoca da senin işin çok, korkmacak bi adam ilazım, deyo. Birisi de çıkıyo, ben korkmam, deyo. Uzak gitceŋ, giderin, gece gitceŋ, giderin. Çok şey göceŋ, gören korkmam. Peki.

Bi mekdup yazıyo hoca. Şu mekdubu al, git Felan yere git, dereye otur, felan daşın gıyına dur, orda yukâdan aşşâ şakır şakır atlılâ gelcek, önden gelen atın boğazına sarıl, git derle, hiç korkma, sarıl goyveme, bu mekdubu eline sundur. O sana ne derse desin hiç söylenme (konuşma), ne dediklerini iyi anla, deyo.

Adam gece yarıda gidiyo, oturuyo. Önden gelen atın boğazına sarılıyo. Atlı vuruyo, gırıyo, hiç korkmayo adam, atlıyı goyvemeyo. Mektubu veriyo. Atlı, ecinni başıymış. Ecinni başı, mektubu açıyo, okuyo. Hoca derinimiş, gelini bırakmazsanız felan sokaklara ayak basamazsınız, deye yazmış. Öbür atlılara dönüyo, felan köyden felan adamın gelinini hankiniz dutdu deyo. Hiç ses yok. Gene soruyo. Söyleŋ, bi can için bin can yakmayan. Bize felan sokaklara ayak basdırmacakla deyo. Ta arkadan bi topal, ben dutdum deyo,

–Neden dutdun goyve.

–Goyvemam.

–Bize sokaklara ayak basdırmacakla.

–Goyvemam, benim topallığım onun yüzünden.

–Neden?

–Bi gün yatsıdan sona ben apdaslığın altından geçeke benim üsdüme gızgın su devirdi, deyo. Ecinnilerin başı, Goyve deyon sana, bi can için bin can yakmayan, sen onu goyvemezsen ben sizi yakcan, deyo. O da hade goyvedim, deyo. Korkusuz adam hiç sölenmeyo, olanları hocaya anlatıyo. Hoca geline muska yazıyo. Gelin gurtuluyo." (KK.70)

FATMA ANAMIZ:

"Fatma Anamız "A gızım, ben seni çok seviyon. Sen kimi seviyon?" demiş. "Ay ana, ben de benden olanları severin." demiş. Öyle demeyip ben de seni severin, deseymiş herkes anne - babasını sevcekmiş." (KK.71)

GENÇLİKTE Mİ YAŞLILIKTA MI?

"Önceleden bazı kişilerle Allah'ın arasında perde yokmuş. Allah, "Sizin başınıza bela gelcek, gençlikte mi veren, yaşlılıkda mı veren?" demiş. Onlar da gençlikte, demişler. Allah da neden, demiş. O kişiler de "Yaşlılıkta çekemeyiz, gücümüz yetmez. Başımıza ne gelecekse gençlikte gelsin." demişler. O yüzden insanların başına gençlikte çok sıkıntı, bela, kaza gelirmiş. " (KK.55)

GEYİK EFSANESİ:

Eveli bi keyik varımış. Keyik, yavrularını emzirir emzirir gelirimiş. Bu keyiği cavırlâ bi gün tuzağa düşürmüşlê, yakalamışlâ, tasmayla bağlamışlâ. Keyik de beni bırakın, yavrularımı emziren gelen, dişleri bitmedi ot yiselê, yavrularım teze, goyverin beni, demiş. Olmaz, demişlê. Keyik ağlamış, ağlamış, dinlememişlê.

Peygamberlerimizden biri demiş ki goyverin onu. Biz onu kırk gün kovaladık, yakalamaya çalıştık. Dutuncaya gada ne eziyetlê çekdik, salıvemeyiz. Peygamberimiz de onu bırakın, gelmezse beni yakalan, deyince cavırlâ sevinmişlê, zaten öyle bi şey arayolarımış. Tamam, demişlê. Peygamberimize de keyik yirmi dört saat içinde gelmezse seni bağlacaz, demişlê.

Keyik gidince gelmez bu ya, ya gelise deyip tuzak hazırlamışlâ. Keyik yavrularının yanına gitmiş, onlara olanları anlatmış. Onlâ da anne, senin südün bize haram oldu, sen git acala, peygamberimizi gurtâ, biz seni emmeyiz, demişlê.

Keyik gelike tuzağa düşmüş. Cavırlâ keyiği bağlamışlâ. Yirmi dört saat bitmek üzereyken Peygamberimizi halkın garşısına çıkâmışlâ, böyle oldu, böyle oldu, demişlê.

Tam Peygamberimizi bağlacakları sırada keyik tuzakdan kurtulup gelmiş. Ben gecikdim ya beni tuzağa düşürdülê, affet Peygamberimiz, demiş. Ordaki halkdan kırk tanesi Müslüman olmuş. Cavırlâ, keyiği de Peygamberimizi de bırakmış gitmişlê. (KK. 46)

HASAN HÜSEYİN:

"Çil keklik yinmez, günahdır. Harp zamanında Hasan Hüseyin düşmandan gaçâke gavak yarılmış, Hasan Hüseyin gavağa girmiş. Düşmanlâ Hasan Hüseyin'i bulamamış. Çil kekliklê de "Hasan Hüseyin gavvakda, Hasan Hüseyin gavvakda." demişlê. Diğer kekliklê "Hasan Hüseyin gavvakda değil, Hasan Hüseyin gavvakda değil." Dese de düşmanlâ Hasan Hüseyin'i bulup vurmuşlâ. Keklikleê de onun ganında eşinmiş. O yüzden kekliklerin ayakları gırmızıdır." (KK.71)

HARMAN YERİ

"Bi adam varımış. Harman yerinde çecini çıkarmış. Elemiş, çalkamış, çuvallayomuş. O bi yandan çuvallayomuş, Allah da bi yandan veriyomuş. Çuvallamış çuvallamış, yorulmuş. "Hey Allah'ım; çuvallayom çuvallayom, bitmeyo" demiş. Allah'tan nida gelmiş. "Elinin tersinne ittirivê" demiş. O da elinin tersiyle ittirince çoğalmamış bi dâ." (KK.55, KK.71)

İTECİK:

"Bi gün bi köpek İtecik'te canavarın ağzından oğlağı almış, İtecik'ten getirmiş." (KK.55)

KABİR:

"Biri, gabirin (kabristanın, mezarlığın) önünden gidiyomuş. Mezarların birinden ses gelmiş. O mezardaki adam, Cehennem'de yanarken inliyormuş. Başka bi mezardan da "Allah-u Ekber" sesleri geliyomuş. Adam hangini çıkaran deye biraz düşünmüş, sonra "Allah-u Ekber" diyeni çıkarmış." (KK.22)

KUMRU:

"Bi çocuğun annesi ölmüş. Övey annesinin yanında galmış. Gadının kendi çocuğu, südü dökmüş. Övey çocuğun dökdü, demişlê. Gadın övey çocuğuna çok eziyet etmiş, onu dövmüş. O da çekemeyince "Allah'ım bunun çilesinden beni ya daş et, ya guş

et.” demiş. Gumru olmuş. “Ben dökmedim, o dökdü.” diye öterimiş.” (KK.12, babaannesinden duymuş) (KK.33, annesinden duymuş)

NAMAZ:

“Eveli bi adam mevlit ediyomuş. Gardaşına “Namaza gelenleri mevlit yemeğine getir.” demiş. Halk yimiş içmiş, dağılmış, camiden gelceklê bekleniyomuş. Gardaşınla camiden gele gele bi kişi gelmiş. “E n’oldu ôlumuz, başka kişi getirmemişin ya?” demiş, adam. O da “Ağa, sen bana namaza gelenleri getir, dedin. Namaza bi kişi geldi.” demiş. Ağası “Nasıl yani?” demiş. Gardaşı da “Kimi çocuğunu düşündü, kimi namaz borcunu ödemeye geldi, kimi tarlasını takkasını düşünüyodu. Gerçekden namaz gılmaya gelen bi kişi varıdı. Onu da aldım, getirdim.”demiş.” (KK.33)

OKUNAN DUALAR:

“Evvelce peygamberlerden biri, birinin yanına vâmış. “Ne okuyon?” demiş. “Çocuk hastalandı; 7 kere Felak, Nas okudum. Çocuğum iyi oldu.” demiş. Bi yo da başka birinin yanına vâmış. “Ne okuyon?” demiş. “7 kere Besmele çekdim, çok şükür başımın ağrısı geçdi.” demiş. Birinin daha yanına vâmış. “Ne okuyon, n’işleyon?” demiş. O da “Hasdalandım, garnıma ağrı girdi, Kulhüvallahüehad (İhlâs) okuyom.” demiş. Sonra birisinin yanına varmış, “N’işleyon, ne hızmat dutuyon?” demiş. “Billa İlahi Revacip okuyon, iyileşiyon.” demiş.” (KK.22)

ÖLÜM:

“Allah, ölümü önce dağlara vermiş. Dağlar inim inim inlemiş, bu acıya dayanamamış. Sonra bir de insanlara vereyim ölümü, bakalım ne olacak, demiş; insanlara vermiş. İnsanlar bir eve varıp ölüye ağlamışlar, bir eve varıp düğünde gülmüşler. Allah-ü Tealâ, insanların birazı ağlarken birazı gülebiliyor. Acıya dayanabiliyorlar. Oysa dağlar taşlar dayanamadı. Ben yine insanlara vereyim ölümü, demiş.”(KK.55)

PALAVRA:

“Bizim köyden biri Aydın’a gitmiş. Ordan bi garı almış. Benim köyde binalarım vâ, yêlerim, yurtlarım vâ, demiş. Gelmişlê köye. Gödüğü binalara bunlâ benim, kirada demiş. Gadın “Ne yapcaz?” demiş. Bi eşşek damı gibi yeri varımış. Adam “Şurda duragoyam, çıkâlâ, taşınırız, duragoyam.” demiş. Neye çıkmayola, neden duruyoz burda?

Çıkcak kiracılâ, deye deye oturtmuş. Beş altı ay geçmiş. Ben oturmacan demiş, Aydın'a dönmüş gitmiş gadın." (KK.80)

PEKMEZ:

"Bizim köyde birisinin evine dilenci geliyo. Bi tabağa bekmez gatıverip geliyo. Dilenci üsdünden iki yudum içiyo, bunu küpün içine geri gat deyo. O da artık gibi görüyo gatmak isdemeyo. O da beğenmemezlik yapma gat geri, deyo. O da gatıyo. O zaman bekmez küpü daşmaya başlayo. Bütün gaplarını bekmezle dolduruyo. Ay Allah gari gatcak bi şeyim galmadı, halen daşıyo bu, deyo. Öyle deyince duruveriyo, bekmez artmıyo. Kendi kendine pişman oluyo gadın. Keşke komşulara söyleseydim, alsalardı, deyo. Ama tekrâ olmayo tabii." (KK.55)

SAMANYOLU:

"Eveli adamın biri saman çalmış. Cenab-ı Allah göğün yüzüne onun hırsızlığını vurmuş." (KK.7)

SU KABAĞI:

"Eveli çamaşır yıkamada, ölü yıkamada su gabâ kullanılırdı. Bi gadın hastalanmış. Başında kızı varmış. Kız daha küçükmüş. Bu gadın doktora gittiğinde doktor, bunun çaresinin gabak suyu olduğunu söylemiş. Hocaya gittiğinde hoca da çaresinin gabak suyu olduğunu söylemiş. Ebelere dedelere (ocaklara) gidince onlar da çaresinin gabak suyu olduğunu söylemişler. Nihayetinde gadın yataktan kalkamaz hale gelmiş. Kızcağız, kırk gün annesine gabakdan su içirmiş ve sonunda gadın iyi olmuş." (KK.55)

TÜLÜCE:

"Bir tarlanın yanındaki gürün (gelincik kirazı ağacı) içinde iki kafalı, kafaları çocuk kafasına benzeyen yılan yaşar. Oradaki altınları bekler. Ona tülüce, denir." (KK.63)

YAMA:

"Gadının biri cimriyimiş. Bi gün birinin dizi için yama vêmiş. O yama salında salınmış, gadını cennetlik etmiş." (KK.22)

YARATILIŞ:

Aşağıdaki efsaneve, hem dinî ve mitolojik unsurlar barındırması açısından hem de "Altayların Yaratılış Destanı"na ve daha önce bahsi geçen yöre efsanelerinden "Cennet'ten Kovuluş" efsanesine benzerliği açısından ilginçtir.

"Şeytan, melakelerin (meleklerin) de hocasıymış. Onlara namaz gıldırırmış, vaaz verirmiş. Allahü Teâlâ, Âdem Aleyhisselam'ı yaratmak istemiş. İsrafil, Ezrail, Cebrail, Mikail adlı dört melakeyi göndermiş, toprak almaya. Şeytan da orayı bekleyomuş. Üçü gitmiş gitmiş gelmiş. Şeytan alma toprağı, alma toprağı, demiş, üçüne de aldırmamış. Ezrail hiç dinlememiş. Ben Allah'ın emrini yerine getircen, deye toprağı kısımladığınna almış, gelmiş. Kırk sene kudret elinde yoğurmuş, kartopu gibi yapmış. Şeytan da bu benden gıymetli olcak, deye Hz. Âdem'in göbeğine tükürmüş. Tükürüğü çıkarcaz deye Hz. Âdem'in göbeğini çamuruka oymuşlâ. İnsanlardaki göbek çukuru, o gün oluşmuş.

Allahü Teâlâ, Hz. Âdem'e can verince gadâ bi yo melakalara Hz. Âdem'in arkasında namaz gılın, demiş. Şeytan, ben ateşten yaratıldım, bu topraktan yaratıldı, ateş toprağın üsdünde yanıyo, deye secde etmemiş. Ötekinnê etmiş. Onun boğazına nanet (lanet) halkası geçmiş. Eveli secde birimiş, Şeytan'ın secde etmediğini görünce öbür melaikeler biz de böle olmayam, deye ikinci secdeye kapanmışlâ. O zaman secde iki kere olmuş.

Allahü Teâlâ, Şeytan'ı govmuş, itaat etmediği içün. Şeytan da "Bana hep yaşama ömürü ver, ben insanları gandıran." demiş. Allahü Teâlâ, "Ben senin gandırdıklarını Cennet-i Âlâ'ya almam." demiş. Şeytan, Cennet-i Âlâ'nın güzel olduğunu bildiği içün insanlâ Cennet'e girmesinlê deye uğraşırımış.

Yılan da Şeytan'ın kapısındaki bekcisiymiş. Dev ayağı gibi ayağı varımış. Şeytan, yılana, beni Cennet'ten içeri guy, n'olusun demiş. Yılan da seni içeri guyamam, Mevla'm bana darılır, demiş. Şeytan, yılana sen ağzını açıvê, ben ağzından girer, arkandan çıkarın demiş. Yılan ağzını açmış, Şeytan yılanın ağzına girmiş. Arkası yandan çıkmış, böylece Cennet-i Âlâ'ya girmiş.

Cenab-ı Mevlâ yılan Şeytan' yardım etti deye yılanın ayaklarını kesmiş, onu yeryüzüne atmış. Şimdi Cennet'in kapısında asılıymış ayakları. Gıyametecek sürün sen,

demiş. O da ben de gullarını sokarın, demiş. Allah da sokdun mu ben de onları Cennet'e sokarın, demiş. Ondan yılan pek insanları sokmak isdemezmiş, Cennet'e gitmesinlê, deye.

Bu arada Allahü Teâlâ, Hz. Âdem'e eş olarak Havva anamızı da yaratmış. Cennet, öyle güzelmiş ki akıllara zarâ. Cennet-i Âlâ'da her meyvadan varımış. Allahü Teâlâ, her meyvadan yiŋ; yalınız buğday ağacından yimeŋ, demiş. Buğday ağacından yidinek pislik yaycâmış. Şeytan, Havva anamızı gandırmış. Bu meyvadan yimezseniz Cennet'den atılcanız, yirseniz hep Cennet'de galcanız demiş, kandırmış. Buğdayı ikisi de yimiş. Pislik meydana gelmiş, onlar da pisliği her yanlarına çalmışlar. Şimdi onların pislik çaldığı yêlêden insanların tüyleri çıkıyomuş.

Allahü Teâlâ, Hz. Âdem'le Havva'yı yeryüzüne atmış, onların birini gün endiye, birini gün doğduya yollamış. Onlar ağlaşa ağlaşa birbirlerini aramışlar. Ta Arafat Dağı'nda buluşmuşlar. Orda bir dua etmişler. Günde bir çift çocuk meydana gelmiş. Habille Kabil, gözel gızla evlencez, deye gavga etmiş, biri diğerini öldürmüş. Öldürenden de cavırlâ türemiş." (KK.41)

YAZ – KIŞ:

"Eskiden birisi, herkese yazı mı sevêsin gışı mı, deye sorarımış. Birisi demiş ki "Yazı da sêmam gışı da…". "Neden sevmessin?" demiş. "Yazın ıscak olu, gışın soğuk olu." demiş. "E bunların hiç bi güzel yanı yok mu?" demiş. O da yok, demiş.

Bunu çok kişiye sormuş ve hep böyle yanıt almış. Yaşlı bi ebe varımış. Ona sormuş. "Yazı da severin a yavrum, gışı da." demiş. Adam neden, demiş. "Yazın harmanımızı kaldırız, gurutmamızı guruduruz, tarnamızı, bulgurumuzu ederiz; gışın da düğünlerimizi ederiz, apdasımızı alırız, namazımızı gılarız, oruçluk yaza gelirse dutamayız, o oruçlarımızı dutarız, çoluğumuzla çocuğumuzla ocağmızın başında ıscacık oturuz a yavrum." demiş." (KK.55, KK.71)

YEŞİL SARIKLI ASKERLER:

"Cavırın oğlu harbe gitcek olmuş. İlle git, dêlerimiş. Oğlan gitmam, derimiş. "Neden gitmeyon? Sen bu Türklerin nesinden korkuyon?" dêlerimiş. "Onların bi yeşil sarıklı sarıklı askêleri vâ. Su başında falan çok duruyolâ. Ben onlâdan çok korkuyon." derimiş. Onlâ eren, evliya olurumuş. Eveli eren, evliya çok görülürümüş." (KK.12)

YILAN:

“Bir tepedeki mağarada gömü olduğu, o altınları da bir yılanın beklediği söylenir. Mavi gözlü bir kızı kurban edersen, o hazineyi elde edebilirsin, derler.” (KK.63, amcalarından ve babasından duymuş.)

2.2.9. Halk Hikâyeleri:

“Halk edebiyatı kapsamındaki hikâyelerimiz, 15. yüzyıldan beri yaygınlık kazanmış, nazımla nesrin karışık olarak yer aldığı ve uzun yıllar halkın edebî ihtiyacını karşılamış, tipik özellikleri olan bir anlatı türüdür.” (KARADAĞ 1996: 209–210)

“Halk hikâyeleri eski destanlarla roman arasındaki merhaleyi teşkil etmektedir.“ (GÜZEL, TORUN 2003: 212)

“Sözlü ananedeki halk hikâyelerinde biz, masal, destan, şiir unsurlarının karışmış bir hâlde bulunduğunu görüyoruz. “ (BORATAV 1946: 1)

> XV. yüzyıldan itibaren destanların yerini tutmaya başlayan ve günümüzde de özellikle Doğu Anadolu'da yaşamaya devam eden halk hikâyeleri, Türk halk anlatmalarının önemli bir kolunu teşkil ederler. Âşık dediğimiz anlatıcıların sayesinde günümüze kadar gelen halk hikâyeleri, konu bakımından da bir gelişme seyri takip etmişlerdir. Bu gelişme seyrinde kahramanlık, kahramanlık-aşk ve aşk şeklinde bir sıralama da söz konusudur. (DUYMAZ 2001: IX)

“Halk hikâyelerini, umumî olarak, mevzuları bakımından ikiye ayırmak mümkün olur: 1- Kahramanlık hikâyeleri, 2- Aşk hikâyeleri. “ (BORATAV 1946: 27)

İlyaslıda kahramanlık hikâyesine rastlanılmamıştır. Türküsü yörede yaygın olarak söylenen Köroğlu hikâyesi bile yöre halkı tarafından pek bilinmemektedir. Bunun yanında yörede birkaç aşk hikâyesi anlatılmaktadır. Fakat hikâyelerin tam metinlerine ulaşmak mümkün olmamış, kaynak kişilerin anlattıkları birleştirilerek metinler oluşturulmuştur. Bu hikâyeler, aşağıda kaynak kişilerin ağzından aktarılmaktadır.

ARZU İLE KAMBER:

“Arzı ile Gamber birbirini seviyomuş. Gızı, oğlana vêmemişlê. Oğlan köyü bırakmış gitmiş. Yıllarca gelmemiş, beklemişlê gelmemiş. Gelmeyince Arzı’yı başkasına vêmişlê. Bi gün Gamber köye gelmiş. O gün de gızın düğünü varımış. Bi çobana “Köyde

ne vâ ne yok?" deye sormuş. O da "Ne olsun köyde, Arzı'yı kimceye vêdilê." demiş. Oğlan da o köyün oda gibi bi yerine varmış, saz çalmış orda. Atlara dua etmiş, Arzu'mu mindirmen, deye. Hankı atı getirdilêse gelini mindirememişlê. Odaya bi devriş gelmiş, onun atını getirin bakam, onunkuna mindirebilemiyiz? demişlê. Gelin gelince atı yanaşdırmışlâ. Gamber de şu deyişlemeyi söyleyince at da duruvêmiş:

Gelin gelir güldür güldür

Keremetini bana bildir

Eğ belini elmas boylu sarı düldül

Üstüne minen Arzı ablandır

Gelin mindi atlandı

Deli gönül gatlandı

Ayrıl gızım ayrılalım

Bir ayrılık daha eklendi

At durmuş, süzünüvemiş. Arzı, dervişin sevgilisi olduğunu anlamış. Ata mindirmişlê. Gızı dolaşdırıka Gamber şunu demiş Arzı'ya:

İğil ağzın bi yo öpeyim.

Yollâ şindi ayrılcak,

İğil ağzın bi daha öpeyim.

İncitme Arzı'mı

Üsdüne minen ablandır

Bi toz duman olmuş, göz gözü gömemiş, Gamber Arzı'yı aldığınna gitmiş, gaçırmış onu." (KK.12, KK.80, davulcudan duymuşlar.)

FERHAT İLE ŞİRİN:

"Fârat'la Şirin birbirini seviyomuş. Şirin'in babası gızı vêmemiş. Dağın ardından suyu getiriseŋ gızı verin, demiş. Dağın gurdu guşu ona yardım etmiş. Yarı yere getirmiş. "Yarı yere getirdi, netceŋ, vemeceŋ mi?" demişle. O da biraz daha getirsin bakam, ben onun golayına bakarın demiş. Biraz daha getirmiş.

Gız Farat'a bakmaya gidiyorumuş. Babası gızım boşuna gitme Farat dayanamadı, öldü, gelir deye boşuna sevinme demiş. Şirin bakmaya gitmiş. Farat da bayılmış, düşmüş. Gız da Farat'ın öldüğünü zannetmiş. Gız da kendini öldürmüş. Mezalarında iki gül çıkarırımış. Ara yêde de bi diken çıkarımış. İki gülü ayırırımış. O güllê geçêle gidêlerimiş." (KK.80)

KEREM İLE ASLI:

"Kerem Aslı'yı sevmiş, sevêke anası vêmemiş. Biz başka yere göçcez, demiş. Aslı'yla anası köyden göçünce Kerem çok üzülmüş, atıyla onnarı ararımış. Günlece, aylaca aramış. Sonunda bulmuş.

Aslı'nın anası diş çekerimiş. Ben şu dişimi çekdiren, demiş Kerem, vamış dişcinin yanına. Aslı'nın anası Aslı'ya "Gızım dizine yatsın." demiş. Kerem, buragidi gızın dizine yatıyon deye otuz iki dişini çekdirmiş. Ta bu gada seviyomuş. Sona da atıyla gızı gaçırmış, evlenmişle." (KK.12, KK.80)

SÜRMELİ BEY VE ŞAHSENEM:

"Eveli Sürmeli Bey'le Şahsenem varımış. Sürmeli Bey'le Şahsenem birbirini seviyola. Şahsenem'i ellê gaçırıyola. Sürmeli Bey onu arâka bi ahırda hasta oluyo, düşüyo. Bi dosdu onu aramaya geliyo. Ôda ahırda görünce sineklê vazıl vazıl çökmüş, o deyo:

Yaz gelince her sineklê can alıcı gurd olu

Sen burada ölürsen gardeşim bana dert olu

…" (KK.80)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAYATIN GEÇİŞ DÖNEMLERİ VE BUNLARLA İLGİLİ GELENEKLER:

3.1. DOĞUM:

Yaşamın başlangıcı olan doğumla ilgili İlyaslıda pek çok inanış ve gelenekle karşılaşmak mümkündür.

Doğumdan Önceki Uygulamalar:

İlyaslıda çocuk sahibi olmaya ve evlatlara çok önem verilir. Evlenen bayana düğünün üzerinden bir iki ay geçtikten sonra hamile olup olmadığı sorulur durur.

Günümüzde durum biraz farklı olsa da eskiden beri çocuğu olmayan bayanın özrü olduğu düşünülür. Bunun için de doktora ve / veya imama baktırılır. Bunun için muska yazdırma, dedeye gidip dua etme ve adak adama, hocaya okutup üfletme gibi yöntemler tercih edilmektedir. İlginçtir bu uygulamaları kadın yapar, çocuğu olmayan erkekler için herhangi bir uygulama yoktur; çünkü doğumu kadın yaptığı için sorunun da kadında olacağı düşünülür.

Üzerinde toplumsal baskı hisseden, büyükleri tarafından sürekli çocukla ilgili öğütler ve öneriler dinleyen bazı bayanlar kendi aralarında çeşitli fallar da üretmişlerdir. Bunlardan birini örnek olarak yazalım. Çocuğu olmayan iki bayan ayrı saksılara buğday eker, hangisinin buğdayı biterse o kişinin çocuğu olur.

Hamile kalamayan bazı bayanların kocalarını kendi elleriyle başka bayanla evlendirmeleri yani kendi üstlerine kuma getirmeleri durumu ile de karşılaşılabilmektedir. Örneğin Emine adlı bir bayan, Osman adındaki kocasını Fatma adlı genç bir bayanla evlendirdikten sonra pişman olur; ama zamanla durumu kabullenir. Yeni gelinin üç çocuğu olur, çocuklar nenelerini (üvey anne) daha çok severler. Aradan yıllar geçer, Osman ve Fatma ölür. Çocuklara neneleri Emine bakar, çocuklar da onu, gerçek anneleri kabul ederler.

Çocuğu olmayan bayanların diğer uygulamalarına İnançlar (Dinî ve Batıl İnanışlar) bölümünde "Doğum ve Kırkla İlgili Halk İnanışları" başlığı altında ayrıntılı olarak yer verilecektir.

Günümüzde kadın hamile kaldıktan sonra ailesi, eşi ve komşuları tarafından korunup kollanır; ağır kaldırmaması, yorulmaması, üzülmemesi için özen gösterilir. Oysa yakın zamana kadar hamile bayanlar, diğer kişilerden hiç farklı görülmemiş, tarlaya gidip saatlerce güneşin altında çalışmasına, yağmurda çamurda kuyudan su getirmesine, derede

iki-üç evin çamaşırını yıkamasına kimse karışmamıştır. Tarlada, bağda, dağdan dönerken yolda doğum yaptığını söyleyen pek çok İlyaslılı bayanla karşılaşmak mümkündür. Tüm bunları değerlendirirken dönemin maddî koşullarını da göz önünde bulundurmak gerekir. Ancak şu da bir gerçektir ki o dönemde çocuk ölümleri, düşük, doğum sırasında annenin kaybedilmesi gibi durumlarla daha çok karşılaşılmıştır.

Hamile kadın "aş ererken" canının çektiği bir yiyeceği yemez ya da bulamadığı için yiyemezse çocukta bir kusur ya da sakatlık olacağı düşünülür. Aş erme sırasında üç ay "yavrı çalkayo" denmektedir. Gönlünün istediğini canına vereceksin, denir. Ayrıca kadın aş ererken neye bakarsa doğacak çocuk ona benzer, kınadığı özellikler de özendikleri de doğacak çocuğunda görülecektir, denir. Aş ererken gül yutan kadının bebeğinde kırmızı bir nokta, leke ya da yara olacağı, karabiber yutarsa bebeğin yüzünde ben olacağı düşünülür.

Çocuğun cinsiyeti elbette merak konusu olacaktır. Ancak pratik zekâlı Anadolu halkı bu soruna da bir çözüm bulmuştur. Örneğin İlyaslıda şuna inanılır: Hamile bayanın karın ve göbek bölgesi düz, kasıkları dolu olursa çocuk kız; karnı öne doğru ve şiş olursa oğlan çocuğu olacaktır. Bazılarına göre ise kadının yüzü kırmızıysa kızı olur, benzi solgunsa oğlu olur.

İlyaslıda erkek çocuk takıntısı olan aileler bazı yörelerimizde olduğu kadar fazla değildir. Bu konuda kadına baskı uygulanması (boşama, kuma tehdidi, cezalandırma gibi) ile de pek karşılaşılmaz. Ancak sürekli kız evlat doğuran bazı kadınlara eşi veya çevresi tarafından üzücü sözler söylenebilmektedir. Bu durum da çocuğun cisiyetiyle ilgili herhangi bir suçu ya da hatası olmayan kadın için çok üzücüdür, şüphesiz. Bu konuyla ilgili kaynak kişilerden birinin anlattığı, İlyaslıda yaşanmış bir olayı örnek verelim:

"*Bizim köyde bi gadının 6 çocuğu olmuş, hepsi kızmış. Tekrar hamile kalmış. Gocası gene bunu kız doğurusaŋ seni boşacan, eve gelme, demiş. Gadın da çocuk düşsün diye ağır kaldırmış. Çocuk düşmüş. Meğer çocuk oğlanmış." (KK.71)*

İlyaslıda çocuk doğmadan adına pek karar verilmez, doğduktan sonra kararlaştırılır. Bebeğin kıyafet, beşik gibi ihtiyaçları ise doğumdan önce tedarik edilmeye çalışılır. Ayrıca doğum sırasında gerekli olacak malzemeler hazır edilir. Bu malzemeler şunlardır: altına sermek için bez, üstüne örtmek için yazma, kundak, kundak sarmak için

ip, göbek bağını kesmek için makas, göbekbağını bağlamak için iplik, çocuğa sürülecek tuz...

Hamile kadının namazını aksatmaması, abdestli gezmesi ve devamlı Besmele çekmesi hâlinde çocuğun akıllı olacağı düşünülür. Sulu yemekler yerse de doğumun kolay olacağına... (KK.22, KK.55, KK.71)

3. 1. 2. Doğumdan Sonraki İlk Uygulamalar:

Doğum sırasında sureler, dualar okumanın doğumun kolay, acısız olmasını sağlayacağı düşünülür. Doğum zor olursa kadını battaniyeye koyup sallayanlar da vardır. Doğumu yaptıran ebeye bir sabun, bir havlu, bir üslük vs. hediye edilir. Bebeğin doğduğunu babasına haber veren kişiye genelde mücüdelik (müjdelik) adıyla para ya da hediye verilir.

Doğumdan sonra göbek bağı temiz bir yere gömülür, özellikle eve yakın bir yere gömülür ki çocuk eve bağlı olsun. Yeni doğan bebeğin üstüne –sarılık olmasın diye- sarı, kırmızı ya da ak yazma örtülür, yalnız kara örtülmez.

Bebeğin sağ kulağına ezan okunur, sol kulağına kamet edilir ve ismi söylenir. Bebek doğduğunda üç ezan vakti geçmeden bebeğe anne sütü verilmez. Kadın, sütü çok olsun diye soğan ve tahin helva yer, ayran içer.

Doğumdan sonra çocuğa tuz sürülür. Doğumdan sonraki kırk gün içinde bir kez, bağırsaklarını rahatlatsın diye, bebeğe sütle karıştırılmış bir damla badem yağı veya zeytinyağı içirilir. Çocuğu, bir hafta içinde üç beş kere -teri kokmasın, kızılca olmasın diye- tuzlarlar. Bebek kızılca olmasın diye kırkı çıkasıya kadar bala, susama, yumurtayla nane karışımına köpük helvaya yatırılır. Bu uygulamalardan her biri kırk gün içinde birer kez yapılır. Bebeğin kaş, kulak arkası, avuç içi, bilek, bağır, zincir kemiği bölgelerine zeytinyağı sürerler, ardından da bebeği yıkarlar. Çocuğun ayakları, bacakları eğri, çarpık olmasın düşüncesiyle çocuk, kundağa sarılır.

İsteyen aileler evlatları hayırlı olsun diye kurban keser.

Yeni doğan bebeği akrabalar ve komşular görmeye gelir ve süt, pelte, bulambaç ya da çorba getirilir. Pelte ve bulambacın nasıl pişirildiğini kısaca anlatalım.

BULAMBAÇ: İnce ince doğranmış soğan, tereyağı üzerine katılıp kızartılır. Üstüne soğuk su, ardından da un ilave edilip karıştırılır. Karışım kaynatılarak çorba hâline getirilir.

PELTE: Yağ hafif kızartılır, üstüne su katılır. Karışım ısınırken –daha kaynamadan- içine iki tahta kaşığı –gerekirse daha fazla- un katılır, iyice karıştırılır, özleştirilir. İçine iki çay kaşığı kadar da şeker ilave edilir, tekrar karıştırılır. Karışım, küçük tabaklara konup soğutulur. Soğuk servis edilir.

Dileyenler bebek takımı, patik, yelek, battaniye, altın gibi hediyeler getirir. Bu hediyeye eskiler "belgizar" der.

Önceden çocuk görmeye gidildiğinde eski çabut götürülürmüş. Çocuk, eski çabut içine sarılırsa elbiselerini çok eskitmez, denirmiş. Fakat bu uygulama kalkmıştır.

Bebeğin anne-babasına "Hayırlı ömürlü olsun, analı-babalı büyüsün, geçmiş olsun, adıyla yaşasın." gibi hayırdualarda bulunulur.

(KK.12) (KK.21) (KK.22) (KK.55), (KK.71), (KK.74)

3.1.3. Kırk Basması:

İki kadın aynı gün doğum yaparsa sonra doğum yapanın diğerine kırkı basar, denir. bu durumda çocuğun hastalanacağı, şaşkın olacağı, sakatlanacağı ya da öleceği düşünülür. Kırk basması durumunda kadınlar iğne değişirse çocuk iyi olur, denir. Kırklı (loğusa) iki kadın birbirinin yanına varmaz, şayet başka yerde karşılaşırlarsa kırk basmasın diye iğne değişirler.

Eğer bir kadının sütü kesilirse kırk bastı ya da gözle çekiliverdi, diye düşünürler.

Doğumdan sonraki kırk gün içinde demir parası olan erkeğin eve girmesini istemezler, ayrıca eve un getirmezler. Bu durumlarda da bebeği kırk basacağı düşünülür.

Kırk basmasına günümüzde inanan çok az kişi olsa da hâlâ bunun doğru olduğunu körü körüne savunanlar vardır.

(KK.17) (KK.21) (KK.22) (KK.38) (KK.55) (KK.71)

3. 1. 4. Taşını Sayma:

Bebeğin kırkı çıkınca yani doğumun üzerinden kırk gün geçince huyları beğenilen bir kişiye kırk üç taş saydırılır. Taşları sayacak kişi bayansa dokuma, işleme, dikiş gibi işlerde hünerli; abdesti, namazı bırakmayan biri olması tercih edilir. Erkekse bir işte usta olması, ibadetlerini aksatmaması, dürüst, iyi huylu olması gibi özellikler aranır. Çünkü bebeğin, taşını sayan kişiye benzeyeceğine derin bir inanç söz konusudur.

Kırk taş, kırklık (kırkının çıkması) anlamındadır. Biri uykuluk, biri iyi huy, biri de güzellik, anlamına gelir. Bu kırk taş bebeğin kırkı çıkınca çocuğu yıkarken leğenine ya da ıbrığına atılır. Taşlar atılmaz, bir yere saklanır, üç dört kez daha çocuk yıkanırken suyuna katılır. (KK.11) (KK.21) (KK.22) (KK.55) (KK.71)

3. 1. 5. Diş Bulguru:

Genellikle altıncı ayın başında bebeğin dişleri çıkmaya başlar. Çocuk zorlanır, ateşlenir, ishal olur, kusar, huysuzlaşır, sürekli ağlar. Annesi de buna dayanamaz. Allah'a kurban verdiğinde dişlerin çabuk çıkacağını, bulgurun patladığı gibi dişlerin patlayacağını düşünerek bulgur kaynatır, eşe-dosta dağıtır. Onlar da karşılığında bebeğe hediye verirler. Buna da "diş bulguru" denir.

"Bebek, dişi çıkacağı zaman anam, sallangacımı satsa da bana bi soğan alıvêse de kemirsem derimiş." (KK.55, ninesinden duymuş)

(KK.11), (KK.22) , (KK.55), (KK.71)

3.1.6. Köstek Kesmek:

Çocuk yeni yürümeye başladığında çocuğun ayaklarına ince bir ip bağlanır. Güzel ve hızlı yürüyen biri ya da köyde adı tek olan bir kişi Cuma salâsı verilirken çocuğu üç defa dübek taşının etrafında dolaştırır. Çocuğu eve getirir. Daha sonra ipi kesip annesinin hazırladığı çerezleri (yaklaşık yarım kilo lokum ya da şeker) yerler. Bu çerezler mutlaka un yastığacının üstüne konmuş olur, gelenler yastığacın üstünden alıp yer. (KK.22) (KK.55) (KK.71)

3.1.7. Aydaş Aşı:

Bebek şaşkınsa, konuşmasında, yürümesinde problemler varsa aydaş aşı pişer. Bunun için mezarlığın önünde ya da evin damüstünde bir tencere odunların üstüne konur.

Ateş yakılmaz. Orada temsilî yemek pişirilir. Aslında tencerede hiçbir şey yoktur, ya da çocuk tencerenin içine oturtulurmuş. Oradan geçenler ateşe birer odun atar. Sonra çocuk ateşin etrafında üç kere dolaştırılır. Fatiha ve İhlâs sureleri okunur.

Gelene geçene de gayet yüksek bir sesle aydaş aşı pişiriyoruz, denir. Sanki çocuğu hasta ettiğine inanılan varlıklara bir duyuruda bulunuluyor gibidir; dolayısıyla bu gelenek de eski dönemlerden kalmış izlenimi uyandırmaktadır. (KK.22) (KK.38) (KK.55) (KK.71)

3.2. EVLİLİK:

İnsan yaşamının önemli aşamalarından biri olan evlilik, aynı zamanda toplumun temel birimi olan ailenin oluşumunu sağlayan toplumsal bir olgudur.

İlyaslıda evliliğe ve düğün geleneklerine çok önem verilmektedir.

3.2.1.Evlilik Türleri:

İlyaslıda evlendirme işine genel olarak "evermek", "başını bağlamak", "baş göz etmek" gibi isimler verilir.

Öncelikle “akraba evliliği” tercih edilirken, akraba olmasa bile köyden tanıdık bir ailaye mensup olması istenir. Zorunlu olmadıkça köy dışına kız vermemeye, dışarıdan kız almamaya çalışılır. Hatta İlyaslıda, bunu dile getiren “Yabanın ipeğinden köyün köpeği iyidir.” şeklinde bir atasözü de bulunmaktadır.

Akraba evlilikleri önceden daha yaygınken günümüzde eskisi kadar yaygın değildir. Tıbbî açıdan sakıncalarını öğrenen halk, özellikle de gençler, bu tür evliliğe sıcak bakmamaktadır.

Yörede en yaygın evlilik modeli “görücü usulü”dür. Bu evlilik türünde aslolan ailelerin beğenisi, evlatlarına diğer aileyi ve evleneceği kişiyi uygun görmesidir. Ancak eskiden beri bazı aileler son kararı vermeden önce evlenecek gencin de fikrini alır. Bazı aileler ise buna gerek duymamaktadır. Dolayısıyla gençlerin birbirlerini ilk defa kendi düğünleri sırasında görmeleri gibi traji-komik durumlarla karşılaşılabilmektedir.

Genellikle görücü usulüyle evlilik yapılırken bazı gençler birbirlerini tanıyarak evlenmektedirler. “Tanışarak evlenme” gitgide yaygınlaşmakta, aileler tarafından kabul görmektedir.

Az da olsa "kız kaçırma" geleneğinin devam ettiği saptanmıştır. Birbirini seven gençlerin kaçmalarını aile ve çevre hoş karşılamaz. Kız kaçırma sonrasında her iki aile arasında bir süre dargınlık, küslük yaşanabilir. Ama genellikle kısa sürede aileler barışır, gençler affedilir. Barışıldıktan sonra kız tekrar istenir ve düğün yapılır. Kıza çeyiz de verilir.

Yörede yapılan evlilik biçimlerinden biri de "iç güveyliği" şeklinde yapılan evlenmedir. Çok yaygın olmamakla birlikte fazla yadırganmayan bir evlilik türüdür. Eğer ailenin tek kızı varsa ve ailenin ekonomik durumu iyiyse bu evliliğin yapılmasında herhangi bir sakınca görülmez. Fakat iç güveyliğini kabul eden damadın durumunun acıma nedeni olabidiği "İç güveysinden hâllice…" deyinden anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin bazı yörelerinde berdel adı verilen evlilik türüne İlyaslıda "değişik" denir ve pek kabul görmez, o yüzden değişik yoluyla yapılan evlilikler çok azdır.

İlyaslıda beşik kertmesi, başlık parası gibi gelenekler de yoktur. (KK.22, KK.55, KK.71)

3.2.2. Evlenilecek Kız Veya Oğlan Seçimi:

Evlenilecek oğlanın ailesinde içki, kumar alışkanlığı olması, oğlanın yalancı, kavgacı ve küfürbaz olması istenmez.

Evlenilecek kızda da dürüstlük aranır. Kızın hamarat olması istenir. İş bilmeyen kızın ise tariften anlayacak olanı makbul karşılanır. Saygızsızsa, inatçıysa istenmez. Kocasına, kocasının ailesine itaat etsin istenir. İlyaslı halkı gelin kız seçimi ile ilgili şunu söylemektedir: *"Hırlı, şerli, dışarı bakan, dışarı ayak atan gız istemeyiz."* (KK.22)

Gelin kız seçiminde delikanlının annesi çok titiz davranır. Bu amaçla kızın evine, temizliğine, düzenine de bakılır. Kuzünenin tablası pisse, kapının ardında süprüntü birikmişse o kız gelin olarak istenmez.(KK.22, KK.55, KK.71)

3.2.3.Evlilik Yaşı:

Genellikle bir genç kızın 18–20 yaşına geldiğinde evlenmesi beklenir. Erkeklerde ise durum daha farklıdır. Evlenmelerde genellikle erkeğin askerliğini bitirmesi beklenmektedir Ancak ailenin tek erkek çocuğu varsa bir an önce mürüvvetini görmek amacıyla askere gitmeden de evlendirilmektedir.

Kızlarda evlilik yaşı kızın ailesinin ekonomik durumuna, kızın eğilim durumuna göre farklılık göstermektedir.

Bunda, evliliklerde sıra beklemenin de payı olduğu şüphesizdir. Önceleri sıra bekleme konusunda büyük özen gösterilirken, şimdi artık bu kurala eskisi kadar dikkat edilmemekte, eğer kızın kısmeti çıkmışsa, büyük kardeşleri de olsa evlendirilmektedir. Yine de çocukların yaş sırasıyla evlenmesi tercih edilmektedir.

Genç kız, eğitimine devam etmemişse bir an önce evlendirilmek istenir. Okumamış; ama belli yaşa gelip hâlâ evlenmemişse evde kalmış, kapıda kalmış, alan olmamış, denir. Erkeklerde pek evde kalmak söz konusu olmaz. Eskiden 20–25 yaşını geçmiş kızlar evde kalmış olarak değerlendirilirken evde kalma yaşında da son zamanlarda bir değişiklik olmuştur. Artık 30–35 yaşındaki kızlara evde kalmış denmektedir.

Genellikle evde kalmış kızların nasiplerinin kapalı olduğu düşünülür ve nasibi açılsın diye hocalara okutup muska yazdıranlar, dedelere bez bağlayanlar ya da kurban adayanlar da olur.

Genellikle genç kızlar kendilerinden küçük bir erkekle evlenmeyi tercih etmez. Delikanlının kızdan yaşça büyük olması tercih edilir; ancak aksi durumlarla da karşılaşılabilir. (KK.22, KK.55, KK.71)

3.2.4. Kız İsteme:

Önce ağız yoklanır. Ağız yoklamaya oğlanın annesi veya teyzesi, halası, komşusu gibi akraba veya dostlardan bir veya birkaç kadın gider. Önce kızı görür, incelerler. Kız annesinden kızını evlendirmeyi düşünüp düşünmediğini öğrenmeye çalışırlar. Kızın kahveyi, çayı iyi yapıp yapmadığına, evin temiz ve düzenli olup olmadığına, kızın boyuna posuna, endamına, yürüyüşüne, konuşmasına dikkat ederler. Bunların sonucunda birkaç gün kızın annesi ile iletişim hâlinde olurlar, gerekirse bir-iki kez daha kız evine giderler. Sonra beylerin de katılacağı bir toplantı tertip edilir. Oğlan evinden kız evine kız istemeye gelinir. Kahve içip sohbet ettikten sonra oğlanın dedesi, babası veya bir büyüğü niyetlerini hissettirecek bir konuşma yapar. Kız babası düşünmek için süre ister. (KK.22)(KK.55)

3.2.5. Düa / Doğa (Dua) Olması (Söz Kesilmesi):

Kız babası düşünür, gerekirse oğlan ve ailesi hakkında araştırma yapar ve eşine, aile büyüklerine ve çevresine danışır. Bazı babalar kızlarının da fikrini alır. Olumlu bir karara varırsa oğlan evinden gelen temsilcinin görüşme talebi kabul edilir ve oğlan evi buyur edilir (misafir olarak çağrılır.) Oğlan tarafı olumlu cevabı alınca yanlarına aile büyükleri ile bir hocayı da katıp kız evine gelirler.

Bir hoca eşliğinde "Allah'ın emri, peygamberin kavliyle" diyerek kız istenir. Kız verilince dua edilir, Fatiha okunur. Kızla damat büyüklerin ellerini öper. Kahveler içilir. (KK.22, KK.55, KK.68)

3.2.6. Oku (Davetiye) Dağıtımı:

İlyaslıda davetiye yerine oku denir. Okuyu dağıtan kişiye okucu denir. Oku olarak şeker (özellikle gaba şekê" denen akide şekeri), yazma, peşkir (havlu) gibi hediyeler dağıtılır. Köy halkı düğüne davet edilir. Düğününün hengi tarihte yapılacağı, hangi ailelerin çocuklarının evlendiği, kınagecesi ve düğünün nerede yapılacağı gibi ayrıntılar hakkında bilgi verilir. Okuculara oku dağıttığı kişiler; arpa, buğday, darı (mısır), nohut vs. verirler.

Son yıllarda şehirdeki gibi kâğıt davetiyeler dağıtılmaya başlanmıştır. Ancak bazı aileler eski gelenekleri sürdürmektedir. (KK.55, KK.68)

3.2.7. Iscak (Çerez) Getirme:

Önce oğlan evinden kız evine konuklar eşliğinde gidilir. Oğlan evi sıcak ekmek, katmer, çerez, sakız, tarak, ayna, kadaıf, toz şeker getirir. Ayrıca gelin kıza fistanlık kumaş, yazma, üslük, pul, boncuk, iğne boncuğu getirilir. Bu hediyeler kalburların içinde getirilir. Kalburların üstüne ak ya da kırmızı peştamal örtülür. Kız evinin hazırladığı yemekler yenir. Yemekten sonra sağdıç ablası ya da karısı herkesin elini öper. Biri de kalbur tutar. Herkes o kalbura para atar. Paralar gelin kızın olur. Daha sonra sohbet edilir. İstenirse Kur'an okunur.

Bir müddet sonra kız evi oğlan evine ıscak (çerez) getirir. Fakat gelin kız gelmez. (NOT: Son yıllarda gelin kızlar da oğlan evine gitmektedir.) Sıcak ekmek, katmer, çerez, sakız yanında evin delikanlılarına verilmek üzere para kesesi, üç ucu pullu mendil, üç

uçlu ve uçları işlemeli ip, karanfil nakışlı örgü çorap, (misina olmadığı için) beygir kuyruğundan yapılmış pullu çiçek getirilir. (KK.22) (KK.36) (KK.37) (KK.55) (KK.71)

3.2.8. Nişan:

Nişan için oğlan evinde yemekler pişer, kazanlarla kız evine götürülür. Gümüş seykir (eski bir tür yüzük) başparmağa takılır. Kız evine davul zurna eşliğinde gümüş çeyrek ya da gümüş mecit bilezik, gümüş golbağı bilezik (bkz. EK 92), kumaş, kame, beldari, gara çitari, guştulu çitari, gaşşık sapı, gadife cepken, gümüş kuşak, hamaylı, küpe, çene küpesi, üslük götürülür. Davul zurna eşliğinde kıza üç guyrukgiyidirlir. Kız süslenir.

Nişanı dualar eşliğinde sağdıç karısı ya da oğlanın yakınlarından biri takar. (Günümüzde hoca, belediye başkanı ya da yaşça büyük bir erkek akraba da nişan takabilmektedir.) (bkz. EK 93)

Gelin kıza eskiden beş gümüş mecit ve bir gümüş yüzük takılırken günümüzde ailenin maddî durumu oranında altın takılar takılır. Misafirler de maddî durumlarına göre gönüllerinden koptuğu kadar parayı gelinle damadın yakalarına iğneyle iliştirirler. Dileyen altın da takabilir. Oyunlar oynanır, gülüp eğlenilir. Sonra herkes dağılır.

(KK.22, KK.55, KK.71)

3.2.9. Mayneye Gitme (Nikâh):

Nikâh Uşak'ta kıyılır. Gelirken de harç görülür yani düğün için gerekli malzemeler ve geline düğünde takılacak altınlar alınır, gelin kızın çeyizde eksiği varsa tamamlanır. (KK.22, KK.55)

3.2.10. Düğün Töreni:

Düğün töreni genellikle dört gün sürmekte, mübarek gün olmasından dolayı Cuma başlayıp pazartesi sona ermektedir. Cuma, "çeniz (çeyiz) ilme", cumartesi gündüz "çeniz", akşam "kına gecesi", pazar "düğün günü", pazartesi ise "yüz açımı" olarak adlandırılır. Ancak düğünün hazırlık aşaması perşembe başlar, bazen de pazartesi…

Pazartesi ya da perşembe gelin kızın saçına kına yakılır. Genellikle damadın veya kızın bir yengesi kınayı yakar ve kınalanmış saçın ortasına madenî para koyar. Kızın başı kırmızı bir yazmayla sarılır. Saça yerleştirilen para düğün günü kızın mestinin ya da

ayakkabısının içine konur. Düğün boyunca da çıkarılmaz. Kınalı kız, dışarı çıkmaz. (bkz. (bkz. EK 94) (KK.22, KK.55, KK.71)

3.2.10.1. Çeniz (Çeyiz)İlme:

Cuma günü çeniz (çeyiz) ilinir (urganlara çeyizlik kumaşlar dikilir.) Arkasından tefçinin çaldığı, söylediği türküler eşliğinde oyunlar oynanır. İlyaslıda çeyiz, çok önemsenir. "Gız beşikde çeniz sandıkda." denir.

Çeyizde neler bulunduğuna ve çeyizin nasıl oluşturulduğuna gelince: Çeyizi kız annesi, kendi yapar. Heybe dokur, öynük (önlük) diker, yazma oyalar. Bir kilim, bir çift zili verir. Bir yatak doldurur, bir yatak yastığı doldurur, yorgan diktirir. Battaniye verebilir. Bir tane kızın kendine bir tane de kayınbabaya namazlâ (seccade) dokunur. Gelin ecel yetip öldüğünde o kilime sarılması uygun görülür. Bir çift dokuma yastık (hacı yanışı, dikme olabilir, dokuma halı yastık da olabilir.) kız tarafından dokunur. Ata ya da arabaya sermek için seccade hazırlanabilir.

Çeyize ıbrık da konur. Ayrıca çok miktarda önlük, havlu, çorap, yazma ile bir veya birkaç tane karanfil nakışlı beyaz çorap, bir ucunda pul boncuk ve kuru karanfil bulunan kırmızı mendil, renkli pullarla süslenmiş para kesesi, gümüş kuşak, fisdanlık, göyneklik, dizlik kumaş konur. Önceleri üst tarafı zincir hamaylı da konurmuş. Bir karyola takımı işlenir (bu son 40 yıl içinde) bir karyola takımı hazır alınır. Pike takımı, masa örtüsü takımı işlenir.

Tüm bu çeyizlik malzemeler sandığa ilk konurken besmele çekirlir, sandığın altına bir bez serilir. Allah ak günler göstersin, gittiği yerde mesut mutlu olsun, ağzı tatlı, gönlü şen olsun gibi dualar edilir.

Kızın annesi döğme (boyna takılan beşi bir yerde), bilezik, zincir kolye alır. Bu takıların altından yapılmış olması gerekir. Eskiden bileziğin kolbâ (üç parmak genişliğinde kırmızı, yeşil ve mavi taşları olan bilezik türü) olması tercih edilirken günümüzde bu kuralın geçerliliği kalkmıştır.

Oğlan evi iki zili, bir kilim, iki yatak doldurur (karyola alabilir, yastık ve yorgan da eklenebilir). Kıza on - on beş fistanlık, on - on beş dizliklik, on - on beş göyneklik, bir şal, bir boncuk kemer, bir mes bir galıç (mesin üstüne giyilen), örtme, üslük, yazma, sandık verir. Aslında iki aile de kıza sandık alır. Genelde gelin kayınvalide evine

girdiğinden beyaz eşya ve mobilya alınmaz; ancak son dönemde ayrı daire verip eşya alınabilir. kızın annesine süt hakkı için "analık" tabir edilen hediyeler alınır. Analık, bir üslük, bir bacak et (günümüzde konulmaz), bir fistanlık basmadır ve genelde beyaz tercih edilir. Kız annesine verilmek üzere analık içine 5 ytl, 10 ytl gibi sembolik bir para konur, bu paraya da "ara kesme" denir. bu paranın verilme nedeni, kızı yetiştirdiği için annesile helalleşmektir. Bu hediyeler çeniz gün, kına gecesinden önce gider. (KK.22)(KK.55)

3.2.10.2. Çeniz (Çeyiz) Serme:

Cumartesi ikindiden sonra davul zurna sesleri arasında çeyiz serilir. Kız evinin kiremit saçağından karşı komşunun saçağına çeyizlerin dikili olduğu urganlar bağlanır. Çeyizin en az 3–5 urgan olması beklenir. Oğlan evindekiler haşhaşlı pide yapar, çeyiz serilirken kızın başından çevirip orada bulunan çocuklara dağıtırlar. Çeyiz altında erkekler oynar. Aynı gün akşam kına gecesi yapılır.

3.2.10.3. Kına Gecesi:

Kız evine gidilir. Herfene (cümbüş, eğlence) yapılır. Kadınlardan köy seyirlik oyunları sergiler. (Bkz. Köy Seyirlik Oyunları - Deymenci oyunu) Erkekler de meydan yerinde ateş yakar. Sonra şöyle bir köy seyirlik oyunu sergilenir. (bkz. Köy Seyirlik Oyunları) Kadınlar ve erkekler ayrı mekânlarda halk oyunları oynar.

3.2.10.3.1. Kına Gecesinde İcra Edilen Halk Dansları (Oyunları):

Bayanlar, çeyiz ilinirken, kına gecesinde, yüz açımında; erkekler ise düğün günü, düğünden önce çeyizin serildiği gün ve askere uğurlama törenlerinde halk oyunlarını icra eder. Ancak halk oyunları, en yoğun ve renkli şekilde kına gecelerinde görülür.

3.2.10.3.1.1. Bayanların Halk Dansları:

Tefçi, oynamaya çıkan her bayana uygun ayrı bir türkü söyler. Bayanlar, tef eşliğinde oynar.

Çoğunlukla ortada iki kişi oynamakta, diğerleri izlemektedir. Oynayanlar oturunca izleyenlerden seçilen iki kişi onların yerine geçer, oynamaya başlar. Fakat ortaya çıkıp oynamak için can atıyormuş gibi görünmek istemezler. Kişi özellikle düğün evinin çok yakın akrabası değilse ya da nişanlısının / sözlüsünün annesi izleyenler arasındaysa çok fazla nazlanır.

Oyunlar sırasında tahta kaşıklar kullanılır. (bkz. EK 95)Kaşık sesi, tefin sesine karışarak hoş bir armoni oluşturur. Kaşık bulunmadığı takdirde parmaklar şıklatılarak da oynanabilir. Bazı oyunların türküsü hızlı bir ezgiye sahiptir, dolayısıyla oyun da hızlı ve hareketlidir. Örneğin "Köroğlu" hareketli oyunlardan biridir, "düz oyun" ise hem türküsünün ritmi hem de oynanış şekli itibariyle yavaş bir oyundur. O yüzden de kına gecesinde ilk çıkana mutlaka "düz oyun" oynamaya uygun bir türkü çalınıp söylenir. Dolayısıyla giriş oyunu daima "düz oyun"dur. Bu oyunda önce sağ ayak ezgiye uygun biçimde daha sağa açılır ve sol ayak onun yanına gelir ve bir vuruş orada bekledikten sonra sol tarafa açılır. Sağ ayak da sol ayağın arkasından oraya gider. Ardından yine bir vuruş beklenir. Her bir tarafa gidişte üç kez kaşık vurulur. Oyun bu şekilde sürer gider. "Enterisi Gök Gibi", "Ormandan Gel" gibi türkülerde düz oyun oynanır.

"Lellel" oyununda ise ayaklar aynı yöne doğru dört kez gider, burada ayakların âdeta paten yapar gibi yere sürtülerek hareket ettiğini söyleyebiliriz. Bu dört adım sırasında kaşıklar da dört kez vurulur. Sonra ayaklar diğer tarafa doğru dört adım atar. Oyun bu şekilde devam eder. "Dülgerin Elinde Tahta", "Martinim Atılmıyor" gibi türküler eşliğinde lellel oyunu oynanır.

"Köroğlu" türküsü eşliğinde oynanan Köroğlu oyununda ise üç kez sıçrayarak sağa gidilir. Her adımdabir kez kaşık vurulur. Oyuncu iki kez yerinde saydıktan sonra bu defa sola doğru üç defa seker ve oyun böylece sürer. Oyuncu çok hızlı hareket etmelidir. Dolayısıyla oldukça yorucu bir oyundur.

"Efeleme", bir erkek oyunudur; ama dileyen ve becerebilen bayanlar da oynar. Bu Efeleme oynayabilen az sayıda bayan vardır. Bunlardan biri de Çalığevi'nden rahmetli Fatma Çelik'tir. Kına gecelerinde bayanların oynadığı efeleme oyununa "erkek oyunu" da denir. (bkz. EK 96-99)

İlyaslıda kadınların oynadığı diğer oyunların en önemlileri şunlardır: Şındırden, gırık oyunu, dıv dıv ve kasap oyunudur. (bkz. EK 100-101)

İlerleyen saatlerde bir yandan halk oyunları oynanırken bir yandan da davetlilere çerez ve kına dağıtılır. Ayrıca köyde nişanlı ya da sözlü kız varsa o oynarken müstakbel kayınvalidesi o kızın ve karşısında oynayanın başının üstünden yazma çevirir ve başlarına bağlar. Bu hediyeyi nişanlı / sözlü kız çeyizine koyar. Bu gelenekle bir yandan da nişan,

kına gecesindekilere duyrulmuş ya da hatırlatılmış olur. Bu sırada kız, genellikle düz oyun oynar ki yazmalar daha kolay çevrilebilsin, müstakbel kayınvalide zorlanmasın.

3.2.10.3.1.2. Erkeklerin Halk Dansları:

Erkekler çoğunlukla İslamoğlu, Sepetçioğlu gibi türküler eşliğinde "efeleme" oynar. Efeleme oyununda söz bölümlerinde beklenir. Enstrümantal bölümlerde oynanır.

Erkekler de bayanlar gibi kaşıkla oynar. İki kişi karşılıklı oynayabileceği gibi bir çember hâline geçen ikiden fazla kişi de oynayabilir. (bkz. EK 102)

NOT: İlyaslıda halay, horon gibi halk dansları yoktur.

3.2.10.3.2. Geline Kına Yakma:

Oğlan evinden bulgur ve tereyağı getirilir. Orada yemek pişirilirken sofra kurulur. Hep birlikte yemek yenir.

Gelin kız, sağdıç karısı (ya da ablası) ve kızın yakınlarından bir kız abdest alırlar. Sağdıç karısı (ya da ablası) kınayı karar. Kızın yatağını yaparlar, onun yanına kıbleye doğru bir namazlâ (seccade) serilir. Üstüne bir yastığaç konur. Kız seccadeye oturur, ayaklarını yastığacın üzerine uzatır. Sonra kızın sağ eline oğlanın sağdıcının karısı (ya da ablası), sol eline kız evinden biri kına yakar. Kına yakılırken gelin kızı ağlatmak amacıyla "Kına Övme Türküsü" söylenir. Gelinin annesi, kız kardeşleri, yakınları çoğunlukla ağlar. İnsanların ağlamasında duyguların yoğunluğunun yanında türkünün sözlerinin çok içli olması ve tefçinin yanık yanık söylemesi de etkilidir.

Daha sonra kız, yatağına yatırılır. Herkes evine dağılır.

NOT: Gelin, önceden dul kalmış ise ona kına yakılmaz ve o gelinlik giymez, oğlan evine gece gider.

(KK.11) (KK.12) (KK.22)(KK.55) (KK.71)

3.2.10.4. Düğün Günü:

3.2.10.4.1. Dan Davulu:

Saat 4-5 civarında "dan davulu" çalınır. Köylüler tarafından, kaygıdan dolayı bu davula "dan davulu" dendiği tahmin edilmektedir. (KK.22) belki de tan yeri ağarırken gidildiği için tan anlamında dan kullanılmıştır. Dan davulunu oğlan evi çaldırır. Oğlan evinden birkaç kişi kız evine gelir, gelin kızla yakınlarını oradan alıp yine davul zurna

eşliğinde Kapız Deresi'ne giderler. (bkz. EK 103) Gelin, elinin kınasını derede yıkar. Gelin kız ve yakınları evine bırakılır. Bu işleme "kız eli yıkama" denir. (KK.22, 55, 71)

3.2.10.4.2. Düğün Yemeği:

Sabah olunca iki evde de yemekler pişer. Eş dost gelir. Yemekler yapılır, yenir. Düğün yemeği keşkek, tirit ya da et yemeği, düğün çorbası, fasulye / nohut, pilav, salata, ayran ya da yoğurt, ekmek (çoğunlukla somun) ve helvadan oluşur. (bkz. EK 104-105) Bazen menüye bakla yemeği, karpuz, üzüm vs. eklenebilir. Düğünlerin vazgeçilmez yemekleri keşkek ve tirittir. Tirit ve keşkeğin nasıl piştiğinden kısaca bahsedelim:

KEŞKEK: Taştan oyulmuş dübeklerde daha çok erkekler tarafından büyük ağaç tokaçlarla en az 1–2 saat dövülen buğday, elenip defalarca yıkandıktan sonra kazanda kaynatılan suya dökülür. İki saat kadar haşlatılan buğday, karıştırılarak tamamen eritilirken içine donyağı (hayvan içyağı), seyyağı (tereyağı) tereyağı ve tuz, katılarak pişirilir. Servise hazır keşkeğin üzerine salçalı, kırmızı pul biberli et suyu dökülür. (bkz. EK 106-107)

TİRİT: Bol sulu et yemeği pişirilir. Bir kaba ekmek (somun ya da şibit) doğranır. Üzrine et suyu dökülür, bir iki topak da et konur. Arzu edilirse maydanoz yapraklarıyla süslenir. Sıcak servis edilir. (bkz. EK 108)

Önceden yazın ipe "asma yaprağı" dizilirmiş. Düğün vakti de 10–15 kişilik bir grup sabahtan akşama kadar uğraşıp bu yapraklardan sarma yaparmış. Günümüzde düğünlerde sarma ikram edilmiyor. Bunun nedeni sarma yemeği yapmanın zahmetli ve vakit alan bir iş olmasıdır.

Kız veya oğlan evine gelen misafirler, düğün sahiplerine "Derneğiniz kutlu olsun." "Allah başa kadar versin." Hayırdualarıyla, getirdikleri hediyeleri verirler. Yemekler yenir, sohbet edilir.

Daha sonra iki evde de Mevlit okunur. Bir grup bayan birkaç zülüf basdı, dört beş tane vurgu, küçücük bir yemek tabağı ve bir demet çiçek alıp yanlarında birkaç erkekle kız evine baş dermeye gider. Bu çiçeklerin içinde mutlaka üzerlik ve fesleğen bulunur. İkindi vaktinde oğlanın da kızın da başları derilir. Oğlan evinden giden grup kızın evinde kızın başını derer. (KK.12) (KK.22) (KK.38) (KK.55) (KK.71)

3.2.10.4.3. Gelin Başı Derme:

Gelinin yakın arkadaşlarından birinin yardımıyla önce kızın saçındaki kına yıkanır. Zülüf yapabilmek için iki yanına ve alnına olmak üzere üç tane örük yapılır. Kalan saçları simle örülür ve bağlanır. En az yedi-sekiz örük olur.

Gelin abdest alır. Ayan (muhtar) karısı, gelini yönü kıbleye dönük olan seccadeye oturtur. Önceden gelin için dikilmiş olan yakası açılmadık göynek getirilir. Gelinin başında yakası açılır ve iç çamaşırının üstüne o göynek ve onun üstüne de zıbın giydirilir. Ayağına kumaş dizlik, üstüne kumaş enteri, onun üstüne de yeşil enteri (üç kuyruk) giydirilir. Beline gümüş kuşak ya da boncuk kemer takılır.

Gelinin zülüfleri kesilir. Alnındaki zülüf kaşlarının hizasından, yanlardaki çenesinin hizasından kesilir. O kesilen saçlar, göyneğin yakasının içine sarılır. İçine düğün kınasında artan kına da sarılıp öldüğünde gelin kızın kefenine konmak üzere saklanır.

Gelinin başına terlik daha sonra da tepelik / fes giydirilir. Eskiden tepeliğe tepeselik, denirmiş. Ardından da tepeliğin alın kısmına yazma sarılır. Tepeliğin üstüne rulo halde dolanmış bir üslük sıkıca bağlanır ya da dikilir. Gelinin boynuna oyalı beyaz bir yazma atılır, başka bir yazma ile başı sarılır. Bir başkası da gelin başının üstünden çenesinin altına ip şeklinde getirilip bağlanır. Oluşturulan bu gelin başının üstüne bir üslük daha dolanır.

Tüm bunların üzerine duvak olarak üç metre al kumaş örtülür. Duvağın üstüne ip yardımıyla çeşitli çiçekler ve fesleğen bağlanır. Gelinin başının arka tarafına canlı renkli yazmalar takılır, Çiçeklerin başları görünüp sapları görünmeyecek şekilde üzerlerine emir dolanır. Emirin üzerine de vurgu, pul oya gibi dikkat çekici, parlak süsler dolanır.

Düğün günü gelinin başı derilirken altınlarını, gelinin kardeşi takınır. Ertesi gün bu altınları geline verir.

Gelinin ağzına yaşmak diye bir yazma bağlanır. Onu düğünden sonra damat açar. Gelinin yüzü damattan önce açılırsa evliliklerinin kötü geçeceğine inanılır.

Gelinler bileğin üstüne kadar çıkan çizme giyer. Çizme siyah ya da kırmızı siyah (üstü kırmızı alt tarafı siyah) olur. Günümüzde ise gelinler mesh giyerler. Gelinler bileğin

üstüne kadar çıkan çizme giyer. Çizme siyah ya da kırmızı siyah (üstü kırmızı alt tarafı siyah) olur. Günümüzde ise gelinler mesh giyerler.

Gelinler bileğin üstüne kadar çıkan çizme giyer. Çizme siyah ya da kırmızı siyah (üstü kırmızı alt tarafı siyah) olur. Günümüzde ise gelinler mesh giyerler.

Gelinler bileğin üstüne kadar çıkan çizme giyer. Çizme siyah ya da kırmızı siyah (üstü kırmızı alt tarafı siyah) olur. Günümüzde ise gelinler mesh giyerler. (bkz. EK 109-115) (KK.11) (KK.12) (KK.22) (KK.37) (KK.45) (KK.55) (KK.71)

3.2.10.4.4. Gelin Alma:

Gelin başı yapıldıktan sonra gelin kız, evdeki büyüklerin, anne babasının elini öper. Anne- baba kıza "Ayağın göl, başın pıan olsun." Gibi hayırdualarda bulunur. Genellikle evde hüzünlü bir hava hâkimdir ve kızın yakın akrabaları ağlamaktadır. Anne-baba kıza şu şekilde bir öğütte bulunur: "Duvağını sürüyüp girdiğin evden kefenini sürüyüp çık." Burada gelinin evine, kocasına bağlı olmasının gereği vurgulanmaktadır. Zira yörede başanma, kadının ikinci kez evlenmesi kavramları hoş karşılanmaz.

Oğlan evinde de hoca oğlanın büyükleriyle birlikte dua eşliğinde damada damatlığını giydirir. Buna da "baş derme" denir. Baş dermenin son aşamasında oğlanın ve sağdıcın bir omzundan öbür kolunun altına doğru, çapraz şekilde bir puçu (bkz. EK 116) ya da yazma bağanır. (bkz. EK 117) Oğlanın cebine, orada bulunanlar para katar.

İkindi ezanına yakın seyman (Seymen) alayı kurulur. Seymandakilere "yâren" de denir. NOT: Yaren damadın emsalleri anlamındadır. Askere gidenlere de yâren denir. Seymanın başına iyi deyişlemeler söyleyen bir kişi geçer. Buna "yârenbaşı" denir. Yârenbaşı seymandakileri yöneten, kontrol eden, düğünün düzenini sağlayan kişidir. Yârenbaşının elinde bir sopa, kılıç ya da saldırma olur ve ucuna elma takılır. Elmanın bereket anlamı taşıdığına inanılır. Seymanda davul ve zurna çalan birer kişide bulunur. Seymandakiler çoğunlukla gençlerden oluşur. Seymanın önünden bayrağı tutan bir genç gider. (bkz. EK 118)

İkindi namazından sonra seyman gelini almaya gider. Seymanda havaya ateş edilmez. Yolda yârenbaşı deyişlemeler söyler. Deyişlemenin her satırından sonra seymandaki delşkanlılar "Heyvallah!" çeker. Seyman, kız evine varınca kız evi yağlıklar

(mendiller) getirir. Bu mendillerin biri yârenbaşının sopasına, biri davula, biri zurnaya, biri de bayrak sopasının ucuna bağlanır.

(KK.2, KK.22, KK.28, KK.29, KK.43, KK.36, KK.37, KK.55, KK.71, KK.68)

3.2.10.4.5. Gelin Dolaştırma:

Gelin, tekbirler eşliğinde ata bindirilir. Bu sırada yârenbaşı deyişlemeler söyler. İki hoca dualar okur. Gelin, binek taşına basarak ata biner. Gelini alan seyman, oğlan evine doğru yönelir. Atın gemini oğlan evinden biri tutmaktadır. İki kişi de gelinin ayaklarının altındaki özengiden (üzengiden) tutar. (bkz. EK 119)

Düğünde gelin giderken kız evinden oğlan evine kimse gitmez. Giden olursa semer ağacı giydirilir, denir. Semer ağacı giydirmek veya semer giydirmek deyimi çok eski bir gelenekten günümüze bir deyim hâlinde kalmıştır. Önceden damat, düğünden önce kız evine gelip kızla oturup görüşmezmiş, kına gecesine katılmazmış. Bu kurala uymayan erkeklere semer giydirilirmiş.

Seymen, gelini davul zurna eşliğinde köyün içinde dolaştırır. Eskiden Gıdıvelilê mahallesinde üzerlik yakılır, nazar değmesin diye seymen gençleri ve at yakılan üzerliğin üzerinden geçermiş. (KK.22, KK.28, KK.29, KK.43, KK.55, KK.68)

3.2.10.4.6. Gelin Getirme:

Gelin eve girerken yarenbaşı ve oğlan anası karşılıklı deyişlemeler söyler. Seyman, oğlan evine gelince at üstündeki geline şerbet tabağı ya da tenceresi uzatılıp şerbeti karıştırması istenir. (bkz. EK 120) Şerbet karıştırma geleneği, muhtemelen yeni kurulan ailenin ağız tadını sağlamak için uygulanmaktadır. Bu görevin geline verilmesi ise "Yuvayı dişi kuş yapar." atasözü ile doğrultuludur. Kadına evde çok iş düşmektedir; onun, eşine itaat etmesi, ağız tadını bozacak davranışlardan kaçınması, ailenin mutluluğunu sağlaması beklenir. Gelin, eline verilen gürbüz oğlan çocuğunu, atın başının etrafında üç kere dolaştırır. Bu gelenek ise gelinden en kısa zamanda bir erkek çocuk beklendiğinin kanıtıdır.

Gelin, attan iner inmez sacın üzerine konmuş deriye basar. Gelin evin eşiğinin önüne geldiğinde damat ve sağdıcı gelinin başının üzerinden buğday, para ya da şeker atar. Çocuklar da yerden bu saçılanları toplar. Gelin, kapı eşiğinde durup sey yağını (tereyağı) temiz bir bez yardımıyla üç kere kapının üzerine yapıştırır. (bkz. EK 121)Bu

uygulamada da gelin, eve yağ gibi ağsın yani bağlansın, ayrılmasın, düşüncesi olduğu akla gelmektedir. Bu gelenekler Orta Asya'ya ve eski Türk âdetlerine dayanmaktadır.

Eski Türkler eşikte ve ocakta kurban verir. Tereyağı yapıştırma örneğinde de gelinin başının üstünden buğday, şeker ya da bozuk para atma örneğinde de evliliğin huzurlu olması için gelin ve damat tarafından kansız kurban verilmesi söz konusudur. Anadolu'nun pek çok yöresinde de sürdürülen gelinin başının üstünden buğday, arpa, darı (mısır) gibi bereket simgeleri saçma geleneği, eski Türk toplumlarında da yaygındır. Bugün kullandığımız "Darısı başına" deyimi bu geleneğin etkisiyle söylenmiştir.

Yine eşikte gelinin bir kolunun altına somun (yuvarlak ev ekmeği) bir kolunun altına oklava verilir. Yöre halkı bu geleneği Allah'tan o evlilik için bereket umma olarak açıklar. Kapıdan sağ ayakla giren gelin, bu sırada aşağıdaki deyişlemeyi söyler (bazen gelin söylemez, damadın yakını olan bayanlardan biri söyler.) :

"Atladım girdim eşiğe

Yıl demeden gelsin beşiğe

Duvağımı sürüdüm girdim

Kefenimi sürüyen çıkan" (KK.37)

Gelin içeri girince sandığın üzerine oturtulur. (bkz. EK 122) Daha sonra bir koltuk ya da sandalyeye geçebilir. Oğlan evinin bayanları sırayla gelini öper, kutlar, hayırdualarda bulunur. Son yıllarda bu sırada gelinle fotoğraf çektirmek çok yaygındır. Gelinin kulağı sağır olmasın diye tef çalınır, kadınlar oynar, güler, eğlenir. Damat da bu sırada arkadaşlarıyla, akrabalarıyla ve sağdıcıyla sohbet eder, fotoğraf çektirir.

Gelinin yüzü, damattan önce açtırılmaz. Gelinle konuşmak, onun yüzünü görmek isteyen olursa bunu gelinin yüzünü açmadan duvağın içine başını uzatıp duvağın altından gelinle görüşme şeklinde gerçekleştirir. Gelinin duvağını ancak damat açabilir. Bunun nedenini İlyaslı halkı şöyle açıklar: Gelin yoldan çıkmasın, başkasına bakmasın diye.

(KK.13, KK.22, KK.32, KK.36, KK.37, KK.55, KK.71)

3.2.10.4.7. Düğün Akşamı:

Kız annesi kız arkasından gelmek için ayrı bir heybe hazırlar. Gelin gidince hemen bir katmer edilir. Sıcacıkken bir tepsiye döşenir. Tavuk pişer, çerez alınır. Son

dönemde baklava da eklenmektedir. Ibrığının içine de bir kısım buğday, bir şeker kaşığı toz şeker katar. Bir süpürge, golan (sacığaçta dokunan ip), bir arkalaç (testi ya da bebeği sarıp sırtta taşımaya yarayan bez), bir dırmış ipi (kadınların sırtlarına bebek ya da testi bağlamak için kullandıkları üç uçlu renkli ip), bir tane onluk ya da on ikilik çivi, bir mor taş ve bir tencere hazırlanır. Tüm bunlar heybeye konur. (Bazılarının iki heybesi olur, anne heybelerden birini çeyizle yollar.) (bkz. EK 123)

Kız arkasından akşam ezanında gelip çiviyi kızın yeni evindeki duvara çakarlar. Heybeyi de o çiviye takarlar. Bu eve çivi gibi çakıl (yerleş), denir. Gelin o evden gidemesin diye bu uygulama yapılır.

Gelin yatağına oğlan çocuğu yatırılır. Damat duvağı açana kadar gelin konuşmaz, önüne bakar. Damat duvağı açabilmek için geline yüz görümlüğü vermelidir. Yüz görümlüğü altından yapılmış bir takı olabileceği gibi mavi boncuklardan oluşan bir kolye ya da bilezik de olabilir. Yüz görümlüğü tercihe ve maddî duruma göre çeşitlilik gösterir. Gelinin yanına oklava koyarlar. Damat oklavayla gelinin yüzünü üç kere açıp kapatır. Gelinin başındaki duvağı çıkarır. Gelin diz çöküp oturur, kıbleye döner. Enterisinin (üç kuyruğun) sağ taraftaki siyinde (kuyruğunda) damat, Allah rızası için iki rekât namaz kılar. (KK.22, KK.38, KK.55, KK.12, KK.68, KK.71)

3.2.10.5. Yüz Açımı:

Sabah çorbalarını içtikten sonra gelin, aynı duvağı başına geçirir. Kız evi oraya (oğlan evine) gelir. Ayan gâsı (muhtar karısı) gelini seccade üstüne oturtur. Gelin, kıbleye döner. Oklavanın bir tarafından annesinin kucağında bir oğlan çocuğu, bir tarafından ayan gâsı (muhtar karısı) tutar. Gelinin başını oklavayla üç kere açarlar, duvağı çıkarırlar.

Gelinin başına terlik, tepelik / fes giydirirler, tepeliğin üstüne al çekerler, alın üstüne ip gibi kesilmiş, yeşil ince kumaş tek sıra hâlinde dolarlar. Onun üstüne de al yazma bağlarlar. Arkasından beyaz bir örtme örterler. (bkz. EK 124)

Örtmenin üstüne de yeşil, beyaz, kırmızı ya da sarı (daha çok yeşil) yaşmak / gırep çeneden yukarıya doğru getirilip bağlanır. Örtme yerine günümüzde sakallı adı verilen yazmalar da kullanılabilmektedir. (bkz. EK 125) Sakalı yazmalar, Almanya'dan gelir, Almanya'ya göçler yaşandıktan sonra kullanılmaya başlamıştır.

Gelinlerin, düğünden sonraki ilk bir ay boyunca al dartmak (yazma, başörtü) bağlanması âdettir. Onun üzerine de yine bir ay boyunca vurgu takılır. Yeşil epirtle bütünleşen bu kıyafete "yeni gelin kıyafeti" denir. Bir aydan sonra sadece düğünde-bayramda bu al dartmak ve vurgu kullanılır. Çevresine karşı duyarlı İlyaslı insanı şu kurala da dikkat etmiştir: Kocası askere giden, evinde ölüm, felaket ya da hastalık olan gelinler bir ay dolmamış olsa da yeni gelin kıyafeti giymezler. (Günümüzde yeni gelin kıyafetini, kızlar da düğünlerde, bayrmalarda giymektedir, ayrıca iki-üç çocuğu olduğu hâlde yeni gelin kıyafeti giyenler vardır.)

Yüz açımında da tef çalınır genç kızlar ve gelin oynar. Bazen damat da oynayanlara karışır. Önceden gelinin eline yüz açımı gün üç buğday tanesi verilirmiş. Gelin oynarken arkaya doğru buğdayları atarmış.

Düğünün ertesi günü seccade, havlu, tesbih, şapka terlik, (gömlek de olabilir), çoraptan oluşan bohça yapılır. Kaynanaya fistanlık basma, göyneklik basma ya da dikilmiş göynek, üslük, önlük verilir. Kaynanaya hepsinin verilmesi şart değildir, duruma göre fistan yeterli olabilir. Görümce, kayın ve eltiye de hediye verilir. Yazma, öynük, gömlek havlu gibi… (KK. 22, 38, 55, 71)

Evlilik bahsini konuyla ilgili yöre halkının anlattığı bir hikâyeyle tamamlayalım.

"Eveli bi gadın küs gitcêmiş. Gocasınna, gayınnasınna geçinemiyolarımış. Aha şu yanı aha bu yanı garâ verilmiş. Gayın bubası "Anan, buban gelsin, götürsünlê." demiş. Habâ yollanmış. Eşyalarını ayırmışlâ.

Gayın bubası gelinin gitmesini, yuvanın dağılmasını istemiyomuş. Eki sırtındaki çamaşırı da çıkâ, êkinleri ben aldım, demiş. Sonra sandıkdan, anasıgilden gelen çamaşırları çıkarıyo. Onu değişdircek. Gocasının arkasına saklanıyo, orda değişdiriyo. Kendi babası "Gızım sen gocanı seviyon, sen buraya yakışırsın. Güle güle geçinin." deyo. Goyup da gidiyo." (KK.55, ninesi anlatmış.)

3.2.10.6. Günümüz Düğün Törenleri:

Evlilikle ilgili geleneklerden bazılarının günümüzde kısmen ya da tamamen unutulduğunu veya değiştiğini görüyoruz. Şimdiki düğünlere köy halkını çağırmak maksadıyla oku (şeker, mendil, havlu vs.) yerine davetiye dağıtılmakta, ayrıca belediye hoperlöründen duyurulmaktadır.

Kına gecesinde eskiden kadınlar ve erkekler ayrı ayrı mekânlarda eğlenirken, şimdi hep birlikte eğlenmektedirler.

Kına gecesinde "Kına Övme Türküsü" yerine daha çok "Yüksek Yüksek Tepelere" türküsü söylenmektedir. Kına yakılırken kızın yakınları çember hâlinde gelinin etrafında dönmekte, üzerinde mumlar bulunan kınayı elden ele dolaştırmakta, ağır bir tempoyla alkış tutmaktadır. (bkz. EK 126)

Tefçi davulcu ve zurnacı yerine bağlama çalanlarla şehirden gelen sanatçılar daha çok tercih edilmeye başlamıştır. Bazıları ise hiç çalgıcı tutmayıp kasetten oyun türküleri, pop müzik şarkıları ya da yabancı müzik dinletmeyi tercih etmektedir. Kaşıkla oynama devri hemen hemen kapanmıştır. Televizyonun da etkisiyle gençler kaşıkla icra edilen halk danslarını değil oryantal, rep, hip hop figürlerini kullanarak dans etmeyi yeğlemektedir. Halk oyunlarını hakkınca icra edebilen gençlerin sayısı eskiye oranla çok azalmıştır. İhtiyar bayanlar ise son yıllarda kına geceleri çoğunlukla erkek-kadın karışık olduğundan çok fazla oyun alanına çıkmamaktadır.

Bazı düğünlerde havai fişek gösterisi, şehirden gelen zeybek topluluğunun halk oyunu gösterisi gibi etkinlikler de kına gecesine renk katmaktadır. (bkz. EK 127)

Eski düğünlerde cirit ve güreş müsabakalarına çok sık rastlanırken günümüzde neredeyse hiç rastlanmamaktadır. Helva basma geleneği ise sürmektedir. (bkz. EK 128-129)

Günümüzde gelin genellikle -şehirlerde olduğu gibi- beyaz gelinlik giymektedir. Eski al duvaklı yeşil gelinlikleri giyen çok azdır. Gelin eskisi gibi ata değil, arabaya bindirilmektedir. Düğünde söylenen deyişlemeler de eskiye oranla oldukça azalmıştır.

3.3. SÜNNET:

İlyaslıda sünnet düğünü ve bu törenle ilgili gelenekler, evlilik törenlerinde olduğu gibi çok önemsenmektedir. Sünnette gaye peygamberimizin emrini yerine getirmektir, sünnet düğünü ile hem sünnet olan çocuğu eğlendirmek hem eşe dosta yemek yedirmek ve hoşça vakit geçirmelerini sağlamak hem de bahaneyle Mevlid okutmaktır.

Sünnet, genelde çocuk 6-7 yaşlarındayken gerçekleşir; ancak daha önce ya da daha sonra da olabilir. Bazı aileler birden fazla oğulları varsa ikisini bir sünnet ettirebilmektedir. Fakir ailelerin çocuklarının sünnetini de zengin olan aileler yaptırır.

(KK.22, KK.55, KK.71)

3.3.1. Düğün Öncesinde Yapılan Hazırlıklar:

Önce sünnetçi okulanır (düğüne davet edilir). Ona peşkir (havlu), yağlık (mendil), sigara verilir. Eşe-dosta ise şeker dağıtılır. Okuyu dağıtan kişiye okucu denir. Okuculara oku dağıttığı kişiler; darı (mısır), arpa, buğday, nohut vs. verirler.

Sünnet çocuğuna da sağdıcına da birer takım elbise alınır. Sağdıca sâdaç, denir. Bu görevi üstlenen çocuk sünnet olacak çocuğa yardımcı olur, arkadaşlık eder.

Düğün için yiyecekler alınır; aşçı, çalgıcı (tefçi, davulcu, zurnacı ve / veya sazcı), sünnetçi ve Mevlid'i okuyacak hoca ile anlaşılır. Evde temizlik yapılır, sünnet yatağı hazırlanır, çocuğun bohçası hazırlanır ve sünnet odası süslenir. Süsleme sırasında balon, renkli kartonlar, el işi kâğıtları, "Maşallah" yazısı, kelebek şekli verilmiş yazmalar vs. kullanılır.

(KK.22, KK.55, KK.71)

3.3.2. Kına Gecesi:

Düğünden bir gün önce kına gecesi yapılır. Kına gecesinden önce, o gün içerisinde cirit oynatılabilir, köyün gençleri güreş tutabilir. Çalgıcı (tef ya da bağlama çalan kişi) gelir, türküler söyler, davetliler oynar. Oynayanların başının üzerinden isteyenler para çevirir, çevrilen para çalgıcıya verilir.

Günümüzde bazı düğünlerde palyaço gösterisi, şehirden gelen zeybek topluluğunun halk oyunu gösterisi, havai fişek gösterisi gibi etkinlikler de kına gecesine renk katmaktadır.

Daha sonra sünnet çocuğuna ve sağdıcına türküler eşliğinde kına yakılır. Kına çocukların sadece serçe parmağına yakılır. Kına yakılırken bir yandan da davetlilere çerez ve kına dağıtılır. Kına yakma işleminden sonra birkaç türküde daha oynanır ve yavaş yavaş misafirler evlerine dağılır.

(KK.22, KK.29, KK.55)

3.3.3. Düğün

Davetliler gelir, “Allah düğününü de göstersin.”, “Allah askerliğini de göstersin.” “Hayırlı olsun.”, “Derneğiniz kutlu olsun.” gibi hayır dualarla getirdikleri hediyeleri verirler. Yemekler yenir, sohbet edilir, sünnet çocuğuna ve annesine moral verilir.

Hoca gelince çocuğu, bohçayı alırlar, sağdıcı almaya giderler. Ay yıldızlı kılıcın ucuna elma takılır. Sağdıcı almaya tekbirle gidilir, sağdıç evinden alınır. Ev yakınlarında meydana bir kilim serilir. Kilim üzerinde hoca, tekbir ve dua eşliğinde çocukların (sünnet çocuğu ve sağdacının) elbiselerini giydirir. Düğün alayındaki kişiler hediye, para ya da altın verirler. Buna “baş derme” denir. Önceden baş derme sırasında mutlaka çocukların omzuna çapraz şekilde puçu bağlanır, başına da terlik (beyaz takke) giydirilirken günümüzde bu gelenek ortadan kalkmıştır. (bkz. EK 130)

Ata ya da arabaya bindirilen çocuk ve düğün alayı davul zurna eşliğinde camiyi ve köyün bir bölümünü dolaşır. Buna “sünnet çocuğu dolaştırma” ya da “çocuk dolaştırma” denir. (bkz. EK 131) Bu sırada düğün alayındakiler alkış tutabilir, türkülere eşlik edebilir, deyişleme söyleyebilir. Şimdiki düğünlerde arabalarla dolaşıldığı için genelde korna çalınmaktadır. Ancak mezarlığın yakınından geçerken davul zurna sesi kesilir, düğün alayı sessizleşir. Günümüz sünnet düğünlerinde bazı ailelerin mehter takımı da çağrırdığı görülmektedir. (bkz. EK 132)

Bazı aileler “çocuk dolaştırma”dan hemen sonra misafirlere yemek ikram eder, bazıları ise çocuk sünnet olduktan sonra ikramda bulunur. Yemekler, evlilik törenlerinde ikram edilenlerle aynıdır.

Sünnetçi gelince çocuk sünnet edilir. Çocuk sünnet olurken annesi dışarıda, hemen kapının önünde bekler. Oğlunun canı fazla acımasın diye bir kolunun altında somun (yuvarlak köy ekmeği) bulundurur. Bir yandan da uvuç içleriyle bir oklavayı döndürür ve dualar, sureler okur. (bkz. EK 133) İlyaslıda Muzafer adlı bir kişi sünnet yapar. Lakabı da “sünnetçi”dir. Sünnetçiye ücreti yanında bir de horoz verilir. Mutlaka Mevlid okunur. Şerbet dağıtılır. Hediyesini daha önce vermemiş olanlar, sünnet çocuğuna altın, para, oyuncak gibi hediyeler verir. (KK.22)(KK.55) (KK.71)

3.4. ÖLÜM:

İlyaslıda ölüm -ne denli acı olsa da- hayatın bir gerçeği ve Allah'ın hikmeti olarak kabul edilir ve uzun süre yas tutma, karalar bağlama şeklinde âdetler görülmez. Bir yakını ölene "Hüküm Allah'ın" sözüyle teselli verilmesi de ölümü yaşamın bir parçası olarak kabul eden İlyaslı halkının tevekkül inancını göstermektedir.

Hastası olan kişi, hastanın durumu ağırlaşınca üzüntü ve sessizlik içinde dua eder. Hastaya su verilir. Biz vermezsek şeytan verir, denir. Hastanın öleceği anlaşılınca kişi, sağ tarafına döndürülür. Bunun nedeni Azrail'in sağ taraftan geleceğinin düşünülmesidir.

Ölecek kişinin burun delikleri terler, gözleri yeşilse rengi maviye döner. Ölecek kişi sayıklar, bu sırada öbür dünya ile konuştuğu düşünülür. Hatta ölümü yaklaşan bazı kişilerin daha önce ölmüş yakınlarıyla ya da eskiden yaşamış dinî büyüklerle konuştuklarını ya da Peygamberimizi rüyalarında gördüklerini iddia edenler de vardır.

Kişi ölemiyor, can çekişiyorsa ölümünün acı vermeden, rahat olabilmesi için üstüne yeşil yaprak koyarlar. Hasret duyduğu uzakta olan bir yakını varsa onunla vedalaşmadığı, helalleşmediği için ölemiyor, denir. Bu yüzden hastanın üstüne o yakınının bir kıyafeti atılır. Ölümüne yakın kişinin eline bir hurma verilerek "Bu dünyadan alacağın bu." denir.

Ölürken gözleri yukarı bakarsa onun Cennetlik olduğu, ona elma gösterildiği düşünülür. Gözleri açık giderse yaşarken tamamlayamadığı bir işi olduğu düşünülür. Gözleri açık kalmışsa gözleri kapatılır. Çenesi bir tülbentle, parmak uçlarından da iple bağlanır.

Kadir gecesi, Cuma günü, kandiller gibi dinî açıdan önemli günlerde ölenlerin temiz yürekli, dini bütün olduğu düşünülür. Bazıları o kişilerin Cennetlik olduğunu düşünür. Çocuk yaşta ölmüşse sorgu-sual olmadan Cennet'e gideceği düşünüldüğünden o çocuğa "Cennet Kuşu" denir.

Ölümün gerçekleşmesinin ardından kefen için maliken kumaşla birlikte havlu, sünger ve sabun alınır. Önce kefen biçilir.

Ölen kişinin elbiseleri çıkarılır ve üzerine temiz beyaz bir çarşaf örtülür. Çarşafın üstüne bıçak, makas ya da sacayağı konur. Yoksa ölünün hortlayacağına inalır. Bu durum eski Türklerin inanışlarına benzemektedir. Zira Göktanrı dinine inanan Orta Asya

Türkleri madenleri özellikle de demiri kutsal saymışlardır. Ölülerinin ruhunun kaçmasını önlemek için de bu ritüeli yani ölü üzerine metal cisimler atılması geleneğini uygulamışlardır. İlyaslıda da pek çok Anadolu köyünde olduğu gibi gelenek sürmektedir.

Ayrıca ölünün üzerinden kedi geçirilmez. Gerekirse bir kişi ölünün başında bekler, uğursuzluk yaşanmasın düşüncesiyle ölü üzerinden kedi geçmesini önler. Bazılarına göre ölünün üstüne bıçak konması da üzerinden kedi geçmesini engellemek içindir.

Ölüyü tek kişinin yıkaması zor olacağından genellikle üç-dört kişi yıkar, yıkayanlardan biri mutlaka hoca olmalıdır. Ölüyü yıkarken kullanılan su akarsu değil de kuyu suyu olmalıdır, arkasından başkalarını götürmesin diye bu uygulamaya çok dikkat edilir. Akarsudan alınırsa arkasından ölü akar, denir. Kişi sanki yaşıyormuşçasına yıkama işleminde kullanılan su, ılık olur. Hatta bununla ilgili bir mâni bile vardır:

"İssi etme suyumu

Yakma tenimi

Soğuk etme suyumu

Buydurma tenimi" (KK.22)

Ölüyü yıkamaya götürdüklerinde bir kişi de yatağı toplayıp odaya su serper. Yatağın yerine de bir taş konur. Bu taşın arkadan birinin daha ölmesini önleyeceği inancı vardır.

Ölü yıkandıktan sonra yıkama işlemi için kullanılan kazan veya kap ters çevrilir ve üzerine bir taş konur. Maksat arkadan başka birinin daha ölüp bu kazandaki suyla yıkanmasını önlemektir.

Ölünün yıkanması için yakılan ateşte, yıkama işlemi bittikten sonra üzerlik, günlük ve tuz yakılarak tütsü elde edilir. Çok eski bir Türk geleneği olan tütsü yanında yine eski inanışlara dayanan bir gelenek daha sürdürülmektedir. Buna göre yakılan ateşin yanına bir kap (ıbrık, tas, tabak, bardak vs.) içine bir miktar su bırakılır ve ölünün ruhunun gelip o suyu içeceği düşünülür. Buharlaşan su azalınca da ruhun gerçekten o suyu içtiği düşünülür. Ölü için bir şey yapabilmiş olmanın rahatlığı hissedilir.

Ölü kefene sarılır. Kefen mutlaka bıçakla kesilir. Ölen kadınsa düğün günü kesilen saçı, gelinlik kıyafetinin göynek yakası ve düğününden ayrılan kına kefenine sarılır.

Ayrıca güzel kokulu ve ferah gitsin düşüncesiyle nane, fesleğen, günlük (sarı, muma veya sakıza benzer, kokulu bir madde) ve üzerlik de konulabilir, kefene zemzem suyu, gülsuyu, çörekotu serpilebilir. Kefenleme işlemi bittikten sonra yüzü tekrar açılır ki dünyayı son bir kez daha görsün, öte dünyaya öyle gitsin.

Gece ölmüşse gömmek için sabahı beklemek gerekir, ölü ikindiden sonra gömülmez. Bu gelenek, akşam yer-gök mühürlenir de ölüyü kabul etmez, inancından kaynaklanır.

Cenaze belediye haparlöründen yapılan ilanla halka duyrulur ve tüm camilerde salâ verilir.

Ölü, gömülmek için götürülmeden önce bir kilime sarılır ve ardından sala (kapalı olmayan tabut) konur. Cenaze alayına kadınlar katılmaz. Naaş, mezarlığa erkekler tarafından götürülürken herkesin omuzlarında dolaşır, yedi adımda bir tutan kişiler değişir.

Mezarlığa varılınca kazılan mezara naaş gömülür, ölünün yakınları üzerine kürekle toprak atar. İki rekat cenaze namazı kılınır. Bu namaz esnasında secdeye varılmaz. Ardından hocanın ölen kişi ile ilgili ettiği duaya orada bulunanlar amin, der. Hoca ölen kişi için halktan helallik ister. Çoğunlukla herkes hakkını helal ettiğini söyler; ama bazen aksi durumlarla da karşılaşılabilmektedir.

Kişinin öldüğü gün mezarın üzerine su dökülür. Mezarın başına çam ağacı dikilir. Çam tutarsa vardığı yer yeşillik, Cennet'e gitti, denir. Bu gelenek de yüzyıllar öncesinden kalma bir Türk inanışına dayanmaktadır. Ulu ağaçların kutsallığına inanan Türkler, ölenin ruhunu koruması amacıyla mezarın başına mutlaka ağaç dikermiş. Bugün de inanış değilse bile gelenek sürdürülmektedir.

Mezar taşlarının üzerine kişinin ismi, doğduğu ve öldüğü yıllar yazılır. El Fatiha, Hüvelbâki gibi dinî kelime ya da cümleler de yazılabilmektenir. Mezar ziyaretine yakın döneme kadar kesinlikle bayanlar gitmezken günümüzde nadiren onlar da gidebilmektedir.

Ölenin elbiseleri ve ayakkabıları fakirlere dağıtılır ya da "hayrat"a verilir, o da yapılmazsa yakılır. Hayrat, köyde ölülerin elbiselerini toplayıp bir değneğe takma ve isteyen fakirlere dağıtma işlemidir. Hayratı toplayan kişilere de "hayratçı" denmektedir.

Elbiseleri fakirlere verince onların duasıyla ölen kişinin öte dünyada cıbıl (çıplak) gezmeyeceğine inanılır. Eğer ölenin elbiseleri verilmezse akrabalarının rüyalarında onu çıplak vaziyette göreceği düşünülür. Bu gelenek de eski Türk inanışlarına dayanmaktadır. Eski Türkler, kişi öldükten sonra da ruhunun evini ziyaret edeceğine, kıyafetlerini giyip evde dolaşacağına inanırlar ve bunu önlemek için kıyafetlerini ve ayakkabılarının evden uzaklaştırmak isterler. Anadolu'da bu inancın izleri gelenek hâlinde sürmektedir. Bu geleneğin sürdüğü yerlerden biri de İlyaslıdır.

Ölü evine ilk üç gün, bir hafta ya da dokuz-on gün yiyecek getirilir. O evde de yiyecek pişer, helva basılır, baş sağlığına gelenler ev halkı ile birlikte yemek yerler. Bu merasime "eren", getirilen yemeğe de "eren yemeği" denir. Yörenin en önemli eren yemeği êşili (ekşili) çorbadır. Kısaca bu çorbanın yapımından bahsedelim.

ÊŞİLİ (EKŞİLİ) ÇORBA: Hamur yoğrulur, kalınca yazılır (açılır), sonra da ince ince muska şeklinde yani üçgen biçiminde kesilir. Ayrı bir tavada yağ ve soğan kızartılır, içine küçük küçük kesilen hamur katılır; üzerine su, erik ve biber ilave edilir; hepsi kaynatılır. Bir başka kapta soğuk suya bir miktar un katılır, karıştırılır. Bu karışım, içinde hamurun bulunduğu sıcak suyun üzerine eklenir. Amaç yemeğin suyunun koyulaşmasıdır. Arzu edildiği takdirde üzerine limon sıkılabilir. Sıcak servis edilir. (Sadece erenlerde pişmez. Düğünde ya da biri hastalandığında da ekşili çorba pişirilebilir.)

Ziyaretçiler "Başın sağ olsun." şeklinde başsağlığı dilemenin yanında, ölünün yakınlarına teselli vermeye çalışır, bir ihtiyaçlarının olup olmadığı sorulur, ihtiyaçları varsa en kısa sürede karşılanır.

Ölümü izleyen üçüncü gün (o gün yapılamazsa ilk hafta içinde) ve elli ikinci gününde dua okunur, Yasin okunur ya da hatim indirilir, tespih çekilir, Mevlid okunur, yemek dağıtılır.

Fakirlere ya da hocalara ölünün ardından dualar okumaları ve ölen kişinin yeminlerinin, eksik ibadetlerinin tamamlanabilmesi için bir miktar para ya da buğday vs. verilir. Bu uygulamaya da "devir işlemi ya da devir sürmek" denir.

(KK.7, KK.8, KK.11, KK.12, KK.22, KK.36, KK.37, KK.38, KK.55, KK.71)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İNANMALAR VE ZİYARET YERLERİ

4.1. İNANMALAR (DİNÎ VE BATIL İNANIŞLAR) VE BUNLARLA İLGİLİ GELENEKLER:

İlyaslı Kasabası'nda halkın dinine çok bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Camide namaz kılmaya, Kur'an okumaya, Mevlid törenlerine, oruç tutmaya özen gösteren halk, inançlı olsa da taasubun ve dinde aşırı gitmenin pek kasabada görülmediğini belirtmek gerekir. (bkz. EK 134)

Yörede İslamî inanış ve ibadetlerin yanında batıl inanışların da çok fazla görüldüğü fark edilmiştir. Orta Asya'da yaşayan eski Türklerin dini olan Göktanrı dininin izleri de İlyaslıda görülmektedir. Dikkat çeken husus ise bu batıl inanışların eskiden olduğu gibi değil İslamî kılıflara bürünerek devam ettirilmesidir. Aslında halk, bu gelenekleri İslamî sandığı için sürdürmektedir.

Zamanla bazıları terk edilen ya da unutulan bu geleneklerin batıl olduğu kasaba halkına açıklandığında ya çok büyük bir şaşkınlık duyup düşüncelere dalmakta ya da körü körüne karşı çıkmaktadırlar. İnsanların atalarından gördüğü ve hayatının önemli bir bölümünü kaplayan bu geleneklerin aslında inancına ters olduğunu öğrenmesi belki de kişide soğuk duş etkisi yapmaktadır.

İlyaslıda sürmekte olan bu gelenekleri çeşitli başlıklar hâlinde sıralayalım.

4.1.1. Ağaç Kültüyle İlgili İnanışlar:

Eski Türk inanışına göre ulu ağaçlar bir ruh taşır ve kutsaldır. Buna da "ağaç kültü" denmektedir. Dolayısıyla bu ağaçlara dua edip onlardan dilekte bulunulur. Dileğin gerçekleşmesi için de ağaca kurban verilir. Bu kurban çoğu zaman kişinin kendi elbisesinden koparılan bir parça kumaş ya da ipliktir. Günümüzde bu inanış olmasa da bununla ilgili bazı ritüeller sürmektedir; fakat bu ritüeller eski dönemdekilerden farklılıklar göstermektedir; çünkü çoğunun içine İslamî unsurlar da katılmıştır. Ritüel sözcüğünü mitle ilgili eylemler, ayinle ilgili uygulamalar olarak tanımlayabiliriz. Şimdi yöredeki ağaçla ilgili ritüellere örnek verelim.

1. Ulu ağaçlara "dede" denir ve oralarda dua edilir, dilekte bulunulur. Bu ağaçlara bez bağlanır. Adak adanır, dilek gerçekleşirse adanan eylem gerçekleştirilir. (KK.1, 7, 8, 11, 12, 13, 22, 38, 55, 69, 71, 74, 76, 80)

2. Sütü olmayan kadın evden çıkarken iki rekât namaz kılar. Abdestli olarak bir incir ağacının yanına gelir. Allah'ım bana süt ver de çocuğumu emzireyim, deyip dua eder, sureler okur. İncir ağacının dibine bir miktar para gömer. İncir yaprağını göğsünün üstüne koyar. İncirin sütünü göğsüne sürer. O kadın bir süre sonra sütlenir. (KK.71)

3. Mezarların başına çam ağacı dikilir. Ölen kişi, ağacın gölgesinde, yeşillik içinde olsun, düşüncesi vardır. (KK.22, 55, 68)

4. Yağmur yağarken ulu ağaç altına gidilmez, güçcük ağaçların altına gidilir. Ulu ağaçlar şimşeği çeke, derle. (KK.55)

4.1.2.Ahiretle İlgili İnanışlar:

1. İlyaslıda kadınlar arasında "ahretlik" inancı oldukça yaygındır. İki kadın biribirini âhiret kardeşi kabul eder. Böylece iki kadın artık biribirine "ahretliğim" diyerek hitap eder. (KK. 38, 55, 71)

2. Kocasının ayağının altını üç kere öpen kadın doğrudan Cennetliktir, diye düşünülür. (KK.71)

Ahiret inancı ile ilgili örnek teşkil etmesi açısında şu mâniyi yazabiliriz:

"Gün tutulmuş Cehennem'in pusundan

O da korkar, heybetinden sesinden

Gözleri patlamış korkusundan

Gün bile korkmuş Cehennemden" (KK.22)

4.1.3.Anne-Baba İle İlgili İnanışlar:

1. Annesine vuran çocuğun kolları öte dünyada yanar, denir. (KK.77)

2. Ayağını tutan çocuğun annesi ölür, denir. (KK.55)

4.1.4. Büyü İle İlgili İnanışlar:

1. "Iscaklık" (sıcaklık), "soğukluk" adları altında büyü yapılır. "Iscaklık"ta kişi birine âşık hâle gelir, öyle ki o kişiye kavuşamazsa hastalanır. "Soğukluk"ta kişi sevdiğinden ya da eşinden soğutulur, aralarında sorunlar çıkar, hatta ayrılırlar. (KK. 11, 12, 15, 21, 22, 26, 27, 28, 38, 46, 55, 60, 71)

2. Sabunu suya atarak büyü yapanlar da vardır.. (KK.7)

3. Takil Dede lakaplı bir hoca muska yazmış ve Yumru Kaya'nın altına koymuş. Muskada bir ayet yazılıymış. Tonlarca ağırlıktaki kaya havaya kalkmış ve inmiş. Bu olaya o sırada oradan geçen birkaç kişi de şahit olmuş. Hoca o güne kadar cin-şeytan çarpmalarını iyileştiren, kitap açan, musaka yazan, hastalara okuyan biriyken bu olaydan sonra bir daha muska yazmamış. (KK.22, KK.76) (bkz. EK 135)

4. Bir miktar şekere okuyup, kıza yedirerek sıcaklık yaparlarmış. Kızın anne-babası istemese de kız o oğlana kaçarmış. (KK.17)

4.1.5. Cin-Peri-Şeytan İle İlgili İnanışlar

Şeytan kötülük timsali olarak düşünülür. Kapı eşiklerine oturmak, pis yerlerde besmelesiz gezmek, pek çok Anadolu köyünde olduğu gibi, doğru görülmez. Buralarda şeytanın, insanı çarpacağı düşünülür. Çarpılan kişiye karşı hocaya gidilir. Hoca okur, muska verir. (KK.12) (KK.22) (KK.36) (KK.55) (KK.70) (KK.71)

Bu konu ile ilgili tespit ettiğimiz diğer inanışları şöyle sıralayabiliriz:

1. Apdaslığın (abdestliğin) altından geçilmez, ecinniler çarpar. (KK.55) (KK.70) (KK.71)

2. Bir işe başlarken Besmele çekildikten sonra

"İş başı beri

Şeytan başı geri" denir. (KK.55)

3. Çörtlek (oluk) altından geçilmez. Şeytan çarpar. (KK.22)

4. Eşikte yatılmaz. Cin çarpar. (KK.22) (KK.28) (KK.36) (KK.55)

5. İki tarlanın sınırında yatılmaz. İki melek ya da iki cin seni çekelerimiş. Nedenini yöre halkı şöyle açıklar: *"Biri bi yana biri bi yana çekerimiş. O benden yana gelcek, o benden yana gelcek dêlerimiş."* (KK.55) (KK.33) (KK.71)

6. Kül dökülen yerden, bulaşık suyu dökülen yerden, çamurdan, çöplükten geçerken besmele çekmek gerekir. Oralarda şeytan bol olurmuş. (KK.36)

7. Merdiven altından geçilmez, geçilirse cin-peri çarpar. (KK.22)

8. Sıfat başında (çeşme başında, kuyu başında, derede) şeytan pek eğlenir. Hasta olmamak için sıfat başına gelince "Selamün aleyküm sıfat başı, aleyküm selam sıfat başı." Demek gerekir. (KK.7)

9. Ateş başında cinler, periler çok olur, derler. Köze su dökülürken cinler periler ilişmesin diye "Cinler, periler biz ateşe su dökeceğiz. Çocuğunuzu çoluğunuzu toplayın." denir. (KK.12)

10. Suyu görünce cin, şeytan gaybolurmuş. (KK.22)

11. Şafak sökdü mü cin-peri aranmaz.(KK.22)

12. Şeytan; kara kedi, köpek, oğlak, civcivli gurk tavuk, yılan, canavar sırrında (şeklinde, suretinde) gelir. Kişinin ayağına dolaşır, daha sonra kaybolur. O, pislik arasında cin, şeytandır. İnsanı hasta eder. Ulu bir ağacın dibinde ya da üstünde oturan bir kadın şeklinde de görünebilir. O kadına seslenen hastalanır.

Bu durumda hocaya gidilir. Hoca yıldıznâmeye bakar. Suya okur, üfler. Hastalanan kişi o suyu besmeleyle içer. Bazen de hoca bir kâğıda dua yazar, kâğıdı suyun içine atar. Bu mürekkepli suyu hasta içer. Korku muskası yazar, hasta bu muskayı o kadını gördüğü ağacın dibine veya başka bir ulu ağacın dibine gömer. Önemli olan o muskanın çiğnenmesini önleyecek şekilde gömmektir. Böylece hasta iyileşir. (KK.22)

Konuyla İlgili Örnek Efsaneler:

"Kirli Ebenin iki oğlu varıdı, bi de gır eşeği varıdı. Kirli ebenini oğlu Çarta'dan geliyorumuş. Saya boğazında eşeğin ardına bi eşşek sıpası düşmüş. Bi ak fisdanlı gadın olurumuş, bi eşşek sıpası olurumuş. Çifte guyuların yanna geliyo. Eşşek sıpası bi önüne bir arkasına geçmiş. Eve geliyo, evdekilere anlatıyo bi yatıyo. Aha ondan ölüyo." (KK.80) (KK.60)

"Goyun gütmeye gitdik. Ufak bi gara oğlak meledi. Goyunun içine girdi, çıkmayo. Korkduk, hasdalandım. Şeytanımış o. Biz öte yakaya vadık, oğlak gayboldu. Hocaya göründüm de öle iyi oldum." (KK.22)

"Biri mal güdüyomuş. Gocasının suretinde biri önüne düşüyo. Çeşme başlarında gayboluveriyo. Cinmiş". (KK.22)

"Biri mal gütmeden geliyomuş. Pınarın başında bi gadın oturuyomuş. Gele gele gelmiş, kimse yoğumuş, hasda olmuş. muska yazdırmış, iyi olmuş" .(KK.22)

"Bir atın üsdünde gidiyomuş. Yolun yanında örme mi, ilan mı ne olduğunu anlayamamış, yatıyomuş. Beygirin kırpıcınla garışdırmış. Ecinliymiş. Hasta olmuş, yatmış. Hoca zor gurtamış." (KK.22)

"Bir adam Yaykın'dan pazara geliyomuş. Uluyol mezerinin gıyına gelince bir şey görünmüş. Adam delirmiş." (KK.7)

"Bir adam isciymiş (izciymiş), bi gece dağdan geliyomuş. Yel Köprü'den geçerken bir gurk tavuk görmüş. Bunu dağdan giderlerken düşürmüşler, tutayım da Yoncalıya götüreyim, sahibine vereyim, demiş. Tutmaya çalışırmış, tavuk Künk deresine iniverirmiş. Kovalamış, kovalamış, yakalayamamış. Şafak sökünce, hadi kalsın, yakalayamadım, demiş. Ertesi gün Yoncalıdan gelirken Gedik'te önüne bir boz eşek çıkmış. Yakalamaya çalışmış. Tutacağı zaman kaçıverirmiş, tutamamış. Başka bir gün keçi görmüş, tutup yiyeyim, demiş. Keçiyi tutacağı zaman keçi kaçıverirmiş. Bi gün de at çıkmış karşısına. Onu da yakalamya çalışmış, yakalayamamış. Başka bir gün yine boz eşek çıkmış karşısına, bu defa tutmuş, üstüne binmiş. Eve gelmiş. Hasta olmuş, bir ay yatmış." (KK.7).

"Bir adamın dede azadının altında civcili gulü atın önüne geçivedi. O da siz misiniz a meretle, demiş. Kaybolmuşlar." (KK.7)

"Molla Hüseyin gece pazara geliyo. Gelini onu geçirmeye kalkmış. O da hamileymiş. Molla Hüseyin gelene kadar kadını cin çarpmış, ölmüş. Molla Hüseyin pazardan erenine geliyo." (KK.7)

"Sedef evinden bi gadın hastaymış "Al basma bul gel." demişlê. Bu günlerce sürüyo. Gadını şeytanla alıp gidip dere guyuya atıyola. Ailesi arıyola, bulamıyola. Biri suya gidince kovaya kadının cenazesi takılıyo." (KK.7)

4.1.6.Cinsiyetle İlgili Halk İnançları:

1. Kız, baba evinden Perşembe veya Pazar günü çıkar. (KK.55)

2. Pantolon giyen kızlar, ahiret gününde, hem erkek hem kız olarak dirilecekmiş. (KK.3)

3. Kadının yolda erkeğin önünü kesmesi saygısızlıktır. (KK.55)

4. *"Gadınlâ Sırat'dan geçêlerike Cennetlik olanlar yıldırım gibi geşceklerimiş. Cehennemlik olanlar Cehennem'i görüp Cehennem'e düşeriz, diye geçmek istemeceklerimiş. Onlar da "Südün daşdı, südün daşdı." deceklerimiş. O da koşcakmış ve Cehennem'e düşcekmiş."* (KK.55),

4.1.7. Çocuklarla İlgili Halk İnanmaları:

1. Çocuklara "ömür çiçeği" denir. (KK.55, KK.68)

2. Bebeğin üzerine sarılık olmasın diye sarı yazma örtülür. (KK.3, 10, 21, 36, 37)

3. Bir çocuğun tırnağı ilk defa kesilmeden önce elini, dedesinin cebine (önce babasının babasının, o yoksa annesinin babası olmak üzere) soktururlar. Dedesi yoksa amcasının, o yoksa dayısının, o da yoksa babasının cebine elini sokar. Bakalım ne kadar para getirecek, derler. Çıkardığı para çocuğun olur. (KK.55)

4. Boş beşik sallanmaz; çünkü çocuğun başı dönermiş. (KK.55, 71)

5. Çapa yaparken toprakta demir ya da nal bulursan oğlun olacak, boncuk bulursan kızın doğacak, derler. (KK.55)

6. Çocuğu olmayan kadınlara deve eti getirilir, yedirilir. (KK.71)

7. Çocuğu ensesinden öpersen çocuk çok küserimiş. (KK.55)

8. Çocuğu zeki olsun diye hamile kadınlar bol bol ayva yer. (KK.55),(KK.71)

9. Çocuğun çıkan süt dişini okula atarsan öğretmen, hastaneye atarsan doktor olur. (KK.11, 12, 22, 55, 63, 71)

10. Dişli (dişleri çıkmış çocuk) sürekli ağlarsa hayra çıkmaz. Ya babası ölür ya bir akrabası ölür. En azından bir hayvanları ölür. Bu durumda çocuğun ağlaması geçsin diye babasının ayakkabısının altını çocuğun ağzına üç kere vururlar. Bunu yaparken de "Umup umcağın bu olsun." derler, İhlas suresini okurlar. (KK.71)

11. Yeni doğmuş bebeğin yanakları sıkılmaz, yoksa yaşlandığında ağzının suyunu tutamaz. (KK.55),(KK.71)

12. Yürüyebilen çocuk emeklerse eve misafir gelir. (KK.11, 12, 36, 37, 55, 59, 71)

13. Uyuyan çocuk öpülmez, yoksa çocuğa nazar değer. (KK.55)

14. Çocuğun üstünden atlanırsa çocuk kısa boylu kalır. (22, 55, 71)

4.1.8.Doğum ve Kırkla İlgili Halk İnanışları:

1. Kırklı kadın (loğusa) ve bebeği önceden dışarı çıkmazmış, çıkarsa cin-şeytan çarpacağı düşünülürmüş. (KK.22)

2. Kırklı kadınlar ve bebekleri birbirleriyle karşılaştırılmaz. Karşılaşmak zorunda kalırsa kadınlar –kırk basmasın deye- iğne değişirler. (KK.11) (KK.22) (KK.55) (KK.60) (KK.71)

3. Kadın hamileyken birini kınarsa doğacak çocuğu ona benzer. (KK.22) (KK.55) (KK.60) (KK.71)

4. Kırklı çocuğa regl olan bir kadının bakması hoş karşılanmaz. (KK.55)

5. Kırklı çocuğun olduğu eve un gelirse -çocuğu kırk basmasın diye- çocuk, un çuvalının üzerine oturur, un eve bu uygulama yapılmadan alınmaz.(KK.22)

6. Çocuğu olmayan ya da sürekli düşük yapan kadın dedelere (ziyaret yerlerine, ulu ağaçlara) gidip adak adar. O ağacın etrafında dolaşır, dua eder. (KK.22) (KK.55) (KK.60) (KK.71)

7. On gün içinde gelin olmuş iki kadın, karşılaşırsa kırk basar. (KK.68)

8. Üzerinde demir para ya da altın bulunan bir kişi kırklı çocuğun yanına sokulmaz. (KK.22, 55)

9. Pis yerlerde gezen kadın hamile kalınca cinler, periler hamile olduğu çocuğu ezer. Hocaya baktırmazsa düşük yapar. Hoca muska yazar, okur, suya katıp suyunu içeceği yazı verir ve tütsü verir. (KK.22)

10. Kırklı kadın aynaya bakmaz. Yoksa uğursuzlukla karşılaşır ve çirkin olur. Çocuk da ilk altı ay aynaya bakmaz, gözünün şavkı (ışığı9 kaçmasın diye. (KK.22)

4.1.9. Dua İlgili Halk İnanışları:

1. Cuma günleri salâ ile öğle ezanı arasında çok dua etmek gerekir. (KK.12)

2. Kadir gecesi duanın geçdiği bir zaman olur, onun için o gece çok dua edilmelidir.. (KK.12, 22, 55, 69, 70, 71)

4.1.10. Ekmekle, Yiyecekle, İçecekle ve Bereketle İlgili İnanışlar:

1. Arpa, buğday Cennet'den gelme, hurma, ayva Cennet devamıdır. (KK.71)

2. Bir kişinin dilinde sivilce, yara veya bir kabartı çıkarsa o kişinin hak yediğine inanılır. (KK.55, KK.71)

3. Besmele çekmeden yemek yemek günahtır. (KK.55),KK.71)

4. *"Biz hiç yemek yemecemişiz, Fatma anamız demiş de öyle yemişiz."* (KK.55)

5. Çay dağıtılırken sağdan başlanır. (KK.15)

6. Tencerenin dibini sıyıranın düğününde kar yağarmış, kar yağdığından halk tarlaya gidemezmiş. Böylece düğün de kalabalık olurmuş. (KK.55)

7. Çocuklar çay ya da kahve içince kararır. (KK.28, 55, 71, 77)

8. Ekmeğin kıyını yersen para bulursun. (KK.68)

9. Ekmeğin sonuncusuna "son" denmez, "bereket" denir. Son denirse bereketin kaçacağına inanılır. (KK.55),(KK.22)

10. Ekmek kırıntılarını yere atmak, ayakla çiğnemek günahtır. (KK.3, 22, 37, 60, 45, 46, 55, 70, 71)

11. Ekmek ters çevrilmez, günahtır. Ekmek ters dönerse hemen düzeltmek gerekir. Yoksa hem nimete saygısızlık yapılmış olur hem de başa bela gelir. (KK.22, KK.55, KK.71)

12. Ekmek yapılırken ekmeğin kaç tane olduğu sayılmaz. Sayılırsa berekaeti kaçar. (KK.55)

13. Gece ekmek edilmez, edilirse ocaklıktan dev iner gelir, ekmeği yer. (KK.71, ninesinden duymuş.)

14. Gelin kızın çerezinden yer, sakızını da çiğnersen dişlerin çürümez. (KK.55, KK.71)

15. Melekler çörek otunun içine tüner. Evden çörek otu, eksiltilmez, hatta ekmeğe bile katılır. (KK.38)

16. Melekler bekleyip durmasın deye sofranın yeri süprülür. Sofranın yerine ekmek kırıntısı dökülünce melekler beklermiş. Melekler beklemekten yorulmasın diye hemen süpürmek gerekir. Süpürmediğin zaman o melekler günah yazar. (KK.38, 55, 71)

17. Misafir yemek yerken aldığı her kaşıkta o tabağın içine bereket dökülürmüş. (KK.55)

18. Nisan yağmuru toprağa bereket, insanlara sağlık getirirmiş. (KK.55)

19. Ocaktan inen ilk ekmeği yiyen kişinin kaynanası ölürmüş. (KK.55)

20. Sofrada ekmek insanların arkasında kalmaz, günahtır. Kişi nimete arkasını dönmüş olur, bunu yapmak doğru değildir. (KK.22)

21. Sofrada tabağı sıyırırsan Cennet'te tabağın olur. (KK.3)

22. Sofraya gelen yemekteki kaşıkla yemek yiyenin kaynanası ölür.

23. Soğanın kapcığının içinde melekler varımış. (KK.55) (KK.38)

24. Sol elle ekmek yersen şeytanlar da yermiş. (KK.55)

25. Tohumu üç kısım fazla katarlar. Şu bereket için, şu nasibimiz için, şu da kurtların kuşların nasibi, denip katılır. Ayrıca tohumun içine kelek çekirdeği, çörek otu, üç soğan katılır. (KK.55) (KK.38)

26. Un çuvalının üstüne kül konur, eksik olmasın, bereketli olsun diye. Çünkü ocaklıktan kül eksik olmaz. (KK.12)

27. Yanık ekmek yiyen para ya da altın bulurmuş.(KK.68)

28. Yemeğe başlaken besmele çekersen melekler çok sevinir, yiyeceğin bereketi artarmış. (KK.71)

29. Yemeğe ilk sunan Cennetlikmiş. (KK.3)

30. Yere ekmek dökülürse eve misafir gelir. (KK.55)

31. Yere ekmek dökülürse nesipçisi gelecek, denir. (KK.55)

32. Yere ekmek düşerse ekmeği üç kere öpüp alna koymak gerekir. (KK.55) (KK.71)

33. Dünürler gelince sofraya soğuk ayran ve acı sirke konmaz. Soğuk ayranın arayı soğutacağı, acı sirkenin de aileler arsında tatsızlığa neden olacağı düşünülür. Dünür aileler arasında soğuk ayran ve acı sirke alışverişi de yapılmaz. (KK.55)(KK.22)

34. Sofra kurulduğunda ya da bir şey yenirken gelen kişiyi kaynanası seviyordur. (KK.55)

35. Şevte ekmeği (yılın ilk ekmeğini) ikiye bölerdik, bir tarafını bir öküze, bir tarafını diğer bir öküze yedirirdik. (KK.38)

4.1.11. Elbiseler ve Giyim-Kuşamla İlgili Halk İnançları:

1. Kızın elbisesinin koltuk altı sökülürse o kıza dünür gelir. (KK.55)

2. Kişinin yaka düğmesi, elbisesi üzerindeyken dikilirse o kişinin aklı dikilirmiş. (KK.55) (KK.71)

4.1.12. Eşyalarla İlgili Halk İnançları:

1. Ayakkabının ters gelmesinin hayra çıkmacağı, ayakkabı sahibinin işlerinin ters gideceği düşünülür. (KK.55)

2. Boş beşik sallanmaz, sallanırsa bebeğin başı ağrır. (KK.55)

3. Elden ele bıçak verilmez. (KK.55)

4. Elden ele sabun verilmez. Verilirse gavga edilir. Sabunu vermek gerektiğinde elin tersi kullanılır. (KK.55)

5. Düğmesi düşene dünür gelir. (KK.71)

6. Felç olanlara ve 6 aylıktan küçük bebeklere aynaya baktırılmaz. (KK.55)

7. Gece aynaya bakılmaz, uğursuzluk getirir. (KK.55)

8. Loğusa kadın aynaya bakmaz, bakarsa bebeğine zarar gelebilir. (KK.55)

9. Misafirliğe gittiğin evde çay bardağının kaşığını ters kapatırsan o evdeki gencin ya da gençlerin kısmetinin kapancağına inanılır. (KK.55)

10. Önceden kızlar gelin olurken dereye ayna ile bıçak gömerlermiş. O kız gelin olduktan sonra dereye tekrar gidermiş. Önce bıçağı bulursa ilk oğlu, aynayı bulursa kızı doğarmış. (KK.71)

11.Tespih boyna takılmaz. (KK.38)

12.Öküzlerin boynu ağrımasın ve arabalara bela kaza gelmesin diye yastığaç yan çevrilir. Sapı yukarı gelirse de düşmanlar ayağa gelir. Yastığacı yan koyarsan düşmanlar yan durur, sana zarar veremez. (KK.15, KK.55.)

13. Ölü evinde aynalar kapatılır. (KK.55)

4.1.13. Evle İlgili Halk İnançları:

1.Bir kız eşikte otururşa kapıda kalır, evlenemez. (KK.55)

2. Evin temeline gurban kesmek hayırlıdır. (KK.55)

3. Eşiğe pis su dökersen ecinni ilişir (cin tarafından çarpılırsın). İlla dökmek gerekiyorsa Besmele çekerek dökülmelidir. (KK.22)

4. Eşiklikde oturmak günahdır, eşiklikde oturanı şeytan çarpar. (KK.55)

5. Saçak altında uyumak iyi değildir, saçak altında uyuyanı şeytan çarpar. (KK.55)

6. Sofranın yeri süpürülmezse melekler elini gerermiş. (KK.55)

7. Yatak yapılan yer süpürülmezse o yatakta yatanı şeytan çarpar. (KK.55)

8. Evden bir kişi gurbete gittiği zaman o gün ev süpürülmez, kapı açık tutulur. (KK.55)

9. Kapı eşiğinde oturulmaz, insan kapıda kalır. (KK.55)

4.1.14. Ezan ve Namazla İlgili Halk İnançları:

1. Çocukların kıldığı namazlar, öte dünyada ayın on beşi gibi parlayacak. (KK.22,KK.11, KK.55, KK.71)

2.Ezan okunurken bacak bacak üstüne atılmaz. (KK.55)

3.Ezan okunurken konuşursan dilin tutulurmuş. (KK.55)

4.Kırda namaz kılınırken -önünden hayvan geçmemesi için- namazdan önce bir taş veya sopa dikilir. (KK.55)

4.1.15. Fal İle İlgili İnançlar:

1.Önceden kızlar gelin olurken dereye ayna ile bıçak gömerlermiş. O kız gelin olduktan sonra dereye tekrar gidermiş. Önce bıçağı bulursa ilk oğlu, aynayı bulursa kızı doğarmış. (KK.71)

2.Yaşlı kadınlar, bir çömleğe üç bıçak atar. Üç gün sonra gelip bakar, daha önce belirlediği birinci bıçak küflenmişse ebeliktir, bebeği olacaktır. İkinci küflenmişse doktorluktur, doktora muayene olursa evlat hayaline kavuşur. Üçüncü küflenmişse dedeliktir. Bir dedeye gidip dua eder, adakta bulunur. Çocuğu olunca adağını gerçekleştirir, dedeye kurban keser. (KK.22)

3.Bazıları elek tutarak dileğinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini anlamaya çalışır. Kişi, eleği sağ kolunun üzerine dik vaziyette koyar, elek sağ tarafa düşerse dileği olacak, sola düşerse olmayacak, derler. (KK.22)

4.1.16. Gökcisimleri ile İlgili Halk İnançları:

1.Gök gürlediğinde keşkek kazanları tekerlendi, denir. (KK.55)

2.Gün inerken ekmek yersen nasîbin kesilir. Çünkü gün inerken Allah herkesin nasibini dağıtırmış, elinde ekmeği görünce bunun ekmeği var, dermiş. Onun nasîbini başkasına veririmiş. (KK.55, 71)

3. İkindi güneşi güzele vurur. Güneş ahmağa doğar. (KK.55)

4.Yıldız kaydığında bir insanın öleceği düşünülür. "Yıldızım mı düşüük tefleğim mi şaşıık, hiç hâlim yok." denir. O zaman göz olduğuna inanırlar, okuturlar. (KK.55)

5. Ay Doğunca:

"Ay gördüm Allah

Elhamdülillah / Ementübillah

Nuru yüzüme

Şavkı gözüme

Gene görün inşallah." denir. Fatiha ve Amentü sureleri okunur. *"Günler anaya gavışıyo, inekler danaya gavışıyo, yeni aylara yeni günlere sen gavışdır Allah'ım. Sen denkleşdir."* deyip dua edilir. (KK.71)

"Ay gördüm Allah

Ementübillah

Bu ayları, bu yılları gine gösder

Ya Rabb'im, ya Resûl Allah" da denilebilir. (KK.22)

6. Güneş tutulmasının şu nedenle gerçekleştiği düşünülür: *"Eveli bi dev varımış. Dev, gece ekmek edenin yanına varırımış, sacığacın üstüne gonarımış. Dev "Gece ekmek etmek yasak!" derimiş. Gadının biri bi gün ekmek yapaken sacığacı devin boğazına geçirivemiş. O da bağıra bağıra göğün yarı gatına çıkmış. Ay'ı, Güneş'i dutan o devimiş. Gövde de bi gır eşşek varımış. O gır eşşek anırısa Ay'ı, Güneş'i goyveririmiş, anırmazsa goyvemezimiş. Eşeğin anırması için tüfek atılır. Topula tüfêle bırakdırılâ."* (KK.22)

7. Güneş ya da ay tutulunca ezan okunur. Teneke çalarlar. Tüfekle havaya ateş ederler. (KK.21)

8. Ay üç gün anasında durur, denir. (KK.22, KK.55, KK.71)

9. Çocuğun çamaşırına, çabıtlarına (bezlerine) yıldız gösterilmez. (KK.55)

4.1.17. Hayvanlarla İlgili Halk İnançları:

1. Baykuşun bir eve konması o ev için uğursuzluktur. Baykuş öten evden birinin öleceğine inanılır. (KK.22)

2. Bir evin başında baykuş öterse, o evden biri ölür. (KK.55)

3. Bir kimsenin önünden kara kedi, yılan, tilki, köpek gibi mundar hayvan geçmesi, uğursuzdur; o kişinin işinin ters gideceği düşünülür. (KK.55)

4. "*Ebemile dedem gurbanın ganını, kemiklerini hepsini bi yere gömelêdi. Sırattan geçêlêke tez çabık canlanıvêsin deye.*" (KK.55)

5. Eşekler şeytanı görünce anırırmış, horoz da melekleri görünce ötermiş. (KK.15)

6. Horozun ötüş şeklinden çıkarım yapılır. Bazen isimle öter, bazen acıklı öter. Buna göre yorum yapılır. Mektup gelecek, biri hastalanacak, kaygılı bir şey olacak gibi yorum yapılır. (KK.71) (KK.55)(KK.22)

7. Horoz, ötmeye başlamadan kesilip yenilmez. Çocukluktan çıkmadı daha, denir. (KK.22)

8. İkindiden sonra hele gece örümcek ağı bozulmaz. (KK.55)

9. Rüyasında korkutulanların başucuna deve tüyü konur ya da yakasına iğnelenecek muskanın içine bir tutam çörek otuyla birlikte devenin tüyü konur. Koyun tüyünden de yatak doldurulur, korkan kişi o yatakta yatar. Böylece meleklerin geleceği, o kişiyi koruyacağı, o kişiye nazar da değmeyeceği düşünülür. Deve, koyun melek; keçi şeytan simgesi olarak görülür. O yüzden keçi tüyünden yatak doldurmak makbul görülmez. (KK.71)

10. Köpek anlanırsa eve misafir gelir. (KK.71)

11. Köpek havaya doğru bakarak ulursa haneye ya da mahalleye ölüm gelecek demektir. (KK.55)

12. Köpek uluması ölüme işarettir. (KK.55)

13.Köpeğin gece havlaması, horozun vakitsiz ötmesi, öküzün gece böğürmesi, atın gece kişnemesi kötü şeylere işarettir. (Ölüm, düşman saldırısı, deprem, doğal afet vs.) (KK.55)

14. Kuş yuvası bozmak günahdır. (KK.55)

15.Önceden yılanın evi beklediğine inanılıyormuş; ama şimdi buna inanılmıyor.(KK.55)

16. Örümcek "Ablam hasta olsa yatsa da ben gözünün önünde sallansam." dermiş. (KK.4)

17. Tavşanlar, akşamüstü yoldan gelen kişinin önünü keser geçerse o insanın işi rast gitmez.(KK.71)

18. Güvelenmesin diye daldıza zeytinyağı dökülür. (KK.74) (bkz. EK 136)

19. Bitkileri basıra (uğur böceği) yemesin diye kükürt dökülür. (KK.74)

20. Gurt (Kurt) Ağzı Bağlama:

Mal (koyun, keçi vs.) kaybolursa "Veşşemşi" suresi okunur. "Hıkıba, gurdun âzını sık bağla." "Dağda galan goyunun kırk adım önünden, kırk adım ardından, kır adım sağından, kırk adım solundan yanına gelen gurtların ağzını sık bağla." denir.

Üç kere de İhlâs okunur. Onu bir ipe bağlasın, denir. Yirmi dört saat kurtların ağzını açmadan gezeceği söylenir.

Tarladaki soğanlara küçük kurtlar bulaşmasın diye de uygulanır. Aynı şekilde "Veşşemşi" suresi okunur. "Hıkıba, gurdun âzını sık bağla. Benim tarladaki soğanın kırk adım önünden, kırk adım ardından, kır adım sağından, kırk adım solundan yanına gelen gurtların ağzını sık bağla." denir. Sıdıka Coşkun bir komşusunun kaybolan koyunu için kurt ağzı bağlamış. Daha sonra koyunu bulmuşlar. Koyunun her tarafında izler varmış. meğer kurt gelmiş. Koyunu yiyememiş. Yaralayıp bırakmış. Bu olaydan sonra mahalleli keçileri, koyunları kaybolunca ya da tarladaki mahsülü veya evi kurtlardan korumak istediklerinde Sıdıka Coşkun'a kurtağzı bağlatmışlar. (KK.21) (KK.22) (KK.71)

4.1.18.İhanetle, Hile ve Yalanla İlgili İnanışalar:

1. Boynuzlanınca (aldatılınca) dam üstüne üzerlik ve boynuz takılır. (KK.55)

2.Tarla sınırı konusunda hile yapanın yeri yurdu olmaz, denir. (KK.55)

4.1.19. İnsan Vücuduyla İlgili Halk İnançları:

1.Ayağın altı kaşınınca yolculuk var demektir. (KK.55)

2. Çocuğun kulağı kaşınırsa göz vardır. (KK.55)

3. Çocuk, ellerini kavuşturup ayaklarının altından geçirirse "Anan ölür, bi da yapma." derler. (KK.55)

4. Çocuk, oturduğunda ayak ayak üstüne atarsa kardeşi olacak, denir. (KK.55)

5. Elleri diz üzerinde kavuşturmak, parmakları birbirine geçirip el bağlamak iyi değildir, kişinin "eli böğründe kalır." (KK.55)

6. Gece tırnak kesilmez. (KK.55, KK.63)

7. Gece diken çıkmaz, gelin olur. (KK.55)

8. Gece sakız çiğnenmez; gece sakız çiğneyen ölü eti çiğner, denir. (KK.55)

9. Gözün serimesi (seğirmesi) kimine göre iyidir kimine göre olumsuzluğa işarettir. Bazılarının gözü seğirince eve misafir gelir. Kimininkinde aksilik, kaza, bela olur. Kimi olumlu kimi olumsuz haber duyacağına inanır. Bazıları sağ gözü seğirince hayra, sol seğirince şerre çıkar diye düşünür.

10. Gözün seğirmesi halinde bir kere İhlas suresi okunur. "Umup umcan bu olsun. Hayra çıksın inşallah." diyerek göz kapağına saman çöpü yapıştırılır. (KK.55) (KK.71)

Bu gelenek aslında eski Türk inanışlarında koruyucu ruhlara kurban vererek beladan kurtulma ritüelinin Anadolu'daki izlerinden biridir.

11. Kulak çınlayınca "Biri beni duruşuyo." denir. "Çin gulam çîn çin. Hayıraysan çin, şereysen din. Gabirde toprağım, Cennet'de yaprağım." denir. (KK.55)

12.Kulak çınlaması: Biri seni anarken olur. Hayraysan çin şereysen din, denir. (KK.7, KK. 12, KK. 22, KK.71)

13. Saç taranırken yapığın (dökülen saçın) üzerine basılmaz, basılırsa o kişinin başı ağrır. Şeytanlar büyü yaparlar ya da yaptırırlar. (KK.55)

14. Rüyada dişin düşmesi, kötüye yorumlanır. Çevreden birinin öleceğine inanılır. Mesela köyde biri rüyasında dişlerinin hepsinin ağzına döküldüğünü görmüş. Sabah kalkmış, rüyasını hanımına anlatmış. Hanımı da "Hayra yoralım hayır olsun." demiş. Adam, babasıyla traktöre binip çift sürmeye gitmiş. Daha tarlaya varmadan düpdüz yolda giderken traktör, ağaca çarpmış. Adam da babası da ölmüş. (KK.55)

15. Temşit (Sahur) bulaşığını yıkayanın elleri gümüşlenirmiş. (KK.55)

4.1.20. Karanlıkla, Işıkla ve Günün Bölümleri İlgili Halk İnançları:

1. Akşam eve gara gap (kara kap) girmemelidir. Kara kapla kaygı girer. Girdiği evi karartır, çıktığı evi ağartır, gece verilmesi de makbul değildir. Evin uğuru gider. Malı telef eder. Eve yaramaz, evdeki çocuk hasta olur. (KK.55),(KK.22)

2. Akşam evden dışarı ateş, soğan, biber, hamur, ekşi, yoğurt, süt, tereyağı, damızlık, elek, un verilmez. Mutlaka verilmesi gerekiyorsa "Umup umcağın bu olsun." deyip üzerine kömür koyup verilir. (KK.55) (KK.74)

3. Akşam ezanına doğru Cennet kapıları açılırmış. O saatte insanın burnuna güzel bir koku gelir. O kokunun Cennet'ten geldiğine inanılır. (KK.12, 55)

4. Akşam ezanından sonra saç vurulmaz, vurulursa kaldırırken çarpı işareti yapılır. (KK .46)

5. Akşam soğan yenen yere melekler gelmez. Tava (darı tavası) verilmez, verilirse tavanın atı kara olduğundan evi karartacağı düşünülür. Acı biber ya da soğan verilirse eve

acı gelir. Dünür aileler arasında ise soğuk ayran ve acı sirke alışverişi yapılmaz. (KK.55)(KK.22)

6. Akşamüstü kızgın su dökülmez. (KK.55)

7. Gece çörtlek altından, saçak altından geçilmez. Cin, şeytan çarpamış. (KK.55)

8. Gece evden acı çıkmaz. Gece ıslık çalınmaz. İşine şeytan garışırmış. (KK.36)

9. Gece saç indirecekken sacın üstüne, sacın altından üç tutam kül atılır.“ Gızım evlensin, gitsin gelmesin, gelinim gelsin gitmesin.” denir. Sacın üstüne çarpı işareti yapılır. (KK.12 (KK.22) (KK.46)

10. Gece vakitsiz öten horoz kötü bir olayın habercisidir. (KK.55)

11. İkindiden sonra sadaka istemeye gelen olursa boş çevirmemek gerekir. (KK.40)

12. İkindiden sonra yatar, uyursan başına yarım ağrı girermiş. (KK.55)

13. İkindiden sonra ocak başından kül alınmaz, dışarı kül dökülmez. Cinler, periler o saatlerde dışarı çıkar. Onların üzerine dökersen ellerini ayaklarını yakarsın, onlar da senin ağzını döndürürler yani çarparlar. (KK.55, KK.63)

14. Parmağa batmış diken gece çıkarılmaz yoksa diken gelin olur, derler. (KK. 7) (KK.55)(KK.71)

15. Sabah namazından sonraki uykuya “köpek uykusu” derler. (KK.55)

4.1.21. Kına İle İlgili Halk İnançları:

1.Bir kişi elinde kına varken tekrar yakarsa üzerine eş (kuma) gelir. (KK.55)

2.Abdestsiz kına yakılmaz. (KK.22)

4.1.22.Mevsimlerle, Aylarla ve Günlerle İlgili Halk İnançları:

1. Cuma dal kesilmez. *“Biz bi kere kesdik de kağnı devrildi.”* (KK.8)

2. Cuma günü ağaç kesilmez. (KK.55)

3. Cuma günü bir işe başlanırsa o iş hayırlı olur. (KK.71)

4. Cuma günü çamaşır yıkanmaz. (KK.55)

5. Cuma günü öğleye kadar kül alınmaz, süpürge yapılmaz (ev süpürülmez). Kül alınır, ev süpürülürse evin beti bereketi kaçar. (KK.55), KK.71)

6. Cuma günü saç ve tırnak kesilmez.

7. Cuma Müslümanlar iş tutmamalı, bir yere gitmemelidir. Giderlerse kar, poyraz çıkar. (KK.55)

8. Cuma sadaka istemeye gelen olursa boş çevirmemek gerekir. (KK.55)

9. Salı günü çamaşır yıkanmaz. (KK.75)

10. Salı günü yola çıkılmaz. (KK.55)

11. Salı, cumartesi günleri bazı ailelere yaramaz. O günlerde bir işe başlamazlar. (KK.63)

4.1.23. Nazar İle İlgili Halk İnançları:

Kasabamizda nazara inanılır ve nazara "göz ermesi" denir. Nazara karşı çeşitli nazar duaları okutturulur. Nazarla ilgil diğer inanış ve gelenekleri şöyle sıralayabiliri:

1. Küçük bebeklere daha çok nazar değdiğine inanılır. Çocuk, burnunu kaşıyorsa ona nazar değmiştir. (KK.55)

2. Evlere, arabalara nazardan korunmak amacıyla gök (mavi) boncuk takılır. İnsanlar da aynı amaçla mavi boncuktan yapılmış bilezikler takabilir. Özellikle bebeklerin beşiğine ya da elbisesine mavi boncuk çatal iğneyle iliştirilir ya da mavi boncuktan yapılmış bilezikler takılır. (KK.22)(KK.55)

3. Gök boncuk -göz ermesiyle- takanın boğazında çatlar, kırılır. (KK.71)

4. Evin duvarına, bazı kapıların üstüne at nalı asmanın ya da nal şeklinde süs eşyaları asmanın evi ve ev halkını nazardan koruyacağına inanılır. (KK.55) (bkz. EK 137)

5. Hakık çatladığında, nazar var, derler. (bkz. EK) (KK.55)

6. Nazar değene okunurken odaya bir bayan girerse bayan nazarı değmiştir, erkek girerse erkek nazarı değmiştir. (KK.55),(KK.71),(KK.22)

7. Nazara, büyüye ve çeşitli hastalıklara karşı "kurşun dökme" geleneği de uygulanmaktadır. Yurdumuzun birçok yerinde tatbik edilen bu âdet İlyaslıda da vardır. Kurşunu herkes dökemez. Kurşun dökme olayı bu işin ocağı olan kadınlar tarafından icra

edilir. Bunun için kurşun, tava, su tası ve havlu kullanılır. Hasta yatağın üstüne oturtulur. Üzerine bir örtü konur. Başına kalbur veya elek tutulur. Bu sırada kurşun eritilir. Eriyen Kurşun, "Benim elim değil, Fatma Anamızın eli." sözüyle Besmele çekilerek ve diğer dualar okunarak içinde su bulunan tasa dökülür. Kurşunun su içinde aldığı şekle bakılır. Kadın nazarı varsa iğnesi olur, erkek nazarı varsa düğmesi olur, denir. (KK.21, 22, 55, 71)

8. Üzerlik yakılır. Bu tütsünün gözü (nazarı) geçireceği düşünülür. (KK.21, 22, 28, 36, 38, 46,55, 69, 71)

9. *"Çabıt verilir. Benim uykum iyidir, benim nazarım ermez der, çabıt verir. Bu çabıdı üzeliğilene ıskırganın üstüne gôsun, iki de köz gôsun. Onu tütüdüverisin nazar gide."* (KK.21)

10. Bir kadın hamileyken cenaze görürse onun çocuğu büyüdüğünde nazarı çok değen biri olur. (KK.55)

11. Gözleri gökse (yeşilse) nazarı çok değer. (KK.3, 4, 11, 12, 21, 22, 36, 55, 63, 69, 71)

12. Nazara karşı, muska taşıyarak korunma âdeti de İlyaslıda sık görülür. Muskanın içine tavuk pisliği, üzerlik, çörek otu, deve tüyü bir bezin içine katılır. Kumaş / bez dikilir, üstüne de bir nazar boncuğu, deve boncuğu (iri mavi boncuk), ilik (düğme) ya da sedef dikilir. Çoğunlukla çoluğun çocuğun omzuna, koltuğunun altına takılır. Bazıları muskaları küçük boncuklarla süsler, hatta işler. (bkz. EK) (KK.22). (KK.71)

13. Önceden evlere, ağıla nazar değmemesi için asılan ölü hayvan kafatası, beygir kellesi, nal, kaplumbağa ölüsü ya da kaplumbağa kabuğu, gökboncuk, üzerlik, tavuk pisliği gibi maddeleri bazı kişiler özellikle "gök çabuda" sararlarmış. (KK.17, 22, 55, 71) (bkz. EK 138)

14. Nazardan dolayı hastalanan kişi, kendisine nazarının değdiğini tahmin ettiği kişinin bir elbisesinden bir parçayı ya da ayakkabısının altını üzerliğe katıp yakar, bu tütsü nazarı iyileştirir. (KK.22)

15. Bebeğe nazar ermesin diye beşiğine nazar boncuğu, üzerlik, mavi boncuk, tosba (kaplumbağa şeklinde süs eşyası), takılır. (KK.17) (KK.21) (KK.55)

16. Okuma yöntemi de nazar değen kişiyi iyileştirmek için en çok tercih edilen uygulamalardandır. Ocak olan bir kişi ya da herhangi biri tarafından, nazar değen kişiye

Felak, Nas, İhlâs, Fatiha gibi sureler 3'er ya da 7'şer kez okunur, kişinin yüzüne her defasında üflenir. Nazar varsa okuyan çoğunlukla esner, bazıları da geğirir. Erkek nazarında çene ayrılır, yumuluvermez, boğazında düğümlenir galır. Kadın nazarı tatlı tatlı uzun uzun esnetir. Geçmiş nazarda hemen esnetmez, sonradan esnetir. Kişiye yeni nazar değmişse okumaya başlar başlamaz esnetir. (KK.3, 7, 11, 12, 15, 21, 22, 27, 37, 38, 46, 55, 59, 61, 69, 71)

4.1.24.Ocak ve Ateşle İlgili Halk İnançları:

Eski Türk inanışlarına göre ocak kutsaldır; çünkü Gök Tanrı'ya ve ateşin kutsal ruhuna orada kurban verilir. Ateş kültü Anadolu'da şekil değiştirmiş, İslamî bir görünüme bürünüp sürdürülmüştür. Anadolu'nun pek çok yöresinde Hıdır Ellez törenlerinde ateşin üzerinden atlanması bunun en tipik örneklerinden biridir. İlyaslıda da ateş ve ocak kavramlarıyla ilgili bu tür inanışlar olduğu tespit edilmiştir. Bu inanışları şöyle sıralayabiliriz:

1. Akşam evden dışarı ateş verilmez. (KK.55)

2. Akşamüstü sac ekmeği etdiysen sacın altındakı közlü külden bir şiş alır, üstüne atarsın "Meleklê çok yisin." dersin. İkinciyi atarsın "Gurtla guşlâ nasîbini yisin." dersin. Üçüncüyü atarsın "Ululukla tok gitsin." dersin. Ondan sonra şişle o külü sacın üstüne dağıtırsın. Euzu Besmele çekip "Melakala, şeytanla, cinle, perile gaçın; elinizi, ayanızı, çolûnuzu, çocûnuzu dernen. Gızgın saç varıyo." der yine besmeleyle sacı ocaktan indirirsin. Sacığacı da besmeleyle indirirsin. (KK.22) (KK.55)

3. Ateş bir üflemeden yanarsa üfleyen kişinin sevdiği güzeldir. (KK.55)

4. Ateş çok önceden sönmüş olsa bile külün yanında yatılmaz. Külde cin ve şeytanın olduğuna, çarpacaklarına inanılır. (KK.55)

5. Ateşe, küle iş.nmez. Çünkü ateşin, külün yanında melek, cin, şeytan olduğuna inanılır. Şeytan çarpacağı düşünülür. (KK.55)

6. Ateşe soğan kabuğu atılmaz. *"Melaikele soğan gabığının içinde durur."* derler. (KK.38)

7. Ateşe su dökmek uğursuzluk getirir. Hatta bu durumda ocağının (ailenin) söneceğine inanılır. Ateşi söndürmek için su dökülmez, ateş toprakla örtülür. (KK.55)

8. Ateşin çıkardığı ses, ateşi yakan kişi hakkında duruşulduğuna (dedikodu yapıldığına) işarettir. (KK.22) (KK.55)

9. Gece külün yanından geçilmez, üstünden atlanmaz, şeytan çarpar. (KK.55) (KK.71)

10. Dağdan esi gelmez. (KK.55) (KK.71)

11. Duman güzelin üsdüne gider. (KK.55)

12. Hayvan ve insan pisliğinin üstüne kül dökülmez. (KK.55)

13. İkindiden sonra kül dökülmez, ocaktan kül alınmaz. (KK.55)

14. Ocakbaşında bebeğe şeytan ilişir, derler. Eğer çocuğu şeytan çarparsa şu yöntem uygulanır: Çocuk yere yatırılır. Başucuna ve ayakucuna çivi çakılır. Çivilerin üzerine de bıçak konur. İki-üç defa çırpınan çocuk iyileşir. (KK.71)

15. Sacığacın üstü boş kalmaz. (KK.55)

16. Sönmüş ocağın yanında yatılmaz, şeytan çarpar. (KK.55)

4.1.25.Özel Günlerle İlgili Halk İnançları:

1. Arife ve bayram günleri yaş (yeşil ağaç, canlı bitkiler) kesilmez, günahtır. (KK.3, 12, 13, 15, 22, 28, 36, 37, 55, 59, 71)

2. Bebeği ölen kadın arife ve bayram günleri dikiş dikmezmiş, dikerse bebeğinin etini dikermiş. (KK.55)

3. Arife günü soğan sarımsak yenmez. (KK.1, 3, 7, 8, 11, 12, 13, 15, 22, 28,36, 37, 45, 47, 55, 59, 71, 74, 75, 76)

4. Arife günü yağ yakılır; koksun, ruhlara gitsin diye. (KK.11, 22, 55, 71)

5. Kurban kesecek kişi isterse bayramdan önce on gün kurban orucu tutar. Bu kişi, bu süre içerisinde yıkanmaz, saçını taramaz, tıraş olmaz, tırnak kesmez. Bayramın ilk günü kestiği kurbanın böreğiyne –yarım günlük- orucunu açar. (KK.55, 71)

6. Mübarek günlerde ölenler için "Galbi Allah'a bütünümüş." denir. (KK.55, 70, 71)

7. Özellikle Perşembe geceleri, bayram geceleri ve kutsal günlerde meleklerin, evleri ziyaret ettiğine inanılmaktadır. (KK.55)

4.1.26. Ruh, Ölü ve Mezar İle İlgili Halk İnançları:

1. Bir evde köpek uluyunca o evden ölü çıkacakdır. (KK.74)

2. Bir kişi gömüldükten sonra ruhu 3 gün evini ziyaret eder.(KK.22, 55)

3. Mezarlıktan ağaç kesilmez. (KK.55)

4. Düğün sırasında biri ölürse düğün durdurulmaz; fakat yeni kurulan yuvada uğursuzluk olacağına, gelinin başının gülmeyeceğine inanılır. (KK.22)

5. Gece ölen kişinin üstüne sabaha kadar bıçak gonur. Üstünden kedi geçmemesi için de beklenir. (KK.22, 55, 71)

6. Her perşembe akşamı ölü hânesini yoklarmış. Ailesinin durumu iyiyse şen gider, değilse üzgün gidermiş. (KK. 70)

7. İnanışa göre insan öleceği zaman Cennetlik olacak insanın yüzüne gözüne bir güzellik düşer. Eli ayağı alev alev yanar. Cehennemlik olcak insanın da benzi simsiyah olur. Zaten Cennetlik olan hastalara ölürken Allah nur yağdırırmış, o zaman melekler onlara Cennet'ten nimet getirip veriyorlarmış. (KK.71)

8. Mezarlıkta yatılmaz. (KK.55)

9. Mezarlıktan taş, toprak alınmaz. (KK.55)

10. Ölen bir kişinin etleri ölümünden 40 – 52 gece sonra kemiklerinden ayrılır. Ölünün etleri kemiklerden kolay ayrılsın diye o gece evinde dua edilir. (KK.22, 55, 70, 71)

11. Ölen insanın ruhu için dualar yapılır ve Mevlid okunur. Böylece ölünün ruhu memnun edilmiş olur. Ölen, azaptan kurtulur veya cezası hafifler. (KK.22, 46, 55, 61, 73)

12. Ölenler, evlatları namaz kılmazsa çok üzülür. (KK.37)

13. Ölmüş biri anılırken: "Gündüz dê de anarın." denir. Kişi kötüyse "Süngüne iyilik." denir. (KK.55)

14. Ölü yıkanacağı zaman suyu akarsudan alınmaz, kuyudan alınır. Akarsuyla değil dingin suyla yıkanırsa arkasından millet ölmez, denir. (KK.22, 71)

15. Ölünün elbiseleri ölü yıkayıcılarına ya da hayrata verilir. (KK.55)

16. Ölüye mezarda can gelir, kalkmak ister, başını tahtaya çarpar. O zaman ölü "Eyvah ben ölmüşüm. Gerçek dünyama gelmişim." der. (KK.55)

17. Ruhun evine iri kara sinek olarak geldiği, zaman zaman evini yokladığı ocakta yağ yakılırsa yok olacağı düşünülür. (KK.22)

18. Türbeden dışarıya bir şey, bir nesne götüren kişiler çarpılır. (KK.55)

19. Yaşayan biri anılırken yanlışlıkla "rametli (rahmetli)" denirse o kişi çok yaşar. (KK.25)

20. Ziyaret yerlerindeki ağaçları kesenler çarpılır. (KK.3, 12, 13, 15, 22, 28, 36, 37, 49, 55, 59, 71, 74)

4.1.27. Rüya Tabirleri İle İlgili Halk İnançları:

1. Rüyada ak sakallı dede görmek hayra çıkar. Ya misafirin gelir, ya hayırlı bir haber alırsın ya da malına bereket gelir. (KK.71)

2. Rüyada duru su görürsen günahın yıkanır. (KK.38)

3. Rüyada altın veya gümüş para kaygıya çıkar. (KK.71)

4. Rüyada boyalı dokuma mevtaya işarettir. (KK.71)

5. İp dokuma, kirman eğirme : Yola gitmeye çıkar. (KK.55) (KK.17)

6. Rüyada kirli su ve kara ip: Felaket (KK.38) (KK.55)

7. Rüyada ekmek: bolluk, misafir(KK.71)

8. Rüyada bir kişiyle güzelce sohbet etmek: misafir (KK.71)

9. Rüyada erik, ak üzüm, biber: göz yaşı(KK.71)

10. Rüyada ölü görmek: diriye işarettir, misafir gelir. (KK.55)

11. Rüyada, ölmüş kişi bir şey verirse: o, nasip verir. (KK.71)

12. Bir dere kenarında eski (çamaşır) yıkamak: ölü (KK.71)

13. Ak bir elbise biçmek: kefen (KK.71)

4.1.28. Sadaka, Bağış ve Yardımla İlgili İnançlar:

1. Bir fakire sadaka verirken, para çocuğun veya sadaka veren kişinin başının üstünde çevrilerek fakire veriilr. Bu «başın veya gözün» sadakasıdır, anlamına gelir.

2. Bir beladan ucuz kurtulma sonrası "Verilmiş sadakamız varmış." denir.

4.1.29. Sakızla İlgili Halk İnançları:

1. Büyük sakız çiğnesen küçük dilini düşürür, derler. (KK.55)

2. Gece sakız çiğnersen ölü eti çiğnersin, denir. (KK.21, amcasından duymuş.) (KK.22, 71)

4.1.30. Su Kültüyle İlgili Halk İnançları:

Eski Türkler, suyun da kutsal bir ruha sahip olduğunu düşünüp rüyalarını suya anlatmışlardır, dilekte bulunup çeşitli nesneleri suya kurban vermişler, bu nesneleri suyun içine atmışlardır. Bugün İlyaslıda buna benzer ritüellerin sürdürüldüğünü görmekteyiz. Şöyle ki:

1. Selin ilk gelişine bakılmaz. Selin önünde Şeytan olur Bulanık su, sel gelirken bakılırsa deve vs. görüntüsünde ecinniler gelir. Kişiye ilişir, özellikle de çocuklara… İliştiği kişiyi hasta eder. Çocuğun yüzü kül gibi olur. Çocuğu iyileştirmek için bir çivi ayakucuna bir çivi baş tarafına çakılır. Üzerine kenevir atılır. Dua ve sureler okunur. Bu arada çenesi kenetlenmesin diye ağzına kaşık sokularak çenesi açılır. (KK.55) (KK.71)

2. Gurbete gidenin ardından su dökülür, su gibi gitsin gelsin diye. (KK.55)

3. Suya tükürmek, üflemek, ç.ş yapmak günahmış.(KK.55)

4. Çamaşır yıkanan suyun üstünden geçilmez, bu suda şeytan olur. (KK.55)

5. Su içerken soluk alınmaz. (KK.55)

6. Zemzem suyunu Kıble'ye dönüp 3 Kevser 1 Fatiha okuduktan sonra 3 yudumda içmek gerekir. (KK.71)

4.1.31.Tarım ve Bitkilerle İlgili Halk İnançları:

1. Ay çatırığında kesilen ağaçta kurt olur. (KK.77)

2. Bahçeye incir ağacı dikmek hoş karşılanmaz. Aksiliğe, belaya neden olacağı düşünülür. Bazıları ölüme çıkacağını düşünür. (KK.11)

3. Bitkilerin kökü gövdedir (göktedir) denir. (KK.55)

4. Tarladan elde edilen ürün çok fazla olursa ekenlerin başını yiyeceği, başlarına felaket geleceği düşünülür. (KK.55)

5. Ekin ekmeye, ekin biçmeye giden kimselerin önceden yıkanması, abdest alması uğur getirir. (KK.55)

6. Tarlaları melekler, şeytanlar bekler. Tam sınır yere yatarsan iki tarlanın melekleri ve şeytanları "Bizim tarlaya geçti. Bizimdir.", "Yok o kafası, bizdekinin parçası." diye kavga ederler. Tarla sınırında yatan kişi çarpılır. (KK.55)

7. Çiçeklere de nazar değmesin diye üzerlik ve boncuk takılır.

8. Tarım ürünlerini korumak için uygulanan yöntemlerden biri tarlaya bostan korkuluğu dikmektir. Hatta yörede hiçbir şey yapmadan dikilmek anlamında "Bostan korkuluğu gibi" deyimi de kullanılır. Kısaca bostan korkuluklarından bahsedelim:

Bostan Korkulukları: Yaz aylarında olgunlaşan tarım ürünlerini tarla ve bahçelerde zararlı kuşlardan (özellikle kargalardan), yaramaz çocuklardan korumak için yapma bebek tekniğiyle bostan korkulukları dikilmektedir.

Bostan korkulukları tarla ve bahçelerin çok uzaktan görülebilecek hâkim noktalarına ağaçtan artı biçiminde bir iskeletin dikilmesi esasına dayanır. Bu iskeletin baş kısmı bazen kabaktan bazen içi saman dolu bezden olup, göz burun ve ağzı boya veren bitkilerle ya da kalemle boyanır. Başa eski bir kasket ya da fötr şapka geçirilir. Korkuluğun vücudu ise zararlı kuş ve hırsızları korkutmak için eski püskü, abartmalı bir kıyafetle örtülür. Genelde bu kıyafetlerde dikkat çekici, canlı renkler tercih edilir. Bazen de ses çıkararak zararlı hayvanları ürkütmek için korkuluğun üzerine ip gerilerek zil takılır.

9. Bağ, bahçe ve bostanları nazardan korumak için mundar hayvan (at, eşek vb.) başlarından korkuluk yapılır. Buna "nazar korkuluğu" adı verilir.

4.1.32. Taşla İlgili Halk İnançları:

1. "Yedigardaşganı" denen bir taş vardır. Kişi çok korktuysa o daş sürtülür, suya katılıp korkan kişiye içirilir. (KK.55, KK.71)

4.1.33. Tırnakla İlgili Halk İnançları:

1. Gece tırnak kesilmaz. (KK.8, 15, 22, 38, 71)

2. Tırnakların hepsi aynı gün kesilmez. Kesilirse gusül abdesti alınır. (KK.55)

4.1.34.Yağış ve Afetlerle İlgili Halk İnançları:

1. Dolunun dinmesi için: İlk çocuğu kız olan bir kadın üç dolu tanesi yer ve Kıble'ye dönüp "Allah'ım afatından koru, düz basar ve ya Rabbim." derse dolunun dineceğine inanılır. (KK.55, 71)

2. Şimşek çakarken: Selavat getirilir. ("Allahümme salli ala seyidine ve nebine Muhammed. Eşhedü enla ilhe illallah ve eşhedü enla Muhemmed-er resul Allah" denir.) Şimşek çarpar korkusuyla kişi bir nevi son duasını etmiş olur. (KK.55)

3. Kasırga: Kasırgayı şeytan tabir ederler. Kasırga çıkınca besmele çekerler, okuma (dua, sure) okurlar. Kasırga senin üstüne geldiyse ecinni çarptı, denir. Sofranın üstüne geldiyse onu yemezsin, şeytanlıdır. O senin yazmanı götürdüyse onu hemen alıp başına bağlamazsın. Şeytanlıdır. Onu yıkar da bağlarsın. (KK.28, 55, 71)

4.1.35.Yol ve Yolculukla İlgili Halk İnançları:

1. Yemek yaparken, ekmek yaparken ya da yemek yerken yere herhangi bir şey düşürürsen eve misafir gelecek demekdir. (KK.55)

2. Yol kenarında yatılmaz. Yatan kişileri şeytan çarpar, denir. (KK.15, 22, 55, 71)

3. Yola çıkanın arkasından ev hemen süpürülmez. Giden geri gelmez diye korkarlar. (KK.22, 55, 71)

4. Yola çıkarken üç veya yedi kere Kureyş suresi, yolculuk sırasında da üç kere Ayete'l-Kürsî okunur. Böylece kazaya, belaya karşı insan korunmuş olur. (KK.71)

5. Yürüyen çocuk emeklerse eve misafir gelecek demekdir. (KK.55)

4.1.36.Yönlerle İlgili İnanışlar:

1. Ayakkabı giyerken ilk sağdan başlanır. (KK.55)

2. Banyoya, tuvalete girerken ilk sol ayak atılır, sağ ayakla çıkılır. (KK.3, 55)

3. Tuvalete girerken "Bismillahi destur." denir. (KK.3)

4. Elbise giyerken ilk sağ kol giyilir. (KK.1, 22, 55, 60, 64, 70, 71)

5. Kapıdan çıkarken ilk sağ ayak atılır. (KK.7, 12, 1322, 55, 60, 61, 64, 70, 71, 80)

6. Sağ yanımızda melekler, sol yanımızda şeytanlar vardır. (KK.55, 71)

7. Sağ avuç kaşınırsa para gelir, sol avuç kaşınırsa elden para çıkar. (KK.55, 68)

8. Sol elle ekmek yersen şeytanlar da yermiş. (KK.55, 71)

9. Yatarken ayağın Kıbleye doğru uzatılması günahtır. Tuvalet ve banyoda Kıbleye dönmek günahtır. (KK.55)

10. Ölünün yüzü kıbleye çevrilir. (KK.22)

4.2. ZİYARET YERLERİ

4.2.1. Dedeler (Ulu Ağaçlar Ve Yatırlar):

İlyaslıda bazı ulu ağaçlara, bir arada olan üç dört büyük ağaca, ya da bazı ulu dağlara "dede" adı verilir.

Yöre halkı, ağacın dibinde ya da ulu dağın zirvesinde bir yatır olabileceğini düşünse de bu konuda çok da düşünüp sorgulamaz. İşin aslı şudur. Eskiden Türkler ulu ağaçların ve ulu dağların ruhu olduğunu, kutsal olduklarını düşünür, onlardan dilekte bulunurmuş. Bu dilek için de elbisesinden bir parça yırtıp ağacın dallarına bağlarmış. Böylece kendinden kansız bir kurban vererek duasının kabul olmasını sağlamaya çalışırmış.

Bu inanç değişse de izleri gelenek şeklinde sürmektedir. Bazı dedelere hâlâ bez bağlanmaktadır. Bu durum yöredeki bazı kişilerce şöyle yorumlanmaktadır: "Dedenin ırızkı (rızkı) deye çabıt bağlanır." Bez bağlama işlemi sırasında bir dilekte bulunulur. Dilek gerçekleşirse o ağacın dibinde kurban kesilir. Giderken de ağacın dibine para bırakılır. Çobanların bulup sevineceği düşünülür. Aslında halk -farkında olmasa da- bu uygulama ile yine ağaca, atalara ya da dağlara dileği için kurban verme geleneğini sürdürmektedir.

Dede adı verilen ağaçlar kesinlikle kesilmez, yakılmaz. Yöre halkında dede yakanın felaketlerle karşılaşacağı, aklını yitireceği ve ailesinin işlerinin rast gitmeyeceği gibi inanışlar hâkimdir. Hatta "Dede Azadı" denilen ağacın yakıldığı ve yakanların çeşitli musibetlerle karşılaştığı rivayet edilmektedir.

Dedeye gelenler dertlerinin bitmesi ya da dileklerinin gerçekleşmesi için Allah'a dua eder. Yatır olduğuna inanılan dedenin de bu dileğin gerçekleşmesi için Allah'a ricacı olacağı, böylelikle istenilene daha çabuk ulaşılacağı umulur.

Kişi evde abdest alıp dedenin yanına gelir. İki rekat dilek namazı kılar. Dedenin etrafında üç kere döner, bu sırada dua eder. Dedeye çabut (bez) bağlar. Fakir doyurma, kurban kesme, yemek yapıp yedirme gibi bir adakta bulunulur. "Allah, benim çocuğum olsun da bi gurban keseŋ sana. Dağıdan." benzeri dilek ve adağını ifade eden bir cümle kurar. Dilek gerçekleşince örneğin çocuk doğunca adağı mutlaka yerine getirmek gerekir, aksi takdirde kişinin felaketlerle karşılaşacağı tahmin edilir.

Adağı yerine getirmek için kurban edilecek hayvan dedenin yanına getirilir ve orada kesilir. Murat edilen çocuğun alnına ve bazen yanaklarına da kurbanın kanı -adağın yerine getirildiğinin nişanesi olarak- sürülür. Bu merasimden sonra dedenin yakınında yemek yapılır ve gelen misafirlerle birlikte yenir. Eve oradan et gelmez, bitirilemeyen yemekler orada bırakılır. Kurna dedenin olduğu yerde verilmezse yedi eve dağıtılır; ancak kişi kendisi o etten yemez. İlla yemesi gerekirse onun yerine bir fakire para verilir. Çocuğu olmayan kişi dedeye bağlanınca çocuğu olursa çocuğa mutlaka dedenin adı verilir.

İlyaslıdaki önemli dedeler ve bunlarla ilgili geleneklerden biraz bahsedelim.

ÇENİZ DEDE: Etrafında dönülür. Çabut (bez) bağlanır.

DEDE AZADI (AĞACI): Yanmıştır, yanmadan önce bu ağaca da bez bağlanırmış. Yakan kişilerin başına kötü olaylar geldiği anlatılır.

GARA DEDE: Bir meşe ağacıdır. Bez bağlanır.

GIZILCA MAŞAT DEDESİ: Etrafında dönülür. Çabut bağlanır.

HACAT DEDESİ : Bir yatırdır. Yağmur duası için bu mevkiye gelinir. Şimdi kısaca yağmur duasından ve bununla ilgili ygulamalardan bahsedelim.

Köy halkından yemek malzemesi olarak et, helva, ekmek, yağ, bulgur ve diğer malzemeler toplanır. Hacat Deresi'ne doğru hep birlikte yola çıkılır.

Bir kadın bakraca su alır, yirmi kadar çocuğun üzerine suyu serper.

"Yağ yağ yağmur

Tarlada çamur

Teknede hamur

Ver Allah'ım ver

Gani gani yağmur" (KK.55)

deyip su serpilir. Çocuklar da "Amin!"der. Bu işlem dedeye varana kadar devam eder.

Hacat deresine gidilince kurban kesilir. Kazanlarda keşkek, et, pirinç çorbası, pilav, helva, fasulye gibi yemekler pişer. Elli–altmış sofra olur.

Hoca dua eder. Bu duaya "Hacat duası" denir. Namaz kılınır. Hocalar ceketlerini çıkarır, içini dışına çevirip giyerler. Dedenin yanına beygir kellesi takılır. Dedenin taşları öpülür, dedeye bez bağlanır.

Bazen bu dua sonucunda yağmur yağmaz. Bu durumda bir sürü koyun veya keçi getirilir. Sonra hayvanlara kuzuları ya da oğlakları gösterilir. Kuzular annelerini emerken dua edilir. O an Allah'ın duaları kabul edip yağmur yağdıracağına inanılır. Geçmişte bunun olumlu örnekleri de yaşanmıştır.

Yağmur yağmayınca şu da yapılabilir. 3 kız çocuğu, şafak sökmeden bir bakraç su alıp dedenin yanına gelir. Dedenin yanından 3 taş alır. Akarsuyun dibine o taşları gömerler. Yağmur yağınca da o taşları oradan alırlar. Dikkat edilecek husus şudur: kızlar yolda biriyle karşılaşırlarsa hiç konuşmazlar.

PAMIKLI (PAMUKLU) DEDE: Bez bağlanan bir diğer dededir. Bu dede ile ilgili yöre halkının anlatımları şu şekildedir:

"Talip Evinin Mustafa Bey, azada atını bağlamış. Azattan hemen at boşanmış. Gene bağlamış, gene boşanmış. 4–5 kere boşanmış. Ses gelmiş. "Ee Mustaa Bey! Senin atından mı çekcen? Üsdüme işe, s.ça. Al atını burdan." demiş. O zaman dede olduğunu anlamışlar." (KK.7)

"Çocuklarım düşüyodu, doğmuyodu. Anamla Pamıklı Dede'ye bağlandık. Üryamda beni yirmi-otuz merdiman aşşâ tekerleyvedile. Sözünü yerine getircen mi? Getircem demdi. Üç kere sordula, üç kere sözümü yerine getircen dedirtile. Bi de bi fakire bi gat urba vericen dedile. Vecen mi deye üç kere sordula, üç kere vecen dedim.

Uyandıydım ganterin içinde galmışın. Kalkınca gatmer ettim, mahallenin gızanlarına dağıtdım. Anamla gurban kesdik dağıttık. Bi fakire de geycek vêdik." (KK.71)

İTECİK DEDESİ: İlyaslıda olmadığı halde bağlanılan ve çocuğu olmayan bayanların en çok gittiği dedelerden biridir. Evlat isteyen bayan İtecik Dağı'na çıkar. Oradaki yatırın yanında dua ettikten sonra eğilir ve toprağı kazar. Kara kurt çıkarsa oğlum olsun, sarı çıyan çıkarsa kızım olsun, şeklinde bir dilekte bulunur. Kara kurt çıkarsa oğlu, sarı çıyan çıkarsa kızı olur. Bazıları da karınca çıkarsa oğlum, başka böcek çıkarsa kızım olacak, hiç çıkmazsa olmayacak, diye düşünür. Bir nevî fala bakarak dileklerinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini, gerçekleşirse nasıl olacağını anlamaya çalışırlar.

Dileği gerçekleşince İtecik'te kurban kesilir. Kesmeden önce de kurbanlık koyun ya da keçi, dede olduğuna inanılan ağacın etrafında üç kez dolaştırılır. Çocuk kurbanın üstüne bindirilir. Kurbanlığın da çocuğun da başına üslük bağlanır. Kanı çocuğun alnına sürülür, bu sırada da dua edilir.

ORUÇLU DEDESİ: Oruçlu'da olsa da İlyaslı halkı oraya gidip dilekte bulunmakta, adakta bulunmakta, dua etmektedir.

(KK.7), (KK.11), (KK.12), (KK.13), (KK.17), (KK.21), (KK.22), (KK.33), (KK.34), (KK.38), (KK.43), (KK.55), (KK.68), (KK.71), (KK.74), (KK.76)

4.2.2. Kabristan:

Arife günleri, bayram sabahları başta olmak üzere ziyaret edilen yerlerden biri de İlyaslı Kabristanıdır. Bayram sabahları köydeki erkekler camiden çıkınca toplu hâlde mezarlığa gider. Orada Fatiha, Ayete'l Kürsî, İhlâs, Yasin gibi sure ve dualar okunur. Ataların ruhuna hibe edilir. Mezarların durumuna bakılır, düzenleme,düzeltme yapılacak husular varsa bunlar hâlledilir.

Yörede yakın döneme kadar mezarlığa bayanlar hiç gitmezken günümüzde bazı bayanlar kabir ziyaterine gidebilmektedir.

(bkz. EK 139)

BEŞİNCİ BÖLÜM:

KUTLAMALAR VE TÖRENLER

5.1. BAYRAM:

İlyaslıda dinî bayramlar İslamiyet kurallarına uyularak, coşkuyla kutlanır. Millî bayramlar da devletimizin belirlediği kanunlara uygun olarak, yine coşkuyla kutlanmaktadır.

5.1.1. Kurban Bayramı:

Bayram gelmeden temizlik yapılır. Bu temizlikle ilgili İlyaslıda şöyle bir inanış vardır: "Ramazan bayramındaki temizliği yapmadığında melekler oruç tutuyordu, temizlik yapmaya gücü yoktu, deyip günah yazmayacakmış. Ama kurban bayramında temizlik yapmazsan "Temizlik imandan gelir." Düşüncesini hiçe saydın diye günah yazacaklarmış. Allah da kişinin kendindeki, evindeki kiri bize içirecekmiş." (KK.55)

Bayram için güzel kıyafetler alınır ya da dikilir. Özellikle çocukları, bu konuda sevindirmeye çalışırlar. Tatlı, şeker gibi misafirlere ikram edilecek yiyecekler bayramdan önce alınır ya da evde pişirilir.

Arife günü bayanlar tarafından katmer, yufka ve bükme pişirilir. Katmer, yufkaya susam ve haşhaş ezmesi sürülüp saçta kızartılması yoluyla pişirilir. Bükme yapımı için ise hamur yoğrulur ve oklavayla yufka şeklinde açılır. İçine katmak için ıspanak, pırasa, peynir veya rendelenmiş kabak hazırlanır. Bu içe kırmızıbiber, karabiber, nane gibi baharatlar ve tuz, istenilen miktarda ilave edilir. Karıştırılıp hazırlanan iç, yufkanın yarısına ince bir sıra halinde döşenir, yufkanın kalan kısmı ile kapatılır. Üstü arzu edilirse yağlanır. Yağlama işleminde tereyağı veya ayçiçeği yağı tercih edilir. Odun ateşi üstündeki saçta döndürülerek pişirilir. Baklava şeklinde kesilerek ya da hiç kesilmeden servis edilir. Özellikle çayın veya tarhana çorbasının yanında tüketilir.

Bükme ve yufka yapılmasa bile katmer, arife günü mutlaka yapılır ve yapılan katmer ev ev dağıtılır. Eskiden insanlar kendi pişirdikleri bu katmeri yemez, herkes başkasından geleni yermiş. Bazı aileler, arife günü zini (baklava) da yapmaktadır.

Erkekeler de kabir ziyaretinde bulunur. vefat etmiş yakınları için dua ederler. Dileyen bayanlar da Kur'an ya da dua okuyup geçmişlerinin ruhuna hibe edebilir.

Bayramın ilk günü bayram namazı kılınır. Erkekler, bayram namazından sonra "oda" denen yerlere yemek götürür, oralarda toplanır, sohbet eder, bayramlaşır, yemek

yer. Yemekten sonra dua edilir. Geçmişlerin ruhuna Fatiha okunur. Her mahallenin bir odası vardır. (Bu köy odalarından çok azı günümüze ulaşmıştır.)

Sabah kalkınca ya da baba köy odasından eve gelince aile halkı bayramlaşır. Büyüklerin elleri öpülür. Küçüklere para verilerek sevinmeleri sağlanır.

Kurbanı evin erkeği ya da onun vekâlet verdiği tecrübeli bir erkek komşusu ya da akrabası keser. Evde erkek yoksa ve kadın kurbanı kesecek bir erkek bulamazsa üç kere İhlâs okuyarak kurbanı kendi keser. Yoksa etin musmul (murdar) olacağı endişesi vardır.

Kurban kesildikten sonra yedi eve pay (et) verilir. Bir araya toplanan aile kurban etinden pişirip yer.

Kabir, bayram gününde de ziyaret edilir.

Çoğunlukla bayramın ikinci günü küçükler büyüklerin yanına ziyarete gider. Büyüklerin elleri öpülür. Eli öpülenler "Çok yaşa da çok bayramlar gör." türünden hayırdualarda bulunur. ziyaretçilere kurban etinden ve daha önce hazırlanan tatlılardan ikram edilir.

Önceden bayramlarda harman yerine salıncak kurulurmuş, çocuklar orada eğlenirmiş. Günümüzde çocuklar çoğunlukla, bayramlaşma aşamasından sonra soluğu televizyonun başında ya da internet kafede alıyor.

(KK.17) (KK.21) (KK.22) (KK.51) (KK.55) (KK.61) (KK.68)

5.1.2. Ramazan Bayramı:

Bir ay bir ay nefsine hâkim olarak oruç tutan ve böylece Allah'a inancını gösteren ve daha da olgunlaşan kişiler, Ramazan Bayramında, ibadetlerini yerine getirişlerini huzurlu bir şeklilde kutlarlar.

Bayramdan önce temizlik yapılır, çeşitli elbiseler alınır. Bu elbiselere de "bayramlık" denir. Bayram hazırlıkları Kurban Bayramından pek farklı değildir. Örneğin katmer pişirme işlemi burada da görülür.

Bayramın ilk günü bayram namazı kılınır. Namazdan sonra cami avlusunda sıraya geçilir, bayramlaşılır. Bu merasimde genellikle yaş sırasına göre bir yer belirleme söz konusudur. Ardından camiden çıkıp kabristana giden köyün erkekleri geçmişlerine dualar

ederler, Kur'an'dan bölümler okuyup onların ruhlarına hediye ederler. Erkekler, bayram namazından sonra "oda"da toplanır yemek yer, sohbet ederler, orada da bayramlaşırlar.

Ev halkı da bayramlaşır. Ardından bayramlıklarını ya da en güzel elbiselerini giyer, büyüklerinin evine bayram ziyaretine giderler. Ziyaret sırasında büyüklerin eli öpülür, içten sohbetler edilir, ev sahibi çeşitli ikramlarda bulunur. mutlaka şeker ikram edilir ki halk arasında bu bayrama "Şeker Bayramı" da denir. Bazı çocuklar, mahalledeki arkadaşlarıyla bir olup evlere bayralaşmaya gider, sonra da topladıkları şekerleri afiyetle yerler.

Ayrıca Uşak'ta ya da farklı şehirlerde yaşayan İlyaslılılar köydeki yakınlarına ziyarete gelir. (KK.17) (KK.21) (KK.22) (KK.51) (KK.55) (KK.61) (KK.68) (KK.76)

5.1.3. Millî Bayramlar:

5.1.3.1. Resmî Bayramlar:

İlyaslıda, Cumhuriyet Bayramı, Millî Egemenlik ve Çocuk Bayramı, Zafer Bayramı gibi resmî bayramlarımız, devletimizin belirlediği kanunlara ve yönetmeliklere uygun şekilde kutlanmaktadır.

Kutlamalar İlyaslı İlköğretim Okulu öğretmen ve öğrencileri tarafından hazırlanır. Halk da bayram törenlerini coşku ve heyecanla izler. Bu törenleri izlemeye halkın tamamı gelmeye çalışır.

Kutlama kapsamında şiirler okunur, konuşmalar yapılır, kısa tiyatro oyunları sergilenir, halk oyunu gösterileri yapılır ve buna benzer etkinlikler gerçekleşir. (bkz. EK 140)

5.1.3.2. Cavır Küfürü (Nevruz):

"Nevruz, yeni gün anlamıyla Kuzey Yarımkure'de kışın yerini bahara bırakması sürecinin sembolik başlangıcıdır." (Türk Dünyası Nevruz Şiirleri Antolojisi 2004: IX)

"Çok eski tarih belgelerinden anlaşıldığı üzere, Türkler arasında da bu gün yeni yılın başlangıcı olarak kabul edilmiştir." (OĞUZ 2005: 5)

İlyaslıda çok canlı tutulan halk inançlarından biri de *"Cavır Küfürü"* ne gösterilen ilgidir. İlyaslıda Nevruz yerine *"Cavır Küfürü"* denmektedir. "Nevroz" diyenler de

vardır. Örneğin bu tezin kaynak kişilerinden Şeref Savaş. Neden Cavır Küfürü dendiği hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Cavır Küfürü, Hıdırellezden 5–6 gün önce olur. Mayısın ilk günleri şeklinde söylenebilir. Cavır Küfürü'nden on beş gün önce -Cavır Küfürün'de yiyebilmek için- "er bostanı" ekilir.

Cavır Küfürü'nün nasıl kutlandığına gelince, sabah kadınlar eteklerini silkeler gibi yapıp birbirlerine benim pireler, bitler senin/sizin olsun, bizim kırk sizi bassın, der. (KK.71)

Kurbanda ve daha sonra kesilen hayvanların boynuzu atılmaz, saklanır. Cavır Küfürü günü kadınlar o boynuzları başlarına, feslerinin, tepeliklerin ya da yazmalarının yanına takarlar ve cavırların gözüne gitsin, derler. Aynı amaçla kimi bayanlar ısgırgan (ısırgan)otu kimi de iğ (çıkrık demiri) kullanır. (KK.7, KK.11, KK.22, KK.55, KK.71)

Evin köşelerinde hasırla, mal boynuzu yakarlar. Bu işlemi evde böcek olmasın düşüncesiyle yapmaktadırlar. Bunun yerine şu benzer uygulama da görülmektedir: Boynuzlar yakılıp külleri, çırpının, hasırın külüyle karıştırılır; evin etrafına yavaş yavaş dökülür. Bu eylem sırasında da "Guyruklulâ, kırkayaklâ, böceklê burlara eliŋiz, ayâŋız yansın, eve gelmeŋ deye kül döküyoz." denir. Bazıları, külü dökmeye başlarken ya da dökerken İhlâs, Fatiha vb. sure veya duaları da okur. (KK.12, 22, 38, 71, 74)

Eski hasır veya lastik yakılarak elde edilen ateşin üstünden atlanır. Günahlarımız dökülsün, denir. (KK.38, KK.71) Ateşin üstünde atlama nedeni olarak bazı kişiler şöyle düşünmektedir: Cavırı yenelim, çiğneyelim, diye. (KK.22)

Cavır Küfürü'nde ısırgan toplanır, kavurup yenir. (KK.74) İp atlanır, yumurta boyanır. Boyanan yumurtaları çocuklar oynar. Boyama için kullanılan malzemeler: Soğan kabuğu, kurum ve papatyadır. (KK.1, 3, 7, 8, 11, 12, 22, 55)

5.1.3.3. Hıdırellez:

"Hıdırellez yılbaşı ve/veya bahar bayramıdır. Bir dönüşüm ritüelidir." (DEMİR 2005: 17) "Hıdırellez inançlarının kökleri ile ilgili değişik varsayımlar mevcuttur. Bu inancın Mezapotamya'dan ve/veya Türklük öncesi Anadolu medeniyetlerinden kaynaklandığını ileri sürenler vardır. Türkiye'deki Hıdırellez kutlamalarının kaynağı

hakkında ise, bu âdetin İslamî olduğunu savunanlar ya da Kamlık izleri taşıdığını öngörenler bulunmaktadır." (DEMİR 2005: 18)

İlyaslıda Hıdırellez'in İslamî kaynaklı olduğuna inanılır ve Hıdırellez törenleri çok önemsenir. Hıdırellez'in gelişi köy halkı için büyük bir mutluluk kaynağıdır. İlyaslıda her yıl Mayıs ayının altısı Hıdrellez günü kabul edilir; ama daha çok Mayısın ilk cuması kutlanır. Bunun için de perşembe hazırlığa başlanır.

Hıdırelez de bahar bayramı kabul edilir. (KK.74) Her mevsimde türlü nimet ayağa gelir, türlüsü kapanır, Hıdrellez'de ise hepsi ayağa gelir, diye düşünülür. (KK.22) Hıdırelez'de ekilen bostan çok döker, diye o gün ya da Hıdırellez'i takip eden birkaç gün içinde bostan ekme geleneği de yaygındır. (KK.71)

Hıdırelez gün ekmek edilmez. O gün ekmek edilirse eve kırkayak çok gelirmiş, denir. (KK.71)

Hıdırellez'de aileler kuzu, tavuk vs. keser, pikniğe gider ya da çocuklar arkadaşlarıyla birlikte pikniğe gider. Gençler gezmeye gider, davul çalar, oynar, eğlenir. (KK.3, 7, 8, 11, 12, 22, 36, 38, 41, 55, 71, 74)

Cavır Küfürü'nde olduğu gibi Hıdırellez'de de yumurta kaynatılır, soğan kabuğu, papatya ya da boya otuyla boyanır. (KK.7, 8, 11, 12, 22, 37, 55)

Hıdırellez'de belki de en ilgi çekici olan; ama sayılı kişinin sürdürdüğü gelenek şu şekildedir: Üç gün (Hıdırellez gün ve takip eden iki gün) kişi abdest alıp sabahın en erken saatlerinde evden çıkar, yolda kesinlikle hiç kimseyle konuşmadan tarlaya varır. Ekinlerden çiğ toplanır, onunla yılın ilk peynir ve yoğurdu mayalanır. Ertesi yıla kadar o çiğden elde edilen mayalardan yeni mayalar elde etmek suretiyle peynir ve yoğurt yapılır. Tâ ki yeni yılın Hıdırellez'i gelene kadar. (KK.55, 71)

5.2. UĞURLAMA:

5.2.1. Hacca Uğurlama:

Hacca giderken ya da dönüşte akrabalara, dostlara yemek daveti verilir. Bu davette yapılan yemekler düğün yemekleriyle aynıdır. Giderken "Uğurlar olsun, hayırlı

yolculuklar. Allah kabul etsin. Bize orda taş yığıver. Bize de dua et. Allah hepimize nasip etsin. Bizden, kutsal topraklara selam söyle." gibi cümlelerle hacılar uğurlanır.

Hacdan gelince Mevlid okutulur. Hacılar getirdikleri örtme, kına, boncuk, hurma, zemzem suyu, tesbih, elbiselik kumaş, seccade, hacı kokusu, hakık gibi hediyeleri yakınlarına dağıtırlar. (KK.21, 22, 27, 45, 51, 73,)

5.2.2. Askere Uğurlama:

Vatan borcu İlyaslıda çok önemsenir, hatta askerliğini yapmamış olana çoğunlukla kız verlimez. Askeliğini yapmadan erkeğin eksik olduğu düşünülür. "Devlete yaramayan, millete yaramaz." denir.

Askerlerin gideceği hafta şenlik olur, davul çalınır, asker uğurlayan her evde yemek verilir. Bazı aileler de Mevlid okutur. Genelde köyden o dönemde askere gidecek gençlerin hepsinin birlikte uğurlanması söz konusudur. Askere gitmelerinin zamanı yaklaşınca köydeki düğünlerde bu gençler, hep birlikte oyuna çıkıp efeleme oyunu oynarlar.

Gençlerin askere gönderileceği gün, kadın-erkek tüm köy halkı "Mektebönü"nde toplanır. İki hoca ortaya geçer, askerlere, devlete, millete dua eder. Halkla askerleri helalleştirir. Gençler, büyüklerinin elini öper, aileleriyle ve arkadaşlarıyla vedalaşır. Aileler çocuklarının cebine "uğur parası" adıyla harçlık koyar. "Allah devlet kuvveti versin, din kuvveti versin. Allah, hayırlı askerlik versin. Güçlü ol." hayırdualarıyla ve "En büyük asker bizim asker!" nidalarıyla delikanlılar askerlik görevine yolcu edilir.

(KK. 21, 22)

ALTINCI BÖLÜM:

OYUN ÇIKARMA (KÖY SEYİRLİK OYUNLARI)

"Köylülerin uzun kış aylarında ve hususiyle düğünlerde, bayramlarda eğlenmek ve vakit geçirmek için düzenleyip oynadıkları dram karakterli temsillerdir. Bu temsiller, tarihî kaynakların verdiği bilgilerden anlaşıldığına göre çok eski bir sözlü geleneğe dayanmaktadır." (ELÇİN 1981: 671)

İlyaslıda eskiden beri Köy Seyirlik Oyunlarına "oyun çıkarma" denmiş ve bu gösteriler çok önemsenmiştir; ancak bugün Köy Seyirlik Oyunlarından çoğu unutulmaya yüz tutmuştur. Köyde sergilenen oyunları iki ana gruba ayırarak inceleyelim.

6.1. MEYDAN YERİ OYUNLARI (ERKEKLERİN OYNADIĞI KÖY SEYİRLİK OYUNLARI):

"Mektebönü"ndeki "Meydan Yeri"ne, meydan ateşi yakılır. Amaç gençleri eğlendirmektir, insanların gülmesini sağlamaktır. Düğünde ya da gençler askere uğurlanırken düzenlenen eğlencede bu ateş yanar. Mektebönü'nde davul, zurna çalınır. Ateş yakılmasının nedeni ışık elde etmek, ortamı aydınlatmaktır. Ateşi yakabilmek için 1–2 kağnı odun gelir.

Erkekler bu oyunlar sırasında milleti güldürebilmek için zaman zaman argo da kullanır. Oyuncular mutlaka erkeklerden oluşur; fakat izleyiciler genellikle kadın-erkek karışık olur. Bazen meydan yeri gösterisi, kına gecesi sırasında gerçekleşir ve kadınlar bu gösteriye izleyici olarak katılamaz. Oyunlar doğaçlama olarak sergilenir. (KK.2, 21, 22, 68, 74, 76)

Belli başlı Meydan Yeri oyunları şunlardır:

6.1.1. Ayı Oyunu:

Biri deri giyer, ayı olur. Bir kişi de ona sorular yöneltir. Örneğin "Gençler hamuru nasıl yoğurur?" der, ayı rolündeki oyuncu, gülünç ve abartılı bir taklitle yoğuruverir. "Gençler nasıl yatar?" diye sorunca da ayı rolündeki kişi, yatıp gerinir. İzleyenleri güldürecek jest ve mimikler yapar. (KK.74)

6.1.2. Bahçe / Tarla Sulama:

Erkekler, bahçe suluyormuş gibi yapıp izleyicilerin üstüne su serperler. İnsanlar çığlık çığlığa kaçışır, gülüşür. (KK.2, 21, 74)

6.1.3. Bıçak Oyunu:

Elinde iki bıçak olur. Bıçaklar elinde birini yatırır etrafında oynar, döner, dans eder. Karnını yarıyor gibi yapar; öldü, denir. Kişi kaybolur. Bu dea da defnoldu, denir. Yine oynar ve kendine başka kurban seçer. Oyun bu şekilde sürer gider. (KK.22)

6.1.4. Deve Oyunu:

Bir erkek deve şekline girer. Üzerine çul örtülür. Alnına muska, boğazına nazar boncuğu takılır. Deveyi bir veya birkaç kişi gezdirir. Sonra aniden deveyi bırakırlar. Deve, insanları özellikle kadınları kovalar. Herkes kaçışır. (KK.22)

6.1.5. Kanat Oyunu:

Bir kişiyi üç kere çağırırlar, gitmez. Bir kanat getirseniz, dört adam beni omzuna alırsa ben öyle giderim, ben yürüyerek gitmem, der. Bir kanat getirirler. Kişiyi üstüne yatırır götürürler. (KK.22)

6.1.6. Kız Kaçırma Oyunu:

Bir kişi erkek, bir kişi kadın kıyafeti giyer. Gençler davul zurna eşliğinde oynaya oynaya kız istemeye gelir. Kızın ailesi tarafından onun yaşı küçük, denir. oğlan da kızı kaçırır. Ahali ellerinde değnekle kızı ve kızı kaçıran oğlanı arar. İzleyenleri güldürmek için de değnekleri yere vurup ses çıkarırlar, bağırıp çağırırlar, gülünç sözler söylerler, argo kullanırlar. Kaçakların bulunmasıyla oyun sona erer. (KK.2)

6.1.7. Öküz Oyunu / Çiftçi Oyunu:

İki tarla olur. Orta yere sınır çizilir. İki kişi öküz olur. Boyunduruk getirilir. Boyunduruğu adamların boynuna takarlar. Biri de eline değnek alır, öküzler yürümedikçe onlara değnekle vurur. Bir kişi de çiftçinin karısı rolüne bürünmek için kadın elbisesi giyer. Çift sürerler. Adam "Dâh! Şuraya ekin ekem, şuraya darı ekem, şuraya bostan ekem, Fatma şuraya fasille at, şuraya börülce at, şuraya gabak at, yarın Gadir Bey'le Deliôlan'ın heybesine ne guyvêcez?" gibi cümlelerle halkı güldürür.

Tarlayı sürerken öküz rolündekilerden biri diğer tarlaya geçince iki taraf arasında sınır kakdırdın (ihlal ettin, öteye sürdün) tartışması başlar.

Ertesi gün 2–3 kişi bilirkişi heyeti olarak gelir. Davacı ile davalı sırayla olayı anlatır. Heyet, suçu işlemiş, diye karar verir. Ceza için bir tartışma başlar. Biri falakaya

yatırıp dört sopa atalım, der. Biri anırsın, der. Biri miyavlamasını ister. Biri de horoz gibi ötmesini ister. Karar konusunda acımasız davranmaya çalışırlar. Sonunda heyet, bu önerilerden birini onaylar ve cezanın uygulanması sırasında izleyicilerden büyük bir kahkaha ve alkış kopar. (KK.2) (KK.21) (KK.22) (KK.74)

6.1.8. Sığırtmaç Oyunu:

Kişiler genellikle abartılı, komik tiplerdir. Köy dışından biri köye yerleşmek için korucuyu sorar. Korucuyla konuşur. Korucu, adama muhtarı gösterir. Muhtarın yanına gelen adam, sığır gütmek, sığırtmaç olmak istediğini söyler. Muhtar adamın isteğini onaylar. Dellalla (tellalla) köye duyrulur. Sığır başı beş lereden (lira) isteyen sığırını getirsin, denir. Sırtına deri atıp sığır şekline bürünmüş kişiler gelir. Adam sığır suretindeki bu kişileri güder. Çoban altı ay sonra sığırları da alıp kaçar, köy halkı fena hâlde öfkelenmiştir. Hepsi toplanıp muhtara şikâyete gelirler.

İzleyenler, bu oyunda sığır kılığına girmiş insanların komik hâllerinden ve çıkardıkları seslerden dolayı bol bol kahkaha atar. (KK.2)

6.1.9. Zenne Oyunu:

Erkekler kadın kıyafeti giyer, kırıtarak yürür, kadın gibi konuşur. Temsili bir evlilik töreni gerçekleştirilir. (KK.74), (KK.22)

Deli Bayram, Hasan Ali Dayı, Ali Osman Dayı önemli Meydan Yeri oyuncularıdır.

Son yıllarda meydan yeri ateşi yanmamaktadır. Dolayısıyla ne yazık ki bu köy seyirlik oyunu da meydan yeri ateşi gibi sönüp gitmektedir.

6.2. KADINLARIN OYNADIĞI KÖY SEYİRLİK OYUNLARI

Düğünlerin kına gecelerinde kadınların oynadığı oyunlardır.

6.2.1. Deymenci (Değirmenci) Oyunu Ve Türküsü:

Üç kız gelin olur, bir kız oğlan kıyafeti giyer, oğlan olur. Bir oğlan annesi, bir kız annesi olur. Tefçi (rahmetli Davulcu Halime) oyunun yönetmeni konumundadır. Oyunda da mutlaka rol alır. Çoğunlukla oğlanın annesi rolündedir.

Tefçi yanında bir kadınla dünürlüğe gider, oğluna üç kızı birden ister. Oğlanın elinde de bir değnek vardır.

Giderken tefçi şu deyişlemeyi söyler:

Ayva dibinde, veyva dibinde

Düğmem çözüldü

Düğmemin mendi

Gümüşden kendi

Hey beyefendi

Biz gıza geldik

Deyişleme bittiğinde kız evinin önüne gelinmiş olur. Tefçi (oğlan annesi) kız annesine:

—Ses ses selam aleyküm dünüüüür! Laf edelim gümbür gümbür, der.

—Aleyküm selam, der kız annesi de.

—Sende üç gız varımış. Bende de bi ipsiz oğlan vâ. Senin gızı isdemeye geldim. Benim oğlanla görüşmüş senin gız. Benim oğlana verimiŋ?

—Senin ipsiz oğlana mı vecen ben? Ben sizin gibi soytalara gız vêmam.

Davulcu oğlunu över hatta öve öve bitiremez, sonra bi oynasın da gör, der.

Oğlan topallaya topallaya oynamaya başlar.

Tefçi:

“İsmail’im İsmail’im topal İsmail’im

Sonunda iyi olur benim İsmail’im” diye türkü söyler, oğlan oynamaya devam eder.

Kız anası oğlan topal diye kızlarını vermek istemez. Bunun üzerine oğlan gidip bu üç kızın yanaklarını, kollarını okşar. Kız anası oğlana kızar, bağırır hatta vurur. Tefçi “Dünür, gördün mü? Kızlar, oğluma söz vermiş.” der. Kız anası da:”Bi yo danam danışam, gonam gonuşam. Bubası razı gelise verem. Git de bi dâ gel.” der.

Oğlan anası rolündeki tefçi, oğlan ve yanlarındaki kadın kız evinden ayrılırlar. Sonra tekrar gelirler. Tefçi:

Ayva dibinde

Veyva dibinde

Düğmem çözüldü

Düğmemin mendi

Gümüşden kendi

Hey beyefendi

Biz gıza geldik.” deyişlemesini söyler.

—Ses ses selam aleyküm, şeklinde selam verir.

Kız anası:

—Aleyküm selam. Selamını aldım, ağzına sığır b.ku çaldım, der.

Tefçi:

—İyi canım ne desen gabılım. Sen gızını vêcen mi bize?

— Vêcen emme sen hazırlıklarını yapdın mı? Ununu üyütdün geldin mi?

Tefçi:

“Ekmeğimiz yoktur

Aç yatarız, göbek atarız

Bitimiz çokdur

Açıkda yatarız, bit atarız.” der.

Kız anası da “Hadi sen ununu üyüt, hazırlığını yap da bi dâ gel, bi dâ gonuşam.” diye karşılık verir.

Tefçi bu defa oğlan babası rolünde karşımıza çıkar, oğluyla birlikte deve güder. Sonra “Oğlum deymene gitcez, un üyütcez, develeri hazırla.” der. Oğlan, izleyicilerden yedi kadını yerinden kaldırır, onlara deve rolü verir. Deve rolündeki kadınlara birer üslük

takar. Bu yedi kadın, birbirlerinin üslüğünü tutup bir kervan görünümüne bürünürler. En baştaki kadının üslüğünden de oğlan rolündeki kişi tutar. Bu merasim gerçekleşirken tefçi:

"Unu üğüdelim gelelim

Kalk gidelim gidelim" der. Develer hazırlanıp yola çıkılınca:

"Değmenimin bendine

Döner kendi kendine

Değmende üç gız vâ ya

En gözeli kendime" der, tef çalar, değirmene varır. Orada erkek kılığına girmiş bir kadın değirmenci rolündedir. Değirmenci, değirmen sesini taklit etmek maksadıyla bir demir sahana (tabağa) tahta kaşıkla vurur. Tefçi :

Aman develi, aslın nereli

Aslımı sorarsan, İskendere'li" der. Değirmenci hiç ses vermeyince tefçi :

"Dere dere giderin

Yedi deve güderin

Al deveci deveni

Başım alır giderin" der, değirmenciden yine ses gelmeyince

"Dere dere giderin

Yedi deve güderin

Bu deymenci olmazsana

Garabol'a giderin" der. Yine tepki gelmeyince oğluna şu şekilde bağırır: "Sağır yalım bu. Çeek oğlum develeri!"

Develeri güdüp tekrar değirmene gelirler. Tefçi :

"Aman develi, aslın nereli

Aslımı sorarsan, Ankara'lı", der ve değirmenciden yine ses gelmeyince "Değmenci değmenci ey! Nêde, sağır mı kı bu? Yedi deve yükü buldayım vâ, buldayları

üyüdüveri min?" diye değirmenciye seslenir. Değirmenci "Üğüdemem. Deymen galaba." yanıtını verir. Tefçi de:

"Dere dere giderin

Yedi deve güderin

Bu deymenci olmazsana

Pavlikeye giderin" der ve oğluna "Çeek oğlum develeri!" diye seslenir.

Deve güdüldükten sonra değirmene tekrar varılır. Tefçi "Deymenci, biz gene geldik, deymen galaba mı taneleşdi mi? Üyüdüveri min bizim buldayları?" diye sorunca değirmenci şöyle karşılık verir: "Üyüdüverin; amma deymenin argı atlancak."

Tefçi "Bende arg atlacak garı yok, benim garı kötürüm bi şey." der, alır tefi eline, ikisi arasında mâni atışması başlar:

Aman değmenci dayı, canım değmenci dayı

Üslüğümü veren sana

Kaldırıver değmeni bana

Uyuduver buydayı, sarı marı çavdarı

Olmaz gadınım olmaz

Kırk elmadan sular gelmez

Arkadaşım gayıl olmaz

Üslüğüle iş görülmez

Kaldıramam deymeni, deymeni

Uyudamam buydayı, sarı marı çavdarı

Aman değmenci dayı, canım değmenci dayı

Tepeliğimi veren sana

Kaldırıver değmeni bana

Uyuduver buydayı, sarı marı çavdarı

Olmaz gadınım olmaz

Kırk elmadan sular gelmez

Arkadaşım gayıl olmaz

Tepeliğile iş görülmez

Kaldıramam deymeni, deymeni

Uyudamam buydayı, sarı marı çavdarı

Aman değmenci dayı, canım değmenci dayı

Öynüyümü veren sana

Kaldırıver değmeni bana

Uyuduver buydayı, sarı marı çavdarı

Olmaz gadınım olmaz

Kırk elmadan sular gelmez

Arkadaşım gayıl olmaz

Öynüyüle iş görülmez

Kaldıramam değmeni, deymeni

Uyudamam buydayı, sarı marı çavdarı

Aman değmenci dayı, gülüm değmenci dayı

Şalımı vereyim sana

Kaldırıver değmeni bana

Uyuduver buğdayı, sarı mavı çavdarı

Olmaz gadınım olmaz

Kırk elmadan sular gelmez

Arkadaşım gayıl olmaz

Şalıla iş görülmez

Kaldıramam değmeni, uyudamam buydayı, sarı marı çavdarı

Aman değmenci dayı, canım değmenci dayı

Fistanımı veren sana

Kaldırıver değmeni

Uyuduver buydayı, sarı marı çavdarı

Olmaz gadınım olmaz

Kırk elmadan sular gelmez

Arkadaşım gayıl olmaz

Fistanıla iş görülmez

Kaldıramam değmeni, uyudamam buydayı, sarı marı çavdarı

—E n'olcak?

—Dizliği verisen olur.

—Vêmem.

—Sen bilisiŋ

Aman değmenci dayı, gülüm deymenci dayı

Göyneğimi de vereyim sana

Kaldırıver değmeni

Uyuduver buydayı, sarı marı çavdarı

Olmaz gadınım, olmaz

Kırk elmadan sular gelmez

Arkadaşım gayıl olmaz

Göyneğile de iş görülmez

Kaldıramam değmeni

Üyüdamam buydayı

Aman değmenci dayı, canım deymenci dayı

Dizliğimi vereyim sana

Kaldırıver değmeni bana

Üyüdüve buğdayı buğdayı, sarı marı çavdarı

Olur gadınım olur

Kırk elmadan sular gelir

Arkadaşım gayıl ol

Dizliğile de iş görülür

Kaldırırım değmeni

Uyudurum buğdayı, sarı marı çavdarı

Buğdayı öğütür, sonra da tefçinin karısı rolüne girmiş kişiyi kaçırır. Tefçi "Üyütmeyeydim buydeyi, vermeyeydim garıyı. Deymen yoluna garıyı aldırdık." der ve argo kullanarak yakınır. Eline değnek alır, karısını arar, değneği kına gecesinin yapıldığı mekânının tavanına atar, tutar. Sonunda karısını bulur. Kadın, bir şey olmadı, der. Değirmenci oldu, der.

Daha sonra küçük çocukları toplayıp en az 5–6 sığır yaparlar. Sığır rolündeki çocuklar, böğelek tuttu deyip kaçışırlar. (NOT: Böğelek eşek arısı büyüklüğündeki bir sinektir ve sıcak günlerde özellikle de temmuz ayında çıkar; inekleri, sığırları sokar.)

Sığırları oğlan ve tefçi toplar.

—Sığırı topladık, saydık sapanladık, orta yere goduk. Say bakam oğlum sığırı.

—Sayıyon buba. Bir beş bir beş yüz on beeeş! Tamam buba.

Tefçi tekrar mâni olur:

"Bir bulutlu gün olsa, bir kilitli dam olsa

Ben de güderin sığırı"

—Say bakam oğlum sığırı.

—Bir beş bir beş… Biri gitmiş.

—Nêde galmış, tuu! diye bağıran tefçi oğlanı döver. Oğlan kılığına girmiş kız, kadınların arkasına saklanır. Kadınlar onu kurtarır. Sığırların kalanını toplayıp yola devam ederler. Tefçi biraz ilerleyip sığırların sayısını tekrar sorar. İlerledikçe yavaş yavaş sığır sayısı azalır. Tefçi oğlunu döverken halktan bir kahkaha kopar.

Bu arada sığır gütme sırasında oğlan sığırları kaybederken tefçi her defasında ayrı bir mâni okur. Okuduğu mâniler sırasıyla şöyledir:

"Bulutlu günün uykusu

Yelli günün kuytusu

Bi yâmırlı gün olsa, bi kilitli dam olsa

Ben de güderin sığırı, ben de giderin sığıra"

“Bi bulutlu gün olsa

Bi kilitli dam olsa

Ben de güderin sığırı

Arkadaşım gız olsa”

“Obamız düz olsa

Sığırımız yüz olsa

Ben de güderin sığırı

Arkadaşım gız olsa”

Tefçi kız anasının yanına gelir.

—Ses ses selam aleyküm dünüüüür! Laf edelim gümbür gümbür, der.

—Aleyküm selam, der kız annesi de.

Bu selamlaşmadan sonra tefçi, biz unumuzu üyütdük, sığırımızı gütdük, hazırlığımızı yapdık geldi, der. Kız anası “Ben sana gız mı verin?” der. Tefçi de “ Vêmezsen vême, gız ôlana gaşcak.” der. Kız anası kızı vermeye razı olur. Böylece davulcu doğa / düa (dua) eder, üç kıza da nişanı takarlar. Nişan töreni şu şekilde gerçekleşir, üç kızın da yüzüne (duvak yerine) üslük örtülür. Üç İhlâs, bir Fatiha okunur. Ardından tefçi “Amiiin! Elini yüzünü çarpsın kör maymıın!” der, halkı güldürür.

Kız annesi, oğlan annesine “Düğün harcını gördünüz mü?” diye sorar. Bu soru üzerine tefçi “Gödük dünür, gödük.” cevabını verir. Oğlan annesi ile kız annesi arasında mâni atışması başlar.

<u>Mâni atışması:</u>

Tepeliğini almamışın

Kayetlere sarmamışın

Iraflara sürmemişin

Sen dünürünü sormamışın

A cavır dünür

Tepeliğini aldım geldim

Kayetlere sardım geldim

Iraflara sürdüm geldim

Ben dünürümü sordum geldim

A canım dünür

Mes galıcını almamışın

Kayetlere sarmamışın

Iraflara sürmemişin

Sen dünürünü sormamışın

A cavır dünür

Mes galıcını aldım geldim

Kayetlere sardım geldim

Iraflara sürdüm geldim

Ben dünürümü sordum geldim

A canım dünür

Altınlarını almamışın

Kayetlere sarmamışın

Iraflara sürmemişin

Sen dünürünü sormamışın

A cavır dünür

Altınlarını aldım geldim

Kayetlere sardım geldim

Iraflara sürdüm geldim

Ben dünürümü sordum geldim

A canım dünür

Altınımı almamışın

Sandıklara koymamışın

Sen gelin gızı sormamışın

A cavır dünür

Altınını bozdurdum

Ak gerdana dizdirdim

Gene dünürü gızdırdım

A canım dünür

Sandığını almamışın

Elbisesini içine koymamışın

Gelin gızını sormamışın

A canım dünür

Sandığını aldım geldim

Elbisesini içine koydum geldim

Gelin gızımı sordum geldim

A canım dünür

Bu atışmadan sonra tefçi "Düğünümüzü edem mi gari?" diye sorunca kız annesi "Dünür, senin oğlana topal deyola. Görem bakam oğlanı." der. Tefçi de "Oğlum, oyna da ganınnan gösün." Der, oğlan çıkar oynamaya. Bu sefer topallamadan oynar ve tefçi mâniyi şu şekilde değiştirir:

"İsmail'im İsmail'im

Canım aman İsmail'im

Gayınnanın ellerine

Sunu sunuvê İsmail'im

"İsmail'im İsmail'im

Canım aman İsmail'im

Gelin gızların yanağını

Sıkdırı sıkdırıvê İsmail'im"

Sonra da "Gödün mü dünür, gödün mü?" diye hava atar. Dünürü de "Gödüm dünürüm, gödüm. Pek yakışıklıymış damadım. Madem öyle guralım düğünü." der.

Oyunun finalinde düğün yapılır. Düğünde kadınlardan biri at olup kişner, üzerine gelinleri bindirmez. At kişnedikçe tefçi:

"Ey belini sarı düldül

Üsdüne minen ablandır" der. At sakinleşir, gelinler onun üzerine biner, dolaşır.

Bu bölümde tefçi tıpkı gerçek bir düğünde olduğu gibi deyişlemeler söyler ve oyuncular düğün geleneklerinin hemen hepsini sergiler. Tefçinin bu bölümde söylediği mâni ve deyişlemelerden birkaçını örnek olarak yazalım:

"Hey yârenlê heeey vallah!

Aşağıdan gaz geli

Ganatları düz geli

Bu geline bi buzâlı inek

Az geli”

“Bahçalarda nana olsa

Biçilse de gene olsa

Gızlar oğlumu sêviyo

Halden bilcek ana olsa

Bahçalarda nana olur

Biçilir de gene olur

Sen gayırma

Halden bilcek ana olur”

Oyunun sonunda tefçi:

“Erken çümenlerin goyunu

Ülvanlı olur İlyaslının düğünü” der ve bu deyişlemeyle ya da o günkü duruma uygun bir deyişlemeyle oyun biter.

(KK.12) (KK.13) (KK.19) (KK.20) (KK.21) (KK.22) (KK.23) (KK.25) (KK.26) (KK.27) (KK.30) (KK.38) (KK.55) (KK.60) (KK.62) (KK.71) (KK.80) (Davulcu Ebe’den ve Arzı (Arzu) Aba (abla)’dan duymuşlar, izlemişler.)

6.2.2. Zenne Oyunu:

Erkekler kadın kıyafeti giyer, kırıtarak yürür, kadın gibi konuşur. Kadınları güldürür. Oyuncuların hareketleri gibi kıyafetlei de abartılıdır, rengârenk giyinirler.

Bu sırada izleyenlerden, kadın kıyafeti giymiş erkeklere laf atanlar olur. Aralarında laf atışmaları, mâni atışmaları geçer.

Genellikle delikanlılar oyuncu olarak seçilmektedir. (KK.74)

YEDİNCİ BÖLÜM

HALK HEKİMLİĞİ VE HALK VETERİNERLİĞİ:

7.1. HALK HEKİMLİĞİ

İlyaslıda eskiden beri şifalı bitkiler, hastalıkları iyileştirme maksadıyla kullanılmıştır. Örneğin eskiden Dokdor Bısdi (Mustafa) lakaplı kişi, hastaları şifalı otlarla iyileştirirmiş. (KK.22)

İlyaslıda pek çok hastalığı iyileştirmek için katran da kullanılır. Hatta "Gatıran, her derdi batıran." denir. Katran şu şekilde elde edilir: Çamdan elde edilen çıra dilimlenir. Bu dilimler katran ocağına dik vaziyette sıralanır. Çıra ateşlenir. Bu işleme örmek denir. Üzerine saman dökülür. Altındaki delikli ocağa çıranın akması (suyu) damlar. Biriken bu damlalara katran denir. (KK.71)

Bazı hastalıkların tedavisinde ise sülük kullanılır. Sülük, her insanı tutmaz, sevmediğini tutmaz, denir. Soğukta sülüğün insanı tutmayacağı düşünülerek sülük tedavisi yaz veya bahar aylarında uygulanır. Sülük satıcıları zaman zaman İlyaslıya gelir, kavanoz veya şişe içindeki sülüklerden isteyen alır. Özellikle damar ve sinir hastalıklarında sülük tedavisi kullanılır. Sülük, damardaki iltihabı emerek kişiyi rahatlatır. (KK.55) (KK.68) (KK.71)

Nisan yağmurunun suyunu içmenin şifalı olduğuna inanılır. Ayrıca duaların da faydalı olduğu örneğin 72 kere Kevser suresini okuyup elini ağrıyan ya da yaralı yere sürmenin hastalığı iyileştireceğine inanılır. (KK.12) Bu örnekten de anlaşılacağı gibi tedavide kullanılan dinî yöntemler de vardır. Bu konuda dua, sure, ayet okuma; muska yazma gibi örnekler verilebilir.

Bal ve çörekotu her derde devadır, denir. Bazı bayanlar ev ekmeği yaparken içine çörekotu katar. (KK.55, KK.68)

Şimdi alfabetik sırayla hastalıkların hangi halk yöntemleriyle iyileştirildiğine bakalım.

AĞRI: Deniz suyu içen kişi ya da parmağından kemik çıkan kişi ağrı tutarmış. (KK.55)

Elmayı oyup içine zeytinyağı damlatılır. Ocağa, kora gömülür. Oradan çıkarınca ağrıyan yere tülbentle sarılır. (KK.12)

Ağrı ve romatizmaya üzerlik iyi gelir. (KK.50)

Çeşitli nedenlerle oluşan ağrıda bir avuç kuru siyah üzüm ağrıyan yere dövülüp bağlanır. (KK.55)

Sarımsak sürülür, dışına naylon sarılır. Birkaç ayda iyi olur. (KK.66)(KK.55)

Taze alabalık çiğ olarak ortasından uzunlamasına yarılıp ağrıyan yere bağlanır. (KK.55)

Baş Ağrısı: Patatesi tuzlayıp tülbentle sararlar. (KK.7)

Tutulur, okunur (Fatiha, İhlâs, Ayete'l-Kürsî vb. sure ve dualar). (KK.8)

Bezle bağlayıp yatar. (KK.22)

Boğaz Ağrısı, Bademcik Şişmesi: 3 kere İhlâs okunur, Allah'ım şifamı ver, denir. Başparmak ısırılır. Bu işlem üç defa tekrarlanır. (KK.71, ninesinden duymuş.)

Boğaz tülbentle sarılır. Adaçayı, nane çayı içirilir. Zeytinyağı içirilir, pekmez yedirilir. Hasta fazla konuşturulmaz. (KK.55)

Diş Ağrısı: Kızgın şişi iki dişin arasına koyarlar, acısını geçirir. Duz koyarlar ya da pamuğa kekik yağı damlatıp, dişin üstüne bastırırlar. (KK.21)

Karanfil, rakı ya da ispirto suyu gonur. (KK.55)

Tütün gargarası, selkele (tütün şeklindedir) gargarası yapılır. Tuz konur. (KK.22)

Suya yüz İhlâs suresi okunup suyu içer. Ya da çorap şişiyle çürüyen yer yakılır.(KK.12)

Diz, Ayak, Bacak Ağrısı: Sülük tutturulur. Diz ağrısına karşı sarımsakla sarıbıtrak (sarı pıtrak) dövülür, ağrıyan dize tülbentle sarılır, iltihabın akmasını sağlar. (KK.22) (KK.68) (KK.71)

Karın Ağrısı: Ayva yaprağı gaynatılıp içilir. (KK.12)

Köpek pisliği sarılır. (KK.7)

Tutulur, ovulur, bardak tutulur. (KK.12)

Yılancık taşı tutulur. (KK.12)

Bobaşca(papatya), çay otu, dağ kekiği, ayvadana, güveyi çiçeği toplanır. Suya hepsinden üçer tane katıp kaynatılır. Kaynadıktan sonra içilir. (KK.8)

Tarna (tarhana) yakısı yapılır. Bu işlem şöyle gerçekleşir: Tarhana sıcak suyla karıştırılıp lapa hâline getirilir. Elde edilen hamur oklavayla açılır, üstüne çok az zeytinyağı dökülür. Hastanın midesi ağrıyorsa midesine, karnı ağrıyorsa karnına sarılır. (KK.55) (KK.22)

Kol Ağrısı: Gümüş bilezik takılır, o bilezik ağrıyı alır. (KK.22) (KK.15)

Kulak Ağrısı, Kulak Sancıması: Kulak otu bir demlik kaynamış suyla birlikte bir leğene veya kaba katılır. Ağrıyan kulağı aşağıya gelecek şekilde çocuk o leğendeki suyun içine başını sokar. Bir süre sonra başını sudan çıkarır ve iyileştiği fark edilir. (KK.71)

Mide Ağrısı: Kekik kaynatılıp içilir. (KK.38)

Böğürtlen toplanır, kaynatılıp içilir. (KK.55)

Sırt ve Bel Ağrısı: Kupa (bardak) vurulur (tutturulur). (KK.68)

AĞIZ KOKUSU: Ağza kuru karanfil alınır. (KK.68) (KK.22)(KK.55)

ARPACIK (İTDİRSEY): Besmele, üç İhlas, bir Fatiha okunduktan sonra yarım dilim ekmek alınır, üç kere göz kapağına sürülür. Bu işlem bittikten sonra ekmek, köpeklere atılır. (KK.55)

BAĞIRSAK KURDU VE TENYA DÜŞÜRÜLMESİ: Nohut suyu içirilir. Bazıları da hintyağı içirir. (KK.55)

BALBAŞI HASTALIĞI: Yakılır. Herkes yakamaz, ocağına gitmek gerekir. (KK.22) (KK.71)

BEBEK VEYA ÇOCUKLARIN SANCILANMASI: Birkaç damla badem yağı içirilir. Sancı karnındaysa ayvadana ya da nane içirilir. Kulağı sancılanmışsa çocuk sürekli kulağını tutar veya kaşır, devamlı ağlar. Bu durumda çocuğun kulağına emzikli kadın 1–2 damla süt sağar. (KK.22) (KK.71)

BEZEME (KURDEŞEN): Ocağına gidip okutulur, tütsü yaptırılır. (KK.22) (KK.55)

BURKULMA: Moraran, burkulan yere yağsız tuzsuz bulgur kaynatılır, zeytinyağıyla sarılır. Şeker, un, su ile tatlı hamur yapılır, zeytinyağıyla sürüp ılık sarılır. (KK.55)

ÇIBAN: Soğanı kızartıp içine biraz sabun katılır. Çıbana sürülür. (KK.38)

Külde pişirilen kuru soğan ezilir, çıban üzerine bağlanır. Helva, sabun rendeleyip zeytinyağı ile petekli bal ya da kesme helva konur. (KK.55) (KK.71) (KK.22)

ÇİÇEK HASTALIĞI: Bol tatlı yedirilir, içirilir. (KK.21) "Iscak dutcan, al örtcen, êşi, turşu, acı, soğan, sarımsak yimecen." (KK.22)

DANABURNU / DOLAMA: Parmakta görülen bir hastalıktır. Dolama olan kişi üç kere İhlâs suresini okuyup elini dana, sığır veya ineğin burnuna sokar. (KK.71)

DURGUN DALAK: Oğlanotu, soğan, daldaki burçlar, ebegümeci dövülür. İçine az da arpa unu katılır. Tavada bu karışım hafif kızartılırken içine biraz da süt katılır. Karışım karna sarılır. (KK.8)

Çukural'a (Çukurağıl) durgunlanmaya gidilir. (KK.8)

ELLERİN ÇATLAMASI VE YARILMASI: Katran sürülür. Êsi (yanmış odunun kalan parçaları) ile yakılır. (KK.71)

EZİLME:

Bir baş kuru soğan külde pişirilir, ezilir ve bir beze yayılıp ezik yere bağlanır.(KK.55)

Et sarılır. (KK.38)

FELÇ: Ak eşek derisi sarılır. (KK.38) (KK.55)

GÖBEK SAPMASI: Bardak ya da çömlek tutarak düzeltilir. (KK.22)

Göbek bastırılır. Sapıp sapmadığı elle kontrol edilip anlaşılır. Sapmışsa sarılır. (KK.8) Ayşe Üzmez gibi yaşça büyük bazı bayanlar göbek sapmasını anlar ve sarar.

GÖZ KANLANMASI: Emzikli kadının sütünden bir iki damla gözün içine damlatılır. Bu uygulama 2–3 gün sürdürülür. (KK.55)

GÖZ SEYİRMESİ: İhlâs suresi okunur. Umup umcân (umacağın) bu olsun, deyip göz kapağına saman yapıştırılır. (KK.71)

GULUNÇ (KULUNÇ): Masaj yapılır, okunup üflenir. Sıcak tülbent basılır. (KK.22, KK.55, KK. 71)

GURTLUCA: Kişinin gözüne, ağzına ya da burnuna küçük sinek kaçarsa birkaç dakika içinde bir sürü kurtçuk meydana gelir. Sigara dumanıyla bu kurtçuklar öldürülür. Kurtlar gözdeyse bir başkası sigarayı içip kişinin gözüne dumanı üfler. Ağzında veya burnundaysa sigara kişinin kendine içirilir, sigaranın dumanı yutturulur veya burnundan getirtilir. (KK.55)

İNCİLEME: Kişinin yüzünde sıkıntıdan dolayı küçük sivilceler çıkar. Bu durumda hasta, incileme ocağı olan bir kişinin yanına götürülür. Ocak olan, Fatiha, İhlâs gibi sure ve duaları okur, hastanın yüzüne üfler. Daha sonra ağzına cin darı (küçük taneli mısır) alır. Hastanın yüzüne püskürtüyormuş gibi yapar. (KK.22) (KK.71) (KK.55)

İNCİNME: Tuzsuz tene aşı (bulgur pilavı) sarılır. (KK.21)

İSHAL: İshale amel ya da cırcır da denir.

Ayran içilir, patates yenir. (KK.22)

Ağlat, şeftali, leblebi, yoğurt iyi gelir. (KK.55)

İŞTAHSIZLIK: Soğan, sarımsak, limon iştah açar. (KK.55)

KAN KAYBI: Mazot basılır.

KABAKULAK: Yapağı ve zeytinyağı sürülür. (KK.55)

KABIZ: Sulu, yağlı yemek, turp ve armut yedirilir. Karpuz suyu, turp suyu içirilir. (KK.22) İncir, kayısı ve acı yedirilir. (KK.55)

KANSIZLIK: Pekmez, bal, sakatat (özellikle böbrek ve dalak), kara üzüm, domates, karpuz yedirilir. Ayrıca kara üzümün ve çekirdeğinin çok faydalı olduğu, zekâyı açtığı, zayıf, iştahsız kişilere güç verdiği düşünülür. (KK.55)

KENE: Kene yapıştığı yerden koparılmaz. Kenenin arkası kesilir. Üzerine de katran sürülür. Yeri bezlerle yakılır. Katran bulunamazsa kenenin arkası kesilir. Kenenin yapıştığı yer sıcak suyla yıkanır. Üzerine buz konur ya da o bölge soğuk suyla yıkanır. (KK.71)

KESİK: Kesiğin üstüne tuz serpilir, sigara külü sürülür ya da sıcak çabıtla (çabutla, bezle) yakılır. (KK.71)

KIRIK ÇIKIK: Baş kili sürülür. Kil kurumasın diye de ara ara zeytinyağı damlatılır. (KK.20)

Altına zeytinyağına batırılmış pamuk sarılır. Üstüne maliken sarılır. Üstüne de karton veya tahta sarılır. (KK.38)

KIZAMIK: Bol tatlı yedirilir, içirilir. (KK.21) *"Iscak dutcan, al örtcen, êşi, turşu, acı, soğan, sarımsak yimecen."* (KK.22)

KÖSTEBEK HASTALIĞI: Karahasan Köyü'nde yaktırılır. (KK.55)

KULAK SANCIMASI: Kulağın içine süt sağılır. Katran konur.

MAYASIL: Palamut suyu iyi gelir.(KK.55)

ÖKSÜRÜK: Sağın (süt ürünleri) yedirilmez, içirilmez. Kavun, karpuz, elma, soğuk yiyecekler yedirilmez. Sıcak içecekler (özellikle nane limon, ıhlamur çayı) içirilir. Bal, pekmez yedirilir. (KK.22, KK.68, KK.71)

PUNTA (NEZLE-GRİP): Karpuz yedirilmez. Soğuk verilmez. Nane kaynatılıp içirilir. (KK.55) (KK.22) (KK.38)

Pekmez yenir. Kavun karpuz yemeyeceksin. (KK.66)

Vücuduna sıcak hamuru şibit gibi incecik sararlar. Koyunun derisini giydirirler, deri geçirir. (KK.74)

ROMATİZMA: Alabalık, zeytinyağı içinde eritilir, romatizmalı yerelere sürülür. (KK.68)

SAÇ DÖKÜLMESİ GİBİ SAÇLA İLGİLİ SORUNLAR: Zeytinyağı sürülür. (KK.55)

SARILIK: Sarılık olan kişinin alnının orta yerini jiletle üç kere çizerler, kan çıkarırlar. Bir de sarılık tasından su içirirler. (KK.12, 55) Sabah akşam bal yedirilir. (KK.55)

SICAK GEÇMESİ: Melengeç sarılır. (KK.15)

SITMA: Çakırdikeni kaynatılır, içilir. Ayva yaprağı kaynatılıp içilir. (KK.12) (KK.22)

Kırklı insana çabut bağlattırılır. Kadın sure ve dua okur, çabut ya da ipi hasta olanın bileğine bağlayıverir. (KK.21)

Sıtma otu (dalların dibinde olur, zehir gibi acıdır) ıslanır, birer ikişer yudum içilir ya da kaynatılıp içilir. (KK.8, KK.74)

SİĞİL: İhlâs suresi okunup kesilir, tuz basılır. (KK.21)

Kapakla kesilir. Kabağı siğile sürerler. (KK.12)

TANSİYON: Sarımsaklı ayran düzenler tuzluysa tansiyonu çıkarır, tuzsuzsa düşürür. (KK.55, KK.68)

TEMİREY: Bazı kişilerce temirey kesilir. Örneğin Ayşe Üzmez, temirey kesenlerden biridir.

TOPALAN: Ocak olana tutturulur. Ayvadana, nane içirilir. (KK.12)

Kustuğun zaman iyileştiğin anlaşılır. (KK.8)

UYUZ: Geriye yatılır. Uyuz hamamına gidilir. (KK.21) Katran kurtarır.(KK.22)

VARİS: Sülük tutturulur. (KK.68)

YANDIRAN: Pekmezle yakarlar. Cin darıyı gevip üstüne tükürüverirler. (KK.12) Çürüğevi yandıran ocağıdır, okurlar, yakarlar. (KK.55)

YANIK: Salça, domates suyu, yoğurt sürülür. (KK.17, KK.71)

"*Börülceyi gavırıladı, sürteledi, tozunu üsdüne ekeledi, yağ çalaladı, kafalanıvesin deye*." (KK.38, KK.71)

Çiğ inek sütünün kaymağı sürülür. (KK.71)

YARA: Tereyağı sürülür. (KK.17)

Çalı kozağı içi, kına, ocaklık kurumu karıştırılıp sürtülür. Elenip zeytinyağıyla karıştırılır. O karışım sürülüp bezle sarılır. Ya da katrana yağ katılır, yaraya sürülür. (KK.22)

Gara yakma diye bir yara türü vardır. Günlük, kına, inek sütü karıştırılıp yaraya sürülür. Geçmezse ocağına yaktırılır. (KK.12)

YÜKSEK ATEŞ: Sirke sürülür. Melengeç yaprağı yoğurda beleyip (bulayıp) sürülür. (KK.70)

Sirke vücuda sürülür. Ya da kepek kavrulup keseye katılır. Hastanın sırtına ve bağrına koyulur. Sonra hasta sıkıca örtülür. Hasta terledikçe çamaşırı değiştirilir; ancak iki defadan fazla terletilmez. Nane çayı içirilir. (KK.55)

ZATÜRE: *"Hiç beni olmadık gara tavığı yolâdık, döğêdik, onu hastanın beline sarâdık. Et kokunca geçdi derlêdi."* (KK.21) (KK.12)

Taze piliç eti dövülür, kanadı ayrılır. Ayaklara, bağra, ellere sarılır. (KK.8)

ZEHİRLENME: Yoğurt yedirilir. Tuzlu ayran içirilir. (KK.55),(KK.22) Mantar vb. zehirlenmelerde süt içirilir. (KK.8) Sarımsaklı yoğurt yedirilir, kusturulur. (KK.55)

Gen (üç-beş sene sürülmeyen tarla) yerin toprağı suya katılıp içilir (KK.7)

HAYVAN SOKMASI:

Akrep Sokması: Kaynatırlar. (KK.21) Sokan akrebi öldürür soktuğu yere sararsan geçirir. (KK.55)

Arı Sokması: Çamur sürülür. (KK.17)

Böğü (Zehirli Örümcek) Sokması: : Kaynatırlar. Yoğurt sıvanır. (KK.21)

Yılan Sokması: Yoğurt sıvanır. (KK.21)

7.2. HALK VETERİNERLİĞİ:

İlyaslıda veterinere paytar (baytar) denir. Yalnız köyde eskiden beri bu konuda eğitim almadığı hâlde paytar diye nitelendirilen, çeşitli bitkilerle hayvanları iyileştiren kişiler vardır.

En çok rastlanan hayvan rahatsızlıklarından biri hayvanın yediklerinin boğazında kalmasıdır. Buna boğazını alması, denir. Boğazını bir şey aldıysa çam kabuğu, barut, süt karıştırılıp hayvanın boğazından akıtılır. (KK.21)

Diğer hayvan hastalıklarının nasıl iyileştirildiğine gelince:

ÇİÇEK: Haşhaş yağı ile katran karıştırılıp kayantılır. Biraz soğutulur ve yaralara sürülür. (KK.71)

İSHAL: Ötürük de denir. Kurutulmuş dağ eriği kaynatılıp hayvana içirilir. Soda veya sabun köpüğü suda köpürtülerek içirilir. Meşe mazılarının kurutulmuşunu dövüp toz hâline getirirler. Sulandırıp hayvana içirirler. (KK.55), (KK.33)

KABIZLIK: Soda, turp suyu ve sabun geçirir. (KK.22, KK.55)

KAN TUTMASI: Bir bıçakla hayvanın kulağında küçük bir kesik yapılıp kan akıtılır. Hayvanın gözünün altındaki kılcal damar da kesilebilir. (KK.55, KK.71)

KARNININ ŞİŞMESİ: Süt ve şeker içirilir. Dağda şişerse hayvanın karnı, çoban ayakkabısına süt sağar, içine de biraz toprak karıştırıp hayvana içirir. (KK.71)

KIL KURDU: Burnuna sarı katran akıtılır ya da sarıca içirilir.(KK.71)

KIRIK: Bacağı kırılan hayvanın kırık yerdeki tüyleri kesilir. Ayağı yere değmesin diye bacağından 1-2 cm. uzun çıtalar konur. O dört tahta delinir. İp geçirip sarılır. Keçeyle sararlar.

KURT ATMASI: *"Gurt atasa gurdu atlâsı, ya duz basasın, ya naftalin, ya sarı gatıran (ardıç gatıranı) basâsın."* (KK.21)

ŞAP HASTALIĞI: Hayvan yürümekte zorlanır, topallar. Bu hayvanlara katran sürülür. (KK.33) (KK.71)

TABAK: Çatal tırnaklı hayvanlarda olur. Ağzı boğazına kadar yara olur, yemek yiyemez. Bulaşıcıdır. Katrana batırılır, suda ya da çamurda bekletilir. Ocağına yaktırılır. Taze şap kurtarır, şap sürtülüp tuzuna karıştırılır. (KK.71, KK.74)

UYUZ: Haşhaş yağı ile katran karıştırılır. Bu karışım kaynatılır. Daha sonra bir keçe ya da bez ile hayvanın ağzına, koltuk altına, bacaklarına sürülür. Hayvan yıkanır ve DDT'lenir. Günümüzde köy halkı, uyuz olan hayvanları da uyuz hamamına götürmektedir.

ÜŞÜTME / SOĞUKLAMA: Soğuklayan malların burnuna kurutulmuş biber sürülür. (KK.55)

YANIGARA: İhlâs ve Fatiha sureleri okunur, kızgın demirle yakılır. (KK.71) Kızgın ıskıran basarlar. (KK.74)

SONUÇ

İlyaslı, kültürel miras açısından köklü ve ilgi çekici bir hazineye sahiptir ve bu hazine gün geçtikçe daha da zenginleşmekte, yeni halk edebiyatı ürünleriyle daha renkli hâle gelmektedir.

Kasabanın, eski medeniyetlerin beşiği olan Anadolu'nun pek çok uygarlığa kucak açmış bir bölgesinde kurulmuş olması ve temelde bir Yörük köyü niteliği taşıması, farklı renkleri içinde barındırmasında en büyük etkendir.

Yörede özellikle türkü, mâni, deyişleme, atasözü, deyim, efsane, masal gibi sözlü edebiyat ürünlerinde engin bir birikim oluşmuştur. Sadece türkü alanında yüz elliden fazla ürün tespit edilmiştir. Bu da yöre halkının aşkını, sitemini, isyanını, hasretini, günlük yaşamını ve fikirlerini türküler vasıtasıyla dile getirmeyi tercih ettiğini göstermektedir.

İlyaslı mânilerinin çoğu sevdaya dairdir ve gündelik hayatta hemen her durumla ilgili bir mâni, deyim ya da atasözü oluşmuştur. Öyle ki halk, öğüt vermek, birini övmek ya da yermek için uzun nutuklar atmak yerine bir atasözüyle, yoğun bir mecazî anlama sahip bir deyimle, o an yakıverdiği bir mâniyle ya da köyde yaşanmış bir olayı anımsatan kısa bir öyküyle düşüncesini ifade etmektedir.

İlyaslıda düğünde yakılan, evlilik temalı mânilere deyişleme adı verildiği ve bu deyişlemelerin halkın hayatına ayrı bir tat kattığı tespit edilmiştir. Düğün merasimine bu denli önem veren İlayaslıda ağıtların sınırlı sayıda olması, kaygısız olduklardan değildir, ölümü yaşamın kaçınılmaz bir uzantısı olarak görmelerindendir. Keza yörenin yürek sızlatan pek çok türküsü, ninnisi bulunmaktadır. Bu ninnilerle İlyaslı bayanlarları yavrularıyla dertleşmekte, onlara daha beşikteyken eğitim vermekte, nasihatte bulunmaktadır.

Tekerleme ve düzgülerin çokluğu ise akla şunu getirmektedir: İlyaslı halkı hayata eğlenceli tarafından bakabilmekte, her daim olmasa da genellikle olumlu düşünebilmektedir. Düzgülerdeki uyaklanış hassasiyeti halkın ne denli pratik zekâlı olduğunun da kanıtıdır. Tekerlemelerin tamamı manzumdur, uyaklı ve bazıları ölçülü ürünlerdir ve bu tekerlemelerin önemli bölümü çocuk oyunlarında ortaya çıkmıştır. Bu

bulgudan hareketle yöredeki çocukların da kültürel zengiliğe katkısı olduğunu söylemek mümkündür.

İlyaslı halkının ilahî nazım biçimini çok kullandığını ve özellikle Mevlid törenlerinde bu malzemeden yararlandıklarını görmekteyiz. Yörede oluşmuş efsanelerin çoğunun da dinî içerikli olduğu tespitinden yola çıkarak yöre halkının inançlarına çok bağlı olduğu düşüncesine varılmaktadır.

İnancına bağlı halk, hayata çok umutlu gözlerle bakmaktadır. Masallarının fazlalığı; düğün, eğlence ve bayramlara önem vermeleri bize bunu düşündürmektedir. Keza mutlu sonla biten masallarında büyükler, çocuklarına / torunlarına güçlü ve metanetli olmayı, sabretmeyi, her koşulda doğrunun, iyinin yanında yer almayı öğütlemektedir.

Çocuklar sadece büyüklerinin anlattığı masallarla yetinmez elbette birbirlerine bilmece sorarak, fıkra anlatarak hem zekâlarını geliştirmekte hem de hoşça vakit geçirmektedirler.

İlyaslıda manzum-mensur karışık anlatıma sahip halk hikâyelerinin az olduğu, tespit edebildiklerimizin de metnin tamamını içermeyen, eksik anlatımlar olduğunu belirtelim.

Tüm bu sözlü ürünlerde eski Türk inanış ve geleneklerinin izleri de açıkça görülmektedir. Örneğin "Kutlu Allah'ım" deyimi, kut inancına sahip Orta Asya Türklerinin düşünce yapısını bugüne taşımıştır. Bazı efsanelerde ve masallarda yer alan mitolojik unsurlar da aynı doğrultudadır.

Bu doğrultuda İlyaslıda hayatın geçiş dönemlerinden doğumla ve kırk basması inancıyla ilgili eski geleneklerin tazeliğini koruduğunu söyleyebiliriz. Evlilik ve sünnet düğünleriyle ilgili, doğumla ilgili olanlardan daha fazla gelenekle karşılaşılsa da bu geleneklerden bazılarının yavaş yavaş terk edildiğini, daha doğrusu zamanın koşullarına uyarak biçim değiştirdiğini görmekteyiz.

Ölümle ilgili âdetler ve ruhla ilgili inanışlar ise İslamî unsurlara bağlı halkın belleğinde hâlâ silemediği Şamanist izlerin olduğunu kanıtlamaktadır. Örneğin ölen kişinin ruhunun bir kara sinek olarak gelmesi ve "ocak"ta yağ yakınca kaybolması inancındaki gibi… Ancak, unutulmaması gereken husus şudur ki İlyaslı halkı yatırlara

dua edip adakta bulunsa da ulu ağaçlara bez bağlasa da tüm bunları İslamiyete aykırı olmadığını düşündüğünden yapmaktadır.

İlyaslıda sürdürülen inanış, gelenek ve göreneklere bakıldığında İlyaslının öz kültürümüze ne denli sahip çıktığını bir kez daha anlamak mümkündür. Keza kültür hiçbir zaman ölmez, günün koşullarına göre şekil değiştirerek halkın belleğinde yaşamaya devam eder. Tıpkı eski Türk inanışlarından ateş, su, dağ, ağaç ve atalar kültünün ve bunlarla ilgili ritüellerin İslamî örtülere bürünüp yörede devam etmesi gibi.

İlyaslıda tespit ettiğimiz köy seyirlik oyunları; bereket ve bollukla, hayatın geçiş dönemleriyle ve günlük yaşamla ilintilidir. Çocuk oyunlarında ve bu oyunlarda kullanılan sayışmalarda da buna benzer çıkarımlar yapmak mümkündür.

İlyaslıda daha çok kına gecelerinde karşımıza çıkan halk danslarının da etkileyici olduğunu söyleyebiliriz. Tef eşliğinde kaşıkla ve iki kişinin sahnede olması mantığıyla oynanan bu oyunlarda bir gösteri niteliği keşfetmek mümkündür.

İlyaslı mutfağının da en az türküleri, mânileri kadar lezzetli ve doyurucu olduğunu belirtmek gerekir. Yöre halkının giyim-kuşamı da bir o kadar renkli ve göz alıcıdır.

Halk, özellikle savaş dönemlerinde zaman zaman açlıkla, sefaletle, yoksullukla karşı karşıya kalmıştır. Bırakın ilacı, yakın döneme kadar bir sağlık ocağı bile bulunmayan İlyaslıda hastalıklar çeşitli şifalı bitkilerle ve dualarla, muskalarla iyileştirilmeye çalışılmıştır. Bugün bile halk hekimliğinin ve baytarlığının sürdüğünü söyleyebiliriz.

İlyaslı sakinleri tüm bu yaşam maceralarını ve kültürlerini güzel Türkçemiz vasıtasıyla dile getirmektedir. Yabancı sözcüklerle kirlenmemiş İlyaslı Türkçesi, ağız özeliklerini de korumaktadır. “R” harfinin pek çok kelimede yutulduğunu ve kendindn önceki sesli harfi uzattığını tespit ettiğimiz kasabada “n-g” seslerinden oluşan “ŋ” harfinin “Gidiŋ.” örneğinde olduğu gibi bazı sözcüklerde hâlâ yaşadığını belirtelim.

İlerleyen teknoloji ve çağın değişen şartları, tüm Türk toplumunu etkilediği gibi İlyaslı Kasabasını da olumlu ve olumsuz açılardan etkilemiştir. Almanya’ya işçi olarak gidişler ve Organize Sanayi bölgesinin kurulması ekonomik rahatlığı sağlarken günlük yaşamdan, aile yapısına, geleneklerden, kıyafetlere, mimarîden, yemeklere kadar pek çok

alanda değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Bu değişimde köyün kasaba (belde) hâline gelmesinin de etkisi bulunmaktadır şüphesiz.

Yörede zaman içerisinde gerçekleşen değişikliklere kısaca değinmekte yarar var.

Elektriğin olmadığı dönemlerde kandil, mum ya duvar lambası yakan İlyaslı halkı bugün elektiğe ve pek çok elektrikli âlete kavuşmuş olmanın rahatlığı içindedir. (bkz. EK 141)

Önceden her mahallede misafirlerin ağırlandığı hanların ya da bugünkü otellerin işlevini gören bir oda olurmuş. Bugün ise köyde çok az oda kalmıştır.

Otuz yıl öncesine kadar kerpiç, taş, ahşap evler yapılırken günümüzde betonarme evler karşımıza çıkmaktadır. Eskiye oranla yeşile daha az sahip çıkılmaktadır.

İlyaslıda yatak ve yorganların konduğu dolaba benzer bölüme "yüklük" denir. Önceden her odada yüklüğün bir gözünde banyo varmış. Tuvalet evin içinde olmaz, evin dışında olurmuş. Bugün hâlâ aynı şekilde olan evler yanında ayrı odalar hâlinde tuvaleti, banyosu olan evler de vardır. Halk eskiden "geren" toprağıyla banyo yaparken bugün sabun, şampuan kullanmaktadır. (bkz. EK 142)

Önceden kağnıyla, öküzle çift sürülürken zamanla at ve katır arabaları kullanılmıştır. Almanya'dan gelen para sayesinde herkes motor (traktör), döver biçer vs. almaya başlamış, böylece zamandan ve insan gücünden tasarruf edilmiştir. (bkz. EK 143-145)

İlyaslıda ekmek bayanlar tarafından taş fırında yapılır; ancak günümüzde bazı bayanlar ekmeği bakkaldan almayı tercih etmektedir. (bkz. EK 146-147)

Önceden tarladan çok geç saatlerde dönülürmüş. Traktörün de olmadığı dönemde 1–2 saat yalınayak yürüyerek eve gelinirmiş. Bu süre içinde neredeyse tüm köy halkı eve dönüş yolunda olduğundan sohbetler edilir, bilmeceler sorulur, tekerlemeler, mâniler, türküler söylenir, masallar ve gece keçi vb. hayvanların suretinde görünen cinlerle, şeytanlarla ilgili efsaneler anlatılırmış. Onlar için eğlence kaynağı ve vakit değerlendirme yolu bu anlatımlarmış.

Günümüzde ise her evde çanak anten, televizyon, radyo, telefon, bazılarında ise bilgisayar, cep telefonu, vantilatör ve video bulunmaktadır. (bkz. EK 148)Tarlaya da traktör ya da arabayla gidilmektedir. (bkz. EK 149-14)

Değişikliklerin olumlu ve olumsuz sonuçlarıyla karşılaşılmıştır, demiştik. Örneğin Uşak ve Almanya'ya göç eden halk, şehirli olmaya çalışırken ve daha hızlı bir yaşam sürmeye başlarken ninni, mâni, türkü yakmayı, masal anlatmayı bir kenara bırakır olmuştur. Bu da hiç şüphe yok ki değişimin acı bir sonucudur.

Televizyon, bilgisayar, internet gibi teknolojik gelişmeler insanları rahata ve üşengeçliğe alıştırmaya başlamıştır. Anonim ürünler ve gelenekler ikinci plana atılır olmuş, meydan yerinde ateş yakılmaz, kına gecesinde tef çalınmaz hâle gelmiştir.

İlerlemek, çağdaşlaşmak hedefimizdir elbette. Fakat gelişirken aslımızı unutmadan, kültürel mirası tahrip etmeden; yıkıcı değil, yapıcı, sentezleyici bir tutumla hareket etmek gerekir. Yöre halkı günlük yaşantısındaki değişikliklere uygun kültürel ürünler verip gelecek nesillere aktararak kültürümüzü yaşatabilir.

Tüm bunların yanında çağımızda ilerlemenin yolu, ulusal benliği kaybetmekten değil kültüre, dile sahip çıkıp bu temel üzerine binayı inşa etmekten geçer.

Şairin dediği gibi "O mahîler ki derya içre deryayı bilmezler." İnsanoğlu zaman zaman -içinde yaşadığı denizin kıymetini bilmeyen balıklar gibi- elindeki eşsiz kültürel servetin farkına varamayabiliyor. Bu gaflet uykusundan uyanmak, kültürel kazanımlara sahip çıkmak gerekir.

Sahip olunan folklorik ögeleri korumak amacıyla yörede halk oyunları ekipleri kurulabilir ve köy seyirlik oyunlarını icra edecek tiyatro toplulukları oluşturulabilir. Ayrıca İlyaslı İlköğretim okulunda çalışan öğretmenler yeni nesle, kültürümüze sahip çıkmamız gerektiği düşüncesini -güzel örneklerle açıklayarak- aşılayabilir, bu amaçla onlara "Annelerinizin söylediği ninnileri derleyiniz.", "Ninelerinizin anlattığı masallarla ilgili araştırma yapınız." gibi ödevler verebilirler.

Hıdırellez'de ve Nevruz'da eskiden olduğu gibi tüm köy halkı birlikte pikniğe gidip eğlenebilir.

Düğünlerde işin kolayına kaçıp pide söylemektense keşkek başta olmak üzere köye has yemekler ikram edilmeye devam edilebilir.

İstedikten sonra aşılamayacak zorluk yoktur, İlyaslı halkı da yavaş yavaş hafızasından silinmeye başlayan değerlerine eninde sonunda yeniden dört elle sarılacaktır.

Değişen yaşam tarzı ve teknolojik gelişmeler nedeniyle kültürel ürünler unutulmamalı, bu eşsiz, göz alıcı hazineye sahip çıkılmalı, edebî ürünler ve dil tahrip edilmemelidir. Bu ürünler gerekirse yeni koşullara göre yeniden yorumlanmalıdır.

SÖZLÜK

SÖZLÜK (YÖRESEL SÖZCÜKLER):

AA/ AAH: Hayır

ACÂ: Acar

ACALA: Acele

ACAMI: Acemi

ACIK: Azıcık, biraz

AFAT: Âfet

AFYONÇİÇEĞİ: Eflatun

AĞARTI: Aklık

AĞLAT: Ahlat

AĞMAK: Çıkmak, akmak, sarkmak

AHA: İşte

ALACATENE: Bulgurlu mercimek

ALAMA: Atılmak üzere ele alınabilen en büyük taş.

ALASON: Anason

ALEKDİREK / ALETDİREK: Elektrik

ALİKOPTÊ: Helikopter

ALME / ALMA / ELMÂ: Elma

ANALI GIZLI: Beyaz üzerine kırmızı, mavi, yeşil vb. benekli bir basma türü. Bir dönem gelinliklerin içine "göynek" dikmek için kullanılmıştır.

ANÂTA: Anahtar

ANDIK: Sırtlana benzediği tahmin edilen, ölüleri mezardan çıkaran efsanevî bir yaratık.

ANGÂRE: Angarya

ANGIRA: Ankara

ANNAÇ / ANNAŞ: Karşı taraf, karşı

ÂŞAM: Akşam

ÂŞAMACIK: Akşama kadar

AŞNA: Âşık

ATAŞ: Ateş

ATLAMAK: Ayıklamak

AVKAT: Avukat

AVLI: Avlu, bir yapının ortasında kalan, üstü açık, duvarla çevrilmiş bölüm

AVSITMAK: Aldatmak, kandırmak

AYAN: Muhtar

AYKIRTMA: Bölücülük yapma, ayaklanma çıkarma

AZAT: Ağaç

AZAYSIZ: Utanmaz, saygısız, şımarık, laf dinlemez

AZDÂRE: Ejderha

AZIK: Yiyecek

BABIÇ: Pabuç, ayakkabı

BADAS: Harman kalktıktan sonra yerde kalan mahsül ya da tahıllar elendikten sonra kalan yabancı otlarla karışık kısım

BADILCAN: Patlıcan

BAK Bİ: Bir dakika, dinle, bekle

BARMAK: Parmak

BATMAN: Büyük bakraç

BAYA HA: Gerçekten mi, öyle mi?

BAZÂ / BAZAR: Pazar

BELEK: Yeni gelinin erkek tarafından olanlara hediye ettiği elbiselik kumaş, başörtüsü vb.

BELERTMEK: Gözlerini çok açarak veya donuk donuk bakmak, insan korktuğuna, şaşırdığında, kızdığında gözünü belerterek bakar.

BELİKİ: Belki

BERENARI: Üstünkörü, baştan savma, özenmeden, gelişigüzel

BESDİREK: Devenin yeni yüke geleni.

BET: Çok güzel, çok, harika

BIÇIK: Vadi, dar geçit

BIDIRDAMAK: Usul usul konuşmak, mecazen çok konuşmak

BIKAĞI: Hayvanların ayağına vurulan demirden, kilitli köstek. Esirlerin ayağına da önceden bıkağı vurulurmuş.

BIRÇAK: Burçak

Bİ CEEZ: Tek, bir tane

BİLİYON: Biliyorum

BİLİÇ: Piliç

BİŞİYEN: Çabuk pişen, kolay pişen (Özellikle nohut, fasülye vb.)

Bİ YO: Bir kez, bir yol, bir zamanlar

BODUÇ: Emziksiz küçük toprak testi

BUĞDEY / BUYDAY: Buğday

BOĞU: Bohça (bkz. EK 85)

BOSDAN: Kavun, karpuz, kabak vs.

BOSDAN OYUĞU: Korkuluk (bkz. EK 86)

BOYDAK / BAŞINA BOYDAK: Tek, yalnız

BOYNA: Sürekli

BOZ EKİN: Arpa, buğday, yula gibi tahıl ürünlerinin genel adı

BUN: Sıkıntı, keder, acı

BÖBÜ: Bebek

BÖĞLEK / BÖĞELEK: Eşek arısı büyüklüğünde bir sinektir, sıcak günlerde inekleri ısırır.

BÖLELİKLE / ÖLELİKLE: Böylece, öylece

BÖRTDÜRMEK: Sotelemek veya hafif kavurmak

BÖYÜ: Zehirli örümcek

BÖYÜN: Bugün

BUĞU: Buhar

BUN: Sıkıntı, keder, acı

BURAGİDİ: Nasıl olsa, en sonunda, zaten, o nedenle

BUYMAK: Üşümek

BUYNUZ: Boynuz

CANAVÂ / BÖCE: Kurt

CAR: 1. Siyah örtü 2. Okul önlüğü 3. Siyah çarşaf

CAVIR: Ecnebi, yabancı; kötü

CAVIR ZAMANI: Kurtuluş Savaşı dönemi

CEFAYİR: Çalışkan, kuvvetli, güzel konuşan.

CELEP: Öküz

CENDEM: Cehennem

CEYRAN: 1.Elektrik 2.Hava akımı, cereyan

CIBIL: 1. Çıplak 2. Fakir

CIRGAN: Çabuk ağlayan, mızmız

CIVIK: 1. Suyu fazla olan hamur, yoğurt vb. 2. Mecazen olgun olmayan, sulu kişi

CİDAVI: Hınzır, uyanık

CİMBİŞ: Tutam

CİMİCİK: Birazcık

CİNGEN: Çingene

CİVEZ: Kısa boylu ve zayıf kimse

CİZME: Çizme

CONBULDAMAK: Sıvı maddenin kap içinde ses çıkarması ve sıçraması, çok gürültü çıkarmak

CORLAŞMAK: Dertleşmek, sohbet etmek.

CUNCUKMAK: Büyük baş hayvanlarda gocunmak.

ÇAVIŞ: Çavuş

ÇEC: Arpa, buğday, nohut, yulaf gibi tahıllara harman yerinde çec denir.

ÇELME: Bir baş bağlama türü. (bkz. EK 87)

ÇENCİRE: Tencere

ÇENİZ: Çeyiz

ÇERÇİCİ: Eskiden köy köy dolaşıp boncuk, sakız, tarak, ayna, iğne, iplik vs. satan kişiler.

ÇIĞIRMAK: 1.Türkü ya da şarkı söylemek 2. Çığlık atmak, bağırmak

ÇILDIRKI: Zayıf

ÇİĞİN: Omuz

ÇİLBİR: Yuların ucundaki ip ya da zincir

ÇİNLEMEK: Çınlamak

ÇİRK: Kahır, eziyet

ÇOKAŞMAK: Toplanmak

ÇORAK DUZ: Önceden develerle gelen siyah tuzdur, hayvanlara verilir.

ÇÖRTLEK: Saçak sularının toplandığı oluk

DAĞARCIK: Keçi veya koyun derisi, tüyü atlanarak kese, çömlek ağzına sargı hatta çuval yapılır.

DALAMAK: Parçalamak veya zarar vermek

DALDIZ: Ayran çalkamaya yarayan âlet, yayık

DALÖĞLEN: Güpegündüz

DAM: 1. Hayvanları konduğu kapalı yer. 2. Hapishane

DAMÜSTÜ: Balkon veya toprak çatı

DARI: Mısır

DARTMAK: Eşarp, başörtü

DAŞ YAĞI: Gaz yağı

DAŞINAN: 1. Taş ile 2. Taşınan

DAVIL: Davul

DAVRAN: Çabuk ol

DAVŞAN: Tavşan

DAYAK: Destek, kilit

DAYAKLAMAK: Kilitlemek

DAYANMAK: 1. Direnmek 2. Karşı gelmek, inat etmek

DAYICAM: Uslu uslu

DEBERMEK: Meydana çıkmak, belirmek

DÊDİ: Derdi

DEGAR: Dekar

DE GARİ: Haydi artık, çabuk ol

DENE: Tane

DESDİ: Testi (bkz. EK 88)

DEŞDEYE: Boşu boşuna

DEŞİRMEK: Devşirmek

DEYİLİ: Değil

DEYMEN / DEĞMEN: Değirmen

DIGÎL: Küçük, küçük çocuk, küçük çan

DIĞAN: Kızartma tavası

DELLENMEK: Şımarmak, başkalarını rahatsız etmek. Çocuklar için çok kullanılır.

DEMLİK / DEMNİK: Çaydanlık

DENGİLMEK: Yan yatmak

DENİZ: Deniz

DEPME: Tekme

DERELİK ESKİSİ: Derede çamaşır yıkamaya giderken eski, yırtık pırtık kıyafetler giyilir. O kıyafetlere de derelik eskisi denir.

DIĞAN: Tava

DIRMIŞ İPİ: Kadınların sırtlarına bebek ya da testi bağlamak için kullandıkları üç ucu bulunan iptir. Genellikle lacivert, kırmızı, yeşil gibi canlı renklerde olur.

DOLAV: Dolap

DOMBAY: Manda

DÖVLET: Devlet

DÖYÊDİ: Döverdi

DUMAĞI: Nezle

DURAGO: Bekle

DURUŞMAK: Dedikodu yapmak.

DUZ: Tuz

DÜA: Dua

DÜBEKDAŞI: Bulgur dövülen taş

DÜĞLEK / DÜYLEK: Kavunun eziği, çürüğü veya küçüğü

DÜRELENMEK: Büzülmek

ÊKİ: O, oradaki, şu

EBEDİYE: 1. Ezelden beri, her zaman, önceden beri, kendimi bildim bileli. 2. Ebediyen

EBİZEMZEM: Ab-ı zemzem, zemzem suyu

EĞSİ / ÊSİ: Yanık odun parçası

EKMEK TEKNESİ / TEKNE:İçinde ekmek yapılan araç

ELDİMAN / ELDİVAN: Eldiven

ELTİVÊMEK: İletivermek, götürüvermek

EMİR: Kenarları pul oyalı, yeşil, kalınca bir yazma türü

EMİŞİK: Sütkardeş

ENERCİ / ALERCİ: Enerji

ENGASDAN / ENGASCIK: Şakadan, şaka olarak, aslı olmayan

ENMEK: İnmek

EŊSERİ: Çivi

EREFE: Arife

ERİŞİKLİ: Cinlere maruz kalmış, hastalanmış

ERİŞTE: Ev makarnası

ESBAP: Çamaşır

ESGÊ: Asker

ESSAH / ESSAHDAN: Gerçek, gerçekten

ÊSİ: Bir tarafı köz hâline gelmiş odun.

ESKİ: Elbise

EŞKERE: Gerçekten yaşanan, uyanıkken yaşanan

EŞŞEK: Eşek

ÊTİYÂLIK: İhtiyarlık

ETMEK: Ekmek

EVELİKİ: Önceki

EVERMEK: Evlendirmek

EVZELİ: Zahmetli

EY: Efendim

EYER / EYYÊLERİM OSSUN: Gerçekten

EYLEŞMEK: Oyalanmak, zaman geçirmek, bir yerde bulunmak

EZAP: Azap

FASLAMAK: Kabarıp patlamak,

FER: Güç, kuvvet

FORSLU: Havalı

FORTAKAL: Portakal

FUKARE: Fukara

GABA ŞEKER: Akide şekeri

GABÂCI: Meyvesiz palamut ağacı. Bu ağaçtan kasnak, oklava, kaşık, kapı vb. araç-gereçler yapılır.

GABAK: Kabak

GABÇIK: Mısır koçanını saran yaprak

GABIL: Kabul

GAÇIL: Çekil

GADAK: Kadar

GADE: 1. Dörtlük, kıta 2. Ezgi

GADIYA (KADIYA) B.K YİDİREN: İşgembenin en tatlı kısmı

GALAĞILAMAK: Bilemek

GÂLÂ: Kadınlar

GALAN: Artık

GALLE: Sincap

GALGIMAK: Hoplayıp zıplamak

GAMA: Bıçak, süngü, kama

GAMBIR: Kambur

GAMİT: Pinti, cimri

GANEVÇE: Kanaviçe

GAPLIK: Tabakların konduğu raf

GARA ÖRTÜ: Toprak ev

GARADABAN: Çatı, çatı katı

GARER: Yeteri kadar, kararınca

GARİ: Artık, hemen, çabuk

GARMAK: Karıştırmak

GAŞŞÂ: Kaşağı

GATİYEN: Katiyen

GÂVE/ GAYVE: Kahve

GAVİL: Söz, kararlaştırma, anlaşma

GAVLAK: Pantolonu olmayan

GAYAĞILAMAK/ GAYÂLAMAK: 1. Bilemek 2. (Argo) Küfretmek

GAYIBOLMAK: Kaybolmak

GAYIL: Razı

GAYINNA: Kaynana

GAYNAŞIK / GIYNAŞIK: Hareketli, yaramaz, ele avuca sığmaz

GAYRAK / KAYRAK: Tırpan bileme taşı

GAZAN PALASI: Kazan temizliğinde kullanılan bez

GELİPBATIR: Gelipduruyor, gelmekte, devamlı geliyor

GEDEY: Hayat

GEN: Üç-beş sene sürülmeyen tarla

GENŞLÊ: Gençler

GEZEM: Bir yaşını geçmiş, doğurmamış keçi

GICIRDAMAK: Zorlanıp ses çıkarmak. Genelde kapı veya kağnı sesi için kullanılır. (NOT: Daha yüksek ses çıkarsa GACIRDAMAK denir.)

GINNAP: Önceden kendirden yapılan sicim, ip

GINNIKCI: Eskiden köy köy dolaşıp boncuk, sakız, tarak, ayna, iğne, iplik vs. satan kişiler.

GIRAN: Büyük hastalık, bulaşıcı hastalık

GIYIK: Yorgan iğnesi

GIYNAŞMAK: Kımıldamak, yerinde duramamak

GIZAN: Çocuk

GİDİŞMEK: Kaşınmak

GOL BAĞI: Kelepçe şeklinde bilezik

GOLAN: Üç sacığaçta bir tahta parçası yardımıyla dokunan, testi veya bebeği sırtta taşımak için kullanılan ip

GOMAK: Koymak

GÔSAN: Farz edelim

GOV: Dedikodu

GOVCAK: Çok

GOYA: Güya

GÖDE: Bir kuş türü

GÖĞERİ: Nohut, mısır, kavun, karpuz gibi mahsüllerin genel adı.

GÖN: Deri, çarık derisi

GÖRBÜZ: Gürbüz

GÖZER: Kalburdan daha büyük ve delikleri daha geniş elem aracı

GUDUBET: Yaramaz, kötü şakalar yapan

GULAK: Kulak

GULLAP: Eski kapılarda kapı kolu

GULÜ: Hindi

GUMDAK: Kundak

GURNA: Musluk

GUYRUK: Kuyruk

GÜÇÇÜK İZMİR: Tuvalet

GÜDÜL: Topraktan, küçük testi. İçinde darı pişer. Üstüne de gayrak gonur. Ocağa konur. Akşama kadar tıkır tıkır gaynar. (KK.55)

GÜĞÜM: İçine su konulan, ıbrığa benzer kap. (bkz. ş.

HAAR / AHAR: Hayvanların su içtiği yer

HABAR: Haber

HADEƆ: Haydi

HALEL: Helal

HALVE/ HELVÂ: Helva

HAMAŞMAK: Sarılmak

HAMAYLI: Muska

HANA: Hani

HANAYDA: Keşke, hani ya, ah keşke öyle olsa

HANAY: Birden çok katlı ahşap ev

HÂNEM TARAF: Eş

HARIM: Bahçe

HAŞAŞ: Haşhaş

HAŞŞÖLE: Ha şöyle, iyi oldu, aferin, sonunda

HAVA ÇIĞIRMAK: Türkü söylemek

HAYAT: Ahşap evlerdeki salon (Yaşam manasında da kullanılır.)

HE: Evet

HECE: Yüce

HELÂ / YÜZNUMARA / AYAKYOLU: Tuvalet

HELFELE: Cümbüş

HENK: Oyun, eğlence

HEYBE: 1. Eşeğin semerinin üstüne geçirip ekmek, testi vs. taşımaya yarayan dokuma torba. 2. Tarlaya giderken içine öteberi koyulup omuzda taşınan, düğün törenlerinde gelin annesinin kızına hediye ettiği dokuma torba.

HIKHIK: Hıçkırık

HIŞDINMAK / HIŞDINIVÊMEK: Önemsememek, görmezden gelmek, işi yapmamak

HIŞIR: Ermemiş kavun

HIYAL: Hayal

HIYAR: Salatalık

HIZMAT: Hizmet, iş, uğraşı

HİNDİ / ŞİNDİ: Şimdi

HOBUCUK: 1. Kışlık askı kavunu 2. Küçük ve sert

HODULLU : Kibirli, kendini beğenmiş, havalı

HORA GEÇMEK: Makbule geçmek

HORANTA: Ev halkı

HÖLE: Şöyle

IBIRIK: 1.Demirden yapılmış su kabı 2. Küçük toprak testi

IKIL DIKIŞ: Sıkışık, tıklım tıklım

ILDIZ: Yıldız

INCIK: Hediye

IRAF: Raf

IRAAT: Rahat

IRAMAZAN: Ramazan

IRAKI: Rakı

IRGALAMAK: İlgilendirmek, alâkalı olmak 2. Bir nesneyi (örneğin beşik) hafifçe sallamak

IRLANMAK: Salına salına, narin narin yürümek

ISCAK: Sıcak

ISKIRGAN: Demirden yapılmış hamur kesme aleti

IŞILDAK / IŞILAK: Parlak

IŞINTI: Işın tedavisi

İLAN: Yılan

İLANA: Lahana

İLEŞBÊ: Rençber, çiftçi

İLEYEN: Leğen

İLİBADA: Labada

İLİK: Düğme

İLİMON / İLİMAN: Limon

İLİSTİR: Büyük süzgeç, kevgir

İĐİLDEMEK: İnlemek

İRÊMET / RÂMET: Rahmet

İRÊMETLİK: Rahmetli

İRKET: Rekât

İSBİRTE: Kibrit

İSPARTA: Isparta

İSSİ: Sıcak

İSTEYİCİ /İSDEYİCİ: Dilenci

İSTEYODU: İstiyordu

İSTİRÂT: Dinlenme

İTEYİ / İTEĞİ: Üzerinde un elenen ve hamur yoğrulan kalın dokuma kumaş

İTEYİN: Sincap

KAKAVAN: Yaşlı, iri kemikli ama zayıf insan veya hayvan

KAM: Gam

KAYKI: 1.Sert, 2. Dik başlı

KEKEÇ: Çekiç

KELETER: Büyük sepet

KELİMİNE: Gelincik çüçeği

KENEF: Tuvalet

KEPET / BEKET / PEKET: Kapat

KERİ: Sonra

KERRAT: Çarpım tablosu

KERVAN GIRAN: Kervankıran (Sekiz yıldız bir yerdedir.)

KEYMEK: Giymek

KIRKBAYIR: İşgembenin bir bölümü

KITMEK: Kandırmak, hileyle yenmek

KIYKILLI: SÜSLÜ

KİMİKİ: Kim ki?

KOPÜL: Kopil, küçük

KÖFÜN: Küfe (bkz. EK 89)

KÖLGE: Gölge

KÖMELİ: Toplu, çok

KÖRPÜ: Köprü

KÖTÂYA: Kütahya

KÖV / KÖY: Köy

KUMPÜR: Patates

KUPA: Bardak

KURUMSAMAK: Canı istemek

KUSDUM: Atın gemi

KUSURÂNE: Banyo

KÜLÜNK: Balyoz

KÜNAH: Günah

KÜNK: Önceden kireçle, yumarta akını karıştırıp yapılan harçtan su borusu şeklinde inşa edilen yapı

KÜP: Büyük testi

LANGIRDAYIK:

LAYLON: Naylon

LELE: Lale

LOM SÖZLÜ: Boşboğaz, lafını bilmez

LOPBADA / LOPBADAK: Uygunsuz şekilde aniden 2. Beklenmedik şekilde söylenen söz

LÖKÜS / LÖKÜZ: Bir çeşit lamba (Lüks lambası)

MACUR: Muhacir, göç eden

MANCÂ: Pancar

MANCIRIK: Çıkrığın ilkel hâli

MAH: Al, işte, burada

MAKET / DİVAN: Sedir

MARAZLI: Hastalıklı, zayıf

MASAT: Satır, büyük bıçak

MAŞERE: Mahşer

MAŞŞALLA: Maşallah

MEKLEMEK: Emeklemek

MENEVŞE GURAĞI: Menekşelerin açıldığı dönemde yağmur yağmayınca kuraklık olur. Buna da menevşe gurağı denir.

MERDİMAN: Merdiven

MEYALLAH: Muallak, belirsizlik

MEYERSEM: Meğer

MEYİT: Beyit veya dize.

MEZÊ: Mezar

MÎRIP: Dolap, düzen

MİNMEK / BİNMEK: Binmek

MOR BOĞAN: Bir akciğer hastalığı

MOTUR: Motor

MUNDÂ: Murdar

MUGALLAT: Muallâk

MUSMUL: Murdar

MUTU: Bağlılık

MÜCÜDE: Müjde

MÜZMAL: Kötü

NAHA: Haydi kelimesine yakın bir anlamda kullanılır. Genelde hayırdua, beddua ve okşamalıkların başında kullanılan bir ünlemdir.

NÂLİN: Nalın

NAYET: Nihayet, sonuçta, en sonunda

NAZİLLİ: Emzikli testi

NENE: Üvey anne

NÊNECEN: Ne yapacaksın, boş ver

NERDEK: Salça

NÜNÜ: Huni

OBAL: Vebal

ÔDANCÂZIM: Ondan sonra

OĞŞAK: Torun

OKKABAS: Hokkabaz

OKU: Davetiye (hediyelik eşya ile davet)

ONCULAYIN: 1. Onun gibi 2. Bir örnek verdikten sonra o örnekle ilgili yorum yapmak için kullanılan bir geçiş sözcüğüdür.

ÖLEMEK: Özlemek

ÖNGÜCÜ: Nasıl olsa, en sonunda, zaten

ÖNKÜ: Elindeki, yanındaki, önündeki

ÖRGENMEK: Öğrenmek

ÖREKE: Pasaklı ve patavatsız kız çocuğu

ÖRKE: Öfke

ÖRME: Dağa giderken eşeğin arkasına testi ya da bebek sarmak için kullanılan urgan

ÖRTÜ: Yatak

ÖSEŊ: Herhalde, her hâlukârda

ÖTEYGÜN: Geçen gün, öbür gün

ÖTÜRMEK: İshal olmak

ÖVEZ: Sivrisinek

ÖVEZİYE: Pusu, tuzak

ÖYMEK: Yayılmak

ÖYKMEK: Benzetmek

PALAVIRCI: Palavracı

PALAZ: Keklik yavrusu

PALTA: Balta

PAMIK: Pamuk

PANTİF: Bebeklerin yürümeye başlayınca giydiği patiğe benzeyen, tabansız yumuşak ayakkabı

PARAKENDE: Perakende

PAŞAPORT: Pasaport

PATŞAH / PATİŞAH: Padişah

PAYTAR: Veteriner, baytar

PAYTOS / POYTOS: Paydos, bitiş

PEÇAL: Dağınık, işi yetiştiremeyen

PELİFAN: Pehlivan

PENÇİRE: Pencere

PER: Küçük çivi

PEŞGİR / HAVLI: Havlu

PEŞTAMAL: Kadınların kullandığı önlük

PEVLİKA: Fabrika

PİRELENMEK: Şüphelenmek

PİRENLİK: Çalılık

PONTUR / PONTÜR: Pantolon

PÜRELEMEK: Üstünü örtmek

PÜSGÜÜT: Bisküvi

RADİYO / IRADUYA: Radyo

SÂAN: Bakır tabak

SABÂCIK: Sabaha kadar

SABÂLA: Sabahleyin

SACIĞAÇ: Sacayağı

SAĞDAÇ: Arkadaş, dost, yaren

SAĞIN: Süt ve süt ürünleri

SAKISKI: Saksı

SAKISÇI: Sakızcı

SALLANGAÇ: Beşik

SAMIT: Aptal

SAMSORUT: Sessizce duran, tat

SANTIR BIÇAĞI: Kör bıçak

SARI ILDIZ / SABAH ILDIZI: Sabahyıldızı

SARKANAK: İşgembenin bağırsağa bağlandığı bölgedeki kısım

SASI: Tadı tuzu yerinde olmayan yiyecek veya içecek

SAYABİ / SAABI: Sahibi

SEDEF: 1. Düğme 2. Bir hastalık türü

SELEFLEMEK: Rahatlamak

SENDİREMEK: 1. Büyüklerine karşılık vermek, saygısızlık yapmak, "sen" demek. 2. Sendelemek

SENEK: Çam ağacından yapılmış su kabı

SÊREK: Seyrek

SETİRE: Kadınların manto yerine giydikleri elbise. Mavi ya da yeşil olur.

SEY YAĞI: Tereyağı

SEYİS / HAYVAN: Kısırlaştırılmış erkek keçi

SEYMAN: Seymen

SIMA: Sima

SIRÇA: Cam

SIRINDA: Suretinde, şeklinde

SIRNAŞIK: Sulu, lafın nereye varacağını bilmeden konuşan kişi

SITIRALI: Sevimli

SITIRASIZ: Sevimsiz

SİĞİRTMEK / SEYİRTMEK: Koşmak

SİVTİNMEK / SİFTİNMEK: 1. Kaşınmak 2. Oyalanmak

SİYİRTMEK: Koşmak

SOĞUKLUK /SOVUKLUK: Ahşap balkon

SOYTA: Soytarı, beğenilmeyen kişi

SÖNGE / SÖNGÜYE: Fırın süpürmek için kullanılan alet

SU GABÂ: Eskiden çamaşır yıkarken kullanılan, köylülerin kendi yetiştirdikleri, maşrapa yerine kullanılan alet

SUFRA: Sofra

SULU ZARTLAK: Boş konuşan

SUNDURMA / SOĞUKLUK: Balkon

SÜLAYİ: Sürahi

SÜNG: Naaş

SÜNMEK: Zayıflamak, çökmek, güçsüzleşmek

SÜVARİLİK: Erkek pantolon yaması

SÜYÜM: İnce ip

ŞARAT: İşaret

ŞARPA / ŞARPO: Eşarp

ŞAVK: Işık

ŞEER: Şehir

ŞIPLANGI ŞEKER: Renkli akide şekeri

ŞİPŞİP: laf yetiştiren, laf gezdiren

ŞİRLEĞEN YAĞI: Haşhaştan elde edilen yağ (Mecazen: Çok önemli, vazgeçilmez)

ŞİŞEK: İki yaşında, doğurmamış koyun

ŞÖFÊ / ŞÜFER: Şoför

TÂLA: Tarla

TÂNE: Tenha

TARNA: Tarhana

TARNAŞI: Tarhana çorbası

TAS: Bardak, maşrapa

TAT: Saf, ahmak, şaşkın.

TÂTA: Tahta

TAVATIR: Tevatür, abartmak

TEMŞİT: Sahur, temcit

TENE AŞI: Bulgur pilavı

TEPEROTU: Havuç

TETİK: Hızlı

TETİR: Leke, iz

TEVLİKE: Tehlike

TEYARE: Uçak

TEZE: Taze

TILISIM: Tılsım, büyü

TIRIL: Olgun olmayan kişi

TIRKAZ: Tahtadan kapı kilidi

TOKAÇ: Çamaşır yıkarken kullanılan saplı, yassı tahta parçası

TOKTUR / TOKDUR: Doktor

TOLAZIMAK: Uçuşmak, toz hâlinde savrulmak

TOLU: Dolu

TOMATİZ: Domates

TOMOFİL: Otomobil

TOPAN YASTIK: Kırlent yastığı, işlemeli yastık

TULUP: Yapağı yumağı

TUTAĞAÇ: Herhangi bir şeyi tutmak için kullanılan saplı, genellikle kare biçiminde olan çift bez parçası

TÜCCÂ: Tüccar

TÜSKÜ: Tütsü

UĞRA: Un, ekmek yaparken yapışmayı önlemek için serpilen un

UĞUMSUZ: Kanaatkâr olmayan, yetinmeyi bilmeyen

UĞUNMAK: Acı çekip hareketsiz kalmak

ULAF: Yulaf

URBA: Elbise

ÜLKER TERAZİ: Teraziye benzeyen yıldız takımıdır. Dört yıldız bir aradadır. İki yıldız arkada bir yıldız öndedir. Öndekinin abla olduğu, hepsi bir yerde olanların küçük kardeşler olduğu, arkadakilerin de anne baba olduğu düşünülür. Ülker Terazi doğmuş, temşit olmuş, derler. (KK.71)

ÜNNEMEK: Çağırmak, seslenmek

ÜRMEK: Şişirmek, köpek havlaması, kurt uluması

ÜRÜSTÜM: Gelenek

ÜRYA: Rüya

ÜTMEK: Yenmek

ÜYÜMEK: Uyumak

ÜYÜZ: Uyuz

VAHT: Vakit, durum

VARIDI: Vardı

VARİYETLİ: Zengin

VELESPİT: Bisiklet

VELEMYÖLET: Baştansavma

VESAYİT: Araba, araç

VİZDAN: Vicdan

YAĞADALI: Yağ-ter-toz ve topraktan oluşan kiri olan

YAĞIR: Yük hayvanlarının sırtında oluşan yara

YAĞLIK: Mendil

YALABIK: Işıltılı

YÂLIK: Mendil

YALIM: Herhalde

YALIN GULPLU: Tek kulplu testi

YÂMURLAMA: Fıskiye

YANIÇ: Yengeç

YANIŞ: Motif, örnek

YANŞAK: Çok konuşan, gereksiz ve boş konuşan

YAPIVERİN: Yapıveririm

YAR GAŞI: Uçurumun kenarı

YÂREN: Dost, arkadaş, yaşıt

YÂREN BAŞI: Seymanın (düğün alayının) başında giden kişi

YARSIMAK: Bir işe başlamaya niyetlenmek

YASTIĞAÇ: Üzerinde yufka açılan yassı ağaç

YAVINCIMAK: 1. Acıkmaka, midesi kazınmak 2. Yalakalık, dalkavukluk yapmak

YAVSI: Bit yavrusu

YAVŞAK: Bit yavrusu

YEDEK: Cezve

YEDEN: Atı çilbirinden tutup götüren

YEĞİN: Saygılı, çalışkan

YENGATTAN: Yeniden, yeni baştan

YEPEŞLEMEK: Bir şeyi bastırmadan düzeltmek, toparlamak

YEPİŞLEMEK: Ovmak, sıvazlamak, okşamak, sevmek

YERİŞMEK: Yetişmek

YILDIZLAMA: Yıldıznâme

YILIK: Eğri, düzensiz

YİDİ: Yedi

YİMİŞ: Yemiş

YİĐ: Yiyin

YİVİMEK: İşi yapmadan kaçmak, kaytarmak

YOĞSAM / YÔSAM: Yoksa

YOHUDU: Yahudi

YOKÂ: Yukarı

YOŞARAN: Akşam karanlığı

YÖNET: Uygun, denk

YÖRÜMEK: Yürümek

YUMMA: Çocukların ilk giydiği patiğe benzeyen, tabansız yumuşak ayakkabı

YUVÂLAK: Yuvarlak

YÜZCEK: Yüzyüze

ZABAN: Saban

ZAĞAR: Av köpeği

ZARPLI: Güçlü, kuvvetli

ZARZAVAT: İşe yaramayan, atılmaya da kıyılamayan eşya

ZAVAT: Yüz, surat

ZEBZE: Sebze

ZEHER: Zehir

ZELLETLİ: Lezzetli

ZENNE: Kadın

ZERE: O yüzden, keza, zaten, demek ki, meğer

ZEVLE: Boyunduruğun bir parçasıdır

ZIPIR ZIPIR / ZIPIR: İri ama sevimli kişi

ZIVLIK: Ekinlerin topraktan ilk filizlendikleri hâlleri

ZİNİ: 1. Sini 2. Baklava

ZOP ZOP: Şişman, sevimsiz, itici kişi

ZÜYME: Kayma

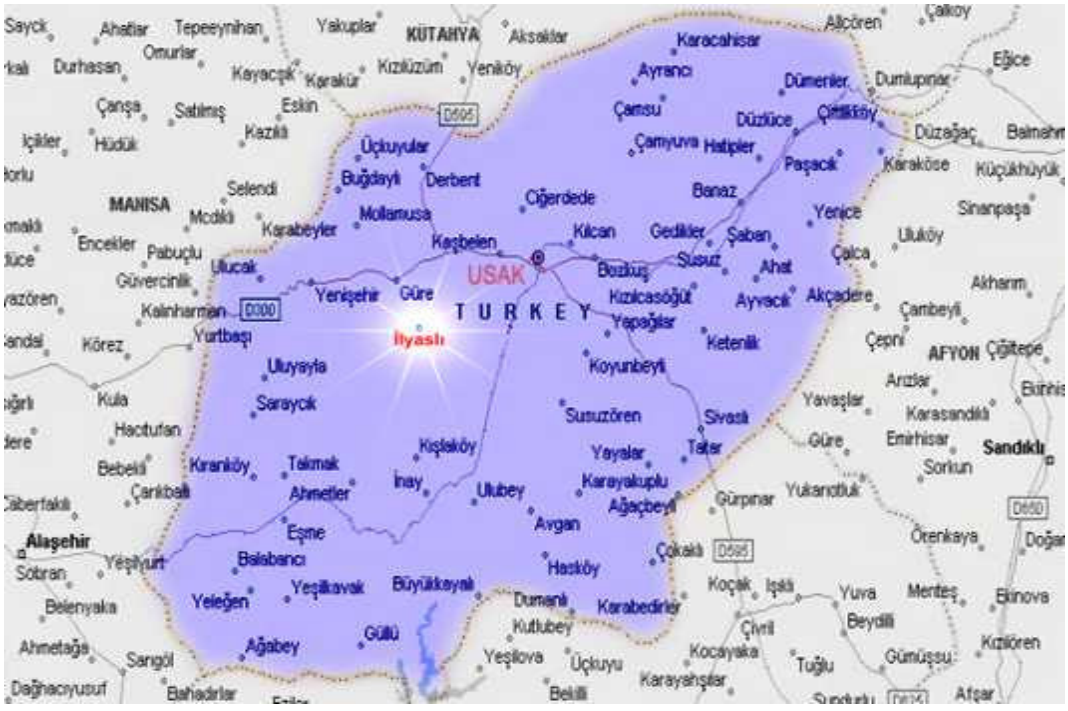
EKLER

EKLER (HARİTA, TABLO VE FOTOĞRAFLAR):

1. İLYASLI BELEDİYESİ

2. İLYASLI HARİTASI

3. İLYASLININ GENEL GÖRÜNÜŞÜ

4. İLYASLI İLKÖĞRETİM OKULU

5. RESSAM ZİYA GÜVENÇ'İN RESİM SERGİSİNİN İLANI

6. KÂZIM ERDOĞAN SAĞLIK OCAĞI

7. ÖZÇELİK İNTERNET KAFE

8. EN (İŞARET)

9. NAZAR BONCUĞU

10. OYMACILIK

11. İLYASLI SPOR KULÜBÜ

12. APDAL GÖLÜ

13. GELİNCİK KAYASI

14. TİLKİLİK ÇEŞMESİ

15. YONCALI

16. BERBÊ GUYU(BERBER KUYU)

17. YALAMA GUYU (YALAMA KUYU)

18. ÜÇ ETEK

19. CAMADAN - ÜÇ ETEK - FİSTAN

20. ZIBIN

21. YEŞİL EPİRT – ÜÇ KUYRUK

22. BELDARİ

23.BELDARİ

24. KARA KADİFE - ÖYNÜK

25. ÖYNÜK (ÖNLÜK)

26. BONCUK KEMER

27. ŞAL

28. FES – TEPELİK

29. FINDIKLI

30. FINDIKLI

31. FINDIKLI

32. BEYAZ ÖRTME

33. YAZMA

34. YAZMA

35. YAZMA

36. OYA MOTİFLERİ

37. OYA MOTİFLERİ

38. OYA MOTİFLERİ

39. OYA MOTİFLERİ

40. OYA MOTİFLERİ

41. PUL OYA

42. PUL OYA

43. FİSTAN

44. FİSTAN

45. ZİFİR FİSTAN

46. ÜSLÜK

47. EMİR

48. YAŞMAK / GIREP

49. ŞİBİDİK TERLİK

50. KIRMIZI YAĞLIK / PULLU YAĞLIK

51. ÇORAP İPİ

52. DEDE ŞAPKASI

53. KASKİT ŞAPKA (KASKET)

54. ÇOCUK FİSTANI

55. ÇOCUK FİSTANI

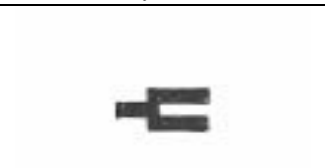
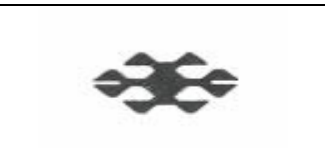
56. KİRKİT

57. KİLİM MOTİFİ - GÖL

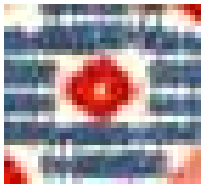
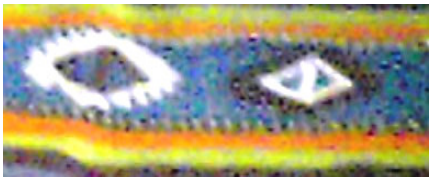
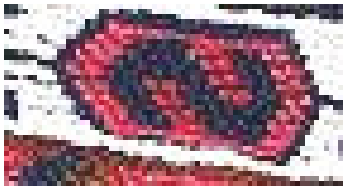

58. KİLİM MOTİFLERİ

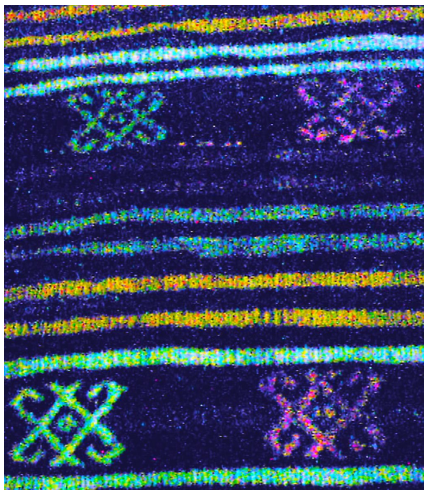
		
Çatkı	Tosbâ	Tosbâ
		
Yaba	Sinek	Köpelek
		
Kumru	Dikmeli Gurdâzı	Dikmeli Gurdâzı
		
Gancalı Gurdâzı	Bin Tepe (Çok eski bir motiftir)	Gurbâcık

		
Candarmalı Çatma	Gancalı Gurtağzı	Çatma
		
Muska	Harmandalı Kilimi Yanışı	Zülüf
		
Bilinmiyor	Bilinmiyor	Yarım Gazan Gulpu
		
Bilinmiyor	Yarım Gazan Gulpu	Bilinmiyor
		
Bilinmiyor (çok yaygın bir motiftir)	Bilinmiyor	Benli Gıvrım
		
Benli Gıvrım	Gıvrımlı Top	Bıçkırlı Top

59. PATLAYIK 60. GÖZ YANIŞI 61. BEŞ YANIŞI

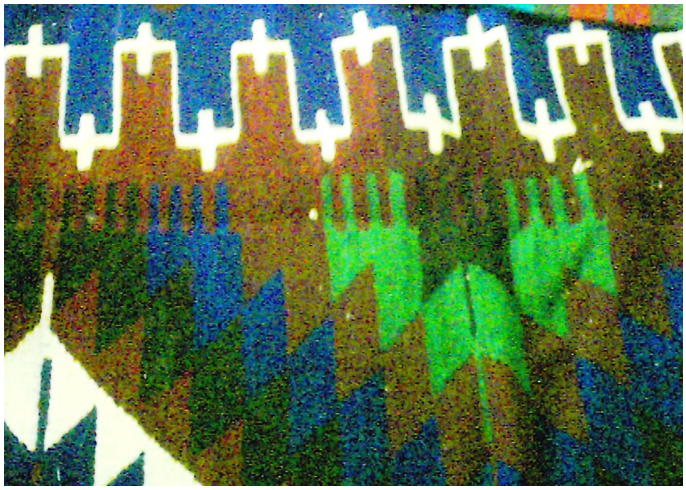
61. TOPAK YANIŞLI ÇUL -ÇIBIKLI ÇUL

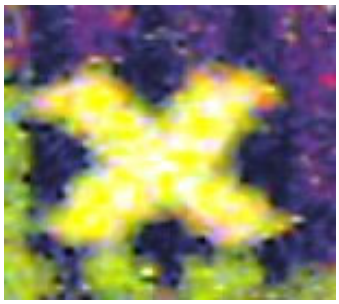
62. İLME

63. ISGIRAN

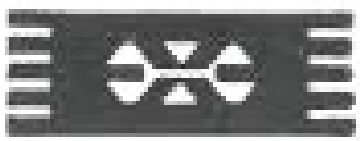
64. ZİLİ MOTİFİ - KELEBEK

65. FARDA KİLİM- GÖL MOTİFİ – TOP MOTİFİ

66. TABAKA YANIŞI

66. YOLLUK

67. FARDA KİLİM

68. FARDA KİLİM

69. FARDA KİLİM

70. ÇARDAK DESENİ

71. EŞME DESENİ

72. HACI YANIŞI

73. YABA

74.ORAK

75. YABALTI

76.SEPET

77. TATAR ARABASI

78. DIRMIK (TIRMIK)

79. TURFAN (TURPAN) ÇALISI

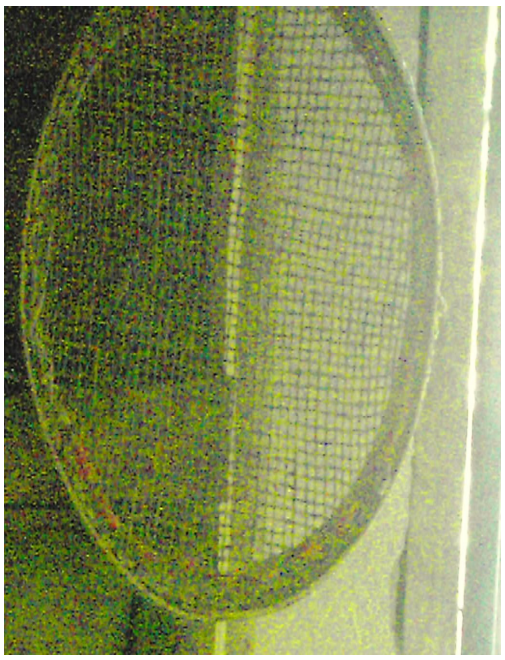
80. TURFAN (TURPAN) ÇALISI

81. PATOZ

82. KALBUR

83. GÖZER

84. FALAKA

85. BOĞU (BOHÇA)

86. BOSTAN KORKULUĞU

87. ÇELME

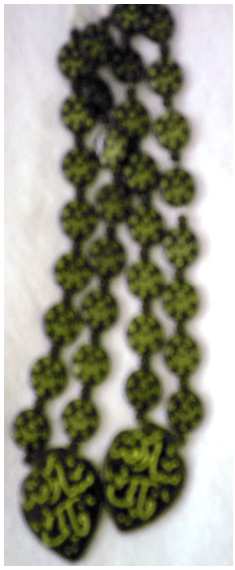
88. TESTİ

89.KÖFÜN (KÜFE)

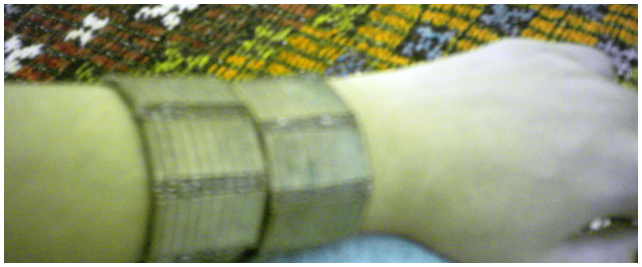
90. HAKIK

91. ANDIK İNİ

92. KOLBAĞI

93. NİŞAN

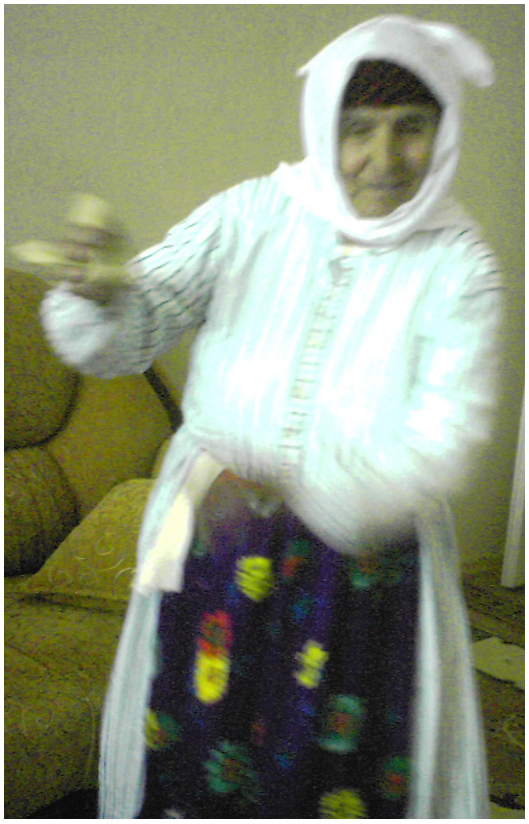
94. KINA

95. KAŞIK

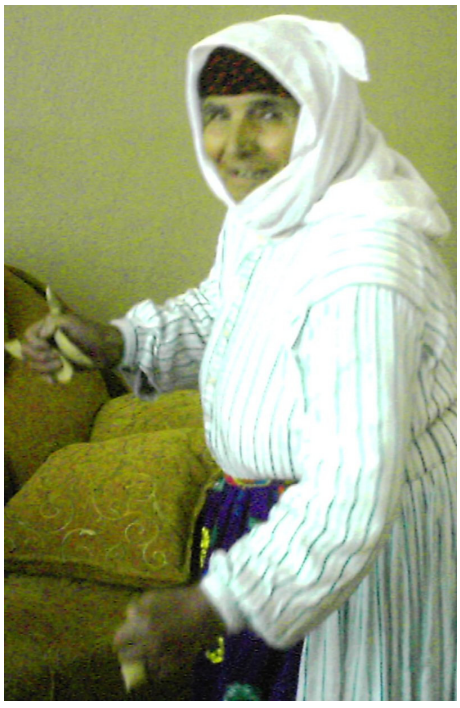
96. EFELEME (ERKEK OYUNU)

97. EFELEME (ERKEK OYUNU)

98. EFELEME (ERKEK OYUNU)

99. EFELEME (ERKEK OYUNU)

100. DIV DIV

101. LELLEL

102. İSLAMOĞLU

103. KAPIZ DERESİ

104. DÜĞÜN YEMEKLERİ

105. DÜĞÜN YEMEKLERİ

106. KEŞKEK

107. KEŞKEK

104. TİRİT

109. GELİN BAŞI DERME

110.GELİN BAŞI DERME 111. GELİN BAŞI DERME 112. GELİN BAŞI DERME

113. GELİN BAŞI DERME-DUVAK

114. GELİN BAŞI DERME-DUVAK

115. GELİN BAŞI DERME-DUVAK

116. PUÇU

117. DAMAT BAŞI DERME

118. SEYMAN

119. GELİN GETİRME

120. ŞERBET

121.YAĞ

122.SANDIĞIN ÜZERİNE OTURAN GELİN

123. GELİN HEYBESİ

124. ÖRTME -VURGU

125. YENİ GELİN

126. KINA

127. GÜNÜMÜZ DÜĞÜNLERİ

128. HELVA BASMA

129. HELVA BASMA

130. SÜNNET ÇOCUĞU BAŞI DERME

131. SÜNNET ÇOCUĞU DOLAŞTIRMA

132. DÜĞÜNDE MEHTER TAKIMI

133. SÜNNET ÇOCUĞU ANNESİ

134. CAMİ

135. MUSKA

136. DALDIZ (YAYIK)

137. NAZARA KARŞI NAL

138. ÜZERLİK

139. KABRİSTAN

140. BAYRAM

141. DUVAR LAMBASI

142. YÜKLÜK

143. TARIM

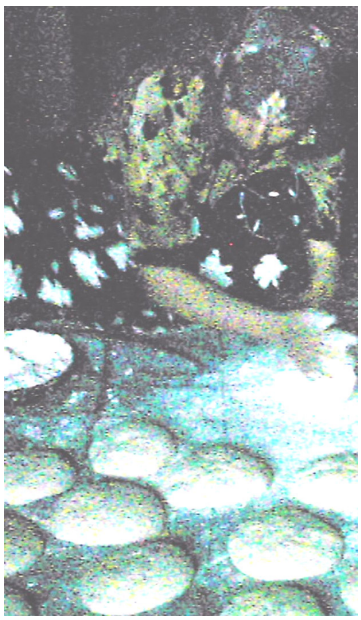
144. TARIM

145. GÜNÜMÜZDE TARIM

146. EKMEK

147. FIRIN

148. DEĞİŞİM SÜRECİNDE İLYASLI

149. DEĞİŞİM SÜRECİNDE İLYASLI

150. DEĞİŞİM SÜRECİNDE İLYASLI

151. DEĞİŞİM SÜRECİNDE İLYASLI

152. DEĞİŞİM SÜRECİNDE İLYASLI

153. DEĞİŞİM SÜRECİNDE İLYASLI

154. 152. DEĞİŞİM SÜRECİNDE İLYASLI

152. DEĞİŞİM SÜRECİNDE İLYASLI

152. DEĞİŞİM SÜRECİNDE İLYASLI

KAYNAKÇA:

A) YAZILI KAYNAKLAR:

1. AYDIN Turgay, **Türk Kültüründe Mânilerin Yeri, İl İl Mâniler ve Benim Mânilerim**, Gazete Hürsöz Yayınları, Aydın 2000.
2. BAYRAK Mehmet, **Halk Gülmecesi- İnceleme, Örnekleme**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
3. BORATAV Nihat Sami, **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, Adam Yayınları, İstanbul 1946.
4. COŞGUN Fevzi, **Tavşanlıda Zaman**, Nurol Matbaacılık, Ankara 1997
5. **Cumhuriyetin 75. Yılında Uşak**, Uşak Valiliği Kültür Yayınları, Uşak 1998
6. ÇELEBİOĞLU Âmil, **Türk Ninniler Hazînesi**, Ülker Yayınları, İstanbul 1982.
7. DEMİR Sema, "Karanlıktan Aydınlığa, Kıştan Bahara Geçiş: Hıdırellez", **Millî Folklor**, Cilt: 9, Sayı: 65, Ankara 2005
8. DUYMAZ Ali, **Kerem İle Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
9. ELÇİN Şükrü - **Halk Edebiyatı Araştırmaları**, 2. Cilt, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.
10. ELÇİN Şükrü – **Türk Halk Edebiyatına Giriş,** Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981
11. EVLİYAOĞLU Sait, BAYKURT Şerif - **Türk Halkbilimi**, Ankara 1988.
12. EYÜBOĞLU E. Kemal, **13. Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler (Deyimler- Tâbirler)**, 2. Cilt, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul 1975.
13. GOLDSTEİN S. Kenneth - **Sahada Folklor Derleme Metodları**, Çev: Ahmet Edip Uysal, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1983.
14. GÜNAY Umay, **Elazığ Masalları**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1975.

15. **Güvender Tarih**, Güvender Yayınları, İstanbul 1995

16. GÜZEL Abdurrahman, TORUN Ali, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.

17. HALICI Feyzi, **Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler 1**, Konya Kültür ve Turizm Derneği Yayınları, Ankara 1985

18. İPEK Emel, **Her Gün Bir Masal- Masal Dünyası**, Papatya Yayınları, İstanbul 2004.

19. KARADAĞ Metin, **Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri**, Akademi Yayınları, Balıkesir 1996.

20. KAYA Doğan, **Anonim Halk Şiiri**, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

21. OĞUZ Öcal, "Somut Olmayan Kültürel Miras: Türkiye'de Nevruz / Yenigün", **Millî Folklor**, Cilt: 9, Sayı: 65, Ankara 2005

22. OKTÜRK Şerif, **Türk Mânileri Antolojisi**, Kastaş A.Ş. Yayınları, İstanbul 1999.

23. ÖRNEK Sedat Veyis - **Türk Halkbilimi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

24. SUNAL Arif, "Simav Folkloru" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi SBE, 2001.

25. TAN Nail, **Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler**, Halk Kültürü Yayınları, İstanbul 1985.

26. TAN Nail, TURHAN Salih, **Uşak Türküleri**, Uşak Valiliği Kültür Yayınları, Ankara 2001

27. TÜLBENTÇİ Feridun Fazıl, **Türk Atasözleri ve Deyimleri**, İnkılâp ve Aka Yayınevleri, İstanbul 1977.

28. TÜLEMİŞ Onur, **Uşak Halk Kültürü Tanıtım Rehberi 1998–1999**, Uşak 1999

29. **Türk Dünyası Nevruz Şiirleri Antolojisi,** Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004

30. **Türk Halk Kültüründe Araştırmalar 1999**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

31. **Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1995**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

32. **Türk Halk Kültüründe Derlemeler 1996**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

33. **Türk Folkloru Araştırmaları 1987**, Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara 1987.

34. **Türk Folkloru Araştırmaları 1989**, Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara 1989.

35. **Türkçe Sözlük,** Cilt 1–2**,** Türk Dil Kurumu, Ankara 2003

36. **UKTAD (Uşak Kültür Turizm Araştırma Dergisi),** Yıl 2, Sayı 5, Uşak 2000

37. **Uşak 1973 İl Yıllığı**, Uşak Valiliği, Uşak 1973

38. **Uşak 1979 İl Yıllığı,** Uşak Valiliği, Uşak 1979

39. **Uşak Turizm Envanteri 2000,** Uşak Valiliği İl Turizm Müdürlüğü, Uşak 2000

40. VARLIK Mustafa Çetin, Germiyan-Oğulları Tarihi (1300-1429), Atatürk ÜniversitesiYayınları, Ankara 1974

41. YAVUZ Muhsine Hekimoğlu, **Diyarbakır Efsaneleri Derleme, Araştırma, İnceleme,** Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.

42. -------, **Masallar ve Eğitimsel İşlevleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

43. YARDIMCI Mehmet, **Destanlar**, Ürün Yayınları, İzmir 1999.

44. -------, **Yaşayan Malatya Masalları Metinler ve İncelemeler**, İnönü Üniversitesi Vakfı Yayınları, Malatya 1996.

45. -------, **Millî Kültür Araştırmaları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

B) SÖZLÜ KAYNAKLAR:

1. Ali COŞKUN: 86 yaşında vefat etti. Anne adı Halime, baba adı Ali, 3 yıllık ilkokul mezunu, çiftçi, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyordu

2. Ali KARDEŞ: 57 yaşında, anne adı Hatice, baba adı Talip, ilkokul mezunu, çiftçi, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
3. Ayfer FİDAN, 50 yaşında, anne adı Cennet, baba adı Ali, ilkokul mezunu, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor
4. Ayşe COŞKUN: 48 yaşında, anne adı Neslihan, baba adı Ramazan, ilkokul mezunu, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
5. Ayşe GÜRAL: 34 yaşında, anne adı Eşe, baba adı Sadık, ilkokul mezunu, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor
6. Ayşe KAHRAMAN: 70 yaşında, anne adı Fatma, baba adı Irasık, okuma yazması yok, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
7. Ayşe USLU: 64 yaşında vefat etti, anne adı Emine, baba adı Ali, okuma yazması yok, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyordu
8. Ayşe ÜZMEZ: 80 yaşında, anne adı Alime, baba adı Mahmut, üç yıllık ilkokul mezunu, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor
9. Ayşe ZEYBEK: 33 yaşında, anne adı Döndü, baba adı Şükrü, ilkokul mezunu, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, Almanya'da yaşıyor
10. Cennet AKAR: 55 yaşında, anne adı Fadime, baba adı Nuri, ilkokul mezunu, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor
11. Cennet COŞKUN: 88 yaşında, anne adı Emine, baba adı Hasan, okuma yazması yok, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
12. Cennet SEZER: 61 yaşında, anne adı Fatma, baba adı İbrahim, okuma yazması yok, aşçı, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor
13. Döndü ÇELİK: 67 yaşında, anne adı Ayşe, baba adı İbrahim, okuma yazması yok, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
14. Durukadın AÇIKGÖZ: 56 yaşında, anne adı Zühre, baba adı Ali, ilkokul üçe kadar okumuş, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
15. Durukadın KAHRAMAN: 74 yaşında, anne adı Fadime, baba adı Şakir, okuma yazması yok, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor

16. Emine ERDOĞAN: 75 yaşında, anne adı Ayşe, baba adı Cemil, okuma yazması yok, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
17. Emine KORKMAZ: 51 yaşında, anne adı Fatma, baba adı Ali, ilkokul mezunu, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor
18. Emine YÜKSEL: 56 yaşında, anne adı Alime, baba adı Kâzım, ilkokul mezunu, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor
19. Eşe USLU: 69 yaşında, anne adı Emine, baba adı Ali, okuma yazması yok, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
20. Fatma ÖLMEZ: 44 yaşında, anne adı Sıdıka, baba adı Mehmet Emin, ilkokul mezunu, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor
21. Fatma CENGİZ: 80 yaşında, anne adı Emine, baba adı Hasan, üç yıllık ilkokulu bitirmiş, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor
22. Fatma ÇELİK: 77 yaşında vefat etti, anne adı Fadime, baba adı Şakir, üç yıllık ilkokulu bitirmiş, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyordu
23. Fatma KAYHAN: 56 yaşında, anne adı Fatma, baba adı İbiş, ilkokul mezunu, aşçı, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
24. Fatma KORKMAZ: 48 yaşında, anne adı Fatma, baba adı Ali, ilkokul mezunu, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor
25. Fatma ÖLMEZ: 61 yaşında, anne adı Fadime, baba adı Ali, okuma yazması yok, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
26. Fatma ÖZDEMİR: 85 yaşında, anne adı Hatice, baba adı Mustafa, okuma yazması yok, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
27. Feride COŞKUN: 78 yaşında, anne adı Hamide, baba adı Durmuş Ali, okuma yazması yok, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor
28. Hacer COŞKUN: 52 yaşında, anne adı Zühre, baba adı Hüseyin, ilkokul dörde kadar okumuş, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
29. Hakkı COŞKUN: 44 yaşında, anne adı Sıdıka, baba adı Hüseyin, lise mezunu, temizlik şirketi sahibi, İlyaslı doğumlu, Almanya'da yaşıyor

30. Halime GÜNDÜZ: 70 yaşında, anne adı Ayşe, baba adı Emin, okuma yazması yok, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor
31. Hamide FİDAN: 55 yaşında vefat etti, anne adı Hasibe, baba adı Hüseyin, ilkokul mezunu, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyordu
32. Hanife KARDEŞ: 57 yaşında, anne adı Neslihan, baba adı Şakir, ilkokul mezunu, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
33. Hasan COŞKUN: 56 yaşında, anne adı Sıdıka, baba adı Hüseyin, ilkokul mezunu, çiftçi İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
34. Hasan ÇELİK, 36 yaşında, anne adı Döndü, baba adı Şükrü, ortaokul mezunu, internet kafe sahibi, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
35. Hasan KORKMAZ: 48 yaşında, anne adı Havana, baba adı Mustafa, üniversite mezunu, İlyaslıda okul müdürü, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor
36. Hatice ÇELİK: 43 yaşında, anne adı Akile, baba adı Muammer, ilkokul mezunu, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor
37. Hatice ÜNAL: 56 yaşında, anne adı Fatma, baba adı Hıdır, ilkokul mezunu, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, İzmir'de yaşıyor
38. Havana KORKMAZ: 90 yaşında vefat etti, anne adı Rabia, baba adı Hasan, okuma yazması yok, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyordu
39. Helim USLU: 67 yaşında, anne adı Ayşe, baba adı Durmuş, okuma yazması yok, emekli, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor
40. Hüseyin COŞKUN: 78 yaşında, anne adı Emine, baba adı Hasan, ilkokul mezunu, Almanya'dan işçi emeklisi, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor
41. Hüseyin ERDOĞAN: 81 yaşında, anne adı Ayşe, baba adı Ramazan, üç yıllık ilkokulu bitirmiş, çiftçi, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
42. İbrahim CENGİZ: 58 yaşında, anne adı Fatma, baba adı Ali, ilkokul mezunu, Almanya'dan işçi emeklisi, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor
43. İbrahim COŞKUN: 56 yaşında, anne adı Kezban, baba adı Ramazan, ilkokul mezunu, işçi, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor

44. İsmail BİÇER: 71 yaşında, anne adı Ümmü, baba adı Hasan, ilkokul mezunu, çiftçi, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
45. Kâzım ERDOĞAN: 86 yaşında, anne adı Alime, baba adı İsmail, ilkokul mezunu, Almanya'da çalışmış, şu an çiftçi, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
46. Kezban COŞKUN, 80 yaşında, anne adı Havana, baba adı Hasan, ilkokul üçe kadar okumuş, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
47. Kezban COŞKUN, 32 yaşında, anne adı Durukadın, baba adı Musa, ilkokul mezunu, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, Muğla Milas'ta yaşıyor
48. Kezban KAHRAMAN: 55 yaşında, anne adı Ayşe, baba adı İrfan, ev hanımı, ilkokul mezunu, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
49. Kezban KAHRAMAN: 39 yaşında, anne adı Döndü, baba adı Şükrü, ev hanımı, ilkokul mezunu, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
50. Lütfi ERTUĞRUL: 70 yaşında, anne adı Cennet, baba adı İbrahim, ilkokul mezunu, Almanya'dan işçi emeklisi, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor
51. Mehmet COŞKUN: 84 yaşında, anne adı Emine, baba adı Hasan, ortaokul mezunu, yarbay emeklisi, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor
52. Mehmet ERDOĞAN: 48 yaşında, anne adı Alime, baba adı Kâzım, ilkokul mezunu, Almanya'da işçi, İlyaslı doğumlu, Almanya'da yaşıyor
53. Mehmet GÜRCAN: 73, anne adı Fatma, baba adı Halil, ilkokul mezunu, mobilyacı, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor
54. Mehmet KAHRAMAN: 45 yaşında, anne adı Durukadın, baba adı Süleyman, ortaokul terk, şoför, İlyaslı doğumlu, İzmir'de yaşıyor
55. Meryem ÇELİK: 49 yaşında, anne adı Sıdıka, baba adı Hüseyin, ilkokul mezunu, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor
56. Meryem ÇOLAK: 49 yaşında, anne adı Kezban, baba adı Ramazan, ilkokul mezunu, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, Uşak Ulubey'de yaşıyor
57. Mukaddes ÇAKAR: 42 yaşında, anne adı Fatma, baba adı Ömer, ilkokul mezunu, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor

58. Naciye ERTUĞRUL: 68 yaşında, anne adı Havana, baba adı Hasan, ilkokul mezunu, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor
59. Nazife KAHRAMAN: 48 yaşında, anne adı Fatma, baba adı Hıdır, ilkokul mezunu, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, İzmir'de yaşıyor
60. Neslihan ERDOĞAN: 72 yaşında, anne adı Kezban, baba adı Mustafa, okuma yazması yok, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor
61. Neslihan KURT: 64 yaşında, anne adı Hamide, baba adı Durmuş Ali, hoca, ayrıca ilahi yazıyor, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta oturuyor.
62. Neslihan Zengin: 79 yaşında, anne adı Ayşe, baba adı İbrahim, okuma yazması yok, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
63. Özlem COŞKUN: 33 yaşında, anne adı Halime, baba adı Azmi, ortaokul mezunu, Almanya'da halı yıkama şirketi ortağı, İlyaslı doğumlu, Almanya'da yaşıyor
64. Perihan ÇELİK: 34 yaşında, anne adı Fatma, baba adı Ömer, ilkokul mezunu, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
65. Ramazan COŞKUN: 47 yaşında, anne adı Kezban, baba adı Ramazan, ilkokul mezunu, çiftçi, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
66. Ramazan ERDOĞAN: 74 yaşında, anne adı Havana, baba adı Hasan, ilkokul mezunu, Almanya'dan işçi emeklisi, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
67. Sabri COŞKUN: 42 yaşında, anne adı Sıdıka, baba adı Hüseyin, ortaokul mezunu, Almanya'da halı yıkama şirketi ortağı, İlyaslı doğumlu, Almanya'da yaşıyor
68. Salih ÇELİK: 51 yaşında, anne adı Fatma, baba adı Hıdır, lise mezunu, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor
69. Selime COŞKUN: 54 yaşında, anne adı Emine, baba adı Süleyman, okuma yazması yok, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor.
70. Selime KAHRAMAN: 55 yaşında, anne adı Kezban, baba adı Şakir, ilkokul mezunu, ev hanımı, Mevlit törenlerinde Yasin ve Mevlit okur, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor

71. Sıdıka COŞKUN: 80 yaşında, anne adı Havana, baba adı Nuri, okuma yazması yok, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, Almanya'da oturuyor.
72. Sultan BİRGÜL: 54 yaşında, anne adı Durdu, baba adı Ferhat, ilkokul mezunu, ev hanımı, köyde, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
73. Süleyman KAHRAMAN: 76 yaşında, anne adı Fadime, baba adı Hasan, ilkokul mezunu, Almanya'dan emekli, şu an çiftçi, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
74. Şeref SAVAŞ: 81 yaşında vefat etti, anne adı Hatice, baba adı Ahmet, ilkokul üçe kadar okumuş, çiftçi, çobanlık da yapmış, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyordu
75. Şeref ÜNAL: 55 yaşında, anne adı Fatma, baba adı Hasan, ilkokul mezunu, kundura imalatçısı, İlyaslı doğumlu, İzmir'de yaşıyor
76. Şükrü ÇELİK: 70 yaşında, anne adı Kezban, baba adı Mustafa, ilkokul mezunu, nalbant ve demirci, Almanya'da da çalışmış, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
77. Ümmühan COŞKUN: 35 yaşında, anne adı Ayşe, baba adı Mehmet, ilkokul mezunu, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
78. Ümmühan ÜNAL: 53 yaşında, anne adı Kezban, baba adı Mehmet, okuma yazması yok, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
79. Zekeriya COŞKUN: 36 yaşında, anne adı Hacer, baba adı Hasan, lise mezunu, Hitit Seramik'in benzinliğinde çalışıyor, İlyaslı doğumlu, İlyaslıda yaşıyor
80. Zekiye ERDOĞAN: 73 yaşında, anne adı Ayşe, baba adı İbrahim, okuma yazması yok, ev hanımı, İlyaslı doğumlu, Uşak'ta yaşıyor

C) ELEKTRONİK KAYNAKLAR:

1. http://www.deprem.gov.tr/kutuph/depremrap.htm (29.11.2007)
2. http://www.ilyasli.bel.tr/Ozel_Sayfalar.aspx?id=50 (29.11.2007)
3. http://www.ilyasli.bel.tr/Ozel_Sayfalar.aspx?id=51 (29.11.2007)
4. http://www.ilyasli.bel.tr/Ozel_Sayfalar.aspx?id=52 (29.11.2007)

5. http://www.ilyasli.bel.tr/Ozel_Sayfalar.aspx?id=53 (29.11.2007)
6. http://www.ilyasli.bel.tr/Ozel_Sayfalar.aspx?id=54 (29.11.2007)
7. http://www.ilyasliilkogretimokulu.k12.tr/?part=10&syf=478 (29.11.2007)
8. http://www.manisa.gov.tr/anasayfa/ (29.11.2007)
9. http://www.usak.gov.tr/giris.php?sayfa=tarih (29.11.2007)
10. http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0lyasl%C4%B1,_U%C5%9Fak (29.11.2007)
11. http://www.yaylakilim.com.tr/bilgiler.asp (29.11.2007)
12. http://www.yaylakilim.com.tr/urunler.asp (29.11.2007)

DİZİN:

1

1.Gıyaseddin Keyhüsrev 1

2

2. Kılıçarslan 1

A

Abdülmuttalip 250
Âdem babamız 254
Alaman 208, 347
Almanya 10, 12, 24, 35, 296, 434, 510, 511, 512, 584, 585, 586, 587, 588, 589
Amerika 296
Âmine 250
Anadolu v, xvii, 1, 2, 8, 29, 30, 411, 416, 433, 440, 442, 446, 459, 463, 478, 508
Anadolu Selçuklular 1
Angara 137
Ankara 1, 15, 175, 297, 487, 515, 581, 582, 583
Atina 3, 188

B

Bergama Krallığı 1
Bizans İmparatorluğu 1
Bursa 91, 239
Büyük İskender 1

Ç

Çankırı 297
Çardak 10, 76
Çırpıcılar 10
Çukurağıl 4, 7, 10, 502
Çukural 502

E

Ecevit 23
Ege Bölgesi 1
Emir Sultan 91, 239
Erzurum 120, 208, 581
Eşme 2, 6, 26, 35, 69, 302
Eyüp 254

G

Garadeniz 91, 239
Gayseri 118
Gayserili 119
Germiyanoğulları 2
Gula 28, 31
Güre 1, 3, 10, 303

H

Harmandalı 10, 344, 557
Havva anamız 254, 410
Hızır 345, 370
Hitit 589
Hz. Âdem 409, 410

I

I. Bayezid 2

İ

İsmet Paşa 295
İstanbul 165, 203, 272, 581, 582
İtalya 296

K

Kâbe 248, 249, 256
Karadeniz 22
Kemal Paşa 175
Kıbrıs 187
Konya 287, 326, 582
Kore 157
Kösedağ 2
Kötaya 29, 139
Kütahya i, ii, v, 1, 2, 6, 530

L

Lokman 274, 320

M

Manısa 187
Manisa 1, 2, 6
Medine 256, 257
Merdin 219
Mısır 43, 255, 291, 322, 520, 523
Mohammed 276
Muhammed 246, 249, 250, 251, 256, 257, 258, 269, 271, 273, 277, 278, 279, 281, 374, 376, 469
Mühammed 261, 267

N

Nemrut 274, 348

O

Orta Asya v, 1, 433, 439, 444, 509
Osmanlı Devleti 2, 6, 10

P

Peygamberimiz 268, 395, 396, 401, 405, 406

R

Romanya 296

S

Saray 3, 4, 10, 291, 303
Simav 582
Sultan Süleyman 375
Süleyman Şah 2
Süruri xv

T

Tez iii
Türkmen xviii

U

Urus 202
Uşak iii, iv, v, vi, xviii, 1, 2, 3, 4, 6, 9, 10, 11, 12, 14, 19, 22, 28, 31, 207, 208, 302, 328, 344, 424, 477, 512, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589

Y

Yemen 165, 204, 289
Yonan 4, 175
Yônüs Emre 234, 261
Yörük xviii, 2, 6, 29, 324, 356, 508
Yunan 3, 4, 5, 6, 7, 8
Yunus Emre 224

Z

Zeyyid El Yahya 250